

KAS KĄ GAUNA, KADA IR KAIP:

partijų ir interesų grupių sąveika Europos demokratijose

Sudarytojai **ALGIS KRUPAVIČIUS** ir **LIGITA ŠARKUTĖ**

KAS KĄ GAUNA, KADA IR KAIP:

partijų ir interesų grupių sąveika Europos demokratijose

KAS KĄ GAUNA, KADA IR KAIP:

partijų ir interesų grupių sąveika Europos demokratijose

Sudarytojai **ALGIS KRUPAVIČIUS** ir **LIGITA ŠARKUTĖ**

Monografija

Vilnius, 2021

Sudarytojai:

dr. Algis Krupavičius

dr. Ligita Šarkutė

Recenzentai:

dr. Alvidas Lukošaitis

dr. Saulius Pivoras

Kalbos redaktorė:

dr. Ilona Čiužauskaitė

Rekomendavo spausdinti:

Aprobuota Mykolo Romerio universiteto Viešojo valdymo ir verslo fakulteto tarybos 2021 m. birželio 30 d. nutarimu Nr. 1VVV-34 ir Mykolo Romerio universiteto Mokslinių-mokomųjų leidinių aprobavimo leidybai komisijos posėdžio 2021 m. liepos 15 d. nutarimu Nr. 10-275

Visos knygos leidybos teisės saugomos. Ši knyga arba kuri nors jos dalis negali būti dauginama, taisoma arba kitu būdu platinama be leidėjo sutikimo.

ISBN 978-609-488-018-6 (spausdinta versija)

ISBN 978-609-488-019-3 (elektroninė versija)

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke

© Sudarytojai Algis Krupavičius, 2021

Ligita Šarkutė, 2021

© Mykolo Romerio universitetas, 2021

TURINYS

ĮVADAS	7
I. INTERESŲ GRUPĖS IR POLITINĖS PARTIJOS: PANAŠUMAI IR SKIRTUMAI	13
Interesų grupės: iš kur jos?.....	20
Interesų grupės ir Vidurio Rytų Europos kontekstas	22
Interesų grupių sandara ir tipologija	26
Interesų grupių funkcijos ir poveikis.....	28
Partijos ir šiuolaikinė demokratija.....	31
Partijų ir visuomenės sąveika	34
Partijų ir interesų organizacijų santykiai.....	36
II. PARTIJŲ IR INTERESŲ GRUPIŲ SĄVEIKOS ANALIZĖS MODELIS	47
Įvadas	47
Politinių partijų ir interesų grupių sąveikos specifika ir galimos analizės dimensijos.....	49
Metodai ir duomenys.....	52
Lietuvos interesų grupių žemėlapis.....	52
Interesų grupių apklausa	58
Politinių partijų apklausa	61
Išvados	62
III. PARTIJŲ IR INTERESŲ GRUPIŲ SĄVEIKA: LIETUVOS ATVEJIS.....	65
Įvadas	65
Lietuvos partinė sistema ir politinės partijos	66
Interesų grupių ir valstybės santykiai	69
Lietuvos nacionalinių interesų grupių apklausa.....	72
Partijų ir interesų grupių sąveikos analizė	73
Išvados	82
IV. GYVENIMAS ATSKIRAI KARTU: PARTIJŲ IR INTERESŲ GRUPIŲ SĄVEIKA BELGIJOJE	85
Įvadas	85
Silpni ar stiprūs ryšiai?	87
Belgijos partinė sistema ir jos politinės partijos	89
Partinės sistemos ir interesų grupių politikos pokyčiai	93
Belgijos interesų grupių tyrimas	95
Politinių partijų ir interesų grupių sąveika Belgijoje	98
Išvados	105

V. INTERESŲ GRUPĖS IR POLITINĖS PARTIJOS ISPANIJOJE	109
Ispanijos interesų grupių sistema.....	110
Ispanijos politinė sistema.....	114
Ispanijos interesų grupių ir politinių partijų sąveika	115
Interesų grupių tyrimas.....	116
Išvados	123
VI. PARTIJŲ IR INTERESŲ GRUPIŲ SĄVEIKA: SLOVĖNIJOS ATVEJIS.....	127
Įvadas.....	127
Interesų grupių ir politinių partijų santykių konceptualizacija	130
Profesijų ir politinių partijų bei partinių vyriausybių santykių modeliai ir jų veiksniai.....	133
Profesijų ir politinių partijų santykių Slovėnijoje modeliai bei veiksniai	135
Išvados	145
VII. PARTIJŲ IR INTERESŲ GRUPIŲ SĄVEIKA NAUJOSE IR SENOSE DEMOKRATIJOSE	151
PRIEDAI.....	163
1 priedas. Ispanijos interesų grupių klasifikacija	163
APIE AUTORIUS.....	165

IVADAS

David Truman, pliuralistinės interesų grupių teorijos kūrėjas, teigė, kad grupės yra daugiau nei žmonių veiklos aplinka visuomenėje, nes „grupinės individo patirtys ir priklausomybės yra pirminės, nors ir ne išimtinės priemonės, per kurias individas žino, interpretuoja ir reaguoja į visuomenę, kurioje jis egzistuoja“ (Truman, 1951: 21). D. Truman čia iš esmės seka Aristotelio tradicija, kad žmogus iš prigimties yra bendruomeninis¹ gyvūnas (1997: 145), o bendruomeninės organizacijos būdingos visuomenei apskritai. Dar daugiau – jo požiūriu, grupės remiasi individų sąveika ar santykiais, o visuomenė susideda iš grupių. Tad „bet kuri visuomenė <...> yra įvairių specializuotų persidengiančių grupių mozaika“ (Truman, 1951: 43). Savo ruožtu interesų grupės remiasi viena ar keliomis bendromis nuostatomis ir tuo pagrindu kelia reikalavimus kitoms visuomenės grupėms „nustatant, palaikant ar stiprinant elgesio formas, kurias numato bendri požiūriai“ (Truman, 1951: 33). Galiausiai visos visuomenės dinamiką lemia įprasto grupių sąveikos modelio arba socialinių institucijų (t. y. normų ir taisyklių – A. K.) pokyčiai ir sutrikimai.

Mūsų laikais interesų grupės yra kiekvienos veiklios demokratijos bruožas, be jų neįmanomas demokratinis politinis procesas. Pagal politinės sistemos teoriją, interesų grupės yra svarbios pirmiausia tuo, kad atlieka individualių interesų artikuliacijos funkciją, taip sudarydamos prielaidas viešosios politikos sprendimų racionalumui, politikos viešumui ir valdžios institucijų informuotumui.

Politikos sociologijos klasikas Robert Michels gerokai iki David Truman dar XX a. pradžioje tvirtino, jog „demokratija neišvaiduojama be organizacijos“ (2001: 19). Tad antras šios monografijos objektas yra dar viena politinių organizacijų rūšis – politinės partijos. Kaare Strøm ir Wolfgang C. Müller yra pastebėję, kad „mokslinė literatūra, nagrinėjanti politines partijas, yra milžiniška“, ir iš tiesų partijos buvo vienas pirmųjų analizės dalykų dar tik formuojantis šiuolaikiniam politikos mokslui, o pavyzdžiais čia gali būti klasikiniai Ostrogorskio, Michelsono ir Weberio darbai (1999: 5). Nors Michels yra sakęs, kad partijas galima tyrinėti įvairiais aspektais. Jis tuomet pastebėjo, jog „politinių partijų tyrimas ir analizė yra nauja mokslo šaka. Ji užima tarpinį lauką tarp socialinių, filosofinių-psichologinių ir istorinių disciplinų ir gali būti vadinama taikomosios sociologijos šaka“ (Michels, 1911/2001: 6). Tačiau vienas lyginamosios politikos tėvų James Bryce rašė, kad „partijos yra neišvengiamos: nė viena laisva šalis nebuvo be jų; niekas neparodė, kaip atstovaujamoji valdžia galėtų veikti be jų“ (1921: 119).

Nepaisant gana intensyvių diskusijų apie partijų aukso amžiaus pabaigą ir partijų nuosmukį ypač XX a. pabaigoje, José Ramón Montero ir Richard Gunther tvirtina, kad „pirmiausia, partijos visada buvo tarp nedaugelio institucijų, kurių veikla yra

¹ Aristotelio „Politikos“ lietuviškajame vertime vartojama sąvoka „pilietinis“, tačiau Aristotelis kalba apie žmogų kaip politinį gyvūną (gr. ζῷον πολιτικόν) arba iš esmės bendruomenės – polio – narį.

absoliučiai būtina tinkamam atstovaujamosios demokratijos funkcionavimui. Atsižvelgiant į politinių partijų svarbą ir pagrindinę misiją, nenuostabu, kad demokratijos studentai nuo pat šiuolaikinių politikos mokslų pradžios pripažino, kad svarbu nuolat stebėti ir analizuoti jų raidą ir veiklos kokybę“ (2002: 2–3).

Galiausiai Peter Mair, vienas įdomiausių XX a. pabaigos politinių partijų tyrėjų, pastebėjo, kad „partijos tebėra svarbios. Partijos ir toliau išlieka. Senosios partijos, buvusios gerokai anksčiau nei Rokkan pateikė savo iššaldymo pasiūlymą, vis dar yra ir šiandien, ir, nepaisant naujų partijų bei naujų socialinių judėjimų iššūkių, dauguma jų vis dar išlieka galingose, dominuojančiose pozicijose <...>. Sekant Rokkan, septintojo dešimtmečio partijos alternatyvos buvo senesnės nei dauguma jų nacionalinių elektoratų. Praėjus trisdešimčiai metų, tos pačios partijos vis dar dominuoja masinėje politikoje. <...> Dabar, trumpai tariant, jos yra net dar stipresnės“ (Mair, 1997: 90). Šių dienų partijų tyrėjai nurodo, kad aliarmistinės kai kurių mokslininkų „partijų pabaigos“, arba „trys D“ (angl. *party decay, decline, decomposition*, t. y. partijos irimas, nuosmukis ir dekompozicija), studijos turėtų būti pakeistos „trimis R“ (angl. *party reemergence, revitalization, resurgence*, t. y. partijos pakilimas, atgijimas ir atsinaujinimas) (Montero, Gunther, 2002: 6).

Tad jau kalbant apie interesų grupių ir partijų sąveiką šiais laikais, tai interesų grupių išreikštus piliečių poreikius politinėje sistemoje agreguoja politinės partijos, kurios, laimėjusios rinkimus, tuos poreikius turėtų paversti konkrečiomis teisės normomis arba politikos sprendimais. Tai lemia, kad demokratijose tarp politinių partijų ir interesų grupių susiformuoja natūrali ir neišvengiama sąveika. Kita vertus, interesų grupės ir politinės partijos tam tikru mastu konkuruoja, nes pirmosios politikos arenoje atstovauja specialioms arba daliniams interesams, o antros turi gebėti suformuluoti nuoseklią ir platesnę politiką, peržengiančią atskirus interesus. Nors čia nebus pernelyg perdėtai pasakyta, kad partijos ir interesų grupės sudaro šiuolaikinės demokratijos šerdį, nes politikos lauke jos abi vykdo skirtingų interesų mediaciją. Tačiau partijų ir interesų grupių santykiai politikos moksluose iki šiol lieka menkai tyrinėti.

Negausioje Lietuvos interesų grupių ir interesų atstovavimo literatūroje pagrindinis mokslininkų dėmesys iki šiol buvo nukreiptas į lobizmo institucionalizacijos (Lukošaitis, 2000; 2011) ar interesų grupių įtakos teisėkūros efektyvumui aspektus (Geleževičius, 2013, ir kt.), akcentuojant korupcijos ir neteisėto lobizmo problemas. Be konferencijos „Interesų grupės valdžia ir politika“ tekstų rinkinio (1997) bei kelių skyrių monografijose (Krupavičius, 1999; Lukošaitis, 2004), kitų sistemingų tyrimų atlikta nebuvo (epizodiškai interesų grupes analizavo Broga (2005), Vilčinskas, Vijeikis (2006), Paulikas, Gustas (2013)). Reikia paminėti VU TSPMI mokslininkų atliktą tyrimą „Korupcija ir lobizmas: interesų grupių poveikio politikos formavimui skaidrumo problemos“, tačiau, be jau minėto Lukošaičio straipsnio (2011), daugiau mokslinių darbų nėra. Politinių partijų ir interesų grupių sąveika Lietuvoje iš viso nėra tyrinėta. Mokslinės žinios apie Lietuvoje veikiančias interesų grupes ribotos ir dėl to, kad iki šiol atlikti tyrimai apima tik selektyvias atvejo analizes, kuriose interesų grupės identifikuojamos naudojant „iš viršaus į apačią metodą“, t. y. tiriamos tik tos organiza-

cijos, kurių veikla yra akivaizdžiai pastebima (paprastai tiriamas šių grupių vaidmuo tam tikrame mieste ar savivaldybėje ar formuojant konkrečią viešąją politiką).

Žinomas interesų grupių tyrėjas Beyers yra pastebėjęs, kad interesų grupių politikos studijos – visuomenės interesų organizacija, sujungimas, artikuliacija ir mediacija, kuriais siekiama formuoti viešąsias politikas – yra santykinai siaura sritis politikos moksle (Beyers et al., 2008: 1104). Tačiau pastaruoju metu tiek Europoje, tiek pasaulyje atliekama nemažai interesų grupių tyrimų. Iš tokių paminėtini JAV įgyvendintas mokslo projektas „Advokatavimas ir viešosios politikos formavimas“ (angl. *Advocacy and Public Policy Making*²), Danijoje, Didžiojoje Britanijoje ir Vokietijoje vykdytas projektas „INTERARENA – interesų grupės politinėse arenose“³ (angl. INTERARENA – *Interest Groups across Political Arenas*), „Organizuotų interesų sistema Australijos viešojoje politikoje“ (angl. *The Organised Interest System in Australian Public Policy*⁴), keletą Europos valstybių apėmęs „Interesų tarpininkavimas Europos Sąjungoje“ (angl. EUROLOB II – *Intermediation of Interests in the European Union*)⁵ bei interesų grupių vaidmenį priimant sprendimus ES analizavęs projektas „Lyginamieji interesų grupių politikos tyrimai Europoje“ (angl. INTEREURO – *Comparative Research on Interest Group Politics in Europe*)⁶. Šio projekto tęsiniu galima laikyti Lyginamojo interesų grupių tyrimo projektą (angl. *Comparative Interest Group Survey* – CIGS⁷). Tarpautinį partijų ir interesų grupių sąveikos tyrimų projektą „Partijų ir interesų grupių sąveika šiuolaikinėse demokratijose: pobūdis, priežastys ir pasekmės“ (angl. *Party-Interest Group Relationships in Contemporary Democracies: Character, Causes and Consequences (PAIRDEM)*)⁸ vykdė tarptautinė mokslininkų grupė iš Oslo universiteto ir Londono Karalienės Marijos universiteto, jos vadovai buvo Elin Haugsgjerd Allern ir Tim Bale. Šiame projekte atlikta partijų ir interesų grupių santykių lyginamoji analizė senosiose Vakarų Europos demokratijose.

Atliekant šioje monografijoje pristatomą tyrimą buvo sudarytas interesų grupių žemėlapis, suteikiantis informacijos apie Lietuvoje nacionaliniu mastu veikiančių interesų grupių populiaciją. Šis žemėlapis buvo atspirties taškas pilnajai nacionalinių interesų organizacijų imčiai vykdant Lietuvoje veikiančių interesų grupių atstovų apklausą. O ši apklausa buvo atlikta vykdant jau minėtą tarptautinį Lyginamojo interesų grupių tyrimo (CIGS) projektą. Šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti interesams atstovaujančių organizacijų raidą, kasdienes veiklas, naudojamas strategijas bei identifikuoti iššūkius, su kuriais šios organizacijos susiduria. Analogiška apklausa jau buvo ar bus atlikta Slovėnijoje, Belgijoje, Nyderlanduose, Švedijoje, Lenkijoje, Ispanijoje, Italijoje,

² Žr. <http://lobby.la.psu.edu/>.

³ Žr. <http://interarena.dk/>.

⁴ Žr. <http://interestgroupsaustralia.com/>.

⁵ Žr. <http://www.mzes.uni-mannheim.de/projekte/eurolob/projekt.html>.

⁶ Žr. <http://www.intereuro.eu/public/>.

⁷ Žr. <http://www.cigsurvey.eu/>.

⁸ Žr. <http://www.sv.uio.no/isv/english/research/projects/elin-allern-pairdem/>.

Čekijoje, Vokietijoje, Jungtinėje Karalystėje bei Juodkalnijoje. Lietuvoje atliekant interesų grupių apklausą ypatingas dėmesys buvo skirtas interesų grupių sąveikai su politinėmis partijomis. Analogiška tema atlikta ir apklausa su parlamentinėmis Lietuvos partijomis.

Monografijoje siekiama ištirti partijų ir interesų grupių sąveiką Lietuvoje ir ją palyginti su Slovėnija, kita nauja demokratija, taip pat ir su brandžios demokratijos atveju, kuriam atstovauja Belgija. Į lyginamąją analizę įtrauktas ir Ispanijos, kaip ir Lietuva, patyrusios nedemokratinio valdymo periodą, tačiau didesnę demokratinio valdymo patirtį turinčios šalies, atvejis. Partijų ir interesų grupių sąveikos logika analizuojamose šalyse grindžiama klasikiniu amerikiečių politologo Harold Lasswell (1936) politikos kaip proceso, kurio metu nusprendžiama „kas ką gauna kada ir kaip“, apibrėžimu – elitą jis laikė pagrindiniu valdžios turėtoju per jo galią kaip galimybę dalyvauti priimant sprendimus. Šiame tyrime siekiama atsakyti į tokius klausimus: kurios interesų grupės geba daryti didžiausią įtaką partijoms ir paveikti viešosios politikos sprendimų priėmimą (kas?); kokią naudą interesų grupės gauna sąveikaudamos su politinėmis partijomis (ką gauna?); kaip dažnai ir kokių mastu interesų grupės sau naudinga linkme siekia paveikti politines partijas, o per jas – ir įstatymų leidžiamosios bei vykdomosios valdžios institucijas (kada?); kokiais veiksmais ir įtakos kanalais dažniausiai naudojasi interesų grupės (kaip?).

Monografijos skyrius rengė Lietuvos mokslo tarybos finansuotą projektą „Partijų ir interesų grupių sąveika: pobūdis, priežastys, pasekmės“ (MIP 030/2015) įgyvendinusios mokslininkų grupės nariai bei gerai žinomi užsienio mokslininkai, tyrinėjantys interesų grupių veiklą Europoje. Pirmame monografijos skyriuje Algis Krupavičius aptaria interesų grupių svarbą demokratijose bei interesų grupių ir politinių partijų panašumus ir skirtumus. Antrame skyriuje Ligita Šarkutė, Vaida Jankauskaitė ir Vitalija Simonaitytė pristato partijų ir interesų grupių sąveikos analizės prieigas bei monografijoje taikyto interesų grupių ir politinių partijų sąveikos analizės modelį bei naudotus duomenis. Vaida Jankauskaitė ir Vitalija Simonaitytė trečiame monografijos skyriuje analizuoja partijų ir interesų grupių sąveiką Lietuvoje. Ketvirtame skyriuje Jan Beyers ir Frederik Heylen analizuoja partijų ir interesų grupių sąveiką Belgijoje, penktame skyriuje šią sąveiką Ispanijoje aptaria Laura Chaqués Bonafont, o šeštame Danica Fink-Hafner analizuoja Slovėnijos atvejį. Politinių partijų ir interesų grupių sąveikos palyginimą visose analizuotose šalyse septintame skyriuje pateikia Algis Krupavičius, Vaida Jankauskaitė ir Vitalija Simonaitytė.

L I T E R A T Ū R A

1. Aristotelis (1997). *Politika*. Vilnius: Pradai.
2. Beyers, J., Chaqués Bonafont, L., Dür, A. et al. (2014). The INTEREURO Project: Logic and structure. *Interest Groups & Advocacy*, 3, 126–140.

3. Beyers, J., Eising, R., Maloney, W. (2008). Researching Interest Group Politics in Europe and Elsewhere: Much We Study, Little We Know? *West European Politics*, 31 (6), 1103–1128.
4. Bryce, J. (1921). *Modern Democracies*. New York: Macmillan.
5. Broga, Š. (2001). Interesų grupių poveikis mokesčių sistemai Lietuvos Respublikoje: atvejų analizė. *Politologija*, 2 (22), 69–126.
6. Geleževičius, G. (2013). Lobizmo teisinis reguliavimas ir institucionalizacija Lietuvoje: pirmojo dešimtmečio išdavos ir pamokos. *Socialinių mokslų studijos*, 5 (1), 177–191.
7. Gunther, R., Montero J. R., Linz J. J (eds., 2002). *Political Parties. Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press.
8. Krupavičius, A. (1999). Interesų grupės. Matakas, J. (sud.), Šiuolaikinė valstybė. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 155–174.
9. Kūris, E., Jankauskas, A. (red.). *Interesų grupės, valdžia ir politika: metinės konferencijos tekstai*, 1997 m. lapkričio 21–22 d. Vilnius: Pradai.
10. Lasswell, H. D. (1936). *Politics: Who Gets What, When, How*. New York: McGraw-Hill.
11. Lukošaitis, A. (2000). Interesų grupės Lietuvoje: raidos dinamika ir institucionalizacijos bruožai. *Politologija*, 2 (18), 85–114.
12. Lukošaitis, A. (2004) Interesų grupės. Krupavičius, A., Lukošaitis A. (sud.), *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 179–212.
13. Lukošaitis, A. (2011). Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2 (62), 3–42.
14. Mair, P. (1997). *Party System Change: Approaches and Interpretations*. Oxford: Oxford University Press.
15. Michels, R. (1911/2001). *Political Parties. A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*. Kitchener: Batoche Books.
16. Montero, J. R., Gunther, R. (2002). Introduction: Reviewing and Reassessing Parties. In Gunther, R., Montero, J. R., Linz, J. J (eds.), *Political Parties. Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press, 1–38.
17. Paulikas, V., Gustas, L. J. (2013). Agrarinis lobizmas Europos Sąjungoje ir Lietuvoje. *Socialinių mokslų studijos*, 5 (3), 809–836.
18. Strøm, K., Müller, W. C. (1999). Political Parties and Hard Choices. In Müller, W. C., Strøm, K. (eds.), *Policy, Office, or Voters? How Political Parties in Western Europe Make Hard Decisions*. Cambridge: Cambridge University Press.
19. Truman, D. (1951). *The Governmental Process: Political Interests and Public Opinion*. New York: Alfred A. Knopf.
20. Vilčinskis, J., Vijeikis, D. (2007). Lietuvos grupių interesai Briuselyje: kelionėje be interesų grupių. *Politologija*, 1 (45), 95–143.

*Pilietinė visuomenė yra demokratijos deguonis.
Pilietinė visuomenė veikia kaip socialinės pažangos ir
ekonominio augimo katalizatorius.
Jai tenka kritinis vaidmuo užtikrinant valdžios atskaitingumą ir
[ji] padeda atstovauti įvairiapusiams gyventojų interesams,
įskaitant ir labiausiai pažeidžiamas [visuomenės] grupes.*

Ban Ki-moon, buvęs Jungtinių Tautų Organizacijos generalinis sekretorius

I. INTERESŲ GRUPĖS IR POLITINĖS PARTIJOS: PANAŠUMAI IR SKIRTUMAI

Clive S. Thomas yra pastebėjęs, kad liberaliose demokratijose egzistuoja platus sutarimas dėl politinių partijų ir interesų grupių santykių svarbos, tačiau šie santykiai menkai tirti (2001a: ix). Dar daugiau – demokratija be organizacijos neįsivaizduojama. Paprastas žmogus, pranykęs įvairių žmonių jūroje, suvokia, kad būtina organizuotis su kitais panašiai mąstančiais žmonėmis, kad suderintais veiksmais galėtų palenkti valstybę savo valiai. Politinės partijos yra vienas iš šio proceso rezultatų. Bet politinės partijos visada turi šalininkų, kurių valia beviltiškai skiriasi nuo visų, išskyrus vos kelis klausimus. Kaip tik ši situacija sukūrė spaudimo (interesų – A. K.) grupes (Odegard, 1928).

Kaip pažymi Elin Haugsgjerd Allern ir Tim Bale, lyginamoji partijų ir interesų grupių analizė yra nusistovėjusios politikos mokslų sritys. Plačiai sutariama, kad demokratijos veikimui svarbios ir partijos, ir interesų grupės, tačiau jų tarpusavio santykiai yra vienas iš raktų norint suprasti pačią atstovaujamąją valdžią (Allern, Bale, 2017: 1).

Apskritai šiuolaikinė demokratija neįsivaizduojama be politinių partijų. Politinės partijos, partinė vyriausybė ir partinė sistema yra šiuolaikinės atstovaujamosios demokratijos aksiomos. Pagal visus demokratijos principus, partijos, kaip daugumos telkėjos, kelia reikalavimus visuomenei, kurie yra pagrįstesni ir viršesni už tuos, kuriuos nurodo spaudimo grupės, telkiančios tik mažumas (Schattschneider, 1942: 193). Nors vienos ir kitos *de facto* mobilizuoja mažumas. Tik partijos dažniau sutelkia didesnes mažumas nei interesų grupės.

Jean Blondel pastebėjo, kad partijos yra vienas įdomiausių ir naujausių politinio gyvenimo institutų (1969: 221). Demokratijos įsitvirtinimo istorija Vakarų Europoje yra pilietinės visuomenės institucijų reikalavimų išplėsti politinį atstovavimą ir valdžios elito pastangų išlaikyti savo galias sąveikos istorija (Rose, Munro, 2003: 34).

Dėl šių priežasčių Vakarų Europoje politinės partijos dažnai traktuojamos kaip socialinių takoskyrų arba skirčių derinimo institucija, lygiai taip pat joms priskiriamas sprendimų priėmimo vaidmuo valdžioje. Atstovaujamoje demokratijoje partijos yra svarbiausias politinių veiksmų variklis, nes jos čia sąveikauja su piliečiais ir interesų organizacijomis išreikšdamos ir sutelkdamos politinius reikalavimus bei paramą socialinėms takoskyroms; partijos iškelia į valdžią politikus, kurių elgesys daro milžinišką poveikį visuomenei pirmiausia per vyriausybės sprendimus ir veiksmus (Lane, Errson, 1994: 102).

Istoriškai du reiškiniai tiesiogiai skatino masinės partijos atsiradimą: atstovaujamosios valdžios institutų susikūrimas ir laipsniškas visuotinės rinkimų teisės įsigalėjimas. Atstovaujamoji valdžia yra ta vieta, į kurią partijos gali ir turi skirti savo atstovus per laisvų rinkimų procedūrą, o visuotinė rinkimų teisė yra instrumentas, įgalinantis agreguoti piliečių ir jų grupių interesus, juos mobilizuoti politinei veiklai. Kita vertus, negalima čia pamiršti ir bendro Vakarų visuomenių konteksto, t. y. jų transformacijos iš agrarinių į pramonės visuomenes, o tai ir reiškė naujos socialinės sandaros atsiradimą, masinę urbanizaciją, masinį švietimą, pilietinių ir politinių teisių plėtrą. Visa tai sąlygojo masinės politikos, kur į ją palaipsniui įtraukiama didesnė visuomenės dalis, atsiradimą. Tad masinės partijos, arba masinių partijų vystymasis, tuomet buvo vienas iš to naujo socialinio ir politinio kaleidoskopo elementų.

Hans Noel (2010) teigė, kad politines partijas sunku analizuoti dėl dviejų priežasčių. Pirmiausia jos neformalios ir kartais neteisinės organizacijos, kuriose sprendimai yra ne pagrįsti aiškiomis taisyklėmis, o veikiau įtvirtinti kaip „paprotingi procesai“, kurie gali būti ginčijami ir svarstomi. Kitas partijų bruožas, dėl kurio sunku jas tirti, tai, kad jos persmelkia itin daug skirtingų politikos sričių, kurios patogumo dėlei suskirstomos į partiją valdžioje, elektorato partiją ir partiją kaip organizaciją arba vadinamąją aparato partiją. Norint suvokti partijas visapusiškai, reikia jų tyrimams integruoti kiekvienai paminėtai sričiai gerai pritaikytus metodus. Partijų tyrėjams būtina suprasti viešąją nuomonę ir įstatymų leidybos taisykles, teisines strategijas ir organizacinę elgseną, taip pat žiniasklaidos elgesį ir rinkėjų mobilizaciją, o galiausiai beveik visi politikos aspektai yra reikšmingi partijų studijose (Noel, 2010: 57–58).

Kitas klausimas – kiek turime formalių teorijų, kurios iš esmės paaiškintų politinių partijų fenomeną. Ypač XXI a. pradžios kontekste, kai tradicinės partijos ar bent taip, kaip jos formavosi, vystėsi ir keitėsi Vakarų Europoje mažiausiai nuo XX a. pradžios, susiduria su daugybe sunkiai sprendžiamų iššūkių.

Ankstyvuojų formalios teorijos indėliu į politologiją buvo siekiama labai bendru ir abstrakčiu būdu suprasti, kaip politiniai veikėjai pasiekia kolektyvinių rezultatų ir ar šie rezultatai turi pageidaujamas savybes. Siekdami apibendrinamumo, šie tyrėjai nepaisė institucijų, kuriose politiniai veikėjai vykdė veiklą, detalių. Jų rezultatais buvo Arrow teorema (1951) arba garsusis neįmanomumo paradoksas, kad neįmanoma sujungti individualių nuostatų į darnius kolektyvinius pasirinkimus; McKelvey (1976)-Schofield (1978) teorema, kai nuostatos apibrėžiamos daugialypėje politikos erdvėje, o daugumos taisyklė apskritai yra nestabili; Gibbard (1973)-Satterthwaite

(1975) teorema, kai balsavimo taisyklė turi bent 3 galimus rezultatus ir nėra diktatoriška, tada ją galima manipuliuoti; Olson (1965) „laisvojo raitelio“ arba „važiuojančio be bilieto“, kuris gauna naudą neprisdėdamas prie sąnaudų, problema, nes tai riboja kolektyvinius veiksmus ir viešųjų gėrybių teikimą (pagal Aldrich, Grynaviski, 2010: 22).

Tačiau partijų raidą gana nemažu mastu paaiškina konstitucinės ir / ar rinkimų taisyklės. Jų poveikis yra žinomas kaip Duverger „dėsniai, t. y. kad santykinės ir absoliučios daugumos rinkimų sistemos formuoja dvipartines sistemas, o proporcinės – daugiapartines sistemas. Priežastys čia yra dvejopos. Pirma, *mechaninis* rinkimų taisyklių poveikis, kai santykinės daugumos tvarka naudinga santykinę balsų daugumą gaunančiai partijai, o vienmandatės rinkimų apygardos visa tai tik dar labiau sustiprina. Antra, *psichologinis* poveikis, nes rinkėjai pasirenka vieną iš didžiųjų partijų, kad jų balsas nebūtų iššvaistytas. Tuo pat metu proporcinio balsavimo taisyklės skatina daugiapartines, arba daugiau nei trijų partijų, sistemas (Aldrich, Grynaviski, 2010: 24).

Šalia partijų nemažiau svarbi organizacija šių laikų demokratijose yra interesų organizacijos. Dar daugiau – interesų grupės taip pat yra kritinė sveikos pilietinės visuomenės dalis (Hague, Harrop, McCormick, 2019: 307).

Savo garsiojoje „Pilietinės kultūros“ studijoje Gabriel Almond ir Sidney Verba rašė, kad savanoriškos asociacijos yra pagrindinės priemonės, kuriomis įgyvendinama tarpininkavimo tarp individo ir valstybės funkcija. Per jas asmuo gali veiksmingai ir prasmingai susieti save su politine sistema. Dar daugiau – narystė tokiose organizacijose suteikia individui labiau struktūruotą politinių išteklių tinklą (Almond, Verba, 1965: 245). O William Kornhauser pastebėjo, kad savanoriškos asociacijos yra būtina demokratijos infrastruktūra (Almond, Verba, 1965: 244).

XX a. devintame dešimtmetyje Lindblom sakė, kad *interesų grupių* terminas į politikos apyvartą atėjo, ko gero, iš Platono, Hobbes ir Madison darbų (1980: 84). Bet ši sąvoka, nepaisant išskirtinio dėmesio interesų grupių tyrimams pirmojoje biheaviorizmo bangoje, ypač trečiame ir ketvirtame dešimtmetyje Čikagos universitete, vadinaamojoje Čikagos mokykloje, vis dėlto nėra pakankamai preciziška iki šiol. Tai pripažįsta visi šiuolaikiniai tyrinėtojai.

Pravartu prisiminti de Tocquville, kuris taip apibūdino interesų grupių poveikį Jungtinėse Amerikos Valstijose: „Bet kokio amžiaus, bet kokios padėties, bet kokio mąstymo amerikiečiai nuolatos buriasi į sąjungas. Jie turi ne tik prekybinių, pramoninių sąjungų, kurių veikloje aktyviai dalyvauja, bet ir tūkstančius kitų: religinių, dorovinių, rimtų, lėkštų, visiems prieinamų ir uždarų, milžiniškų ir visai negausių“ (1996: 567). Kam reikalingos šitos sąjungos, kam reikalingos šios asociacijos, kokia nauda visuomenei iš tų asociacijų? de Tocquville atsako labai aiškiai, kad „Jungtinių Valstijų gyventojai sugeba daugeliui žmonių nubrėžti bendrą tikslą ir paskatinti juos laisva valia kibti į darbą“ (1996: 567).

Powell, Dalton, Strøm interesų grupių vietą demokratinėje politikoje apibrėžė per aiškiai išreikštų interesų politikoje reiškinių. Jų teigimu, žmonės ir socialinės grupės gali kažkaip išreikšti savo poreikius ir reikalavimus vyriausybei beveik kiekvienoje politinėje sistemoje. Šis procesas, žinomas kaip interesų artikuliacija, turi įvairias

formas. Pavyzdžiui, asmuo gali susisiekti su miesto tarybos nariu arba tradiciškesnėje sistemoje jis gali susitikti su kaimo vadovu ar genties vadu. Arba grupė žmonių gali veikti kartu dėl bendro klausimo. Didelėse, nusistovėjusiose politinėse sistemose formalios interesų grupės yra pagrindinė priemonė, atstovaujanti politiniams interesams (Powell Jr., Dalton, Strøm, 2015: 80).

Interesų grupė – tai organizuota individų, pripažįstančių tuos pačius tikslus ir siekiančių daryti įtaką įvairių lygių valdžios politikai, struktūra (Janda et al., 1995: 324). Mattina sakė, kad interesų grupės yra formalios organizacijos, dažniausiai pagrįstos individualia savanoriška naryste, siekiančios paveikti viešąją politiką neprisiimdamos valdžios atsakomybės, tačiau paprastai jos užsiima įvairia veikla – verslu, rekreacija, filantropija, humanitarine ir kultūrine veikla, kuri vystosi savarankiškai visuomenėje (Mattina, 2011). Tokios grupės į politinę areną patenka tada, kai joms reikalinga tam tikra valstybės intervencija (finansinė, administracinė ir kita), kad jos palaikytų savo interesus, arba kai jos nori paveikti valdžios sprendimų priėmimą ar įgyvendinimą, kad užsitikrintų tam tikrą pranašumą arba apgintų savo atstovaujamus interesus. Interesų grupių tikslai gali būti labai konkretūs arba jais gali būti daroma įtaka visai politinei bendruomenei (Mattina, 2011: 1220–1231).

Tačiau Truman teigė, kad interesų grupė – tai bendrų pažiūrų grupė, kuri kelia tam tikrus reikalavimus kitoms visuomenės grupėms. Jei grupė savo siekius patenkin-ti siekia per valdžios institucijas, ji tampa politine interesų grupe. Esminiai Truman interesų grupių apibrėžimo elementai yra šie: 1) organizuota, 2) bendrų interesų ir 3) įtaka viešajai politikai. Vieną trumpiausių interesų grupių apibrėžimų yra suformulavęs Wilson, jas apibūdindamas kaip „institucionalizuotą valstybės ir svarbiausių visuomenės sektorių ryšį“.

Scott pastebėjo, kad interesų grupės padeda nustatyti politines darbotvarkes, teikia paramą politikos formuotojams ir telkia išteklius sprendžiant problemas. Jos taip pat yra priemonė, kuria asmenys ir organizacijos pasiekia pranašumą prieš kitus socialiniame ir ekonominame gyvenime (Scott, 2018: 21).

Visi čia išvardyti interesų grupių apibrėžimai galioja tik demokratijoms, nes totalitariniuose ar autoritariniuose režimuose jas steigia ir kontroliuoja viena partija ar valstybė, o jos dažnai yra naudojamos išimtinai kaip visuomenės mobilizavimo priemonės. Tačiau visus interesų grupių apibrėžimus sieja trys dalykai: a) formali organizacija, ir tai reiškia, kad jos turi nuolatinę struktūrą, yra valdomos aiškiai apibrėžtų taisyklių ir turi atpažįstamą narystę ir vadovus; b) savanoriška narystė, t. y. jas sudaro asmenys, kurie dalyvauja veikloje savanoriškai, taip pat jungiasi kartu bendram veikimui; c) poveikis politikos formavimui, nors tai daro nesiekdamos postų valdžioje ir nedalyvaudamos rinkimuose.

Keturios interesų grupių teorijos, McFarland teigimu, paaiškina jų kilmę ir raidą. Pirmiausia Madison iškėlė problemą, kad respublikoje asmeninė laisvė leidžia piliečiams susivienyti, kad būtų siekiama netinkamų ar ypatingų interesų, kurie galėtų prieštarauti visuotiniam gėriui, o laisvės siekti savanaudiškų interesų apribojimas yra autoritarinis veiksmas, tačiau konstitucinę tvarką galima sukurti taip, kad būtų suba-

lansuotas neigiamas savanaudiškumo poveikis, jei kas nors išplečia politinę tvarką iš konkretaus vietinio vieneto į bendresnę valdžią, apimančią vietos vienetus. Bendresniame vienete skirtingi interesai kompensuos žalingus vienoje vietoje dominuojančio intereso, priešingo visuotiniam gėriui, padarinius (McFarland, 2010: 37–38). Madison kompensacinės galios arba interesų pusiausvyros modelis yra viena iš grupių teorijų bei žingsnis į detalesnes interesų grupių teorijas.

Bentley yra laikomas pirmosios visavertės politikos moksluose grupių teorijos pradininku. 1908 m. jis paskelbė veikalą „Valdžios procesas: socialinio spaudimo tyrimas“ (angl. *The Process of Government: A Study of Social Pressures*). Nors griežtai kalbant, Bentley nebuvo plačiai žinomas iki tol, kol 1951 m. jį pristatė grupių teorijų patriarchas Truman. Bentley visą politiką ir valdžią matė kaip grupių, siekiančių savo interesų, veiksmus, o interesai buvo apibrėžti kaip ekonominiai interesai. Jo teigimu, valdžios procesas buvo ekonominių interesų sąveikos ir galios procesas (Bentley, 1908: 210–214).

Truman, interesų grupių teorijos klasikas, pabrėžė, kad politinių grupių sąveikos procesas yra esminis Amerikos politikos supratimo pagrindas. Truman šiek tiek atsisitraukė nuo itin didelio Bentley ekonominių interesų akcentavimo – jis teigė, kad politinės grupės yra socialinių ir politinių požiūrių bei nuomonių nuostatų organizacijos, kurios gali būti ir neekonominio pobūdžio. Jo požiūriu, galios pusiausvyra tarp grupių paprastai yra daug svarbesnė nei teisiniai ar institucinės struktūros veiksniai. Truman teigimu, įstatymai ir politinės institucijos tiesiog veikė kaip teisėjai, apibrėždami grupių kovos už valdžią taisykles, o grupių galios pusiausvyra buvo pagrindinis politinis veiksnys. Nuo XX a. šešto dešimtmečio Truman grupių teorija tapo realistinio politikos mokslo sudėtine dalimi, o „grupių teorija“ pavirto „interesų grupių teorija“, kai idėja, kad politinės grupės yra pagrindinis politikos ir valdžios kintamasis, buvo plačiai priimta (McFarland, 2010: 38–39).

Tačiau septintame dešimtmetyje grupių teoriją išstūmė „pliuralizmas“ arba, tiksliau, „Robert A. Dahl pliuralizmas“ (Dahl 1961). Grupių teorija buvo pirmasis Amerikos interesų grupių teorijos etapas, o pliuralizmas – antrasis. Dahl sukūrė pliuralistinę teoriją, palyginti su Wright Mills valdžios elito teorija (1956), plačiai paplitusia tuometinėje akademinėje bendruomenėje. Iš esmės Mills teigė, kad nacionalinis galios elitas dominuoja Amerikoje, o ši elitą sudarė galbūt apie tūkstantis aukščiausių nacionalinės valdžios pareigūnų, didžiausių korporacijų vadovų ir svarbiausi armijos pareigūnai. Mills apibūdino šį galios elitą kaip turintį pinigų, valdžią federalinėje vyriausybėje ir jėgos kontrolę, kad jis turėtų daugiausia galios Amerikoje. Dahl sukūrė valdžios teoriją, kur daugiausia dėmesio skiriama konkurencinių rinkimų vaidmeniui kontroliuojant socialinę ir politinę elitą. Jis teigė, kad piliečiai turėjo skirtingą motyvaciją naudoti tokius išteklius kaip pinigai ir laikas siekdami politinės galios ir kad kartais šie ištekliai gali prisidėti prie interesų grupių organizavimo.

Dahl pliuralizmas buvo ne svarbiausia interesų grupių, o veikiau bendra valdžios teorija. Kadangi jo pliuralizmas buvo dominuojanti teorija Amerikos politikos tyrimuose septintame dešimtmetyje, ji natūraliai tuo metu tapo ir dominuojančia interesų grupių

teorija. Dahl požiūriu, grupių teorija perversino politinių grupių vaidmenį, todėl politologas iškėlė politines partijas ir rinkimus tvirtindamas, kad kaip tik šie veiksniai yra svarbesni nei interesų grupės (McFarland, 2010: 39). Galiausiai Dahl teigė, kad Amerikos politinis procesas turi decentralizuotą politinę valdžią, kur didelę jos dalį užima interesų grupės, atstovaudamos piliečių interesams, kad politinės partijos, politikai, vyriausybės agentūros ir interesų grupės yra svarbiausi veikėjai, darantys įtaką viešajai politikai ir taip pliuralistiniai interesai yra tinkamai atstovaujami (McFarland, 2010: 39–40). Visais atvejais pliuralizmas yra šiuolaikinės liberalios demokratijos teorija ir dominuojantis požiūris į interesų grupes Amerikos politikos moksle (Scott, 2018: 33).

Tačiau Dahl interesų grupių teoriją itin kritikavo Mancur Olson jaunesnysis, paskelbęs „kolektyvinio veiksmo logiką“ septinto dešimtmečio viduryje. Olson pažymėjo, kad viešojo politika dažnai kuria „viešąsias gėrybes“ arba tokią naudą – kai ją gauna vienas tam tikros vietovės atstovas, pagal savo pobūdį naudą gauna visi ten esantys asmenys. Archetipinis atvejis yra švarus oras. Jei interesų grupės lobistui pavyks paveikti politiką, kad būtų gauta viešojo gėrybė, ji atiteks visiems tos vietovės žmonėms, neatsižvelgiant į tai, ar jie prisidėjo prie lobizmo. Olson interesų grupių teorija teigia, kad kiekvienoje viešosios politikos srityje valdo keletas „specialių interesų“. Bet tai nėra Mills elitizmas ar Dahl pliuralizmas, nors valdo keli elitai, tačiau kiekvienas veikia savo politikos srityje (McFarland, 2010: 40–41). Olson individualų sprendimą prisijungti prie interesų grupės vertino kaip privataus ir bendro intereso konfliktą, todėl asmuo, kuris gali būti asmuo arba korporatyvinis subjektas, pasirenka pagal savo interesus, nors galutinis rezultatas vis dėlto pagal racionalaus pasirinkimo teoriją yra kompromisas, nes interesų grupės gali gauti / gauna selektyvią naudą savo nariams per kolektyvinius veiksmus (Scott, 2018: 40–41).

Aštuntame dešimtmetyje dominuojanti Amerikos politikos interesų grupių teorija buvo Theodore Lowi „interesų grupių liberalizmas“, arba kaip keletas / sudėtinio elito teorija. Ji buvo kongruentiška Olson kolektyvinio grupių veiksmo teorijai. Anot Lowi, organizuoti specialieji interesai gali kontroliuoti konkrečias politikos formavimo sritis, kurios rūpi jiems patiems ir nukreipia politikos įgyvendinimą, kad atspindėtų jų siaurus, o ne daug didesnės visuomenės tikslus. Lowi taip pat teigė, kad nuo XX a. ketvirto dešimtmečio Amerikos jurisprudencijoje dominavo liberalios teorijos interesų grupė, pasisakanti už silpną valstybę, lanksčius teisės aktus, pagal kuriuos už politikos formavimą yra atsakingi administratoriai, o šie formuoja koalicijas su panašiai mąstančiomis interesų grupėmis ir įstatymų leidėjais. Schattschneider taip pat nemažai prisidėjo prie keletas / daugelio elitų teorijos raidos. Pasak jo, interesų grupės nėra atstovaujančios, jos atspindi aukštesnės klasės interesus, bendriems visuomenės interesams atstovauti yra reikalingos stiprios politinės partijos, kad kompensuotų neatstovaujančių interesų grupių galią. Olson, Lowi ir Schattschneider daugelio arba sudėtinio elito teorijos buvo trečiasis interesų grupių teorijų raidos etapas (McFarland, 2010: 41–42).

XX a. devintame ir dešimtame dešimtmečiuose susiformuoja neopliuralistinė interesų grupių teorija. Jos pagrindą sudarė viešosios politikos formavimo atvejų tyrimai, kurie dažnai nepatvirtino tam tikros specialiųjų interesų koalicijos kaip do-

minuojančios politikos srityje modelio, tik parodė daugybę interesų, darančių įtaką politikai, kur nė vienas iš šių interesų nebuvo dominuojantis. Neopliuralistai pripažino galimybę, kad kelios elito grupių koalicijos gali dominuoti daugelyje viešosios politikos sričių, nors realiai daugumoje tokių sričių veikia daugybė interesų organizacijų. Visi neopliuralistai pastebėjo, kad valstybė buvo ne tik priklausomas kintamasis kovoje dėl valdžios tarp interesų grupių, jie taip pat patvirtino, jog valstybė ir jos sudedamosios institucijos dažnai veikė savarankiškai, pačios inicijuodamos viešosios politikos sprendimus, nors tokias iniciatyvas galėjo ginčyti interesų grupės. Neopliuralizmas teikia pirmenybę (skirtingai nei Dahl) daugybės politikos problemų sričių egzistavimui ir tam, kad nors daugeliui problemų / klausimų sričių būdingas grupių pliuralizmas, kai kurios problemos yra elitinės, valdomos vienos koalicijos ar gal tik keleto įtakingų grupių. Galiausiai neopliuralistai pabrėžia daugelio vyriausybinių agentūrų autonomiją ir nurodo, kad atskirų politikos klausimų sričių įvairovė nėra tolygi teisingo atstovavimo sistemai (McFarland, 2010: 42). Kaip tik neopliuralistinis požiūris yra ketvirtas interesų grupių teorijų raidos etapas. Taigi Amerikos politologai kūrė interesų grupių teorijas keturiais etapais: grupės / grupių teorija, Dahl pliuralizmas, daugelio elitų teorija ir neopliuralizmas.

Europos kontekste svarbu paminėti dar vieną interesų grupių teoriją – korporatyvizmą kaip interesų grupės sistemą, kur sukurama „privilegiuota ir institucionalizuota organizuotų interesų integracija rengiant ar įgyvendinant viešąją politiką“ (Christiansen et al., 2010: 27). Visa tai reiškia, kad tam tikras interesų grupės oficialiai pripažįsta valstybė ir joms suteikiama galimybė naudotis politikos formavimo funkcijomis, o kitoms – ne. Taigi kai kurias interesų grupes valstybė pripažįsta kaip valdžios institucijų dalį (pagal Scott, 2018: 44).

Interesų grupių tyrimus nemažai praplėtė ir kitos socialinių mokslų disciplinos. Pirmiausia sociologija ir ekonomika. Iš sociologijos atsirado socialinių judėjimų išteklų mobilizavimo (Tarrow, 1994) ir „politinių galimybių“ teorijos. Kitas sociologijos indėlis į neopliuralizmą yra tinklų teorija. Pagrindinis ekonomikos indėlis į neopliuralizmo teoriją yra Olson kolektyvinio veiksmo logika. Jo požiūris į politines grupes buvo išvestas iš oligopolijos teorijos, kai kelios bendrovės susitaria riboti gamybą, kad padidintų savo produkto kainą, taip padidindamos ir pelną. Kelioms įmonėms toks bendradarbiavimas gali pavykti, tačiau gausėjant bendrovių, kyla vis didesnė paskata tapti „laisvuuoju raiteliu“, tai yra įmone, kuri didina savo produkciją, o ne mažina, bet vis tiek gauna naudos iš kainų padidėjimo. Olson pastebėjo, kad panašus modelis galioja ir politinėms grupėms. Kitas ekonomikos indėlis yra pagrindinių sąvokų, tokių kaip ištekliai, globėjai, racionalus sprendimų priėmimas siekiant tikslų ir kita, perkėlimas į interesų grupių tyrimus (McFarland, 2010: 45).

Grįžtant prie interesų organizacijų ir partijų santykių reikia pastebėti, kad jų abiejų funkcija – daryti įtaką politikai – iš esmės sutampa. Todėl kyla klausimas, kur yra riba tarp interesų grupių ir partijų?

Pagal minimalistinį apibrėžimą (naudojant įmanomai mažiausią kintamųjų skaičių) takoskyrą tarp interesų grupių ir partijų nubrėžia partijų siekiai laimėti

konkurenciją dėl vietų valdžioje, kai interesų grupės nesiekia tiesiogiai kontroliuoti viešosios valdžios. Tačiau iš interesų grupių gali laipsniškai rasti politinės partijos. Daugelio Vakarų Europos socialdemokratinė partijų ištakos yra profesinėse sąjungose kaip interesų organizacijose. 1900 m. įsteigta Anglijos darbo partija iki 1906 m. vadinosi Darbininkų atstovavimo komitetu ir susikūrė kaip profesinių sąjungų kongreso politinio atstovavimo instrumentas. Panašiai nutiko ir Airijos darbo partijai, kuri formaliai įsteigta 1912 m., bet iki 1930 m. buvo tik politinis Airijos profesinių sąjungų kongreso sparnas.

XX a. aštuntame–devintame dešimtmėčiuose iš nevyriausybinių „žaliųjų“ ir aplinkosaugos organizacijų susiformavo dauguma Vakarų Europos „žaliųjų“ partijų. Dešimtame dešimtmetyje ši vystymosi logika pasikartojo naujose Vidurio Rytų Europos demokratijose ir taip pat Lietuvoje. Mokslinėje literatūroje politiškai reikšmingos grupės, kurios siekia paveikti sprendimų procesą, neretai vadinamos „spaudimo grupėmis“.

Dar viena interesų grupių interpretacija yra jų įvertinimas kaip tarpinių grupių demokratinėje politikoje. Kodėl jos taip įvardijamos? Net septyni aspektai čia svarbūs: a) kolektyviniai veiksmai ir organizacija suteikia galias daugeliui ir ypač tiems, kuriems trūksta įtakos, pagrįstos prievarta, ekonominiais ištekliais, kultūrine hegemonija ir / ar individualiu arba kolektyviu prestižu; b) platus individų dalyvavimas asociacijose ir organizacijose įgalina juos pasiekti savo tikslus politinėje arenoje; c) kolektyviniai veiksmai išugdo individams organizacinius sugebėjimus, kurie gali būti panaudojami kitose srityse; d) socialinis dalyvavimas individualius ir kolektyvinius tikslus paverčia siekiamais tikslais, juos suskirsto pagal pirmenybiškumą, užtikrina grįžtamąjį ryšį su organizacija, apriboja oligarchines tendencijas; e) kolektyviniai veiksmai skatina individų susijungimą ir bendradarbiavimą, pasitikėjimą ir lojalumą vieni kitiems, ugdo jų socialinę sąmonę, taip pat socialinis dalyvavimas daugelyje visuomenės grupių, organizacijų ir institucijų reiškia socialinį susietumą arba pilietinę visuomenę pagal Vakarų politinės filosofijos tradiciją; f) minimalus dvišalių ryšių tinklas yra būtinas norint suderinti socialines ir politines konstrukcijas bei užtikrinti demokratinį suverenumą; ir pagaliau g) stiprios tarpinės grupės ir institucijos yra būtinas elementas subalansuojant valstybės ir visuomenės galias (Rueschemeyer, 1997: 1–4). Visa tai ir pasitarnauja interesų organizacijų kaip savotiškų tarpininkių susiformavimui demokratinėje politikoje.

Interesų grupės: iš kur jos?

Nuo XIX a. pabaigos interesų grupių didėjo eksponentiškai, o tai paskatino pokyčiai, prisidėję formuojant šiuolaikinį pasaulį. Industrializacija šiuo atžvilgiu suvaidino lemiamą vaidmenį, skatindama gamybos ir paslaugų specializaciją, kuri savo ruožtu suteikė stiprų impulsą steigtis grupėms, turinčioms daugybę diferencijuotų socialinių interesų. Nacionalinių valstybių kūrimasis ir įsitvirtinimas buvo taip pat svarbus veiksnys. Industrializacija ir tautinių valstybių atsiradimas sukėlė daugybę socialinio,

politinio ir kultūrinio pobūdžio konfliktų, kurie prisidėjo kuriant kolektyvinius judėjimus, interesų grupes ir partijas. Naujų interesų grupių steigimasis paskatino ir vis labiau įsisiskverbiantis valstybės vaidmuo visuomenėje su gerovės valstybės ir pilietinės visuomenės vystymusi (žr. Mattina, 2011).

Tačiau istoriškai pirmosios šiuolaikinės interesų grupės formavosi dar XVIII a. pabaigoje ir XIX a. pradžioje. Kitaip tariant, jos atsirado anksčiau nei šiuolaikinės politinės partijos. Antai pirmosios profesinės sąjungos Jungtinėse Valstijose susikūrė XIX a. trečiame ir ketvirtame dešimtmėčiuose, blaivybės judėjimas trečiame dešimtmetyje, grupės prieš vergovę veikė nuo 1810 m. iki pat pilietinio karo (1861–1865 m.), moterų organizacijos steigėsi nuo 1848 m., valstiečių organizacijos aktyviai formavosi XIX šimtmečio septintame–aštuntame dešimtmėčiuose, o 1886 m. įkurta viena svarbiausių profesinių organizacijų – Amerikos darbo federacija (žr. Lowi, Ginsberg, 1990: 532–533).

Didžiojoje Britanijoje pirmosios interesų organizacijos užregistruotos dar XVIII a. viduryje: pirmoji Katalikų asociacija susikūrė 1760 m., Teisių akto paramos draugija – 1769 m. Kiek vėliau atsirado įvairios labdaros ir paramos vargšams organizacijos.

Amerikiečių polinkį kurti nevyriausybinės asociacijas, sąjungas, grupes bene pirmasis pastebėjo de Tocquville XIX a. pradžioje. Tačiau dar iki de Tocquville lankančios Amerikoje buvo įtvirtintos konstitucinės nuostatos, skatinusios ypatingą interesų grupių sklaidą šioje šalyje.

1787 m. dešimtame „Federalisto“ numeryje James Madison, vienas iš JAV konstitucijos tėvų, teigė, kad [visuomenės – A. K.] frakcijos ir grupės kelia nestabilumo, sumaišties pavojus viešajai valdžiai, tačiau suvaldyti frakcijų pavojų galima tik dviem būdais: „vienas – pašalinant jo priežastis; kitas – kontroliuojant jo poveikį“ (Urofsky, 1994: 45). Bet pašalinti sumaišties priežastis tegalima sugriauinant frakcijų laisvę arba reikalaujant, kad piliečiai vienodai mąstyty, vienodai jaustų ir turėtų vienodus interesus. Kadangi nė vienas šių būdų netinka demokratijai, Madison laisvės ir valdžios dilemą sprendė ieškodamas frakcijų poveikio kontrolės arba reguliavimo metodų.

Vėliau Madison reguliavimo principas įgijo pliuralizmo teorijos pavadinimą. Remiantis ja, konstitucija privalo skatinti ir reguliuoti daugelio interesų raišką, kad neištvirtintų vienas atskiras monopolinis interesas. Interesų pliuralizmo ir jų varžybų rezultatas yra jų kompromisas ir nuosaikumas, nes nė viena grupė negali patenkinti jokių savo tikslų neatsižvelgdama į savo varžovų interesus (Lowi, Ginsberg, 1990: 534).

1830 m. Jungtinėse Valstijose pirmą kartą pavartotas lobisto terminas (angl. *lobby* – kuliarai, prieangis). Anglijos parlamente *lobby* – parlamentarų balsavimo vieta. Dėl to lobizmas pagal apibrėžimą yra veiksmai, kuriais siekiama paveikti parlamentarų balsavimą. Šiandien lobizmas suprantamas dar plačiau, t. y. kaip teisėti veiksmai, kuriais daroma įtaka įvairiausiems valdžios institutų sprendimams. Jau XIX a. aštuntame dešimtmetyje lobizmas buvo įstatymiškai pripažintas Jungtinėse Valstijose.

Interesų grupių vystymasis anaip tol nesustojo XIX a. pabaigoje ar XX a. pradžioje. Du svarbiausi veiksniai sąlygojo interesų sklaidą per pastaruosius 50 metų: a) darbo pasidalijimo vystymasis, b) reguliacinių valdžios / valstybės funkcijų išsiplėtojimas.

Šių laikų demokratijose interesų organizacijų yra gausybė, jos veikia visose įmanomose politikos srityse.

Interesų grupės ir Vidurio Rytų Europos kontekstas

Kalbant apie interesų grupių arba interesų organizacijų raidą Vidurio rytų Europoje, taip pat ir Lietuvoje, galima išskirti bent kelis ypatumus. XX a. pabaigoje svarbiausias Vidurio Rytų Europos visuomenių istorijos ženklas buvo politinio režimo kaita arba pokomunistinė transformacija. Tačiau ji neapsiribojo tik politinės tvarkos pokyčiais. Vokiečių politikos sociologas Claus Offe pažymėjo, kad Vidurio Rytų Europa išgyveno „trigubą perėjimą“, kuris apėmė politinės sistemos demokratizavimą, ekonomikos perėjimą į rinkos ūkį ir pilietinės visuomenės kūrimą (1991: 865–892). Kitaip tariant, Vidurio Rytų Europa pergyveno trigubą perėjimą arba būtinybę demokratizuoti politinę sistemą, lygiagrečiai pakeisti administracinę komandinę ekonomiką, pagrįstą griežta centralizacija, valstybės nuosavybe ir ekonominės laisvės nebuvimu, į laisvą ar socialiai orientuotą kapitalistinę rinką, taip pat įdiegti pilietinės visuomenės pagrindus. Galiausiai, be trigubo perėjimo, Baltijos šalys ir kartu Lietuva susidūrė su valstybės / tautos kūrimu arba papildomu ketvirtuoju perėjimu.

Kitas vokiečių sociologas Dahrendorf jau pirmuosiuose Rytų Europos politinių pokyčių etapuose taip apibūdino būsimą politinę ir socialinę darbotvarkę bei jos įgyvendinimą laiko požiūriu: formalus konstitucinės reformos procesas trunka mažiausiai šešis mėnesius, ekonomikos pertvarkymas – šešerius metus, o šešiasdešimt metų pakanka, kad būtų galima pakloti socialinius pamatus, galinčius atlaikyti audras bet kokiomis [politinio – A. K.] oro sąlygomis (1990: 99–100). Tad, remiantis Dahrendorf logika, dar laukia maždaug trys dešimtmečiai, per kuriuos būtų sukurti socialiniai demokratijos pagrindai. Jų dalimi yra ir interesų grupių sistema.

Nors dabar Lietuva yra politinė demokratija, ji turi reikšmingų trūkumų. Pirma, Lietuva kenčia nuo piliečių ir valstybės susvetimėjimo. Šio susvetimėjimo mastas yra išskirtinis. Jo dažniausia apraiška pirmiausia yra piliečių nepasitikėjimas daugeliu politinių ir vyriausybinių valdžios institucijų. Tik keli procentai piliečių pasitiki Seimu ir politinėmis partijomis. Teismai dažniausiai yra trečia nepopuliariausia institucija Lietuvoje. Šiek tiek didesnis pasitikėjimas yra vyriausybe, tačiau vis tiek jis žemas kitų Europos šalių kontekste. Naujausi socialiniai tyrimai rodo, kad tik keli procentai mano, kad šalies vyriausybė sugeba tinkamai reaguoti į piliečių interesus. Vyriausybės sprendimų skaidrumas taip pat vertinamas labai kritiškai. Palyginti su pirmaisiais atkurtos Lietuvos 1990-aisiais metais, matome aiškų pasitikėjimo visomis politinėmis valdžios institucijomis nuosmukį, jei visa tai nepavadintume pasitikėjimo krize.

Lietuva, kaip ir kitos Vidurio Rytų Europos šalys, demokratijoje gyvena šiek tiek ilgiau nei tris dešimtmečius. Regione yra bendras supratimas ir žinojimas, kad demokratija nėra panacėja net ir daugeliui politinių ligų. Nors nusivylimas demokratija būdingas ne tik šiam Europos regionui. Norint tai iliustruoti, tereikia pateikti keletą nuorodų

į du geriausiai demokratijos matavimus, kuriuos parengė Ekonomisto tyrimų skyrius (angl. *Economist Intelligence Unit*, EIU). Tik dvi antraštės iš metinių ataskaitų: „Demokratijos indeksas 2010. Demokratijos atsitraukimas“ (angl. *Democracy Index 2010. Democracy in Retreat*) ir „Demokratijos indeksas 2019. Demokratinių nesėkmių ir gyventojų protesto metai“ (angl. *Democracy Index 2019. A Year of Democratic Setbacks and Popular Protest*). Čia nėra jokios panikos. Tik tokia realybė. Arba „demokratijos nuosmukis“, kaip pabrėžia žinomas amerikiečių politikos sociologas Larry Diamond.

Dar kritiškesnių nuomonių apie naujas demokratijas yra išsakęs Schmitter, daugelį metų studijavęs perėjimus į demokratiją. Jis pažymėjo, kad „dabartinė ketvirtoji [demokratizacijos – A. K.] banga pakils ir netgi gali atsitraukti. Esu įsitikinęs, kad tai paliks daugiau konsoliduotos demokratijos atvejų, išsisklaidžiusių platesnėje erdvėje, nei visos ankstesnės bangos, tačiau kai kurios politinės bendruomenės gali būti nutemptos atgal į autokratiją. Taip pat esu tikras, kad tai sukels stiprų *desencanto* (arba *išsižadėjimo* ir *nusivylimo*) jausmą, kai žmonės sužinos, kad šiuolaikinė liberali, konstitucinė, atstovaujamoji politinė demokratija neišsprendžia daugelio apčiuopiamų nelygybių ir daugelio nelaimių šiame pasaulyje. Mes vis dar esame labai toli nuo „istorijos pabaigos“. Priešingai, aš manau, kad kai demokratija tam tikrame regione taps nusistovėjusia norma ir nebesusidurs su konkuruojančiu režimu, kuris yra taip ryškiai prastesnis, tada ir tik tada nusivylę piliečiai pareikalaus, kad jų vadovai paaiškintų, kodėl jų nuolatinės praktikos yra taip toli nuo demokratijos idealų. Įtariu, kad pašventintoji demokratija taps ginčijama demokratijos, kad demokratijos triumfas paskutiniame šio [XX – A. K.] a. dešimtmetyje paskatins atnaujinti demokratijos kritiką ir kitame“ (Schmitter, 2017: 182–183).

Dar keletas pastebėjimų iš „Demokratijos indekso“. 2010–2020 m. visiškai demokratinių valstybių sumažėjo nuo 26 iki 23 šalių. Nedaug sumažėjo, bet vis tiek aiški mažėjimo tendencija. Tačiau 2020 m. visavertės arba pilnutinės demokratijos sudarė tik apie 14 proc. tarp 167 analizuotų šalių, kuriose gyveno apie 8 proc. pasaulio gyventojų. Nedaug, tikrai nedaug. Tarp jų nėra nė vienos šalies iš Vidurio Rytų Europos, kuri būtų įvardyta kaip pilnutinės demokratijos šalis. Arčiausiai visaverčių/ pilnutinių demokratijų šiame regione yra Estija. Kad demokratijos vaizdas nebūtų per daug liūdnas, reikia pasakyti, kad vis dar turime 52 demokratijas su trūkumais. Jose gyveno beveik 41 proc. pasaulio gyventojų. Šiai grupei priklauso dauguma Vidurio Rytų Europos šalių.

Tranzitologai, kaip įprasta, pabrėžia, kad perėjimas prie demokratijos yra laipsniškas procesas. Visiška, arba pilnutinė, demokratija įmanoma tik po ilgesnio demokratijos konsolidacijos laikotarpio. Toks labai tiesmukas ir tiesinis mąstymas. Schmitter pažymėjo, kad „demokratija nėra būtinybė; tai kolektyvinis ir atsitiktinis pasirinkimas. Tai reikalauja nuolatinių ir nepaprastų pastangų, nes tai [demokratija – A. K.] priklauso nuo sudėtingo bendradarbiavimo ir konkurencijos proceso, kuriame dalyvauja daugybė piliečių <...>“ (Schmitter, 2017: 182).

Pokomunistinėse Vidurio Rytų Europos šalyse, priešingai nei Vakarų demokratijose, modernios pilietinės visuomenės ir politinės sistemos atsiradimas buvo

ne šimtmetį trukusio proceso, o greito ir netikėto režimo pasikeitimo aštuntame ir dešimtame dešimtmetyje padarinys (Rozbizka et. al., 2020: 2). Šiame kontekste formavosi ir veikia interesų organizacijos Vidurio Rytų Europoje kaip esminė demokratijos infrastruktūra bei ta, kuriai reikia, ko gero, net šešių dešimtmečių arba bent kelių kartų pasikeitimų, kad ji susiformuotų kaip pakankamas socialinis demokratijos ramstis.

Dar keli pastebėjimai apie interesų organizacijų raidą Vidurio Rytų Europoje ir Lietuvoje. Ir tinkamas atskaitos taškas čia yra socialinis pasitikėjimas – esminis pilietinės visuomenės ingredientas. Jis svarbus ne tik pilietinei visuomenei. Naujų demokratijų visuomenėse dažnai, o Lietuvos konkrečiai vyrauja neoliberalios ir individualistinės nuostatos. Jas papildo akivaizdus socialinio pasitikėjimo trūkumas ir žmonių bei valstybės tarpusavio susvetimėjimas. Galiausiai – pačios visuomenės savio organizacijos ir gebėjimų ginti savo interesus trūkumas. Sociologiniuose tyrimuose pagrindinis socialinį pasitikėjimą matuojantis klausimas yra šis: ar galima pasitikėti dauguma žmonių?⁹ Lietuvoje pasitikinčiųjų dalis apima maždaug vieną ketvirtadalį visuomenės, o nepasitikinčiųjų dalis siekia trečdalį, likusieji yra nei itin pasitikintys, nei itin nepasitikintys. Nepasitikėjimo sindromas apėmęs ir visuomenės nuostatas interesų organizacijų atžvilgiu. Pasitikėjimo lygis jomis yra kiek aukštesnis nei politinėmis partijomis, kurios neigiamai vertinamos beveik visuotinai, bet taip pat nėra didelis. Apskritai Vidurio Rytų Europa yra didele dalimi socialinio nepasitikėjimo visuomenės.¹⁰

Kaip jau sakytą, socialinis pasitikėjimas yra sąlyga pilietinei visuomenei kaip demokratijos infrastruktūrai atsirasti. Kokios pasekmės interesų organizacijų būklei, jei Vidurio Rytų Europoje ta sąlyga sunkiai įgyvendinama? Pirmiausia tai, kad interesų grupių dydis ir tankis menkas ir net potencialiai masinių organizacijų veikloje nedalyvaujama. Antai narystę profesinėse sąjungose 2018–2019 m. aštuoniose Europos Sąjungos valstybėse iš aptariamo regiono šalių deklaravo tik 2,6–5,9 proc. apklaustųjų, o penkiose Šiaurės Europos šalyse – 45,7–71,3 proc. Pagal pilietinio aktyvumo rodiklius, tokius kaip savanorystė organizacijose, peticijų pasirašymas ar dalyvavimas diskusijose apie politiką internete, Vidurio Rytų Europos šalys užima pasyviausių visuomenių pozicijas (žr. *European Social Survey*, 2019). Tad bendras rezultatas yra neasocijuota, netgi gana atomizuota ir pasyvi visuomenė, kur terpė interesų grupių veiklai nėra palanki.

Istorinis kontekstas taip pat nebuvo palankus interesų grupių vystymuisi Vidurio Rytų Europoje apskritai ir Lietuvoje konkrečiai. Pastarojoje modernios pilietinės visuomenės užuomazgos radosi tarpukario laikais, bet interesų organizacijų veiklą

⁹ Ar apskritai dauguma žmonių galima pasitikėti, ar su žmonėmis reikia būti labai atsargiam (-iai)? Prašau įvertinti skalėje nuo 0 iki 10, kur 0 reiškia, kad su žmonėmis reikia būti labai atsargiam (-iai), o 10 – kad dauguma žmonių galima pasitikėti.

¹⁰ Žr. plačiau *European Social Survey* (2019). ESS Round 9 (2018/2019) Technical Report. London: ESS ERIC.

XX a. ketvirtame dešimtmetyje apribojo politinis autoritarizmas, o vėliau arba beveik iki to amžiaus pabaigos ir dvi okupacijos ir valstybės praradimas. Komunistinėje sistemoje interesų organizacijos buvo suvalstybintos ir tapo politinio režimo instrumentais tikslingai mobilizuoti atomizuotą visuomenę. Pilietinės ar atviros visuomenės paprasčiausiai nebuvo, o interesų organizacijos buvo reikalingos tik esamam režimui įteisinti ir jo naudai mobilizuoti piliečius.

Valstybės ir demokratijos atkūrimas XX a. pabaigoje lėmė tai, kad formavosi kelių rūšių interesų organizacijos. Pirma, atsirado posovietinės išvalstybintos organizacijos, pavyzdžiui, profesinės sąjungos ar kitos profesinės draugijos. Antra, atsikūrė kai kurios tarpukario Lietuvoje veikusios organizacijos, tokios kaip Šaulių sąjunga ir panašios. Trečia, palaipsniui formavosi visiškai naujos interesų grupės, pavyzdžiui, Lietuvos pramonininkų ar Lietuvos savivaldybių asociacijos, įvairios nevyriausybines organizacijos. Tačiau visos interesų organizacijos susidūrė su veiklos turinio ir visuomenės pasyvumo iššūkiais. Ir šiais laikais interesų organizacijų tankis (jų skaičius) tarsi būtų gana palyginamas su pažengusiomis demokratijomis, tačiau organizacijų dydis arba jų aprėptis nėra didelė. Kai kurios tradicinės interesų grupės demokratijos laikais savo įtaką netgi ryškiai prarado. Čia geriausias pavyzdys yra reikšmingas profesinių sąjungų susilpnėjimas. Savo ruožtu naujos interesų organizacijos kurį laiką gerokai priminė, remiantis Sartori partijų apibūdinimu, tuščius indus, kuriuos reikėjo pamažu pripildyti.

Dar viena nepalanki interesų organizacijų veiklos aplinkybė, kad šiuolaikinė demokratinė politinė sistema kūrėsi nuo nulio: be tradicijų, patirties ir neretai be aiškių taisyklių ir susitarimo dėl jų, nors, Huntington žodžiais tariant, Lietuva buvo antrojo demokratijos bandymo šalis, o tai lyg ir palankus veiksnys demokratijai įtvirtinti. Dar daugiau – politines transformacijas lydėjo ekonomikos modelio pasikeitimas, socialinės sandaros ir politinės kultūros transformacijos, valstybės institucijų formavimas. Šių pokyčių daugiasluoksniškumas ir daugiadimensiškumas sunkiai rastų istorines analogijas. Elemér Hankiss transformacijų turinį Vidurio Rytų Europoje yra vaizdžiai [kiek kitame socialinių tyrimų kontekste – A. K.] apibūdinęs kaip „apskritimo kvadrato“ brėžimą (angl. *the squaring of the circle*) (Hankiss, 2002: 17) arba kaip beveik neįmanomą išspręsti uždavinį. Pagaliau tarp interesų grupių veiklą ribojančių ir neįgyjamų veiksmų buvo ir paveldėti valstybės ir interesų grupių sąveikos įpročiai, kur vyravo patrono ir kliento arba klientelistiniai santykiai.

Tačiau bendroje nepalankioje interesų grupėms aplinkoje Vidurio Rytų Europoje yra viena reikšminga teigiama aplinkybė – interesų grupių europeizacijos procesas dėl šio regiono šalių narystės Europos Sąjungoje. Dėl europeizacijos nacionalinės vyriausybės buvo spaudžiamos pasiūlyti interesų grupėms prieigą prie informacijos, konsultuotis su jomis formuojant viešąją politiką, rengiant naujus reglamentus dėl socialinio dialogo, viešų konsultacijų ir nevyriausybinių, savanoriškų ir kitų visuomenei naudingų organizacijų įtraukimo ir skatinimo veikti skaidriai (Vidačak, Kotarski, 2019). Dar daugiau – per Europos Sąjungą interesų organizacijoms atviresnės tapo ir nacionalinės politikos arenos.

Interesų grupių sandara ir tipologija

Apskritai interesų grupės turi daug formų ir dydžių, jų tikslai, veiklos metodai ir įtakos mastai taip pat labai įvairūs. Dažniausiai išskiriamos sektorinės ar ekonominės grupės ir spaudimo ar tam tikros problemos / priežasties grupės. Ekonominės grupės atspindi pagrindinius visuomenės interesus ir atstovauja žmonėms, kurie prisijungia prie organizacijos daugiausia dėl savo užsiėmimo / veiklos pobūdžio. Trys pagrindiniai ekonominių interesų grupių tipai yra profesinės sąjungos, verslas (darbdaviai) ir profesinės draugijos. Priežasties (angl. *Cause* arba *Issue*) grupės sudaro organizacijos, kurios siekia tikslų, tiesiogiai nesusijusių su materialiais jų narių interesais. Šios grupės yra savanoriškos organizacijos, kurias sudaro žmonės, turintys bendrą siekį, nesusijusį su jų tiesioginiu užimtumu. Tarp tokių organizacijų yra kultūrinės, religinės ir rekreacinės asociacijos, žmogaus teisių, labdaros, aplinkos ir kitos organizacijos. Daugelis jų taip pat yra viešojo intereso grupės – organizacijos, siekiančios skatinti kolektyvinį gerį įgyvendinant politiką, kurios naudą visi žmonės gali jausti vienodai, nepriklausomai nuo jų narystės ar paramos tam tikrai grupei. Viešojo intereso grupių augimas ir veikla nuo XX a. septinto dešimtmečio yra švietimo, masinės komunikacijos priemonių, socialinio protesto ir plačių socialinės gerovės programų įvedimo pasekmė. Speciali tokių organizacijų rūšis yra tiek viešos, tiek ir privačios institucinės interesų grupės. Institucinės viešosios grupės yra vietos ar regionų valdžia ir įvairios centrinės valdžios šakos, kurios konkuruoja tarpusavyje, norėdamos paveikti politinį procesą savo naudai. Institucinės privačios grupės yra socialinės organizacijos – pramonės ir finansų įmonės, universitetai, bažnyčios ir ligoninės, tam tikromis aplinkybėmis jos gali skirti dalį savo išteklių tam, kad paveiktų sprendimų priėmimo procesą (žr. Mattina, 2011).

Daugelio interesų grupių organizacinė struktūra paprasta. Jų politiniai veiksmai prasideda ir baigiasi nedidelėje teritorijoje. Tačiau dalis interesų organizacijų turi ne tik vietinius skyrius, jos veikia ir kaip nacionalinės asociacijos. Pagaliau yra ir skėtinės organizacijos, kurios koordinuoja įvairių antrojo lygio asociacijų veiklą iš skirtingų sektorių.

Interesų grupės, kai jos veikia kaip asociacijos pagrindu susikūrusios organizacijos, skiriasi savo struktūra, narių skaičiumi, finansiniais ištekliais, įtaka politikai ir visuomenei, tikslais ir dar daugeliu kitų parametrų. Dėl šios įvairovės interesų grupės galima vertinti pagal daugelį dimensijų. Pavyzdžiui, pagal tikslų ir veiksmų apimtį interesų grupės skirstomos į vienos problemos (pvz., ekologinės) ir daugelio problemų (pvz., profesinės sąjungos) organizacijas.

Ball ir Millard kitados nurodė septynis kintamuosius, pagal kuriuos būtų tikslinga klasifikuoti spaudimo grupes: 1) grupės legitimacija (legali ar nelegali), 2) politinio aktyvumo lygis (intensyvus ar fragmentiškas), 3) narystės pobūdis (atvira ar uždara, formali ar neformali), 4) organizacijos pobūdis (kompleksiška ar paprasta, minimali), 5) grupės amžius (pastovi ar laikina), 6) grupės tikslai (vienos ar daugelio problemų), 7) grupės santykiai su valdžia (integracija ar atstumas) (1986: 40–41).

Vis dėlto du kintamieji – organizacinė sandara ir grupių tikslai (kartais įtaka politikai) – dažniausiai naudojami interesų grupių tapatybei nustatyti. Nors Blondel interesų grupes vertino bendruomenės ir asociacinių ryšių kontinuume. Bendruomenės grupėms (genčiai, kastai, tautai ir panašiai) individas priklauso pagal prigimtį, o asocijuotos grupės suformuojamos tam tikriems instrumentiniams tikslams pasiekti, asmenys į jas įtraukiami savanoriškos narystės pagrindu. Jau kelis dešimtmečius Powell Jr., Dalton, Strøm (2015) išskiria keturias interesų grupių rūšis: anonimines, neasocijuotas, institucines ir asocijuotas grupes. *Anoniminės grupės* susiformuoja staiga, kai dauguma asmenų reaguoja į įvykį, kuris skatina nusivylimą ar kitas stiprias emocijas. Jos staiga pakyla ir greitai nurimsta, nes neturi išankstinio organizavimo ar planavimo, o nusivylę žmonės gali staiga išeiti į gatvę, kad išlietų pyktį dėl valdžios veiksmų. *Neasocijuotos grupės* remiasi bendrais etninės priklausomybės, regiono, religijos, užsiėmimo, giminytės interesais ar tapatybe. Jos taip pat yra trumpaamžės ir neorganizuotos. *Institucinės grupės* veikia formaliose organizacijose, kurios, be interesų raiškos, atlieka ir kitas politines ar socialines funkcijas. Čia yra verslo korporacijos, įstatymų leidybos institucijos, armija, biurokratija ir bažnyčios, jos dažnai turi atskiras grupes, atsakingas už jų interesų atstovavimą. Valstybės institucijos pagrindu veikianti grupė turi tiesioginę prieigą prie politikos formuotojų. *Asocijuotos grupės* yra aiškiai suformuotos tam, kad atstovautų tam tikros grupės, tokios kaip profesinės sąjungos, prekybos rūmai, gamintojų asociacijos ar etninės draugijos, interesams. Šios organizacijos taiko interesų ir poreikių formulavimo procedūras, jose paprastai dirba visą darbo dieną dirbantys profesionalūs darbuotojai. Šios grupės dažnai labai aktyviai atstovauja savo narių interesams politikos procese (2015: 84–87).

Tuo pat metu Hague, Harrop, McCormick išskyrė penkias interesų organizacijų grupes: *gynimo / apsaugos grupė* siekia specialios naudos savo nariams ir vidinio dalyvio statuso atitinkamose valdžios institucijose (profesinės sąjungos ir darbdavių organizacijos); *Nimby* (santrumpa „ne mano kieme“ [angl. *not in my back yard*]) apibūdina vietos interesų grupes, kurios priešinasi geografiškai lokaliems sprendimams ar įvykiams (oponuoja fabriko statybai, kelio tiesimui ir panašiai); *paramos / skatinimo grupė* propaguoja platesnes viešojo intereso problemas ir klausimus, nei tai daro gynimo grupės, orientuotos į savo narių naudą (žmogaus teisių gynimo asociacijos, aplinkosaugos organizacijos ir kita); *aukščiausiojo lygio asociacija* arba skėtinė organizacija atstovauja platiems verslo ar darbo interesams dažniausiai visos šalies mastu (nacionalinė verslo konfederacija, profesinių sąjungų kongresas); *tyrimų grupė* arba privati organizacija vykdo tam tikros politikos srities tyrimus, siekia skatinti viešas diskusijas ir politinius pokyčius (*Freedom House, Transparency International*) (Hague, Harrop, McCormick, 2019: 308).

Pagal interesų pobūdį šios organizacijos gali būti skirstomos į septynis tipus: ekonominės (materialių ekonominių interesų turinčių žmonių grupės, tokias kaip verslas, pramonė, gamintojai, prekyba ir darbuotojų sąjungos), viešojo intereso (visai visuomenei svarbių klausimų, tokių kaip vartotojų teisės, visuomenės sveikata, žmogaus teisės ar aplinkosauga, asociacijos), profesinės (konkrečios profesijos, pavyzdžiui,

teisininkų, gydytojų ir kitų, draugijos), religines (religinių bendruomenių organizacijos), vienos problemos ar klausimo (specialių ir siaurų klausimų, tokių kaip gyvūnų teisės ar smurtas šeimoje, organizacijos), valdžios (atstovaujančios miesto, vietos ir regionų vyriausybės interesams nacionalinėje administracijoje) ir institucines (viešos organizacijos, kurios dalyvauja formuojant politiką, nors ir nėra formaliai organizuotos kaip interesų grupės, pavyzdžiui, ligoninės, universitetai ir ginkluotosios pajėgos) (Hague, Harrop, McCormick, 2019: 308). Tad interesų organizacijų įvairovė sunkiai aprėpiama, o mokslininkai neturi vieno modelio tai įvairovei aprašyti.

Interesų grupių funkcijos ir poveikis

Kokios interesų grupių funkcijos demokratinėje politinėje sistemoje? Kaip ir kokiais būdais interesų grupės veikia politiką?

Hague, Harrop ir McCormick teigia, kad interesų organizacijos yra esminis, bet atskiras nuo valstybės laisvos visuomenės komponentas, jos yra partnerės su valstybe, siekiant sukurti gerai reguliuojamą visuomenę, taip pat informacijos apie valstybės veiklą teikėjos bei papildomas kanalas, per kurį piliečiai gali būti politiškai įtraukiami, o galiausiai elitizmo propaguotojos, siūlančios tam tikriems sektoriams privilegijuotą prieigą prie valdžios (2019: 307).

Tačiau bendras atsakymas į pirmąjį klausimą yra akivaizdus – interesų raiška (dalių, segmentinių interesų išskyrimas) yra svarbiausia interesų / spaudimo grupių funkcija demokratinėje politinėje sistemoje. Kita vertus, daug daugiau neaiškumų kyla dėl kitų interesų grupių vaidmenų ir jų veiksmų politikoje.

Dar 1959 m. William Kornhauser garsiojoje studijoje „Masinės visuomenės politika“ išvardijo penkias tarpinių, arba interesų, grupių funkcijas: 1) nepriklausomos grupės padeda spręsti daugelį vietos lygmens problemų; 2) dauguma interesų grupių vadovų (nepriklausomai nuo konkrečių jų tikslų) padeda įteisinti esamą valdžios sistemą veikdami jos viduje; 3) daug stabilių ir nepriklausomų grupių reiškia skirtingus ir besivaržančius interesus, o opozicija tarp grupių apriboja kiekvienos grupės galią atskirai ir valdžios koncentracijos pavojų; 4) grupių autonomija užkerta kelią valdžios koncentracijai ir sukuria posistemų autonomiją; 5) egzistuoja tam tikra grupių persidengianti partnerystė, nes kiekviena organizacija telkia savo narius tik pagal tam tikrą aspektą ir nesiekia dominuoti, o individai gali priklausyti daugiau nei vienai grupei, kurios kartais gali nesutarti dėl specifinių problemų (cit. pagal Winter, Bellows, 1992: 116).

Iš tiesų interesų grupių funkcijas identifikuoti būtų teisingiausiai atsakant į klausimą, ką jos daro. O interesų grupių veiklos būdus žymi atsakymai į klausimą, kaip daro.

Pagal šiuos principus suskirstant interesų grupių ekspertų nuomones apie grupių funkcijas ir vaidmenis, Almond, Hague ir Lowi klasifikacijos pristato spaudimo organizacijų veikimo būdus. Janda, Berry ir Goldman tipologija apima interesų grupių funkcijas politinės sistemos kontekste, išskyrus lobistinę veiklą, kuri nurodo greičiau

veiklos būdą. Dažniausiai išskiriamos penkios pagrindinės interesų grupių veiklos. *Atstovavimas* – interesų organizacijos, išskirdamos specifinius, dalinius interesus, neišvengiamai jiems atstovauja kitų interesų, kitų organizacijų atžvilgiu; *dalyvavimas* – interesų grupės skatina dalyvavimą politikoje, suvienydamos individus, turinčius panašius interesus, ir suteikdamos jiems naujas politinio poveikio galimybes; *švietimas* – spaudimo grupės kaupia informaciją pagal savo interesus, ją analizuoja ir vertina pateikdamos savo sprendimų variantus visuomenei ir politikos institucijoms; *politinės dienotvarkės formavimas* – interesų organizacijos iškelia naujas problemas į politikos dienotvarkę, išplečia politikos klausimų ratą; *programų stebėsena* – spaudimo grupės ne tik iškelia naujas problemas politikoje, bet ir jos yra suinteresuotos savo tikslų, kurie priimti kaip valstybės programos, priežiūra. Taip interesų grupės dalyvauja valdžios kontrolės procese (1995: 325–328).

Hague, Harrop ir McCormick pažymėjo, kad interesų grupės naudoja įvairias politinės darbotvarkės formavimo ir keitimo priemones, tarp jų lėšų rinkimą, visuomenės sąmoningumo skatinimą, informacijos generavimą, savo narių mobilizavimą, vyriausybės lobizmą, įstatymų leidėjų konsultavimą ir palankų žiniasklaidos informavimą rūpimais klausimais (2019: 310).

Interesų grupės yra neatskiriama pilietinės visuomenės dalis, o jų apribojimas reikštų laisvės suvaržymą ir valdžios reguliavimo išplėtimą. Kita vertus, nereguliuojama grupių veikla gali pažeisti teisingumą. Dar daugiau interesų grupių intensyvumas atskiroje visuomenėje anaipol ne visada reiškia efektyvią paramą demokratijai. Apolitiškų organizacijų gausa, lygiai kaip ir hierarchiškų grupių išplitimas visuomenėje, nėra paramos demokratijai rodikliai. Nereglamentuojama organizacijų autonomija gali skatinti ne tiek demokratiją, kiek visuomenės anarchiją ir nevaldomumą. Tačiau į šią laisvės ir tvarkos dilemą „nėra idealaus atsakymo“ (Lowi, Ginsberg, 1990: 565).

Bet bene svarbiausia interesų organizacijų veikla / funkcija yra rėmėjų mobilizacija. Kokios pagrindinės priežastys skatina asmenis prisijungti prie tam tikros organizacijos? Olson teigia, kad nėra automatinės koreliacijos tarp tam tikros grupės poreikio parodyti savo politikos preferencijas ir siekio šį poreikį paversti organizuotu kolektyviniu veiksmu. Abiejų ryšys gali atsirasti tik esant tam tikroms sąlygoms ir turint tam tikrus išteklius. Anot Olson, dažniausiai pasitaikančiose situacijose individui nėra racionalu remti organizaciją, kuri siekia kolektyvinio gėrio, net jei jis to nori. Racionalūs asmenys mano, kad jų pačių indėlis į didelės organizacijos iniciatyvų sėkmę bus iš esmės nereikšmingas. Mažesnėms organizacijoms turėtų būti lengviau gauti paramą, nes jos gali pasiūlyti savo nariams tam tikras selektyvias paskatas arba labiau įsmeintą ir dažnai materialią naudą. Tokia mobilizacijos logika pirmiausia yra būdinga ekonominėms interesų organizacijoms (žr. Mattina, 2011).

Dar svarbesnis tikslas nei mobilizacija yra interesų grupių siekis paveikti valdžią, kad būtų pasiekti palankūs politikos rezultatai. Kaip pažymėjo Mattina, interesų grupių įtaka yra nenutrūkstamas ir neišspręstas politinis procesas, kuris pagal savo prigimtį neišmatuojamas, tad mokslininkai linkę sutelkti dėmesį į lobizmo fenomeną,

išplėsdami pradinę šio termino reikšmę, apimančią visą strategijų ir taktikos rinkinį, kurių interesų grupės naudoja norėdamos daryti įtaką politikai. Iš pradžių lobizmas buvo suprantamas gana konkrečiai – kaip vienas ar keli tiesioginiai interesų grupės atstovų ir įstatymų leidėjų susitikimai; pirmieji siekė paveikti antrųjų sprendimus taip, kad jie būtų naudingi interesų grupei. Šiais laikais lobizmas apima daug platesnį iniciatyvų spektrą, įskaitant ryšius su valstybės tarnybos įstaigomis, premjero tarnyba, teismais ir parlamentu, masinės informacijos priemonių naudojimą, memorandumų rengimą, ryšių su atskirais valdininkais užmezgimą ir panašiai. Lobistinė veikla Europoje yra mažiau išvystyta nei JAV, nes lobizmo sąlygos ne tokios palankios. Tačiau pastaraisiais dešimtmečiais lobizmas Europoje gerokai išaugo dėl Europos Sąjungos institucijų, o dauguma interesų grupių veikia per lobistines agentūras, įsikūrusias Briuselyje. Be to, daugiapakopėje ES valdymo sistemoje lobizmas tam tikru klausimu gali būti tęsiamas nacionaliniu, regioniniu ir vietos valdžios lygiu, kol bus įgyvendinta priimta politika (Mattina, 2011).

Kas lemia interesų grupių įtaką? Čia dažniausiai minimi keli veiksniai. Pirmiausia yra pačios interesų organizacijos legitimacija. Jei vienos ar kitos organizacijos interesai vertinami visuomenėje ir politikos arenoje kaip svarbūs, jos poveikis politiniams sprendimams gali būti didesnis nei kitų organizacijų. Toliau yra svarbu interesų organizacijos narystės mastas ir tankis arba kokiai daliai tam tikrame sektoriuje atstovauja jos nariai. Pavyzdžiui, per pastaruosius 30 metų smarkiai sumažėjo profsąjungų narystė (Naujoje Zelandijoje ji smuko nuo maždaug 70 iki 20 proc. darbo jėgos, Jungtinėje Karalystėje atitinkamai nuo 50 iki mažiau nei 30 proc., Airijoje nuo beveik 60 iki kiek daugiau nei 30 proc.), o tai sumažino ir jų politinę įtaką. Paskui eina interesų organizacijos ištekliai, skiriami poveikiui politikoje daryti. Jei organizacija gali naudotis profesionaliomis lobizmo paslaugomis, tuomet jos įtaka didėja. Galiausiai interesų grupės galimybės taikyti poveikio priemones. Pavyzdžiui, jei organizacija turi daug narių, ji gali efektyviai paremti politikus rinkimuose, arba profesinė sąjunga gali naudoti streiką kaip poveikio būdą (Hague, Harrop, McCormick, 2019: 312–314). Vis dar streikai yra gana veiksmingas instrumentas bent keliose Europos šalyse, tokiose kaip Prancūzija, Belgija, Kipras, Norvegija.¹¹

Ar interesų grupės gali pagerinti demokratijos kokybę ir skatinti piliečių atstovavimo bei gero valdymo plėtrą? Interesų grupės skatina demokratiją, jei jos padeda piliečiams sukurti geresnes atstovavimo galimybes, taip pat jos prisideda prie gero valdymo, jei suteikia piliečiams galimybę užkirsti kelią piktnaudžiauti valdžia arba priverčia valdžią būti atskaitingesnę politinei bendruomenei. XX a. pabaiga ir XXI a. pradžia parodė nuolatinį atstovavimo pusiausvyros sutrikimą, nes verslo grupėms ir profesinėms asociacijoms lengviau organizuotis, palyginti su viešojo intereso gynimo grupėmis. Jos taip pat dominuoja tose politikos srityse, kurios turi strateginę reikšmę visai politinei bendruomenei. Be kita ko, yra daug empirinių įrodymų, atskleidžiančių, kad interesų grupės turi ribotas galimybes rasti subalansuotą atstovavimą

¹¹ Žr. *Strikes' Map of Europe*. <https://www.etui.org/strikes-map>.

sprendimų priėmimo procese. Politinėse bendruomenėse dažnai vyrauja ekonominių interesų grupės, o kitoms piliečių grupėms sprendimų priėmimo institucijos lieka nepasiekiamos. Vis dėlto interesų grupių sistema yra gana atvira, joje atsiranda galimybių naujiems dalyviams patekti į politiką, ypač padidėjusios konkurencijos laikotarpiais, ir leidžia daugeliui skirtingų interesų bent būti valdžios išgirstiems. Nepaisant to, interesų grupių sistemai būdingas nuolatinis atstovavimo disbalansas, kenkiantis piliečiams ir ne taip gerai organizuotoms asociacijoms. Šiuo atžvilgiu interesų grupių situacija atspindi esamą nelygybę visuomenėje (Mattina, 2011).

Lygiai taip pat interesų grupės nebūtinai padidina valdžios atskaitomybę visuomenei. Viena vertus, jos turi ekspertinius ir valdžios stebėsenos instrumentus, kita vertus, interesų grupės taip pat turi pagundų plėtoti konfidencialius santykius su valdžia. Tačiau interesų grupės siūlo reikšmingas galimybes bendrauti su valdžia, suteikdamos piliečiams priemones efektyviau paveikti viešuosius sprendimus nei tuo atveju, jei jie elgtųsi individualiai ir apsiribotų balsavimo teise. Be to, grupių įvairovė, skaičius ir buvimas visais valdžios ir valdymo proceso lygiais garantuoja liberalių demokratijų gyvybingumą ir gebėjimą atsinaujinti. Interesų organizacijos prisideda prie demokratijos padėdamos suaktyvinti piliečius ir motyvuodamos juos spręsti viešojo intereso klausimus. Taip pat nereikėtų pamiršti, kad bendradarbiaudamos su kitais politiniais veikėjais – viešaisiais ir privačiais, interesų grupės gali padėti sukurti įstatymų apibrėžtas teises ir pareigas bei dažnai suteikti žinių, padedančių gerinti politikos formavimo kokybę (Mattina, 2011).

Partijos ir šiuolaikinė demokratija

Etimologiškai sąvoka *partija* kildinama iš lotynų kalbos, iš veiksmažodžio *partire*, reiškiančio dalytis. Lygiai taip pat *partijos* terminas siejamas su archajiškuoju prancūzišku veiksmažodžiu *partager*, kuris irgi reiškė „dalijimąsi“. Kaip tik per prancūzų kalbą *partijos* sąvoka XVII–XVIII a. ir išplinta. Sartori yra pastebėjęs, kad terminas *partija* pradėtas vartoti, pamažu keičiant žeminančią sąvoką „frakcija“, priimant idėją, kad partija nebūtinai yra frakcija, kad ji nebūtinai yra blogis ir nebūtinai sutrikdo *bonum commune*, arba bendrą gerovę (Sartori, 2005: 3–4).

Šiuolaikinės partijos apibrėžiamos kaip formalios piliečių organizacijos, veikiančios viešajame gyvenime, jos atstovauja specifiniams klasiniams, profesiniams ar ideologiniams interesams šiuolaikinėje konstitucinėje valstybėje, jų tikslas – dalyvauti rinkimuose, juose laimėti ir sudaryti vyriausybę. Politinės sistemos kontekste partijoms tenka interesų agregacijos funkcija, arba procesas, kurio metu atskiri politiniai reikalavimai sujungiami į politines programas. Politinė partija kaip organizacija yra gana naujas reiškiny, nes dauguma šiuolaikinių demokratinių visuomenių partijų formavosi tik nuo XIX a. vidurio, nors tuomet dar nebuvo masinių arba visuotinių rinkimų ir realių atstovaujamosios valdžios institutų. Tad jos kūrėsi pirmiausia kaip vidinės valdžios institutų, pirmiausia parlamentų, frakcijos, kurios dažnai neturėjo

jokios užparlamentinės organizacijos. Tačiau laikai keitėsi. Kaip pačioje XX a. pradžioje pastebėjo Ostrogorski, Vakarų Europoje buvo įkurtos masinės partijos, kovojančios dėl rinkėjų balsų; komunistinėse ir fašistinėse valstybėse valdančiosios partijos monopolizavo valdžią, bandydamos perkurti visuomenę; besivystančiame pasaulyje nacionalistinės partijos tapo kolonijinių valdovų sugrąžinimo į imperinę tėvynę priemone. Bet XX a. pabaigoje partijos nebėra energingos visuomenės agentės, siekiančios palenkti valstybę link savo šalininkų interesų. Vietoj to partijos rizikuoja sutapti su valstybe. Jos daug mažiau rūpinasi pateikti alternatyvas rinkėjams, labiau užsiima savo interesų propagavimu ir konkuruoja dėl savęs valdžioje. Todėl partijomis vis labiau nusiviliama lygiai kaip ir galimybėmis siekti daugiau demokratijos per konkuruojančias politines partijas (pagal Hague, Harrop, McCormick, 2019: 271).

Politinės partijos apibrėžimas reikalauja istorinės perspektyvos. Partijos idėja yra daugialypė ir vystėsi dėl politinių, socialinių, ekonominių ir teisinių tikrovės pokyčių. Sociumas yra istoriškas, vadinasi, kintantis, nepastovus, dinamiškas. Vieną pirmųjų klasikinių partijos apibrėžimų sukūrė Burke, teigęs, kad partija yra jungtinė žmonių organizacija, kuri bendromis pastangomis iškelia nacionalinį interesą, vadovaudamasi tam tikru principu, dėl kurio jie visi sutaria (cit. pagal Sartori, 2005: 8). Tačiau Prancūzijos revoliucijos laikais (1789–1794 m.) požiūriai į partijas dramatiškai pasikeitė. Vienas tos revoliucijos lyderių – Robespierre teigė, kad tai, kas paskatina rasti daug partijų, yra tik „asmeninis interesas“, ir kad ten, „kur tik matau ambicijas, intrigas, gudrumą ir makiavelizmą, atpažįstu frakciją [partiją – A. K.]; visų frakcijų prigimtis yra aukoti bendrą interesą“ (Sartori, 2005: 10).

Sartori yra sakęs, kad Burke sukūrė pirmą modernų partijų apibrėžimą, o Jefferson jį materializavo Jeffersono respublikonų (kartais vaidinamos demokratų-respublikonų vardu) partijos pavidalu, kuri bandė rinkėjus sujungti nacionaliniu mastu ir per aiškią politinę programą (2005: 11).

Max Weber buvo vienas iš pirmųjų politikos sociologų, atkreipusių dėmesį į politinių partijų istoriškumą. Jis teigė, kad istorinėmis *protopartijomis* buvo aristokratų svitos, „gerbiamų žmonių“ (pirmiausia buržua) partijos, ir tik galiausiai „demokratija, visuotinė rinkimų teisė, būtinybė agituoti ir organizuoti mases, bendros aukščiausios vadovybės ir griežčiausios drausmės įsigalėjimas“ (1991: 43) iškėlė modernias masines partijas arba „politines organizacijas pagal interesus“ (1991: 41).

Politinėje sistemoje partijos užima ypatingą tarpininko tarp visuomenės ir valdžios institutų vietą. Dėl šios priežasties partijų analizė naujose pokomunistinėse demokratijose yra ypač sudėtingas ir daugelio dimensijų užsiėmimas. Politinių partijų veiklą ir įtaką naujose demokratijose sąlygoja bendra institucinės demokratijos raida, istorinės partijų ir daugiapartiškumo šaknys bei istorinių partinių subkultūrų (ne) gyvybingumas, konkurencinės partinės sistemos atgimimo formos ir fazės, atstovaujamųjų partijų galių plėtra ar nepakankamumas demokratijos konsolidacijos laikotarpiu, socialinių takoskyrų ir partijų sąveika, organizacinė partijų institucionalizacija, politinių partijų ir ideologijos santykis, partijų ir politinės valdžios sąveikos struktūros: partijos ir parlamentas, partijos ir vyriausybė.

Hans Daalder teigė, kad trys svarbiausi kintamieji, t. y. atsakingos renkamųjų atstovų vyriausybės įsitvirtinimas, visuotinės rinkimų teisės įteisinimas bei industrializacijos ir urbanizacijos laikas bei nuoseklumas, apibrėžia partinių sistemų konfigūraciją. Stabili partinė sistema, kurioje vyrauja sisteminės, t. y. esamą politinę tvarką remiančios partijos, yra būtina sėkmingos demokratizacijos, o dar labiau demokratijos įtvirtinimo prielaida. Institucionalizuotos ir politiškai sėkmingos partijos linksta įtvirtinti demokratines politinio žaidimo taisykles ir skatina efektyvios partinės vyriausybės suformavimą.

Demokratijose partijos vykdo keletą funkcijų. Tarp svarbiausios yra vyriausybų sudarymas parlamentinėse sistemose ir pasirinkimo rinkėjams sudarymas bei jų įtraukimas į politiką. Konkrečiai kalbant, dažniausiai partijoms priskiriamos šios funkcijos arba vaidmenys: valdymo – suteikti pagrindą ir kryptį vyriausybei; nurodymo – pasiūlyti rinkėjams konkrečias viešosios politikos nuostatas, iš kurių galima rinktis įgyvendinant liberalios demokratijos idėją; agregacijos – apibendrinti visuomenės interesus, įtraukiant daugelį specifinių reikalavimų į valdomus ir prioritetinius politikos pasiūlymų paketus; mobilizacijos – paskatinti piliečių dalyvavimą politikoje vykdant kampanijas, renkant lėšas ar balsuojant; atrankos – rengti ir priimti kandidatus į valstybės tarnybą (Hague, Harrop, McCormick, 2019: 272).

Partijų ir interesų grupių sąveikos kontekste gana reikšmingas dėmuo yra partijų organizacija. XX a. šešto dešimtmečio pradžioje Duverger išskyrė kadru (arba elito) partijos, kurių sudarė iš esmės tik įstatymų leidybos nariai, modelį kaip uždarą politinio elito organizaciją. Tokiai partijos organizacijai ryšiai su beatsirandančiomis interesų grupėmis nebuvo joks tikslas. Visai kitaip santykius su interesų organizacijomis formavo vėliau atsiradusios masinės partijos. Jos kūrėsi socialinių skirčių pagrindu (žr. plačiau Lipset, Rokkan, 1967), o vienas esminių jų tikslų buvo atstovauti politiškai tam tikroms socialinėms grupėms. Bene geriausias pavyzdys čia yra kairiosios partijos, Vakarų Europoje įsteigtos XIX viduryje ir antroje pusėje, kurioms buvo itin svarbūs tiesioginiai ryšiai su interesų organizacijomis ir pirmiausia su profesinėmis sąjungomis. Masinės komunikacijos atėjimas į politikos lauką vėl paskatino partijų organizacijų kaitą XX a. antroje pusėje. Politikos arenoje laipsniškai įsitvirtino visuotinės (angl. *catch-all*) partijos, kurios nebe per narystę partijoje, o per masinę žiniasklaidą telkė savo rėmėjus, jų orientacijos nuo socialinės grupės interesų atstovavimo transformavosi į siekius atspindėti daugelio visuomenės grupių nuostatas. Tad tokia partinė organizacija stengėsi mažiau ar tik laikinai susisiekti su interesų organizacijomis. Pagaliau XX a. pabaigoje atsiranda dar vienas – kartelio partijos – modelis, kur įtakingiausios politinės partijos daugiausia gyvena iš valstybės subsidijų ir vietoj tarpininkės tarp visuomenės ir valstybės jos palengva tampa valstybės atstovėmis visuomenei ir drauge interesų grupėms.

Partijų išsidėstymas, jų svoris ir santykiai yra apibrėžiami kaip partinė sistema. Partinių sistemų vystymasis politikos moksluose aprašomas partinės sistemos kaitos ir partinės sistemos stabilumo koncepcijomis. Abiem atvejais būtina surasti esmines partinės sistemos ypatybes ar savybes, kuriomis įmanoma apibūdinti partinės

sistemos pokyčius. Interesų organizacijoms partinių sistemų tvarumas irgi yra svarbus veiksnys. Kuo partinė sistema stabilesnė, tuo partijų ir interesų grupių santykiai tvaresni. Ware pažymėjo keturis kriterijus partinėms sistemoms suskirstyti:

- laipsnį, kuriuo partijos įsiskverbia į visuomenę, t. y. kiek partijos „įaugusios“ į visuomenę, arba kuo mažesnis skvarbos laipsnis, tuo lengviau atsirasti naujoms partijoms; kai „įsiskverbusios“ partijos labiau priklauso nuo ištikimų šalininkų, žemas skvarbos laipsnis skatina politinį nestabilumą, nors antisisteminės partijos gali būti skvarbios tam tikrose gyventojų grupėse; taip pat instituciniai veiksniai (tokie kaip prezidentinė sistema) gali apriboti politinį nestabilumą, atsirandantį dėl žemo socialinio partijų skvarbumo;
- partijų ideologiją, suskirstančią jas į ideologines „šeimas“;
- partijų paramą politinio režimo legitimacijai;
- partijų skaičių valstybėje (Ware, 1996: 149–154).

Stabilioje partinėje sistemoje rinkėjai priverčia partines vyriausybes atsakyti už savo veiklą, balsuodami už ar prieš valdančiąją partiją. Partinės sistemos institucionalizacija stabilizuoja partijų pasiūlą, suformuoja jų konkurencijos pusiausvyrą, o rinkėjai gali realiai pareikalauti partijų ir galiausiai valdžios atsakomybės. Interesų organizacijoms stabili partinė sistema reiškia, kad yra aiškūs sąveikos subjektai politikoje, su kuriais galima bendradarbiauti.

Paslankiose partinėse sistemose rinkėjai neretai linksta paremti populistinius politikos lyderius, nei kad suformuoja daugiau ar mažiau stabilias tapatybes su sisteminėmis partijomis. Partinės sistemos nestabilumas gali turėti ypač neigiamas pasekmes demokratijos konsolidacijai, nes sumažina politikų atsakomybę rinkėjams, žlugdo partijų institucionalizaciją, ir rinkėjai bei politikai migruoja tarp partijų, gerokai padidina politinį neapibrėžtumą, sumažina politikų motyvaciją demokratijai ir jos normoms. Rinkėjai ir interesų organizacijos negali pareikalauti valdančiųjų atskaitomybės vien dėl to, kad nuolat atsiranda naujų partijų, o senųjų nebelieka politinėje arenoje.

Stabili partinė sistema ir sisteminių partijų legitimacija yra esminis demokratijos konsolidacijos elementas naujosiose demokratijose. Kita vertus, visa tai yra sudėtingas procesas, kurį sąlygoja daugelis veiksnių, tarp kurių yra įstatymais apibrėžtos partijų sukūrimo ir veiklos taisyklės, partinių tapatybių pastovumas visuomenėje, partijų veiklos valdžioje efektyvumas, istorinės partinės subkultūros ir jų pasiskirstymas, asmeninis partijų lyderių patrauklumas, prioritetai ir veikla.

Partijų ir visuomenės sąveika

Partijų ir piliečių sąveika įgyja skirtingas organizacines formas ir įgauna skirtingas konotacijas erdvėje ir laike. Dar 1999 m. Kitschelt, Toka, Mansfeldova ir Markowski išskyrė keturis partijų tipus arba keturis piliečių ir partijų ryšių / sąveikos būdus pokomunistinėse valstybėse, naudodami du esminius partijų ir piliečių ryšio elementus

arba dimensijas. Pirmoji dimensija yra įvairialypė administracinė ir techninė infrastruktūra, kurią partijos suformuoja siekdamos įgyvendinti kolektyvinius veiksmus. Antroji dimensija yra institucionalizuotos konfliktų sprendimo procedūros ir programinio konsensuso kūrimas. Skirtingose partijose minėtų dviejų dimensijų turinys gali gerokai skirtis. Kaip tik pagal jų turinį politinės partijos skirstomos į keturias grupes.

Charizmatinės partijos, arba charizmatinis partijų ir piliečių ryšys, suformuoja „delegatų“ demokratiją. Joje partijų lyderiai turi charizmą ir dėl jos siekia politinio mandato. Tačiau jie vengia atsakomybės ir atskaitomybės rinkėjams. Ši partijų forma ypač būdinga ankstyvoje demokratizacijos fazėje. Vėliau charizmatinės partijos palaipsniui praranda įtaką, bet ne visose šalyse ir nevienodu mastu. Administracinę infrastruktūrą ir konsensuso formavimo procedūras piliečių ir partijos ryšiams užtikrinti charizmatinėse partijose pakeičia lyderių charizma.

Antras partijų tipas yra vadinamosios įstatymų leidybos frakcijos, arba *protopartijos*. Jos susiformuoja steigiamuosiuose parlamentuose kaip individualių politikų koalicijos. Šios partijos stengiasi sukurti tam tikrą programinį konsensuą, paskleisti savo idėjas tarp artimiausių narių, tačiau jos neformuoja techninės administracinės politinės organizacijos. Dėl šios priežasties jos pasižymi labai ribotomis galimybėmis ilgiam laikui sutelkti daugiau rinkėjų.

Trečias partijų tipas yra *klientelistinės*, arba *patronažo*, partijos. Jos nemenkai yra priklausomos nuo politinių vadovų, bet taip pat nemažai investuoja į administracinę techninę organizacijos infrastruktūrą, tačiau sutarimas dėl politikos prioritetų formuojamas per klientų ir patronų ryšį. Taigi su savo šalininkais klientelistinės partijos atsiskaito socialinėmis subsidijomis, valstybiniais kontraktais, titulais ir panašiai, tiems individams ar jų grupėms, kurie remia šias partijas, o idėjinis sutarimas joms nėra svarbus partijos gyvenimo elementas.

Programinės partijos yra ketvirtoji grupė. Joms vienodai svarbūs abu partijų ir piliečių sąveikos elementai. Šios partijos jautriai reaguoja į rinkėjų poreikius ir jų preferencijas. Joms svarbu, kad programinės nuostatos būtų bent jau tam tikru mastu realizuojamos kaip reali praktiška politika (Kitschelt, Mansfeldova, Markowski, Toka, 1999: 46–48).

Tik programinės partijos sugeba sutelkti pakankamai žmogiškųjų išteklių, kuris gali garantuoti partinio elito ir partijos kaip organizacijos tęstinumą bei konkurenciją pagal demokratines taisykles. Tačiau pradinuose demokratizacijos etapuose programinės partijos buvo akivaizdžioje mažumoje.

Apskritai kiek labiau struktūruotos organizaciškai ir ideologiškai partijos naujose demokratijose, įskaitant Lietuvą, formavosi palengva. Beje, interesų organizacijos kaip pilietinės visuomenės ir politikos subjektai vystėsi netgi kiek sparčiau nei politinės partijos. Kaip paprastai, pirmuose demokratiniuose rinkimuose varžėsi platūs demokratiniai sąjūdžiai ir pusiau valstybinės komunistinės partijos. Antruose demokratiniuose rinkimuose Vidurio Rytų Europoje matoma vadinamoji hiperpartizacija arba daugybės numanomų, bet nesubrendusių, naujų ir beatsikuriančių istorinių partijų konkurencija.

Dar daugiau – nestabili, gana dažnai besikeičianti partijų vadovybė, politiniai skandalai, gana uždaros partijų lyderių atrankos taisyklės, žemi perrinkimo į Seimą rodikliai, frakcinės kovos, nepatenkinama partijų veikla valdžioje trukdė Lietuvos partijų ir partinės sistemos konsolidacijai. Kita vertus, per kelis demokratijos dešimtmečius Lietuvos visuomenė suvokė, kad partijomis pagrįsta politinė konkurencija yra neišvengiamas demokratijos elementas, išryškėjo svarbiausios partijos Lietuvos politikos arenoje, partinis elitas tapo kiek stabilesnis, pačios partijos sukūrė organizacinę infrastruktūrą ir stabilizavosi jų ideologiniai prioritetai. Dar daugiau – per pastarąjį dešimtmetį gerokai sustiprėjo pagrindinių partijų kartelizacijos procesai, o jų organizaciniai, finansiniai ir kiti ištekliai buvo pagrįsti valstybės dotacijomis. Drauge politinės partijos iš esmės ir netapo jungtimi tarp visuomenės ir valstybės, jos atsidūrė tiesioginio valstybės veikimo lauke.

Partijų ir interesų organizacijų santykiai

Clive Thomas teigia, kad holistiškai vertinant partijų ir interesų grupių santykius liberaliose demokratijose reikia atsakyti į keturis klausimus. Pirma, kodėl kai kurios interesų grupės palaiko ryšius su politinėmis partijomis, o kitos nepalaiko, o tų, kurios palaiko ryšius, reikia klausti, kas lemia jų santykių tipus ir mastą? Antra, kokias formas partijų ir interesų grupių santykiai demokratijose turi ir ar juos galima aprašyti kaip modelį, kuris atspindėtų glaudžius kai kurių partijų ir interesų grupių ryšius, daugumos interesų grupių ryšio su partijomis stoką ir situacijas, kai interesų grupės ir partijos konfliktuoja? Trečia, kaip partijų ir interesų grupių santykiai ar jų nebuvimas veikia politinę sistemą, ypač politikos formavimą ir atstovavimą? Ketvirta, ar visose šalyse egzistuoja bendri modeliai, kurie paaiškina partijų ir grupių santykius ir jų pasekmes liberaliose demokratijose, ir galbūt tai galima išplėtoti į bendrą teoriją? (Thomas, 2001b: 3).

Senosiose Europos demokratijose dauguma politinių partijų atsirado iš socialinių judėjimų ir neretai kaip opozicija politinei valdžiai. Dar daugiau – kai kurios politinės partijos oficialiai susikūrė iš interesų organizacijų. Vis dėlto partijos yra kitoks politikos subjektas nei interesų grupės. Tą skirtumą aiškiai ir trumpai formulavo Sartori sakydamas, kad partijos yra politinės grupės, siekiančios įgyti ir išlaikyti vyriausybės [valdžios – A. K.] priemonių kontrolę (2005: 54).

XIX a. pabaigoje susiformavo stiprūs socialdemokratinės partijų ir profesinių sąjungų, agrarinių partijų ir ūkininkų sąjungų, religinių organizacijų ir krikščionių demokratų partijų, o XX a. konservatyvių partijų ir verslo asociacijų ryšiai.

Istoriškai glaudžių partijų ir interesų grupių santykių pavyzdžių yra daug, bet bene geriausiai žinomas – nes tai buvo neva pats intymiausias – centro kairiųjų partijų ir profesinių sąjungų santykiai. Nesvarbu, ar šio bendradarbiavimo šaknys yra bendra istorija, kultūra ir ideologija, ar labiau „santuoka iš išskaičiavimo“, jų santykiai padėjo socialistinėms, socialdemokratinėms ir darbo partijoms iškovoti valdžią ir užtikrinti darbininkų klasei pasiekti didžiulius laimėjimus, kalbant apie visišką užimtumą, gero-

vės valstybę ir darbo rinkos reguliavimą. Klasikiniai partijos ir profsąjungų santykiai vyrauja ne tik Šiaurės Europoje, Jungtinėje Karalystėje ir Skandinavijoje, bet ir Britų Sandraugos šalyse Okeanijoje (Allern, Bale, 2017: 1). Taip pat Europoje politinių partijų ir profsąjungų ryšiai skyrėsi organizacine galia. Daugiausia katalikų visuomenėse, tokiose kaip Prancūzija ir Italija, profesinės sąjungos visada buvo mažiau susijusios su politinėmis partijomis, o pagrindinės jų iš pradžių buvo labiausiai susijusios su komunistinėmis, o ne su socialistinėmis ar socialdemokratinėmis partijomis. Be to, kai kuriose šalyse, tokiose kaip Nyderlandai ir Belgija, kur katalikų partijos buvo ne tik priklausomos nuo Bažnyčios ir religinių organizacijų, bet ir katalikiškų darbininkų sąjungų ir kooperatyvų federacijų, valstiečių ir pramonininkų bei kitų asociacijų, profsąjungos buvo susiskirsčiusios pagal religines nuostatas (Allern, Bale, 2017: 2).

Kita vertus, galima išskirti tam tikrus politinių partijų ir interesų grupių sąveikos dėsningumus. Duverger (1954/1972) teigė, kad pradinis politinių partijų ir interesų grupių artumo laipsnis priklauso nuo to, ar interesų grupė buvo formaliai susieta su partija, ar ne, ir tai, atrodo, koreliuoja su nacionalinių takoskyrų ir organizacijų struktūra, taip pat pagrindinių rinkėjų poreikiu gauti daugiau politinių išteklių, o kolektyvinės narystės atveju – ar pirmiausia buvo įsteigta partija ar interesų grupė (cit. pagal Allern, Bale, 2017: 2). Kitaip tariant, jei interesų organizacija tiesiogiai dalyvavo steigiant politinę partiją, tada itin tikėtina, kad partijos ir interesų grupės ryšiai bus formaliai įteisinti. Kiti kintamieji yra politinė ideologija, religinės tapatybės, darbininkų judėjimo fragmentacija (žr. daugiau Allern, Bale, 2017: 2).

Dažnai teigiama, kad partijų ir interesų grupių ryšiai šiuolaikiniame politikos pasaulyje yra gerokai silpnesni nei anksčiau. Ir čia yra daug tiesos. Keinsizmo nuosmukis, neoliberalizmo banga, didėjanti Europos Sąjungos galia, didėjanti pajamų nelygybė Vakarų šalyse (Atkinson 1999; Piketty 2014) ir 2008–2010 m. ekonomikos krizė daugelyje pažangių pramonės visuomenių dar labiau sumažino tradicinės kairiųjų politikos patrauklumą (žr., pvz., Häusermann 2010; Allern, Bale, 2017: 2). Taip pat socialdemokratija, patekusi į rinkimų ir fiskalinį spaudimą, prarado arba radikalią orientaciją, arba jos pirminę prasmę, ir daugelis šių partijų, kurios kadaise ją išpažino, pasislinko į centrą, negalėdamos ar nenorėdamos pasiūlyti tokios politikos, kuri anksčiau buvo savaime suprantama ne tik profesinėms sąjungoms (De Waele et al., 2013; Bailey et al., 2014) (pagal Allern, Bale, 2017: 3). Kita vertus, kai kurios profsąjungos tapo ne tokios patrauklios partijoms, nes sumažėjo jų narystė. Tradicinė darbininkų klasė sumažėjo ir išsiplėtė pliuralistinė vidurinė klasė, kuriai galėjo nepatikti tradicinis partijų ir profsąjungų aljansas (Koelbe, 1992; Gumbrell-McCormick ir Hyman, 2013, 138–139). Papildomi veiksniai, kurie mažina profesinių sąjungų įtaką, yra pramonės ekonomikos transformacija į paslaugų ekonomiką, taip pat globalizacija. Tačiau šandien nėra bendro partijų ir interesų grupių santykių modelio, net jei politinių partijų ir apskritai interesų grupių ryšiai atrodo gana silpni (žr. daugiau Allern, Bale, 2017: 6).

Dabar šiek tiek sugrįžkime į teoriją. Politinės partijos veikia tiek pilietinėje visuomenėje, tiek ir politikos lauke, o interesų grupės pirmiausia yra organizacijos visuomenėje ir iš visuomenės. Kita vertus, partijos ir interesų grupės gali persidengti.

Antai partijos gali atsirasti iš interesų organizacijų ir jų struktūrų. Partijos ir interesų grupės gali siekti tų pačių politinių tikslų ir net sukurti tarpusavio priklausomybes, pavyzdžiui, kaip leiboristai ir profsąjungos Didžiojoje Britanijoje. Partijos yra interesų organizacijų poveikio taikiny, nors jos kartu suteikia partijoms informaciją apie rinkėjų požiūrius, o kartais finansinių ir organizacinių išteklių.

Vienas iš paaiškinimų, kodėl partijų ir interesų grupių santykiai nebėra tokie intensyvūs kaip anksčiau, yra ir pasikeitę organizaciniai partijų modeliai. Nuo XX a. šešto dešimtmečio partijose atsiranda visuotinės, arba *catch-all* modelio, požymiai, kai kryptingos sąsajos su atskiromis išorės organizacijomis smarkiai silpnėja, nes partijų taikiniu tampa dauguma organizacijų vienu ir tuo pačiu metu. XX a. pabaigoje susiformuoja kartelio partijos modelis, kuriame partijoms, kaip jau anksčiau minėta, daug svarbesniu jų galios ir įtakos šaltiniu tampa valstybės subsidijos joms, o ne ryšiai su interesų organizacijomis. Naujose demokratijose yra kiek kitos silpnų ryšių priežastys. Čia interesų organizacijų laukas santykinai retas, o tokios tradicinės interesų grupės kaip profesinės sąjungos yra silpnos, tad ir dėl to partijų dėmesys joms menkas.

Taigi nors Poguntke savo tyrime palaiko Kirchheimer argumentą, kad partijų ryšiai su tradiciškai susijusiomis interesų grupėmis silpnėja, jis iš tikrųjų nustato nedaug atvejų, kai artimi partijų ir sąjungų ryšiai buvo visiškai nutraukti (Poguntke, 2002: 59). Pasak tų, kurie pritaria kartelio partijos modeliui (kitas žingsnis, jei norite, po Kirchheimer), kurį pasiūlė Richard Katz ir Peter Mair (1995; 2009; dar žr. Blyth ir Katz, 2005), tai tik laiko klausimas, kad partijų ir interesų grupių sąveikos ir formaliai gerokai sunyks.

Pagal kartelio teoriją, partijos tampa valstybės dalimi, ir net partijos, kurios kilo iš interesų grupių, įskaitant profesines sąjungas, nuo pastarųjų atsiriboja, nes partijų politinius pasiūlymus išoriškai varžo, pavyzdžiui, ne tik fiskalinė krizė, kur verslo interesai yra itin svarbi dedamoji, bet ir tai, kad nūdienos partijos yra finansuojamos iš valstybės, o ne pilietinės visuomenės, taip pat ir verslo bei privačių asmenų. Savo ruožtu interesų grupės, nes partijos, matyt, dabar verčia jas tiesiogiai kelti reikalavimus valstybei (Katz ir Mair, 1995: 23), teikia pirmenybę didesnei pasirinkimo laisvei ir gali nebenorėti rizikuoti būti „suterštos“ bendradarbiavimu su ta ar kita partija. Kad tam tikri profesinių sąjungų ir socialdemokratinų partijų ryšiai vis dar gali išlikti, čia argumentai pagrįsti ne tik tuo, kad profesinės sąjungos tiesiogiai susiduria su „buržuazinėmis“, centro dešiniųjų partijomis, kai šios yra valdžioje, bet jos veikia ir kartu su socialdemokratinėmis partijomis, kurios būna valdžioje, nors tuomet dažnai vykdo ir profsąjungoms prieštaraujančią politiką. Empiriniai tyrimai profesinių sąjungų ir kairiųjų partijų santykių atšalimą patvirtina (Allern, Bale, 2017: 7).

Tačiau bendresnis klausimas yra, kaip analizuoti politinių partijų ir interesų grupių santykius. Allern ir Bale pabandė konceptualizuoti partijų ir interesų grupių santykius. Tiek partijų, tiek interesų organizacijų funkcijos yra interesų raiška ir agregavimas. Abiem atvejais tokie interesai yra kolektyvinių veiksmų pagrindas. Allern ir Bale teigia, kad interesų grupės organizaciniu, ideologiniu ir elgsenos požiūriais yra heterogeniškos / nevienalytės (tradicinės ekonominės, naujos pilietinės ir kita), o partijos daugiau ar mažiau homogeniškos (2012: 10).

XX a. šeštame–septintame dešimtmetyje politikos sociologijos srovė partijų ir interesų organizacijų santykius aprašė per socialinių skirčių prizmę, t. y. tie santykiai turėjo rodyti socialines takoskyras, pvz., kairiosios partijos siejosi su darbininkų profsąjungomis, dešinėsios – su verslo asociacijomis ir taip toliau. Vėliau atsiranda institucinės šių santykių interpretacijos, arba kaip ir kiek sutampa/ persidengia partijų ir interesų grupių organizacinės struktūros, kokie yra jų tarporganizaciniai ryšiai, ar galiausiai šioms sąveikoms būdingi neorganizuoti ryšiai. Šios krypties atstovas buvo Duverger, jis išskyrė tris santykių formas: ryšių nebuvimą, formalią ar neformalią partijų subordinaciją interesų grupėms ir galiausiai egalitarinį (nuolatinį ar *ad hoc*) interesų grupių ir partijų bendradarbiavimą (Allern, Bale, 2012: 11).

Kitas svarbus aspektas yra partijų santykių su interesų grupėmis artumo / intensyvumo laipsnis. Šiuo atveju partijų ir interesų grupių santykių intensyvumas gerokai priklauso nuo organizacinio partijų modelio. Intensyviausias santykių modelis susiformavo tarp masinių partijų ir interesų organizacijų. Tačiau von Beyme yra pastebėjęs, kad partijų ir interesų organizacijų sąveika gali išsidėstyti kontinuumo nuo pasikiro arba atsitiktinio bendradarbiavimo iki organizacijų integracijos per kolektyvinę narystę. Allern nurodo, kad interesų grupių ryšiai su partijomis turi tris formas, t. y. per santykius su partijų nariais, sprendimų priėmėjais ir / ar sprendimus priimančiais institutais (2010: 56–57). Svarbūs šių ryšių stimulai yra partijų siekiai gauti balsų ir patekti į valdžią, o tam reikia finansinės paramos ir organizacinės pagalbos, o interesų grupėms pirmiausia yra svarbi politika, kurią politinės partijos vykdydys. Tad partijų ir interesų grupių sąveika formuojasi pagal savotišką sąnaudų ir naudos mainų modelį. Naudos ir sąnaudų dydis laikui bėgant svyruoja ir keičiasi, o kai viena mainų pusė nebegali suteikti naudos, kurios siekia kita pusė, arba jei šios naudos tampa ne tokios vertingos gavėjui, tikėtina, kad instituciniai ryšiai silpnės, nes glaudaus ryšio sąnaudos greičiausiai viršys kiekvieno dalyvio naudą (Allern, 2010: 4).

Rinkos santykių analogiją apie sukuriamus tvarius aljansus – mainų susitarimus plačiai dėsto Warner (2000: 28–30), o Allern ir Bale pabrėžė organizacinių santykių artumo arba organizacinių ryšių stiprumo / silpnumo dimensiją. Pagal juos „artumo / atstumo“ dimensija pirmiausia atspindi santykių – diadžių – institucionalizavimo mastą: t. y. laipsnis, kuriuo kontaktas yra įtrauktas į formalizuotą ir (arba) struktūrizuotą sistemą ar areną rinkinį, kuriame vyksta sąveika (Allern, Bale, 2017: 10).

Pastaruoju atveju atsirado šalies lygmens hipotezės. Partijos ir interesų organizacijos veikia skirtingose visuomenėse ir politinėse sistemose, todėl šalies lygiu gali būti svarbių jų santykių skirtumų. Pavyzdžiui, jei partijas dosniai finansuoja valstybė, tuomet joms ne tokios svarbios interesų grupės kaip piniginės paramos šaltinis. Arba jei partinė sistema yra fragmentuota, interesų organizacijos linksta bendradarbiauti su daugiau partijų ir tuos santykius išskaidyti. Interesų grupių tankis ir konsolidacijos laipsnis taip pat yra svarbūs (ne)bendradarbiavimo su partijomis veiksniai.

Itin reikšmingas veiksnys yra interesų grupių sąveikos santykių su valstybe ir politine sistema modeliai, kurie susiformuoja atskiroje šalyje. Paprastai yra išskiriami du šių santykių modeliai: pliuralizmas ir (neo)korporatyvizmas. Pirmuoju atveju politinį

procesą lemia daugelio sąveikaujančių grupių, kurios linkusios savarankiškai apriboti savo reikalavimus, konkurencija, tad jų varžymasis yra suderinamas su demokratija, nes daug skirtingų interesų organizacijų dalijasi poveikiu valdžiai. Antruoju atveju arba (neo)korporatyvizmas yra institucionalizuotas interesų grupių dalyvavimas valdžios veikloje, skatinantis formuoti ir vykdyti tokią politiką, dėl kurios kartu susitarė pagrindinės organizuotos grupės ir sprendimų priėmėjai. Esant (neo)korporatyvizmo modeliui, kur sprendimai priimami derybomis tarp centralizuotų korporacijų, atstovaujančių interesų grupėms, partijos tampa ne tokiais patraukliomis tikslinėmis grupėmis interesų organizacijoms. Klasikinis (neo)korporatyvizmo pavyzdys yra trišalės vyriausybės, kapitalo ir darbo atstovų derybos. Tokiame modelyje įprasta interesų atstovavimo funkcija per konkurenciją yra pakeičiama interesų tarpininkavimo veikla per sektorinių interesų atstovavimo monopolizavimą skėtinėse interesų organizacijose (Mattina, 2011). Ir priešingai, korporatyvizmo nuosmukis atgaivina lobizmą, nukreiptą į išrinktus atstovus, o tai yra populiariu pliuralistiniame interesų grupių ir valstybės sąveikos modelyje. Nors ir čia esama kitų nuomonių. Tokių, kad stiprus korporatyvizmas leidžia partijoms laimėti ir efektyviau išlaikyti valdžią (Allern, Bale, 2017: 19).

Dar vienas ir jau kelis kartus minėtas veiksnys, kuris mažina interesų organizacijų ir partijų ryšius, yra valstybinis partijų finansavimas. Šiuo atveju partijoms beveik nereikia interesų grupių kaip finansinių rėmėjų paramos ir jos į jas žvelgia skeptiškiau, jų tarpusavio ryšiai silpnėsi.

Pagaliau teisinis ir konstitucinis interesų grupių reguliavimas taip pat svarbus šalies lygmens veiksnys. Šio reguliavimo mastas įvairiose šalyse skiriasi, ypač griežtai reglamentuojamos JAV partijos ir interesų grupės finansavimo srityje. Valstybės struktūra kaip bendrosios institucinės sistemos dalis irgi veikia partijų ir interesų grupių santykius. Unitarinėse valstybėse paprastai susiformuoja nacionalinės partijų organizacijos, o federacinėse partijos veikia pirmiausia federaliniuose vienetuose (federalizuota partijų organizacija), tad joms reikia santykių su interesų grupėmis labiau subnacionaliniu / regioniniu, o ne nacionaliniu lygmeniu. Kita hipotezė ta, kad federalinės sistemos skatina didesnę santykių įvairovę nei unitarinės sistemos, ypač jei partinės organizacijos yra menkai struktūrizuotos (Thomas, 2001c: 274–275).

Parlamentinis valdymas – priešingai nei prezidentinis valdžių atskyrimas – yra dar vienas svarbus institucinis veiksnys, galintis labiau paskatinti kai kuriuos santykių modelius. Pasak Thomas, kaip tik parlamentinis modelis linksta stiprinti konkrečių partijų ir interesų grupių ryšius, nors dažnas vyriausybių ir mažumos vyriausybės kaitaliojimas gali susilpninti tokių institucinių sąlygų poveikį (Thomas, 2001c).

XX a. pabaigoje Europoje atsirado politikos tinklo modelis. Pagal jį, šių laikų valstybė virto nepriklausomų administracinių aparatų tinklu, kuris užmezga nuolatinis ryšius su interesų grupėmis, sprendimų gavėjomis, o politikos formavimas yra suskirstytas į įvairias specializuotas politikos sritis. Todėl interesų grupių veikla nukreipiama į skirtingus politikos tinklus, kurių kiekvieną sudaro viešieji ir privatūs veikėjai, suinteresuoti formuoti ir įgyvendinti tam tikrą politiką. Du dažniausiai pasitaikantys politikos tinklų tipai yra politikos bendruomenės ir problemų tinklai. Pirmieji apima

ribotą grupių skaičių, yra stabilūs laikui bėgant, turi gana griežtas ribas, jiems būdinga sprendimus priimti konsensuso būdu ir gana subalansuotas vidinis galių ir įtakų pasiskirstymas. Priešingai, problemų tinklai yra gana nestabilūs, turi neaiškias ribas, potencialiai gali būti konfliktiniai sąveikos požiūriu ir nevienodai paskirstyti galias (Mattina, 2011).

Dar vienas šalies masto partijų ir interesų organizacijų santykių veiksnys yra esama partinė sistema. Tvirti konkrečių partijų ir interesų grupių ryšiai dažniau atsiranda šalyse, kuriose yra daug partijų, o ne dvipartinėse sistemose, dėl sudėtingesnių partijų konkurencijos modelių. Partijos gali turėti didesnes paskatas užmegzti laisvesnius ryšius su interesų grupėmis, kai yra tik vienas pagrindinis konkurentas. Tačiau dėl partijų sistemos fragmentacijos paprastai nėra taip lengva numatyti būsimų konkrečių partijų ir interesų grupių ryšių naudą. Taigi galima tikėtis neigiamos koreliacijos tarp gausių efektyvių partijų ir išskirtinių partijų ir interesų organizacijų ryšių (Allern 2010: 99–100).

Aptariant politikos veikėjų lygmenį, kurį galima laikyti dar vienu partijų ir interesų grupių santykių pjūviu, teigiama, kad partijos veikia politikos arenoje, o interesų grupės – įvairiose kitose arenose, pavyzdžiui, profsąjungos – darbo santykių, verslininkų asociacijos – verslo ir ekonomikos arenose, tad skirtingų veikėjų iš skirtingų arenų bendradarbiavimas leidžia sukurti tų arenų sąsajas, taip pat skirtingiems veikėjams pasididinti išteklius ir jais dalytis.

Trumpai tariant, partijų ir interesų grupių santykiai yra daugiadimensinis reiškinys ir nėra vieno ar tik kelių modelių, kurie leistų tuos santykius visapusiškai tyrinėti. Thomas veiksnius, kurie formuoja partijų ir interesų grupių santykius, suskirstė į tris grupes, o jose išvardijo net 14 veiksnių: 1) *socioekonominė ir politinė raida* (socialinio ir ekonominio vystymosi modeliai, politinė kultūra ir politinė ideologija, šiuolaikinis socialinio ir ekonominio išsivystymo lygis, šiuolaikinis politinio išsivystymo lygis), 2) *šiuolaikinės konstitucinės, teisinės ir politinės struktūros* (valdžios ir politikos formavimo centralizavimas / decentralizavimas, partinės sistemos pobūdis, politinė partija ar partinė koalicija valdžioje, rinkimų sistemos tipas, politinių partijų priklausomybės nuo interesų grupių mastas, apibendrinantys interesų grupių sistemos ypatumai, konstitucinės / teisinės nuostatos dėl partijų ir grupių), 3) *interesų grupių vystymasis, tikslai, charakteristikos ir lyderystė* (interesų grupių evoliucija, dabartiniai grupių tikslai ir ideologija, grupių lyderystė) (Thomas, 2001c: 273–278).

Thomas lyginamojoje partijų ir interesų grupių trylikoje šalių (tarp jų buvo Didžioji Britanija, JAV, Vokietija, Argentina, Lenkija, Čekija ir taip toliau) studijoje išskyrė septynias pagrindines individualios politinės partijos ir atskiros interesų grupės santykių formas liberaliose demokratijose: integracijos, dominuojančios partijos, bendradarbiavimo / artimiausios ideologijos, atsiskyrimo / pragmatiško išitraukimo, nedalyvavimo, konkurencijos / varžymosi ir konflikto / konfrontacijos modelius (žr. Thomas, 2001c: 281–285 ir šios monografijos analizės modelio aprašymą). Tokių modelių gausa tik patvirtina partijų ir interesų grupių santykių daugiadimensiškumą ir daugialypiškumą.

Mokslinė diskusija dėl partijų ir interesų grupių santykių kaip tik pastaraisiais metais įgyja naują pagreitį, kurį rodo daug tyrimų, koncentruotų į šių klausimų analizę¹², o 2012 m. žurnalas „Partijų politika“ (angl. *Party Politics*) išleido specialų numerį „Politinės partijos ir interesų grupės“.

1.1 lentelė. Partijų ir interesų grupių santykių konceptualizacija

	Kontaktai	Materialiniai ryšiai	Ideologiniai ryšiai	Strateginiai ryšiai	Galių pusiausvyrą
Ryšiai / santykiai	Kolektyvinė narystė, kontaktų komitetas, <i>ad hoc</i> susitikimai, lyderių sutapimas	Finansinė parama, pagalba darbo jėga, bendri ištekliai	Ideologinio giminingumo laipsnis	Konkurencija, kooptacija, bendradarbiavimas ir kita	Nepriklausomumas, grupinis priklausomumas, partinis priklausomumas
Studijos	Duverger (1954/1972); Kirchheimer (1966); von Beyme (1985); Thomas (2001a); Poguntke (2002); Sundberg (2003); Allern et al. (2007); Witko (2009); Allern (2010); Rasmussen (2012); Rasmussen ir Lindeboom (2013); Poguntke (2015)	Kvavik (1976); Wilson (1990); Yishai (2001); Sundberg (2003); Koger et al. (2010)	Thomas (2001a); Yishai (2001); Poguntke (2006)	Thomas (2001a); Schwartz (2005); Verge (2012); Otjes ir Rasmussen (2015)	Duverger (1968); Kitschelt (1994); Morlino (1998); Mavrogordatos (2009); Lizzi (2014)

Pagal Allern, E. H., Bale T. (2012). Political Parties and Interest Groups: Disentangling Complex Relationships. In *Party Politics*, 18 (1), 13; Allern, E. H., Bale T. (2017). The Relationship between Left-of-Centre Parties and Trade Unions. In Allern, E. H., Bale T. *Left-of-Centre Parties and Trade Unions in the Twenty-First Century*, Oxford University Press, 10.

Dar daugiau – šiuose santykiuose galima rasti gana aiškių nacionalinių skirtumų. Ypač komplikotas šių santykių tyrimas yra naujose demokratijose, kur partijoms trūksta socialinių „šaknų“, o interesų organizacijos yra pavėlavusios demokratizacijos

¹² Kaip JAV „Advokataavimas ir viešosios politikos formavimas“ (angl. *Advocacy and Public Policy Making*, plačiau žr. <http://lobby.la.psu.edu/>), Danijoje, Didžiojoje Britanijoje ir Vokietijoje vykdytas projektas INTERARENA (žr. <http://interarena.dk/>), „Organizuotų interesų sistema Australijos viešojoje politikoje“ (angl. *The Organised Interest System in Australian Public Policy*, žr. <http://interestgroupsaustralia.com/>), keletą Europos valstybių apėmęs EUROLOB II (plačiau žr. <http://www.mzes.uni-mannheim.de/projekte/eurolob/projekt.html>) bei interesų grupių vaidmenį priimančią sprendimus ES analizavęs projektas INTEREURO (žr. <http://www.intereuro.eu/public/>).

įkaitės, kur pilietinės visuomenės tinklas nėra pakankamai tankus, o šių visuomenių nariai turi ribotus kolektyvinio veiksmo gebėjimus ir įgūdžius.

Tačiau kaip tik naujose demokratijose galime matyti akivaizdų politinių partijų ir interesų organizacijų supanašėjimą. Viena vertus, globaliai tradicinės kairės ir dešinės politinės partijos patiria gana reikšmingą deideologizacijos procesą, o naujose Europos demokratijose ideologinės partinės tapatybės dažnai yra ne tik kad gerokai silpnesnės nei Vakarų Europoje, bet ir menkai pagrįstos aiškiais socialiniais interesais ir jų atstovavimu. Vietoj jų naujų demokratijų politinėse partijose dažnai vyrauja gana siauri asmeniniai ir grupiniai kolektyvinio veikimo motyvai. Pagal labai panašią logiką šiose šalyse veikia ir interesų grupės. Tad partijų ir interesų organizacijų skirtis čia tampa ne tokia aiški. Juolab kad interesų grupės pačios tiesiogiai nekonkuruodamos rinkimuose ir dėl valdžios savo atstovus neretai skiria kaip kandidatus varžybose dėl valdžios į politines partijas. Partijų ir interesų organizacijų supanašėjimą taip pat skatina vyraujantis visuotinės, kitaip „skėtinės“ arba vadinamosios *catch-all*, partijos modelis, kuris itin atviras skirtingų interesų samplaikai. Galiausiai vis dar vyraujantis neoliberalus konsensusas, nors ir jis vis dažniau susiduria su išbandymais, ir su juo sustiprėjęs individualizmas visuomenėje ir politikoje vėlgi skatina partijų ir interesų grupių supanašėjimą per jų veikimo individualizaciją.

Pabaigoje lieka pakartoti Thomas išvadą, kad bent kol kas neįmanoma sukurti bendros integruotos partijų ir grupių santykių teorijos, kuri paprastai būtų taikoma Vakarų demokratijose ir / ar galėtų būti specialiai pritaikyta atskirų šalių analizėje. Tačiau per lyginamąsias atvejų studijas galima judėti link kur kas sistemingesnio partijų ir interesų grupių santykių supratimo atskirose demokratijose ir tarp jų (Thomas 2001c: 288).

LITERATŪRA

1. Aldrich, J. H., Grynaviski J. D. (2010). Theories of Parties. In Maisel L. S., Berry J. M. (eds.). *The Oxford Handbook of American Political Parties and Interest Groups*. Oxford: Oxford University Press, 21–36.
2. Allern, E. H. (2010). *Political Parties and Interest Groups in Norway*. Colchester: ECPR Press.
3. Allern, E. H., Bale, T. (2012). Political Parties and Interest Groups: Disentangling Complex Relationships. *Party Politics*, 18 (1), 7–25.
4. Allern, E. H., Bale T. (2017). The Relationship between Left-of-Centre Parties and Trade Unions. In Allern, E. H., Bale T. *Left-of-Centre Parties and Trade Unions in the Twenty-First Century*. Oxford: Oxford University Press, 1–25.
5. Almond, G. A. (1990). *A Discipline Divided: Schools and Sects in Political Science*. London: Sage.
6. Almond, G. A., Verba, S. (1965). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Boston: Little, Brown.
7. Ball, A. R., Millard, F. (1986). *Pressure Politics in Industrial Societies. A Comparative Introduction*. London: Macmillan.

8. Bentley, A. F. (1908). *The Process of Government: A Study of Social Pressures*. Chicago: The University of Chicago Press.
9. Blondel, J. (1969). *An Introduction to Comparative Government*. London: Weidenfeld.
10. Christiansen, P. M., A. S. Nørgaard, H. Rommetvedt, T. Svensson, G. Thesen, P. Öberg (2010). Varieties of Democracy: Interest Groups and Corporatist Committees. In *Scandinavian Policy Making. Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 21 (1), 22–40.
11. Cigler, C., Loomis, B. (eds) (1985). *Interest Groups Politics*. Washington, D. C.: Congressional Quarterly Press.
12. Dahrendorf R. (1990). *Reflections on the Revolution in Europe: in a letter intended to have been sent to a gentleman in Warsaw*. New York: Times Books.
13. *Democracy Index 2010. Democracy in Retreat*. A Report from the Economist Intelligence Unit. London: Economist Intelligence Unit.
14. *Democracy Index 2019. A Year of Democratic Setbacks and Popular Protest*. A Report from the Economist Intelligence Unit. London: Economist Intelligence Unit.
15. Dye, T. R., Zeigler, H. (1996). *The Irony of Democracy*. Boston: Wadsworth Publishing Company.
16. *European Social Survey* (2019). ESS Round 9 (2018/2019) Technical Report. London: ESS ERIC.
17. Fraussen, B., Halpin, D. (2016). Political Parties and Interest Organizations at the Crossroads: Perspectives on the Transformation of Political Organizations. *Political Studies Review*, 14 (2), 1–14.
18. Gray, V., Lowery, D. (1994). Interest Group System Density and Diversity. *International Political Science Review*, 15 (1), 5–14.
19. Hague, R., Harrop, M., McCormick, J. (2019) *Comparative Government and Politics*. London: Palgrave Macmillan.
20. Hankiss, E. (2002). Brilliant ideas or brilliant errors? Twelve years of social science research in Eastern Europe. In M. Kaase, V. Sparschuh, & A. Wenninger (Eds.), *Three Social Science Disciplines in Central and Eastern Europe: Handbook on Economics, Political Science and Sociology* (1989–2001) (p. 17–24). Berlin: Informationszentrum Sozialwissenschaften. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-285485>
21. Janda, K., Berry, J. M., Goldman, J. (1995). *The Challenge of Democracy. Government in America*. Boston: Houghton Mifflin Company.
22. Kitschelt, H., Mansfeldova, Z., Markowski, R., Toka, G. (1999). *Post-Communist Party Systems: Competition, Representation, and Inter-Party Cooperation*. Cambridge: Cambridge University Press.
23. Kūris, E., Jankauskas, A. (red.) *Interesų grupės, valdžia ir politika: metinės konferencijos tekstai*, 1997 m. lapkričio 21–22 d. Vilnius: Pradai.
24. Lane, J.-E, Ersson, S. (1994). *Politics and Society in Western Europe*. London: Sage.
25. Lifanova, L. (1997). *Interesų grupės Lietuvoje: sandara ir tipologija*. Kaunas: VDU.
26. Lindblom, Ch. L. (1980). *The Policy-Making Process*. Hoboken: Prentice-Hall.
27. Lipset, S. M., Rokkan, S. (1967). *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: The Free Press.
28. Lowi, Th. J., Ginsberg, B. (1990). *American Government. Freedom and Power*. New York: W. W. Norton & Co.
29. Mattina, L., (2011). Interest Groups. In Badie B., Berg-Schlosser D., Morlino L. (eds.) *International Encyclopedia of Political Science*. SAGE, 1220–1231.

30. McFarland, A. (2010) Interest Group Theory. In Maisel L. S., Berry J. M. (eds.). *The Oxford Handbook of American Political Parties and Interest Groups*. Oxford: Oxford University Press, 37–56.
31. Noel, H. (2010). Methodological Issues in the Study of Political Parties. In Maisel L. S., Berry J. M. (eds.). *The Oxford Handbook of American Political Parties and Interest Groups*. Oxford: Oxford University Press, 57–76.
32. Odegard, P. H. (1928). *Pressure Politics: The Story of the Anti-Saloon League*. New York: Columbia University Press.
33. Offe, C. (1991). Capitalism by Democratic Design? Facing the Triple Transition in East Central Europe. In *Social Research*, 58, No. 4, 865–892.
34. Olson, M. (1982). *The Rise and Decline of Nations*. New Haven: Yale University Press.
35. Powell, G. B. Jr., Dalton, R. J., Strøm K. W. (2015). *Comparative Politics Today. A World View*. London: Pearson.
36. Putnam, R. D. (1997). Democracy in America at Century's End. In: Hadenius A. (ed.). *Democracy's Victory and Crisis*. Cambridge: Cambridge University Press, 27–70.
37. Rose, R., Munro N. (2003). *Elections and Parties in New European Democracies*. Washington D. C.: Congressional Quarterly Press.
38. Rozbicka, P. et al. (2020). Achieving Democracy Through Interest Representation: Interest Groups in Central and Eastern Europe in a Comparative Perspective. In Rozbicka, P., Kaminski, P., Novak, M., Jankauskaitė, V. (eds.). *Achieving Democracy Through Interest Representation. Interest Groups in Central and Eastern Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1–23.
39. Rueschemeyer, D. (1997). The Self- Organization of Society and Democratic Rule: Specifying the Relationship. Paper for delivery at the Annual Meeting of the American Political Science Association, August 28–31, Boston, 1–4.
40. Rush, M. (1990). Parliament and Pressure Politics: An Overview. In Rush M. (ed.) *Parliament and Pressure Politics*. Oxford: Clarendon Press, 253–279.
41. Rush, M. (1990). Pressure Politics. In Rush M. (ed.). *Parliament and Pressure Politics*. Oxford: Clarendon Press, 3–17.
42. Sartori, G. (2005). *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Colchester: ECPR Press.
43. Schmitter Ph. C. (2017). From Transitology to Considology. In Ould Mohamedou M-M., Sisk T. D. (eds.). *Democratisation in 21st Century. Reviving Transitology*. New York: Routledge, 167–184.
44. Schlozman, K. L., Tierney, J. T. (1986). *Organized Interests and American Democracy*. New York: Harper & Row.
45. Scott, J. C. (2018). *Lobbying and Society: A Political Sociology of Interest Groups*. Cambridge: Polity.
46. Strikes' Map of Europe. Žr.: <https://www.etui.org/strikes-map>.
47. Tarrow, S. (1994). *Power in Movement: Social Movements, Collective Action, and Mass Politics in the Modern State*. Cambridge: Cambridge University Press.
48. Thomas C. S. (2001a). Preface. In Thomas C. S. (ed.). *Political Parties and Interest Groups Shaping Democratic Governance*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, ix–xi.
49. Thomas, C. S. (2001b). Studying the Political Party–Interest Group Relationship. In Thomas C. S. (ed.), *Political Parties and Interest Groups: Shaping Democratic Governance*. Boulder: Lynne Rienner, 1–27.

50. Thomas, C. S. (2001c). Towards a Systematic Understanding of Party–Group Relations in Liberal Democracies. In Thomas C. S. (ed.). *Political Parties and Interest Groups: Shaping Democratic Governance*. Boulder: Lynne Rienner, 269–292.
51. Tocquville, A. de (1996). *Apie demokratiją Amerikoje*. Vilnius: Amžius.
52. Urofsky, M. I. (1994). *Basic Readings in U.S. Democracy*. Washington, D. C: USIA.
53. Vidačak, I., & Kotarski, K. (2019). Interest Groups in the Policy-Making Process in Croatia. In Z. Petak & K. Kotarski (Eds.). *Policy-Making at the European Periphery, New Perspectives on South-East Europe*. https://doi.org/10.1007/978-3-319-73582-5_5.
54. Ware, A. (1996). *Political Parties and Party Systems*. Oxford: Oxford University Press.
55. Warner, C. M. (2000). *Confessions of An Interest Group: The Catholic Church and Political Parties in Europe*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
56. Weber, M. (1991). Politika kaip profesinis pašaukimas. *Politologija*, 1 (2), 27–61.
57. Wilson, G. (1990). *Interest Groups*. Oxford: Blackwell.
58. Winter, H. R., Bellows, Th. J. (1992). *Conflict and Compromise. An Introduction to Political Science*. New York: Harper Collins Publishers.

II. PARTIJŲ IR INTERESŲ GRUPIŲ SĄVEIKOS ANALIZĖS MODELIS

Išvadas

Pirmasis uždavinys imantis analizuoti socialinį ar politinį reiškinių arba objektą yra rasti atsakymus bent į kelis klausimus – kaip tą reiškinį tirti, kad galėtume atskleisti, kas tai yra arba kokia jo esmė, kodėl jis apskritai egzistuoja, ir galiausiai kaip tas reiškinys veikia.

Netrukus jau bus šimtas metų, kai savotiška panacėja socialiniuose tyrimuose yra apklausų metodas. Jų atskaitos taškas – 1936 m., kai Gallup reprezentatyvias tikimybines apklausas pritaikė Jungtinių Valstijų prezidento rinkimų analizėje. Aišku, įvairių apklausų būta gerokai ir iki Gallup, bet jis buvo pirmasis, kuris apklausą pavertė gana patikimu mokslinio tyrimo instrumentu. Kita vertus, apklausa nėra jokia panacėja. Juolab kad kai kurie socialiniai ir politiniai tyrimų objektai apklausoms sunkiai „pasiduoda“. Tarp tokių yra vadovaujamas pareigas užmančių politikų, pavyzdžiui, ministrų, parlamento narių ar kitų pareigūnų vertybių ir elgsenos tyrimai. Tarp „sunkių“ tyrimo apklausų būdu objektų neabejotinai yra ir politinės partijos, ir interesų organizacijos, nes abiem atvejais respondentai gerokai šališki ir savo nuomones bei vertinimus gana dažnai stengiasi pagrįsti iš anksto žinomomis normatyvinėmis nuostatomis. Kitaip tariant, jie neretai pateikia savo nuomones kaip savo *alibi* arba kaip, jų manymu, viskas turėtų būti, tačiau nebūtinai taip ir yra.

Vis dėlto ar turime kitų geresnių partijų ir interesų organizacijų tyrimų instrumentų nei apklauso, tegul ir su galimais trūkumais? Žinoma, rastume tokių. Antai abu mus dominančius objektus galima tirti naudojant dokumentų analizę. Bet tada platesnė analizė, į ją įtraukiant daugiau atvejų ir šalių, vargu ar būtų įmanoma. Turėtume apsiriboti keliais atvejais ir keliomis organizacijomis, taip pat veikiausiai tik viena šalimi. Gal būtų įmanoma interesų organizacijų ir partijų tyrimui panaudoti turinio analizę, bet vėl susidurtume su ta pačia problema – tiriamų atvejų būtų nedaug, o juos palyginti būtų sunku. Stebėjimas dalyvaujant ar nedalyvaujant taip pat galėtų būti partijų ir interesų organizacijų analizės instrumentai, tačiau jų ribotumai būtų nemažesni nei atliekant dokumentų analizę, nes stebimų objektų būtų daug, o stebėjimų organizavimas – pernelyg sudėtingas procesas.

Šiais laikais socialiniai tyrėjai reikiamiems duomenims surinkti mėgsta naudoti interviu su tiriamos populiacijos atstovais, taip pat ir su ekspertais. Interviu su tiriamaisiais, kaip paprastai, turi tą pačią galimo šališkumo ir nesąžiningumo problemą kaip ir apklauso, kuriose būna daug atvirų (t. y. neturinčių išankstinių atsakymų) klausimų. O turint omenyje interviu su ekspertais, rasti jų pakankamai kompetentingų bent kelių šalių lyginamajam tyrimui yra nelengvas ir sunkiai įveikiamas uždavinys.

Dar vienas apskritai nepaminėtas aspektas, kalbant apie metodologinius iššūkius ir instrumentus, kurie gali būti naudingi analizuojant partijas ir interesų grupes, yra tai, kokie vis dėlto aspektai yra tiriami. Antai Eising (2017: 291) yra pastebėjęs, kad, nepaisant politikos mokslo persiorientavimo nuo mažo atvejų skaičiaus į didelio atvejų skaičiaus lyginamąsias studijas, dėl to jis tapo sudėtingesnis ir daugiau dėmesio kreipiamas į metodinius aspektus, nei Europoje, nei Amerikoje dar nėra specializuotos literatūros apie metodus, kaip tirti interesų grupes. Vienas šios monografijos bendraautorii Beyers kartu su kolegomis (2008: 1103) yra netgi sakęs, kad „daug mes studijuojame, o žinome [apie interesų grupes] mažai“.

Tad kaip anksčiau tirtos arba kaip reikia tirti politines partijas ir interesų organizacijas, kad analizės rezultatai ne paslėptų, o bent kiek praskleistų jų santykių uždangą?

Jau minėtas Eising (2017) pažymėjo, kad labai svarbu žinoti, kuriais aspektais bus tiriamas pasirinktas reiškiny. Tarp pagrindinių interesų grupės tyrimų problemų ir temų, jo požiūriu, turėtų būti: 1) interesų grupių populiacijos nustatymas; 2) interesų grupės strategijų analizė; 3) interesų grupių pozicijų nustatymas ir 4) interesų grupių sėkmės ir įtakos įvertinimas (Eising, 2017: 293–294). Kaip tik trys iš čia suminėtu keturių, išskyrus trečiąją temą, nuosekliau ar ne taip nuosekliai analizuojamos šioje monografijoje. Aišku, kad papildoma dedamoji šioje analizėje yra interesų organizacijų santykiai su politinėmis partijomis.

Rengiant šią monografiją – tai išskirtina kaip neabejotinas jos privalumas – remtasi tarptautinio Lyginamojo interesų grupių tyrimo (angl. CIGS) duomenimis, kurie leido atlikti lyginamąją kiekybinę kelių šalių ir daugybės organizacijų analizę. Eising (2017: 291) teigia, kad kaip tik interesų grupių tyrimų palyginamumo poreikis padidino supratimą apie veiksnius, ribojančius teorinius ir empirinius apibendrinimus, ir pastangas sąmoningai kontroliuoti veiksnius, turinčius įtakos tokiems apibendrinimams. Antra vertus, lyginamasis tyrimas yra naudingas tiek aprašant analizuojamus reiškinius ir juos klasifikuojant, tiek kuriant teoriją ir vertinant hipotezes arba šiuo konkrečiu atveju – tiek suprantant interesų grupes ir partijas bei jų sąveikas, tiek jas paaiškinant per palyginimą.

Prieš kalbant apie partijų ir interesų organizacijų analizės modelio detales ir dimensijas, svarbu pastebėti tai, kad paprastai interesų grupės ir politinės partijos mokslinėje literatūroje analizuojamos atskirai, jų sąveika tiriama palyginti epizodiškai – vyriausybės ar parlamento sprendimų priėmimo kontekste. Sistemiskai partijų ir interesų grupių santykius tyrinėti pradėta neseniai, nors ryšiai tarp jų Vakarų Europoje buvo glaudūs dar nuo XIX a. Dauguma partijų kilo iš socialinių judėjimų, oponavusių politiniam elitui, o kai kurias partijas net ir formaliai įkūrė interesų grupės (Duverger, 1954).

Kitas partijų ir interesų grupių ryšių analizės kriterijus – partijų organizacija. Nuo XIX a. partijų organizacija ir jų ryšiai su visuomene kito: partijos tapo masinės – jų veikla buvo grįsta narių gausa, užparlamentine organizacija ir ryšiais su atskiromis visuomenės grupėmis. Vėliau radosi visuotinės partijos, kurios, siekdamos atstovauti visų interesams, prarado anksčiau turėtus ryšius su atskiromis visuomenės ir interesų

grupėmis (Kirchheimer, 1966). Ši tendencija dar labiau sustiprėjo XX a., kai įvyko partijų kartelizacija (Katz, Mair, 1995) – partijos tapo priklausomos nuo valstybės ir nutolo nuo visuomenės.

Ideologiniu artumu grindžiami partijų ir interesų grupių santykiai iki šiol sulaukė vos kelių tyrėjų dėmesio (Morlino, 1998; Poguntke, 2002, 2006; Thomas, 2001; Allern, 2010). Išsamiausiai politinių partijų sąveika tyrinėta moksliniame projekte „Partijų ir interesų grupių sąveika šiuolaikinėse demokratijose: pobūdis, priežastys, pasekmės“ (angl. *Party-Interest Group Relationships in Contemporary Democracies: Character, Causes and Consequences*, PAIRDEM), kuriam vadovavo Elin Haugsgjerd Allern ir Tim Bale. Šioje monografijoje politinių partijų ir interesų grupių sąveika analizuojama remiantis jau minėto Lyginamojo interesų grupių tyrimo (angl. *Comparative Interest Group Survey*) duomenimis, kurių rinkimo ir analizės metodika išsamiai pristatoma šiame skyriuje.

Politinių partijų ir interesų grupių sąveikos specifika ir galimos analizės dimensijos

Kaip jau sakyta, istoriškai interesų grupių ir partijų ryšiai bei sąveika pakankamai glaudžiais ir stipriais laikytini dar nuo XIX a. Taip atsitiko, nes kaip tik tuo metu Vakarų Europoje daugeliui politinių partijų pradžią davė įvairūs socialiniai judėjimai, tad šie ryšiai susiklostė natūraliai, iš giminiškų organizacijų artimų ryšių (Lipset ir Rokkan, 1967). Kai kurios partijos tiesiog buvo įkurtos įvairaus pobūdžio interesams atstovaujančių organizacijų, kurios jų pagrindu atsiradusias politines partijas kurį laiką ir kontroliavo (Duverger, 1954). Tam tikra prasme interesų grupių ir politinių partijų sąveika traktuotina kaip demokratinio valdymo pamatas (Otjes, Rasmussen, 2015). Partijų ir interesų grupių sąveikos pobūdžiui labai svarbus istorinis palikimas. Šalyse, kur interesų grupės ir partijas sieja tiek organizacinė, tiek ir finansinė priklausomybė, sunku jas tirti kaip savarankiškus vienetus (Cigler, 2004: 82). Ankstyvojoje JAV istorijoje interesų grupės paprastai nesiekė dominuoti politiniame šalies gyvenime, šį vaidmenį jos paliko partijoms, tad tokį šių abiejų politinės sistemos veikėjų santykį būtų galima apibūdinti kaip savotišką simbiozę ir bendradarbiavimą.

Grįžtant prie interesų organizacijų ir politinių partijų sąveikos specifikos reikėtų pradėti nuo to, kad tirti šią sąveiką visų pirma logiškiausia per organizacinę prizmę. Čia verta prisiminti Katz ir Mair (1995), kurie aiškiai parodė, kaip partijos evoliuciono nuo masinių iki visuotinių, o šios savo ruožtu – iki kartelio partijų. Taip keičiantis partijų pobūdžiui, natūraliai kito ir su interesų grupėmis jas siejantys ryšiai, nes, Allern ir Bale (2012: 99) teigimu, masinės partijos iš gana uždarų organizacijų tapo atviresnės, nors ir išlaikė glaudžius ryšius su konkrečiomis giminiškomis interesų grupėmis. Visuotinės partijos ėmė akcentuoti visos visuomenės, o ne atskirų jos grupių interesus ir vertybes, todėl buvo siekiama praplėsti tradicinį rinkėjų mobilizavimo pagrindą, taip pritraukiant stiprios partinės tapatybės neturinčius rinkėjus ir interesų

organizacijas (Bale, 2005). O štai kartelio partijos ėmė vis labiau priklausyti nuo valstybės ir taip nutolo nuo visuomenės ir jos interesams atstovaujančių organizacijų. Minėta institucinė ir struktūrinė kaita politines partijas natūraliai skatino ieškoti kitų, galbūt naujų, sąveikos su interesų organizacijomis būdų. Visa tai turint galvoje itin svarbu atminti, kad politines partijas ir interesų organizacijas dažnai sieja istoriškai (bet nebūtinai) susiklostę organizaciniai ryšiai. Tiek partijos, tiek interesų grupės turi stiprią paskatą veikti drauge, varžytis viena su kita arba siekti viena kitos kontrolės (Heaney, 2012: 195). Taigi partijų organizacijos pobūdis yra vienas iš galimų partijų ir interesų grupių sąveikos analizės kriterijų.

Interesų grupių ir partijų sąveiką taip pat parodo ir juos siejantys ryšiai – tai kitas galimas partijų ir interesų grupių sąveikos analizės kriterijus (Allern, 2010). Partijos ir interesų grupės gali palaikyti tiek formalius, t. y. institucinio pobūdžio, tiek ir neformalius, t. y. asmeninio pobūdžio, ryšius. Formalūs ryšiai apima oficialias viešąsias konsultacijas, bendrus seminarus ir konferencijas, kitus oficialius susitikimus. Neformalūs ryšiai gali reikštis neoficialiais susitikimais (įskaitant ir pokalbius telefonu), neoficialų bendravimą raštu (įskaitant trumpąsias žinutes ir el. paštą) ir pan. Kaip teigia Allern (2010), vertinant politinių partijų ir interesų grupių ryšius, svarbu identifikuoti iš dalies sutampančias organizacines struktūras, specialias tarporganizacines struktūras ir neorganizuotus ryšius bei jų dažnumą.

Partijų ir interesų grupių sąveika gali būti analizuojama ir per išteklius bei bendradarbiavimo paskatas. Kai kurie autoriai (pvz., Berry, Wilcox, 2009) teigia, kad partijoms reikalingos interesų grupės, o interesų grupėms – partijos. Disponuodamos skirtingais ištekliais, jos tampa patrauklios viena kitai. Interesų grupė partijai gali teikti šią pagalbą: šviesti rinkėjus, mobilizuoti jų balsus rinkimuose, kaip ir mobilizuoti pačios interesų grupės narių balsus, sutelkti savanorius bei teikti naudingas ekspertines žinias, vertingą politinę informaciją, teikti finansinę paramą. Beyers (2007) teigimu, kadangi interesų grupių veikla paprastai vykdoma konkrečiame viešosios politikos sektoriuje, jos gali suteikti politinėms partijoms atitinkamą informaciją. Mainais už teikiamus išteklius partijos gali interesų grupėms suteikti prieigą prie svarbių sprendimų priėmimo kanalų – taip interesų grupei atsiveria kelias daryti įtaką politiniams sprendimams. Interesų grupių ryšys su konkrečia politine partija gali turėti įtakos ir interesų grupės narių skaičiaus augimui – partijos gali agituoti potencialius narius prisidėti prie konkrečios interesų organizacijos (Christiansen, 2012: 30). Jei išteklių mainai tarp partijų ir interesų grupių vyksta sklandžiai, interesų grupės ir politines partijas susaisto stiprūs ryšiai.

Tačiau pastebėtina ir tai, kad ne visos partijos ir interesų grupės yra susijusios vienodai. Allern (2010) teigia, jog analizuojant partijų ir interesų grupių sąveiką svarbiausi yra du aspektai: kokie artimi jų tarpusavio santykiai ir su keliomis partijomis / interesų grupėmis tie ryšiai palaikomi. Taigi, remiantis Allern (2010), iš čia kyla kitos dvi svarbios partijų ir interesų grupių analizės dimensijos – artimumo laipsnis (angl. *degree of closeness*) ir sąveikos aprėptis (angl. *range of relationship*). Ryšių stiprumą dažniausiai skatina ideologinis partijų panašumas. Interesų grupės gali palaikyti san-

tykius su daugiau nei viena politine partija, taip pat partijas gali sieti ryšiai tiek su viena, tiek ir su daugeliu partijų. Brunell (2005: 683) identifikuoja pagrindines priežastis, lemiančias interesų grupių preferencijas konkrečių partijų atžvilgiu: interesų grupės ideologija yra panaši į tam tikros partijos ideologiją; partijos spaudžia panašios pakraipos interesams atstovaujančias organizacijas, kad šios remtų kaip tik jas, o ne kitas partijas. Analizuojant partijų ir interesų grupių sąveiką svarbu atsakyti į šiuos klausimus: ar interesų grupės, su kuriomis susijusios politinės partijos, daro įtaką partijoms formuluojant kitokią politiką, nei jos būtų tai dariusios neturėdamos ryšių su partijomis; kiek svarbus yra partijų ryšių su interesų grupėmis artimumo laipsnis; ar atskiroms partijoms daro įtaką kitos organizacijos, priklausomai nuo to, kokia yra jų sąveikos aprėptis (Allern, 2010)?

Partijų ir interesų grupių sąveika gali būti tiriama ir per Lipset ir Rokkan (1967) identifikuotas politines skirtis. Tai reiškia, kad politinių partijų ir interesų grupių sąveika yra organizuota tripolėje ekonominėje-funkcinėje ašyje, kuri apima darbą (profesinių sąjungų ryšys su socialdemokratinėmis partijomis), kapitalą (verslo organizacijų sąveika su konservatyviosiomis partijomis) ir agrarinį interesą (žemės ūkio asociacijų sąveika su agrarinėmis partijomis).

Interesų grupių ir partijų sąveiką galima analizuoti ir per šias dimensijas: 1) politinį interesų grupių neutralumą; 2) interesų grupių teikiamą paramą tam tikriems asmenims, nepriklausomai nuo partijos; 3) privilegijuotus konkrečios politinės partijos ir interesų grupės ryšius; 4) politinės partijos kūrimą inicijuojant interesų grupei; 5) interesų grupių paklusnumą politinei partijai (Movrogordatos, 2009: 3). Remiantis šia logika, gali susiklostyti tokios situacijos (Duverger, 1968: 455–458, cituojama iš Movrogordatos, 2009: 3): 1) partija ir interesų grupė nepalaiko jokių ryšių arba jų ryšiai yra atsitiktinio pobūdžio; 2) interesų grupė yra subordinuota politinei partijai, nesvarbu, ar tai vyksta tik faktiškai, ar ir formaliai; 3) politinė partija yra subordinuota interesų grupei, nesvarbu, tai vyksta tik faktiškai ar ir formaliai; 4) egalitarinis interesų grupės ir politinės partijos bendradarbiavimas, galintis vykti tiek nuolat, tiek ir *ad hoc*. Pagal kiekvieną iš išvardytų dimensijų ir situacijų reikėtų identifikuoti, kiek partija ir interesų grupė priklauso ar nepriklauso viena nuo kitos, kiek tai formalizuota ir kaip reguliariai vyksta jų bendradarbiavimas.

Politinių partijų ir interesų grupių sąveika gali būti labai skirtinga, o tai priklauso nuo įvairaus pobūdžio veiksnių. Partijų ir interesų grupių sąveika priklauso tiek nuo tų veiksnių pobūdžio, tikslų ir raidos specifikos, tiek ir nuo socialinių, ekonominių ir politinių veiksnių, konstitucinės, teisinės ir politinės šalies sąrangos (Thomas, 2001).

Rasmussen ir Lindeboom (2013: 269–271) išskiria tokius pagrindinius politinių partijų ir interesų grupių sąveikos veiksnius: 1) politikos sektorius – sąveika stipresnė, kai orientuojamasi į tokius tradicinius klausimus kaip ekonomika, o silpnesni jie dažnai tada, kai orientuojamasi į aplinkosaugos, kultūros ar švietimo kokybės klausimus; 2) interesų grupės lygmens veiksniai – įvairiems interesams atstovaujančios grupės siekia mainytis ištekliais su politine partija, kuri geriausiai prisidėtų prie tos grupės tikslų įgyvendinimo; 3) interesų grupės dydis ir jos išteklių apimtys – kuo gausesnė

narių interesų grupė, tuo stipresnė sąveika su politinėmis partijomis, o kuo gausesnį įvairaus pobūdžio jų turimi išteklių, ypač finansiniai, taip pat ir personalo, tuo daugiau ir įvairesnio pobūdžio ryšių su politinėmis partijomis jos paprastai turi; 4) organizacinė interesų grupių struktūra – jei interesų grupė turi specialias ryšiams su partijomis palaikyti skirtas struktūras, tuo geriau jos gali tuos ryšius plėtoti, juolab ir todėl, kad tokiu būdu partijos jas mato kaip patrauklius potencialaus bendradarbiavimo objektus.

Metodai ir duomenys

Šioje monografijoje analizuojama partijų ir interesų grupių sąveika Lietuvoje kaip naujoje demokratijoje, taip pat panašų politinį palikimą turinčioje Slovėnijoje, brandžioje demokratijoje Belgijoje ir Ispanijoje, kuri, kaip ir Lietuva, yra patyrusi nedemokratinio valdymo periodą, tačiau kurioje demokratizacijos procesas prasidėjo gerokai anksčiau. Partijų ir interesų grupės sąveika išvardytose šalyse analizuojama remiantis Lyginamojo interesų grupių tyrimo, kuriuo siekta ištirti interesų grupių raidą, kasdienes veiklas ir identifikuoti iššūkius, su kuriais šios organizacijos susiduria, duomenimis.

Partijų ir interesų grupių sąveikai atskleisti atliktos jau minėto Lyginamojo interesų grupių tyrimo pagrindu parengtos Lietuvos politinių partijų ir interesų grupių atstovų apklausos. Surinktų duomenų pagrindu tipologizuota politinių partijų ir interesų grupių sąveika ir identifikuotas jos modelis.

Pagrindiniai empirinių duomenų rinkimo žingsniai buvo Lietuvoje veikiančių nacionalinių interesų grupių žemėlapių sudarymas bei interesų grupių ir politinių partijų atstovų apklausos. Papildomai taip pat pasitelkta teisės aktų, reglamentuojančių interesų grupių veiklą, analizė. Tyrimo pabaigoje atlikta lyginamoji politinių partijų ir interesų grupių sąveikos Lietuvoje, kaip naujoje demokratijoje, ir pasirinktose Europos valstybėse analizė. Pagrindinis projekto, kurio duomenimis paremta ši monografija, tikslas buvo ištirti Lietuvos politinių partijų ir interesų grupių sąveikos pobūdį, ją lemiančius veiksnius ir poveikį viešosios politikos sprendimų priėmimui.

Lietuvos interesų grupių žemėlapis

Interesų grupės, skirtingai nei politinės partijos, nesiekia valdžios politikai įgyvendinti. Jos neatsiskleidžia per rinkimus, per atstovavimą įstatymų leidybos asamblėjose ar vyriausybėje, tad atitinkamai interesų organizacijų tyrėjams, be abejo, sunkiau nustatyti tinkamus analizei subjektus (Eising, 2017: 295). Beyers et al. (2008) teigia, kad, norint apibrėžti interesų grupes, svarbiausi yra trys veiksniai: organizacija, politiniai interesai ir neformalumas.

Interesų grupėmis šioje monografijoje laikomos tokios organizacijos, kurios tenkina šiuos požymius:

- 1) vienija individus, turinčius bendrus interesus arba tikslus, ir jiems atstovauja;
- 2) turi organizacijos požymių, jos veikia pagal tam tikras taisykles (įstatus, nuostatus) ir joms būdinga savanoriškais principais grįsta narystė;
- 3) siekia daryti poveikį įvairiems oficialiosios valdžios priimamiems sprendimams;
- 4) nesiekia politinės (atstovaujamosios, renkamos) valdžios.

Taigi interesų grupės – savanoriška naryste grįstos organizuotos grupės, paprastai turinčios tam tikrus šalininkus, pavyzdžiui, narius ar rėmėjus (angl. *supporters*), ir atstovaujančios tų narių interesams ar interesams tų, kurie patys sau (vaikai, gyvūnai, aplinka) negali atstovauti. Į apibrėžimą įtrauktos tiek politiškai aktyvios, tiek latentinės grupės. Latentinės grupės turi interesą ir gali būti aktyvios, tačiau dauguma jų veiklą nėra politinės. Jos gali tapti politiškai aktyvios, kai toms grupėms atsiranda aktualiai politikos problema. Toks interesų grupių apibrėžimas apima profesines sąjungas, verslo asociacijas, visuomeninio intereso, laisvalaikio, religines grupes ir kt. Atsižvelgiant į tai, kad buvo koncentruotasi į nacionalinį lygmenį, į populiaciją neįtrauktos vietos lygmeniu veikiančios organizacijos.

Yra įvairių strategijų, pagal ką gali būti sudaroma valstybėje veikiančių interesų grupių populiacija. Mokslininkai (pvz., Fink-Hafner et al., 2015) teigia, kad vienas efektyviausių ir dažniausiai naudojamų būdų, kuo remiantis galima sudaryti ir analizuoti interesų grupes, yra valstybinis juridinių asmenų registras arba privatūs įmonių registrai (angl. *yellow pages*). Lietuvoje veikia juridinių asmenų registras, tačiau jo pateikiama informacija yra brangi (nuo 0,58 iki 6,37 Eur už vieną duomenį) ir vartotojui pateikiama ne visa reikalinga informacija.

Lietuvoje įmonių, asociacijų, viešųjų įstaigų ir kitų organizacijų registrai taip pat yra ir internetinėje erdvėje. Svarbiausiais jų galima laikyti šiuos: www.rekvizitai.lt, www.118.lt, www.visalietuva.lt, www.1588.lt, www.imones.lt, www.info.lt, www.ikon-taktai.lt, www.imoniukatalogai.lt, www.visainfo.lt. Atlikus bandomąsias paieškas, kai kiekviename registre buvo ieškoma tam tikrų interesų grupių, didžiausią įvairių organizacijų masę turėjo www.rekvizitai.lt registras, todėl Lietuvos nacionaliniam interesų grupių žemėlapiui sudaryti buvo pasirinktas kaip tik šis įmonių registras.

Pirmajame etape www.rekvizitai.lt registre pagal kategoriją „Sąjungos, fondai, asociacijos“ atrinkta 13 215 nacionaliniu, regioniniu ir vietos lygmeniu veikiančių įvairių sąjungų, fondų ir asociacijų. Antrajame atrankos etape atmestos visos regioninės ir vietos lygmeniu veikiančios interesų grupės, taip pat tos organizacijos, kurios pagal monografijos rengėjų pasitelktą interesų grupės apibrėžimą negali būti vadintos interesų grupėmis. Šiame etape liko 3 540 interesų grupių. Trečiajame etape jau turimas interesų grupių sąrašas buvo papildomas Lietuvos Respublikos ministerijų skelbiamais interesų grupių sąrašais, taip pat sąrašas papildytas tomis interesų grupėmis, kurių nė viename anksčiau minėtame sąraše nebuvo, tačiau tyrėjų grupei jos yra žinomos kaip pakankamai aktyviai veikiančios viešosios politikos procese. Trečiajame etape monografijos rengėjai buvo atrinkę 3 628 interesų grupes, veikiančias nacionaliniu lygmeniu. Ketvirtajame etape kiekviena interesų grupė buvo tikrinama

dar kartą, atsižvelgiant į du esminius kriterijus – ar organizacija turi interneto puslapį (arba bent aktyvią paskyrą „Facebook“ tinkle) ir ar jų įstatuose nurodytos interesų grupėms būdingos funkcijos, tokios kaip siekis atstovauti organizacijos nariams, ginti jų teises, propaguoti organizacijos vertybes ir tikslus, paveikti viešąją politiką. Šiame etape, įvertinus kiekvieną interesų grupę iš 3 628 turimų, palikta 1 241 aktyvi nacionaliniu mastu veikianti interesų grupė. Galiausiai penktajame interesų grupių žemėlapijo sudarymo etape kiekviena anksčiau jau atrinkta interesų grupė buvo tikrinama pakartotinai kito, nei apie ją duomenis surinkusio, tyrėjo, taip pat kiekvienos organizacijos atveju pagal jos įstatus ir organizacijos interneto svetainėje pateikiamus duomenis buvo koduojama ši informacija: organizacijos įkūrimo metai, narystės tipas (organizacinė, asmeninė, mišri), narių skaičius, viešosios politikos sritis (pagal Lietuvos Respublikos ministerijų atstovaujamas politikos sritis) ir organizacijos tipas. Apklausti atrinktos 904 organizacijos. Apklaustos respondentai – aukščiausias pareigas organizacijose einantys asmenys (pvz., direktoriai, prezidentai, generaliniai sekretoriai ar pan.). Analogiškas interesų grupių žemėlapijo (populiacijos) sudarymo metodas plačiai naudojamas ir tarptautinėse interesų grupių studijose.

2.1 lentelė. Lietuvos nacionalinių interesų grupių atrankos interesų grupių žemėlapiui ir apklausai etapai

Etapas	Interesų grupių skaičius
I etapas	13 215
II etapas	3 540
III etapas	3 628
IV etapas	1 241
V etapas	904

2.1 lentelėje nurodytas kiekviename iš interesų grupių atrankos nacionaliniam interesų grupių žemėlapiui ir apklausai etape atrinktų organizacijų skaičius.

Monografijoje pristatomo tyrimo metu sudarytas interesų grupių žemėlapis pateikia išsamų Lietuvoje veikiančių nacionalinių interesų grupių spektrą, kuris apima ir politiškai aktyvias, ir latentines (turinčias potencialą tapti politiškai aktyvias) interesų grupes. Šis interesų grupių žemėlapis ne tik suteikia informacijos apie nacionalinių interesų grupių populiaciją, bet kartu buvo naudotas kaip pilnoji imtis vykdant Lietuvoje veikiančių interesų grupių apklausą.

Sudarant Lietuvoje veikiančių interesų grupių žemėlapi pagal jų atstovaujamų interesų specifiką jos buvo suklasifikuotos į šias kategorijas:

1. Profesinė sąjunga – dirbančių asmenų susivienijimas su darbo santykiais susijusioms teisėms ir interesams ginti. Prie šių organizacijų taip pat priskirtos institucinės profesinės sąjungos (pavyzdžiui, Lietuvos valstybės tarnautojų profesinė sąjunga). Pavyzdžiai: Samdomų darbuotojų profesinė sąjunga, Naciona-

- linis pareigūnų profesinių sąjungų susivienijimas, Vairuotojų profesinė sąjunga, UAB „Kauno autobusai“ darbuotojų profesinė sąjunga.
2. Profesinė asociacija – susivienijimas, skirtas tam tikrai profesijai plėtoti ir tos profesijos individų interesams atstovauti (neskirtas su darbo santykiais susijusioms teisėms ginti). Pavyzdžiai: Lietuvos buhalterių ir auditorių asociacija, Lietuvos teisininkų draugija, Lietuvos bitininkų sąjunga, Lietuvos pulmonologų draugija.
 3. Verslo grupė (asociacija) – verslo įmonių įsteigtos asociacijos. Jos savo ruožtu skirstomos taip: A) Darbdavių asociacija – kolektyvinė verslo įmonių – darbdavių organizacija, kurios tikslas – koordinuoti savo narių veiksmus derybose su profesinėmis sąjungomis ir / ar vyriausybe. Pavyzdžiai: Klaipėdos apskrities darbdavių asociacija, Lietuvos paslaugų sferos darbdavių konfederacija. B) Sektorinė asociacija – asociacija, vienijanti konkretaus ekonominio (ūkio) sektoriaus įmones / asociacijas. Pavyzdžiai: Lietuvos daržovių augintojų asociacija, Lietuvos nacionalinė vežėjų automobiliais asociacija. C) Skėtinė asociacija: asociacija, jungianti kitas šakines, paprastai kelių skirtingų sektorių, verslo asociacijas. Pavyzdžiai: Lietuvos pramonininkų konfederacija, Lietuvos darbdavių konfederacija. D) Kitos verslo asociacijos – verslo asociacijos, kurių pagal veiklos pobūdį negalima priskirti darbdavių, sektorinėms ar skėtinėms asociacijoms. Pavyzdžiai: Lietuvos atsakingo verslo asociacija (jungianti įmones ir organizacijas, siekiančias diegti socialiai atsakingos ir etiškos veiklos principus), Lietuvos investuotojų forumas (siekia gerinti verslo aplinką ir investicinį klimatą Lietuvoje).
 4. Institucinės asociacijos – viešojo sektoriaus institucijų (visiškai ar iš dalies išlaikomų iš valstybės ar savivaldybės biudžeto) susivienijimai ir asociacijos. Jos savo ruožtu skirstomos taip: A) Viešojo administravimo įstaigų asociacijos – organizacijos, vienijančios viešojo administravimo institucijas ar šių institucijų vadovus. Pavyzdžiai: Lietuvos savivaldybių asociacija, Lietuvos savivaldybių seniūnų asociacija, Lietuvos savivaldybių administracijos direktorių asociacija. B) Kitų viešojo sektoriaus institucijų asociacijos – organizacijos, vienijančios kitas viešojo sektoriaus institucijas, šių institucijų padalinius ir / ar institucijų vadovus (universitetai, ligoninės, karinės / gynybos institucijos ir kt.), Lietuvos kultūros centrų asociacija. Pavyzdžiai: Lietuvos universitetų rektorių konferencija, Lietuvos ligoninių asociacija, Lietuvos gydytojų vadovų sąjunga, Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacija, Lietuvos šaulių sąjunga, Lietuvos aukštųjų mokyklų asociacija bendram priėmimui organizuoti (LAMA BPO).
 5. Socialinės grupės – organizacijos, kurių narius sieja selektyvus su grupės tikslais susijęs interesas (nesusijęs su darbu ar profesija). Šių grupių narius jungia tam tikra tapatybė, pavyzdžiui sveikatos būklė, kultūrinė tapatybė, seksualinė orientacija, lytis, etniškumas ir pan. Jos savo ruožtu skirstomos taip: A) Pacientų grupės – organizacijos, jungiančios tam tikrą medicininę būklę (ligą) turinčius asmenis ir / ar tų asmenų šeimos narius, taip pat (nebūtinai) toje srityje

- dirbančius gydytojus. Pavyzdžiai: Lietuvos diabeto asociacija, Lietuvos astmos klubų taryba, Lietuvos neprigirdinčio jaunimo organizacija, Lietuvos sergančių epilepsija ir jų globėjų draugija (LiNJO), Lietuvos psichikos sveikatos paslaugų vartotojų draugija, visuomeninė organizacija „Pozityvus gyvenimas“. B) Senjorų grupės – organizacijos, vienijančios pagyvenusius (pensinio amžiaus) asmenis ar jų asociacijas (draugijas, klubus, sąjungas ir pan.). Pavyzdžiai: Lietuvos pensininkų sąjunga „Bočiai“, asociacija „Senjorų iniciatyvų centras“, Pagyvenusių žmonių ir pensininkų klubas ESAMA. C) Studentų ir jaunimo grupės – organizacijos, vienijančios asmenis, studijuojančius mokslo ir studijų institucijose (moksleivius, studentus) ir kitos jaunimo organizacijos. Pavyzdžiai: Lietuvos studentų sąjunga, Visuomenės sveikatos studentų draugija, Jaunųjų istorikų klubas. D) Mažumų grupės – organizacijos, vienijančios tam tikrai mažumai atstovaujančius asmenis. Šių grupių narius nuo plačiosios visuomenės gali skirti su jų rase, seksualine orientacija, etnine kilme, finansine gerove susijusios ir kt. charakteristikos. Pavyzdžiai: Lietuvos gėjų lyga, Nacionalinė LGBT teisių asociacija, Lietuvos romų bendruomenė. E) Kitos socialinės grupės – kitos socialinės grupės, kurių negalima priskirti čia išvardytoms kategorijoms.
6. Laisvalaikio / pomėgių grupės – organizacijos, vienijančios asmenis, turinčius bendrus laisvalaikio ar pomėgių interesus. Jos savo ruožtu skirstomos taip: A) Sporto organizacijos – organizacijos, kurių narius sieja tam tikros sporto rūšies interesai. Prie šių organizacijų nepriskiriami įvairūs sporto klubai ar kitos organizacijos, turinčios asociacijos statusą, bet neturinčios narių ir vykdančios tik pramoginę veiklą (švenčių, renginių organizavimas). Pavyzdžiai: Baltijos Wing Tsun Kungfu asociacija, Lietuvos asociacija „Sportas visiems“. B) Kitos laisvalaikio / pomėgių organizacijos – organizacijos, kurių narius sieja ne su sporto rūšimi susiję interesai. Pavyzdžiai: Lietuvos dailės istorikų draugija, Lietuvos filatelistų sąjunga.
 7. Religinės grupės – organizacijos, vienijančios tam tikros religijos ar konfesijos asmenis. Jos savo ruožtu skirstomos taip: A) Krikščioniškos grupės – organizacijos, vienijančios krikščioniško tikėjimo asmenis. Pavyzdžiai: Lietuvos jaunųjų krikščionių sąjunga, Lietuvos Respublikos evangelinio tikėjimo krikščionių sąjunga. B) Kitos religinės grupės – organizacijos, vienijančios ne krikščioniško tikėjimo asmenis. Pavyzdžiai: Lietuvos Jehovos liudytojų religinė bendrija, Lietuvos karaimų religinė bendruomenė, Liuteronų diakonija.
 8. Viešojo intereso grupės – organizacijos, kurių nariai neturi selektyvių (asmeniinių) interesų grupės atžvilgiu. Jei interesus atstovaujanti organizacija savo įstatuose nurodo siekianti visuomeninės naudos, ginanti viešąjį interesą, jos veikla turėtų būti vadinama advokataizmu (kai kur vartojamas vertimas „advokacija“; angl. *advocacy*). Tokios interesų grupės dažniausiai veikia bendražmogiškais, universaliais klausimais (Krasauskas, 2015: 69). Šių grupių narius sieja bendri plačiai visuomenei rūpimi klausimai (užterštumas, vartotojų apsauga ir kitos socialinės problemos). Jos savo ruožtu skirstomos taip: A) Aplinkosaugi-

nės – organizacijos, siekiančios spręsti ekologines, gamtos išsaugojimo ir kitas aplinkos apsaugos problemas. Pavyzdžiai: Lietuvos gyventojų patarėjų sąjunga, Gamtos paveldo fondas, judėjimas „Už gamtą“. B) Humanitarinės-tarptautinės – tarptautinės organizacijos, padedančios pažeidžiamiausioms visuomenės grupėms bei ginančios šių grupių teises. Pavyzdžiai: Lietuvos „Caritas“, Maltos ordino pagalbos tarnyba. C) Humanitarinės-vietinės – Lietuvos organizacijos, padedančios pažeidžiamiausioms visuomenės grupėms bei ginančios šių grupių teises. D) Vartotojų – organizacijos, ginančios vartotojų teises ir kovojančios su nesaugiais produktais, klaidinančia reklama ir kitais vartotojų teises pažeidžiančiais veiksmais. Pavyzdžiai: Vartotojų teisių gynimo asociacija „Viešasis interesas“, Vartotojų švietimo forumas, Nacionalinė finansinių paslaugų vartotojų asociacija, asociacija „Už sąžiningą bankininkystę“, Lietuvos bankų klientų asociacija. E) Žmogaus teisių ir lygių galimybių organizacijos – organizacijos, ginančios žmogaus laisves ir teises ir kovojančios už lygias galimybes visiems visuomenės nariams. Pavyzdžiai: asociacija Vilniaus moterų namai, Lietuvos žmogaus teisių asociacija. F) Kita – kitos viešojo intereso organizacijos, kurių negalima priskirti čia išvardytoms.

9. Kitos grupės – šiai kategorijai priskiriamos grupės, kurių pagal jų veiklą nebuvo galima priskirti nė vienai iš čia išvardytų kategorijų.

Sudarant Lietuvoje veikiančių interesų grupių žemėlapiį jos taip pat buvo suklasifikuotos pagal atstovaujamą viešosios politikos sritį:

1. Aplinkos apsauga – veikla, kuria siekiama išsaugoti, tausoti aplinką, darnaus vystymosi užtikrinimas, racionalus gamtos išteklių naudojimas ir kita.
2. Energetika – apima aprūpinimo energiją, jos gavybos, naudojimo, taupymo ir kitus klausimus. Veiklos sritys: gamtinės dujos, nafta, elektra, šilumos ūkis, energijos vartojimo efektyvumas, atsinaujinantys energijos šaltiniai ir kita.
3. Finansų reikalai – tai finansinių paslaugų veikla (indėlininkų, kreditorių, investuotojų ir pan. organizacijos), apima (viešųjų) finansų sritį ir kita.
4. Krašto apsauga, gynyba – apima krašto apsaugos ir gynybos politikos sritis (organizacijos, pvz., Krašto apsaugos oro erdvės kontrolės sistemos veteranų klubas) ir kita.
5. Kultūra – apima įvairias kultūros sritis: kultūros, sporto, pomėgių, laisvalaikio organizacijos, kartais mokslo politikos, meno politikos) politikos ir kita.
6. Socialinė apsauga – apima visuomenės poreikius, kylančių problemų klausimus, socialinį draudimą, socialinę integraciją ir kita.
7. Darbo rinka – apima sritis susijusias su darbo rinka ir darbo santykiais, užimtumu ir kita.
8. Susisiekimas – apima tokias sritis kaip keliai ir kelių transportas, geležinkelių transportas, vandens transportas, oro transportas, saugus eismas, tranzitas, logistika ir kita.
9. Sveikatos apsauga – asmens ir visuomenės sveikata, sveikatos priežiūros specialistai, pacientų teisės ir kita.

10. Švietimas ir mokslas – viešas ir privatus švietimas, formalusis ir neformalusis švietimas, specialusis mokymas, ikimokyklinis švietimas, suaugusiųjų švietimas, profesinis, aukštasis mokslas, moksliniai tyrimai ir kita.
11. Teisingumas ir teisė – apima teisininkų, notarų, advokatų veiklos susivienijimus, kovos su korupcija organizacijas, vartotojų teisių organizacijas, žmogaus teisių ir laisvių apsaugą ir kita.
12. Ūkis, pramonė ir ekonomika – verslo aplinka, investicijos, inovacijos, eksportas, turizmas ir kita.
13. Užsienio reikalai – atstovavimas Lietuvos Respublikos ir jos piliečių teisėtiems interesams ir jų gynimas tarptautinėse organizacijose ir užsienio valstybėse ir kita.
14. Žemės ūkis (taip pat įeina miškotvarka ir žemėtvarka) – kaimo plėtra, žemės ir maisto ūkis, žuvininkystė, žemėtvarka ir kita.
15. Kita – viešosios politikos sritys, kurių neįmanoma priskirti nė vienai anksčiau aptartai viešosios politikos sričiai ir kita.

Sudarius interesų grupių žemėlapi identifiikuotos 904 aktyvios nacionalinės interesų organizacijos, jos tipologizuotos pagal grupės tipą bei viešosios politikos sritį, kuriose jos veikia. Papildomai buvo renkami duomenys apie interesų grupių įkūrimo metus, narystės tipą ir narių skaičių. Remiantis surinktais duomenimis, didžiausią interesų grupių dalį sudarė profesinės asociacijos (30 proc.) bei verslo organizacijos (26 proc.). Mažiausiai buvo institucinių asociacijų (4 proc.), profesinių sąjungų (5 proc.) bei viešojo intereso grupių (6 proc.). Aktyviausiai interesų grupės reiškėsi ūkio ir pramonės, sveikatos apsaugos, kultūros bei švietimo ir mokslo srityse. Analizuojant nacionalinių interesų grupių populiacijos augimą nustatyta, kad didžiausią įtaką grupių augimui turėjo 1990 m. priimtas Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas (jis kartu reglamentavo ir visuomeninių organizacijų veiklą), 1991 m. Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas bei 1995 m. Lietuvos Respublikos visuomeninių organizacijų įstatymas. Kalbant apie „prieaugį“, 1990–2004 m. įsikūrė pusė šiuo metu veikiančių interesų organizacijų, o iki 2016 m. jų skaičius stabiliai augo.

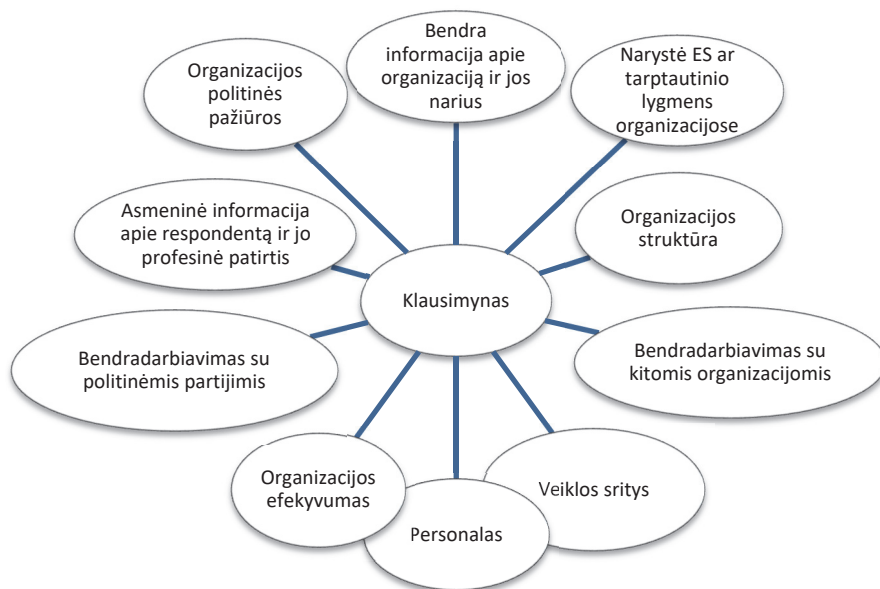
Interesų grupių apklausa

Sudarant Lietuvos nacionalinių interesų grupių žemėlapi lygiagrečiai buvo bendradarbiaujama su mokslininkų grupe iš Liubianos universiteto (Slovėnija), kuriai vadovauja profesorė Danica Fink-Hafner. Bendradarbiaujant su šiais mokslininkais sukurtas pagrindinis tyrimo instrumentas – apklausos klausimynas, kurį pasitelkus surinkti duomenys buvo palyginti su projekte „Lyginamasis interesų grupių tyrimas“ dalyvaujančių šalių duomenimis. Lietuvoje atlikta tarptautinė interesams atstovaujančių organizacijų apklausa. Šis tyrimas, kuris buvo Lietuvos mokslo tarybos finansuojamo projekto „Partijų ir interesų grupių sąveika: pobūdis, priežastys, pasekmės“ dalis, apėmė visas Lietuvos interesų organizacijas, veikiančias nacionaliniu mastu, ir

buvo skirtas šių organizacijų raidai, kasdienėms veikloms, taikomoms strategijoms išsiaiškinti bei iššūkiams, su kuriais šios organizacijos susiduria, identifikuoti. Analogiška apklausa jau buvo ar dar bus atlikta Slovėnijoje, Belgijoje, Nyderlanduose, Švedijoje, Lenkijoje, Ispanijoje, Italijoje, Čekijoje, Vokietijoje, Jungtinėje Karalystėje bei Juodkalnijoje. Lyginamuoju interesų grupių tyrimu siekta geriau suprasti šių organizacijų funkcionavimą skirtinguose nacionaliniuose kontekstuose. Minėtos organizacijos neretai susiduria su daugybe sunkumų, biudžeto apribojimais, laiko trūkumu ir nuolat sudėtingėjančia teisine ir institucine aplinka. Kokią įtaką išvardyti veiksniai daro interesams atstovaujančių organizacijų struktūrai ir kaip jos susidoroja su šiais sunkumais, kaip tik ir atskleidžia lyginamojo interesų grupių tyrimo metu surinkti išsamūs ir įvairiausi duomenys.

Lyginamajame interesų grupių tyrimo dalyvaujančiose šalyse buvo naudojamas bendras klausimynas, leidžiantis tarptautiškai palyginti surinktus duomenis. Kiekviena tyrime dalyvaujanti šalis klausimyną adaptavo atsižvelgdama į savo nacionalinį kontekstą. Apskritai klausimyną sudarė kelios dalys, skirtos interesų grupių struktūrai, jų veiklos būdams ir kanalams atskleisti.

Klausimyne išskirtos šios pagrindinės klausimų grupės, kurios atskleidžia interesų grupių struktūrą, naudojamus veiklos kanalus ir jų sąveiką su politinėmis partijomis: bendra informacija apie organizaciją ir jos narius, narystė Europos Sąjungos ar tarptautinio lygmens organizacijose, organizacijos struktūra, bendradarbiavimas su kitomis organizacijomis, organizacijos veiklos sritys, personalas, organizacijos efektyvumas, bendradarbiavimas su politinėmis partijomis, asmeninė informacija apie respondentą ir jo profesinė patirtis, organizacijos politinės pažiūros.

2.1 pav. Interesų grupių klausimyno dimensijos

Kiekviena iš klausimų grupių toliau paaiškinta plačiau:

1. Bendra informacija apie organizaciją ir jos narius (įsteigimo metai, narystės tipas ir narių skaičius, vykdomos veiklos, skverbtis, išlikimui grėsmę keliantys iššūkiai, metinis biudžetas, finansavimo šaltiniai).
2. Narytė Europos Sąjungos ar tarptautinio lygmens organizacijose (organizacijų, kurioms priklauso, skaičius, paramos joms būdai, įtaka sprendimams, šios narystės nauda).
3. Organizacijos struktūra (struktūrinių elementų išvystymas, sprendimų priėmimo procedūros ir veiklos organizavimas, padalinių (jei tokių turi) vaidmuo ir autonomija, narių, rėmėjų ir naudos gavėjų vaidmuo ir svarba organizacijai vykdančioms įvairias veiklas).
4. Bendradarbiavimas su kitomis organizacijomis ir veiklos sritys (bendradarbiavimo būdai, veiklos sritys ir įsitraukimo į jas mastas, tyrimų užsakymas ir atlikimas).
5. Personalas (atlyginamų darbuotojų skaičius ir jų profesinė patirtis, įdarbinimo kriterijai, personalo ugdymo veiklos, darbuotojų tolesnės karjeros trajektorijos).
6. Organizacijos efektyvumas (naudojami veiklos ir procesų efektyvumo ir rezultatyvumo matavimo bei vertinimo rodikliai, organizacijai gyvuoti svarbūs iššūkiai, lobizmo veiklų padalijimas skirtingiems valdžios lygmenims, siekis prieiti prie nacionalinio lygmens institucijų bei konkrečių politinių partijų siekiant paveikti viešąją politiką, veiklos, skirtos daryti įtaką viešajai politikai, ir jų dažnumas, dalyvavimas teisminiuose procesuose, politinėms institucijoms teikiama informacija, tiesioginių ir netiesioginių poveikio politikai strategijų naudojimas, aktyvumas inicijuojant bendradarbiavimą su politinėmis institucijomis, dėmesys ES politiniam lygmeniui ir siekis jį paveikti, įtaka lyginant su kitomis panašiomis organizacijomis).
7. Asmeninė informacija apie respondentą ir jo profesinę patirtis (pareigos ir darbo stažas organizacijoje, funkcijos, karjeros pradžios vieta, gimimo metai, lytis, išsilavinimo lygis ir sritis).
8. Organizacijos politinės pažiūros (vertybinės organizacijos orientacijos kairės ir dešinės skalėje).
9. Bendradarbiavimas su politinėmis partijomis (bendradarbiavimo nauda ir svarba, bendradarbiavimo būdai, organizaciniai ryšiai, bandymo susisiekti su politinėmis partijomis dažnumas, bendradarbiavimo kriterijai ir sunkumai, bendradarbiavimo kokybės vertinimas). Ši klausimų grupė Lietuvoje įgyvendinant pristatomą tyrimą buvo įtraukta papildomai siekiant identifikuoti interesų grupių sąveikos su politinėmis partijomis pobūdį. Ši klausimų grupė buvo sukurta Lietuvos atvejui, tad leido Lietuvos atvejį išanalizuoti plačiau nei likusių šalių.

Atlikus klausimyno suderinimą, vertimą ir adaptavimą, jis įkeltas į elektroninę erdvę (OneClickSURVEY apklausų platformoje) ir el. paštu išsiųstas visoms 904 nacionaliniu lygiu veikiančioms interesų organizacijoms – profesinėms sąjungoms, darbdavių ir verslo asociacijoms, viešojo intereso grupėms ir kt. Lyginant su analo-

giškomi anksčiau atliktomis interesų grupių apklausomis (Dür, Mateo, 2016; Beyers et al., 2016) atsakiusių dalis (40,4 proc. (N = 365)) buvo pakankama, atitinkanti ir net viršijanti panašių apklausų atlikimo praktiką. Tokia atsakiusių dalis leido daryti patikimas išvadas apie visą nacionalinių interesų grupių sistemą Lietuvoje. Į tyrimo klausimyną išsamiai atsakė 365 organizacijų atstovai (kiekvienos tyrime dalyvavusios interesų organizacijos nuomonę reprezentuoja po vieną respondentą, kurie buvo tikslingai atrinkti pagal einamas vadovaujamas pareigas).

2.2 lentelė. Interesų grupių apklausos imtis ir atsakiusių dalis

	Imtis	Užpildytų klausimynų skaičius	Atsakiusių dalis
Profesinės sąjungos	43	23	53 %
Profesinės asociacijos	271	106	39 %
Verslo asociacijos	233	80	34 %
Institucinės asociacijos	33	20	60 %
Tapatybės grupės	128	51	40 %
Laisvalaikio / pomėgių grupės	93	29	31 %
Viešojo intereso grupės	59	32	54 %
Kitos grupės	44	24	55 %
Iš viso	904	365	40,4 %

Apklausoje dalyvavusių interesų grupių pasiskirstymas pagal tipus ir dalyvavusiųjų apklausoje dalis pateikta 2.2 lentelėje. Šioje lentelėje pateikti tik tų atvejų duomenys, kai buvo užpildyta 70 proc. viso klausimyno. Iš viso klausimyną užpildė 481 organizacija.

Politinių partijų apklausa

Lietuvos politinių partijų klausimynas sudarytas studijuojant mokslinę literatūrą ir šiai tikslinei grupei adaptuojant sukurtą interesų grupių atstovų klausimyną. Partijų klausimyne išskiriamos šios pagrindinės klausimų grupės:

1. Interesų organizacijų vaidmuo demokratijose.
2. Partijų ir interesų organizacijų bendradarbiavimas (šios sąveikos iniciatoriai; partijos nariai, į kuriuos dažniausiai kreipiasi interesų grupės; interesų grupių, su kuriomis bendradarbiaujama, tipas; bendradarbiavimo sritys; bendradarbiavimo nauda interesų grupėms; interesų grupių įtaka politiniams sprendimams; bendradarbiavimo būdai, priežastys, kriterijai ir nauda; interesų grupių dalyvavimas rengiant rinkimų programas; organizaciniai ryšiai su interesų grupėmis; bendradarbiavimo su interesų grupėmis sunkumai; bendradarbiavimo

kokybės vertinimas; partijų požiūriu įtakingiausios interesų grupės; interesų grupių steigimo inicijavimas; partijos politinės nuostatos).

3. Partijos darbuotojai (ekspertinių tyrimų atlikimas; personalo įdarbinimo kriterijai; darbuotojų ugdymo veiklos).
4. Narystė ir darbas interesų organizacijose (respondento dabartinis ar ankstesnis priklausymas interesų organizacijoms bei pareigos jose).

Klausimynas buvo iškeltas į elektroninę erdvę (OneClickSURVEY apklausų platformoje) ir el. paštu išsiųstas parlamentinių 2012–2016 m. Seimo kadencijos partijų valdybų nariams – iš viso 174 asmenims. Iš viso atsakė 36 proc. partijų valdybų populiacijos. Tačiau šiuo atveju svarbi atsakiusiųjų dalis pagal atskiras partijas (žr. 2.3 lentelę).

2.3 lentelė. Politinių partijų apklausos imtis ir atsakiusiųjų dalis

	Imtis (valdybų nariai)	Atsakiusiųjų skaičius	Atsakiusiųjų dalis
Darbo partija	13	5	38 %
Lietuvos lenkų rinkimų akcija	19	6	32 %
Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis	25	11	44 %
Lietuvos socialdemokratų partija	43	18	42 %
Lietuvos valstiečių žaliųjų sąjunga	10	4	40 %
Partija „Tvarka ir teisingumas“	22	7	32 %
Politinė partija „Drąsos kelias“	9	1	11 %
Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai	33	11	33 %
Iš viso	174	63	36 %

Atliekant apklausą buvo siekta, kad būtų pateikta bent 30 proc. kiekvienos partijos atsakymų. Vienintelė partija – „Drąsos kelias“ – netenkinio šio kriterijaus, tad iš analizės pašalinta, nes per mažas atsakiusiųjų skaičius negali reprezentuoti visos partijos pozicijos. Tad analizė atlikta buvo su 62 respondentais iš politinių partijų.

Išvados

Visose demokratinėse politinėse sistemose egzistuoja silpnesnė ar stipresnė politinių partijų ir interesų grupių sąveika. Šią sąveiką galima analizuoti per organizacines struktūras, ryšių stiprumą, mainymąsi ištekliais bei bendradarbiavimo paskatas, taip pat politikos sektorių, kuriame ta sąveika vyksta. Interesų grupių ir politinių partijų sąveikai įtakos turi šių organizacijų pobūdis, tikslai ir specifika, įvairūs socialiniai, ekonominiai ir politiniai veiksniai, konstitucinė šalies sąranga.

Partijų ir interesų grupių santykiai – daugiadimensis reiškiny, nėra vieno visiems atvejams tinkamo analizės modelio, kuris leistų tuos santykius tyrinėti. Mokslinė diskusija dėl partijų ir interesų grupių santykių kaip tik pastaraisiais metais įgyja naują pagreitį, kurį rodo daug tyrimų projektų, skirtų šioms klausimams tirti. Monografijoje analizuojant partijų ir interesų grupių sąveiką naudotasi tarptautinio Lyginamojo interesų grupių tyrimo apklausos duomenimis, o ši sąveika buvo tiriama ne tik Lietuvoje, bet ir Belgijoje, Ispanijoje bei Slovėnijoje. Visa tai sudarė galimybę atlikti lyginamąją kiekybinę keletų šalių ir daugelio jose veikiančių organizacijų analizę.

Interesų grupių atstovų apklausa apėmė interesų grupių struktūros bei jų naudojamų veiklos būdų ir kanalų, taip pat jų sąveikos su politinėmis partijomis temas. Buvo apklausti ir parlamentinių Lietuvos partijų valdybų nariai, jų klausta apie interesų grupių vaidmenį demokratijose bei bendradarbiavimą su jomis, taip pat partijų narių esamą ar buvusią narystę ir darbą interesų organizacijose. Monografijoje pristatomo tyrimo metu sudarytas ir nacionaliniu lygiu veikiančių interesų grupių žemėlapis, leidęs jas inventorizuoti ir tipologizuoti.

Monografijoje toliau analizuojami empiriniai duomenys yra reikšmingi ir moksliniu, ir taikomuoju aspektais: pirmą kartą atlikta išsami ir sistemiška Lietuvos politinių partijų ir interesų grupių sąveikos analizė; sukurtas universalus naujosios demokratijos taikytinas politinių partijų ir interesų grupių sąveikos modelis, atskleidžiantis šios sąveikos pobūdį, veiksnius ir įtaką viešosios politikos procesui; atlikta partijų ir interesų grupių sąveikos Lietuvoje ir Slovėnijoje, kurios atstovauja naująsias demokratijas, ir brandžioje Vakarų Europos demokratijoje Belgijoje bei nedemokratinio valdymo patirties turinčioje Ispanijoje. Visa tai leidžia manyti, kad monografijoje aptariamo tyrimo rezultatai gali būti naudingi interesų atstovavimo sistemai viešojo politikoje Lietuvoje tobulinti.

L I T E R A T Ū R A

1. Allern, E. H. (2010). *Political Parties and Interest Groups in Norway*. Colchester: ECPR Press.
2. Allern, E. H., Bale, T. (2012). Conclusion: Qualifying the Common Wisdom. *Party Politics*, 18 (1), 99–106.
3. Bale, T. (2005). *European Politics: A Comparative Introduction*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
4. Berry, J. M., Wilcox, C. (2009). *The Interest Group Society*. 5th ed. New York: Pearson Education, Inc.
5. Beyers, J. (2007). Political Cleavages and Interest Group Politics: A Comparative Analysis. Paper prepared for the 10th Biennial EUSA International Conference, Montreal, Canada.
6. Beyers, J., Eising, R., Maloney, W. (2008) Researching Interest Group Politics in Europe and Elsewhere: Much We Study, Little We Know? *West European Politics*, 31 (6), 1103–1128.
7. Beyers, J., Bernhagen, P., Braun, C., Fink-Hafner, D., Heylen, F., Maloney, W., Naurin, D. & Pakull, D. (2016). Comparative Interest Group Survey Questionnaire (Edition: January 2016). University of Antwerp.

8. Brunell, T. L. (2005). The Relationship Between Political Parties and Interest Groups: Explaining Patterns of PAC Contributions to Candidates for Congress. *Political Research Quarterly*, 58 (4), 681–688.
9. Cigler, A. J. (2004). Interest Groups and Political Parties. In C. S. Thomas (Ed.), *Research Guide to U. S. and International Interest Groups* (p. 82–85). Westport, CT: Praeger.
10. Christiansen, F. J. (2012). Organizational De-Integration of Political Parties and Interest Groups in Denmark. *Party Politics*, 18 (1), 27–43.
11. Dür, A., Mateo, G. (2016). *Insiders versus outsiders: Interest group politics in multilevel Europe*. Oxford University Press.
12. Duverger, M. (1954). *Political Parties: Their Organisation and Activity in the Modern State*. London: Methuen.
13. Eising, R. (2017). Studying Interest Groups: Methodological Challenges and Tools. *European Political Science*, 16, 291–305.
14. Fink-Hafner, D., Hafner-Fink, M., Novak, M., Kronegger, L. and Lajh, D. (2015). Protocol on defining population of national interest groups for Slovenia, Ljubljana: Centre for Political Science Research.
15. Heaney, M. T. (2012). Bridging the Gap Between Political Parties and Interest Groups. In A. J. Cigler and B. A. Loomis (Eds.), *Interest Group Politics* (8th ed., p. 194–218). Washington, DC: CQ Press.
16. Katz, R. S., Mair, P. (1995). Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics*, 1 (1), 5–28.
17. Kirchheimer O. (1966). The Transformation of Western European Party Systems, in J. LaPalombara and M. Weiner (eds.), *Political Parties and Political Development* (p. 177–200). New Jersey: Princeton University Press.
18. Krasauskas, I. (2015). Šnabždesiai be užkulisių. *IQ*, 9 (66), 68–70.
19. Lipset, M., Rokkan. S. (1967). *Party systems and voter alignments: Cross-national perspectives*. New York: The Free Press.
20. Mavrogordatos, G. (2009). Models of Party-Interest Group Relations and the Uniqueness of the Greek Case. Paper presented to the Workshop “Political Parties and Civil Society” ECPR Joint Sessions, Lisbon, 14–19 April 2009.
21. Morlino, L. (1998). *Democracy between Consolidation and Crisis. Parties, Groups, and Citizens in Southern Europe*. Oxford: Oxford University Press.
22. Otjes, S., Rasmussen, A. (2015). The Collaboration Between Interest Groups and Political Parties in Multi-Party Democracies: Party System Dynamics and the Effect of Power and Ideology. *Party Politics*, 23 (2), 1–14.
23. Poguntke, T. (2002). Parties without firm social roots? Party organisational linkage. Keele European Parties Research Unit (KEPRU), Working Paper 13. Prieiga internete: <https://www.keele.ac.uk/media/keeleuniversity/group/kepru/KEPRU%20WP%2013.pdf>.
24. Poguntke, T. (2006). Political parties and other organizations. In R. S. Katz & W. Crotty *Handbook of party politics* (p. 396–405). London: SAGE.
25. Rasmussen, A., Lindeboom, G. J. (2013). Interest Group-Party Linkage in the Twenty-First Century: Evidence from Denmark, the Netherlands and the United Kingdom. *European Journal of Political Research*, 52, 264–289.
26. Thomas, C. S. (2001). Toward a Systematic Understanding of Party-Groups Relations in Liberal Democracies. In C. S. Thomas (Ed.), *Political Parties and Interest Groups: Shaping Democratic Governance* (p. 269–291). Boulder, London: Lynne Rienner.

III. PARTIJŲ IR INTERESŲ GRUPIŲ SĄVEIKA: LIETUVOS ATVEJIS

Išvadas

Interesų grupių ir politinių partijų bendradarbiavimas yra demokratinio valdymo kertinis akmuo. Šiuolaikinėse demokratijose partijos dažnai nėra su rinkėjais susijusios tik tiesiogiai, t. y. per balsavimą. Vietoj to politinės partijos gali pasikliauti interesų grupėmis, atstovaujančiomis visuomenei rūpimiems klausimams, formuojant viešąją politiką. Tad interesų grupių ir politinių partijų sąveika vaidina lemiamą vaidmenį tam, kaip vyksta visuomenės atstovavimas praktikoje (Otjes, Rasmussen, 2015: 96).

Easton (1957) klasikiniame politinės sistemos modelyje partijos ir interesų grupės laikomos jungiamąja visuomenės ir sistemos grandimi. Svarbus šių dviejų politikos veikėjų skirtumas yra tai, kad partijos siekia valdžios, o interesų grupės jos nesiekia (Schattschneider, 1948). Tačiau remiantis mainų logika, abi veikėjos gali keistis turimais ištekliais: grupės gauna galimybę daryti įtaką sprendimų priėmimui bendraudamos su politinėmis partijomis, o politinės partijos gauna naudos iš ekspertų, valstybės paramos ir kartais taip pat ir finansinių įnašų iš interesų grupių (Allern ir kt., 2007; Warner, 2000; Witko, 2009) (cituota iš Otjes, Rasmussen, 2015: 97).

Lukošaitis (2004: 185) pažymi, kad pradiniam sovietinės politinės sistemos transformacijos etape svarbiausiomis politinio proceso veikėjomis tapo politinės partijos, vėliau, demokratijos konsolidacijos etape, jomis tampa interesų grupės – profsąjungos, darbdavių, verslo ir kitos organizacijos. Demokratija negali būti konsoliduota, jei nėra socialinių susitarimų, kuriuose dalyvauja svarbiausi politiniai ir socialiniai veikėjai, iš esmės nustatantys demokratijos konsolidacijos taisykles, todėl abiejų veikėjų – tiek politinių partijų, tiek interesų grupių – veikla ir jų sąveika demokratinėse valstybėse yra labai svarbi, o sėkmingas partijų ir interesų grupių tarpusavio bendradarbiavimas gaunant abipusę naudą gali veikti jų bendradarbiavimo institucionalizacijos laipsnį ir padidinti tarpusavio bendradarbiavimo stiprumą. Todėl šiame skyriuje siekiama atsakyti į klausimą, kaip Lietuvos politinės partijos ir interesų grupės bendradarbiauja ir kiek jų tarpusavio bendradarbiavimas yra institucionalizuotas. Kitaip tariant, šiame skyriuje siekiama išmatuoti Lietuvos interesų grupių ir politinių partijų bendradarbiavimo aprėptį – kaip plačiai ir kokiais būdais jos bendradarbiauja ir intensyvumą – kaip dažnai toks bendradarbiavimas vyksta.

Analizuojant politinių partijų ir interesų grupių tarpusavio bendradarbiavimą, pirmiausia aptariama aplinka, kurioje veikia abi viešosios politikos proceso veikėjos, todėl iš pradžių aptariama Lietuvos partinė sistema, jos institucionalizacija, taip pat aplinka, kurioje veikia Lietuvos interesų grupės, pristatoma Lietuvoje vykdyto politinių partijų ir interesų grupių projekto apklausa ir interesų grupių atranka ir galiausiai

analizuojami tyrimo metu gauti duomenys, atskleidžiantys Lietuvos politinių partijų ir interesų grupių bendradarbiavimą.

Lietuvos partinė sistema ir politinės partijos

Pokomunistinėse demokratijose partijų formavimasis vyko nesant pilietinės visuomenės ar tik atsirandant jos užuomazgoms, tai yra visiškai priešingai nei Vakarų Europoje. Santykinė politinė tuštuma, kurią paliko komunistinio režimo griūtis, sudarė sąlygas, kad fragmentiškos politinės sistemos tapo daugumos naujųjų demokratijų politinio gyvenimo norma (Rose, Munro, 2003: 36). Krupavičius ir Lukošaitis (2004: 300) apibrėžia, kad kelios bendros ypatybės apibendrina ir apibūdina partinę naujų demokratijų sceną. Pirmiausia egzistuoja daug politinių partijų; antra, būdinga didžiulė partijų tarpusavio konkurencija, kai parlamento rinkimuose dalyvauja iki kelių dešimčių politinių partijų, šią konkurenciją dar skatina ir proporcinės rinkimų taisyklės, įgalinančios laimėti bent vieną dvi vietas parlamente. Trečia, tai, politinėje sistemoje nėra vyraujančių partijų ir vyksta nuolatinė jų kaita valdžioje. Ketvirta, ideologinis partijų nenuoseklumas, kai konservatyvios partijos pasitelkia socialinės lygybės lozungus, o socialdemokratinės, siekdamos sutelkti rinkėjus, gali agituoti už darbdaviams palankesnę politiką nei liberalai. Penkta, partijų ir partinės sistemos fragmentiškumo daugiadimensiškumas, t. y. bent minimalaus politinio sutarimo trūkumas ir partijų skaidymasis asmenybių ir politinių idėjų, tautinių ir Europos tradicijų, senos ir naujos politinės tvarkos, laisvos ir socialios rinkos, miesto ir kaimo, etninių mažumų ir tautinės kultūros ašyse (Rose, Munro, 2003: 51, cit. pagal Krupavičius, Lukošaitis, 2004: 300).

Partinės sistemos institucionalizacija – reikšmingas demokratijos kokybės ženklas. Laisvi ir sąžiningi rinkimai svarbūs, bet tai yra tik vienas demokratizacijos žingsnis. Stabilioje partinėje sistemoje rinkėjai priverčia vyriausybes atsakyti už savo veiklą, balsuodami už ar prieš valdančiąją partiją (Rose, Munro, 2003: 71, cit. pagal Krupavičius, Lukošaitis, 2004: 311). Krupavičius ir Lukošaitis (2004: 311) pažymi, kad partinės sistemos institucionalizacija reiškia procesą, kuris stabilizuoja partijų pasiūlą, suformuoja jų konkurencijos pusiausvyrą, o rinkėjai gali realiai pareikalausti partijų ir galiausiai valdžios atsakomybės.

Mainwaring ir Scully remiasi Huntington (1968: 12) institucionalizacijos apibrėžimu, nors jų dėmesys skiriamas tik partijų sistemų institucionalizacijai. Jų teigimu, institucionalizuotą partijos sistemą apibrėžia keturi veiksniai: taisyklių stabilumas ir tarpusavio konkurencijos pobūdis; partijos turi stabilias šaknis / paramą visuomenėje; rinkimų proceso ir partijų legitimumas; darnios, drausmingos ir autonomiškos partijos (Mainwaring, Scully, 1995: 5–6). Iš esmės Mainwaring ir Scully kintamieji atitinka Huntington kintamuosius, kurie yra susiję su partijų institucionalizavimu ir atliepia jų ketvirtąjį kintamąjį: darnias, drausmingas ir autonomiškas politines partijas (Hicken, Kuhonta, 2015: 238).

Przeworski (1975) svarbiausiu partinės sistemos institucionalizacijos aspektu įvardijo politinių partijų stabilumą ir sąveiką, kurią galima išmatuoti, anot Lindberg (2007), remiantis 8 kintamaisiais: partijų skaičiumi parlamente, naujų partijų skaičiumi ir jų procentine išraiška parlamente, išbalsuotų iš parlamento partijų skaičiumi ir jo procentine išraiška; kiek procentų vietų parlamente po rinkimų užima daugiausia vietų laimėjusi politinė partija ir antroji daugiausia vietų laimėjusi politinė partija ir galiausiai parlamento vietų nepastovumu, apskaičiuojamu pagal Pedersen indeksą, kai žiūrima, kiek per pastaruosius ir ankstesnius rinkimus kiekviena partija gavo vietų parlamente ir jų skaičiaus vietų padidėjimas ar sumažėjimas padalijamas iš dviejų.

Analizuojant Lietuvos partinės sistemos stabilumą ir institucionalizaciją 1992–2016 metų laikotarpiu matyti, kad Lietuvos partinė sistema nėra stabili.

Analizuojant, kiek politinių partijų patenka į Lietuvos Respublikos Seimą matyti, kad šis skaičius svyruoja nuo 8 1992 m., 2004 m. ir 2012 m. iki 16 – 2000 m. Naujų partijų ypač daug buvo 1996 m. ir 2000 m., kai į Lietuvos Respublikos Seimą pateko atitinkamai 8 ir 6 naujos politinės partijos. Vis dėlto 1992–2000 metų laikotarpio Seimo rinkimai buvo pirmieji demokratinės valstybės rinkimai ir Lietuvos partinė sistema apskritai tuo laikotarpiu dar tik formavosi, tad tikėtis nestabilios ir tokios partinės sistemos, kai politinės partijos dar tik kuriasi, yra normalu. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad nors 2004 m. ir 2008 m. į parlamentą pateko tik po 2 naujas politines partijas, tačiau jos gavo nemenkai mandatų parlamente, t. y. atitinkamai 34,4 proc. ir 19,1 proc. vietų parlamente. 2012 m. tik viena naujokė – politinė partija „Drąsos kelias“ pateko į parlamentą, 2016 m. net trys politinės partijos (Lietuvos centro partija, Lietuvos žaliųjų partija ir politinė partija „Lietuvos sąrašas“) į parlamentą pateko pirmą kartą, tačiau ne kaip partijų sąrašai, o išrinkus po vieną šių partijų kandidatą vienmandatėse apygardose. Kitaip tariant, Lietuvai iki šiol būdingas politikos naujokių fenomenas, t. y. kai prieš rinkimus susikūrusios politinės partijos patenka į parlamentą. Ypač šis fenomenas stipriai išreikštas buvo 2000 m., 2004 m. ir 2008 m. Seimo rinkimuose, kai juos laimėjo ar bent labai gerai pasirodė visiškai naujos, tik prieš rinkimus sukurtos politinės partijos – 2000 m. „Naujoji sąjunga“ (socialliberalai) (29 mandatai), 2004 m. – Darbo partija (39 mandatai) ir partijos „Tvarka ir teisingumas“ pirmtakė Lietuvos liberalų demokratų partija (10 mandatų), 2008 m. – Tautos prisikėlimo partija (16 mandatų), 2012 m. – „Drąsos kelias“ (7 mandatai).

Kitas aspektas, rodantis Lietuvos politinių partijų ir visos partinės sistemos nestabilumą, yra tai, kiek politinių partijų po kiekvienų Seimo rinkimų yra išbalsuojamos, t. y. patekusios per ankstesnius rinkimus į parlamentą paskesniuose rinkimuose negauna nė vienos vietos parlamente. 2000 m. ir 2012 m. tokių partijų buvo net po 3. Lindberg (2007: 234) pažymi, kad partinei sistemai yra normalu ir tai neiškreipia jos stabilumo, jei kiekvienų rinkimų metu į parlamentą patenka ir iš jo iškrinta po 1–2 politines partijas, tačiau didesnė politinių partijų kaita partinę sistemą destabilizuoja ir tokią partinę sistemą, kurioje po naujų parlamento rinkimų politinių partijų atsiranda ir išnyksta daugiau nei dvi, reikėtų laikyti nestabilia. Šis aspektas rodo, kad Lietuvos partinė sistema nėra nusistovėjusi, egzistuoja didelė partijų, patenkančių

į parlamentą, kita: partijos, laimėjusios vienus rinkimus (Darbo partija 2004 m.), kituose rinkimuose apskritai nėra išrenkamos į parlamentą (Darbo partija 2016 m. daugiamaodateje apygardoje nesurinko 5 proc. rinkėjų balsų).

3.1 lentelė. Lietuvos partinės sistemos institucionalizacijos matavimas

Rinkimai	Partijų sk. Seime	Naujų partijų sk. Seime	Naujų partijų % Seime	Naujų partijų vietų % Seime	Išbalsuotų partijų skaičius	Išbalsuotų partijų % nuo visų patekusių partijų	Laimėtojos balsų % išraiška	II vietos Seime balsų %	Pederseno indeksas
1992 m.	8	–	–	–	–	–	51,8	21,3	–
1996 m.	14	8	61,5	15,9	1	7,1	49,6	11,3	48,9
2000 m.	16	6	37,5	26,9	3	18,8	24,4	20,6	65,7
2004 m.	8	2	25	34,8	1	12,5	27,7	17,7	52,5
2008 m.	10	2	20	19,1	0	0	31,9	17,7	41,1
2012 m.	8	1	12,5	5,0	3	37,5	26,2	24,1	30,5
2016 m.	10	3	30	2,1	1	10	38,3	22	43,2
Vidurkis	10,4	3,7	31,1	17,3	1,8	17	34,3	19,2	47,0

Šaltinis: VRK duomenys. Partinės sistemos institucionalizacijos matavimas atliktas remiantis Lindberg (2007).

Kitas svarbus kintamasis analizuojant Lietuvos partinės sistemos institucionalizaciją yra rinkėjų nepastovumo indeksas, dar kitaip vadinamas Pedersen indeksu, kuris rodo kiekvienos partijos balsų (arba vietų) pasikeitimą per rinkimus. Atlikus 1992–2016 m. Lietuvos politinių partijų nepastovumo indekso skaičiavimus matyti, kad Lietuvos politinėms partijoms būdingas stiprus rinkiminis nepastovumas. Pavyzdžiui, 1996–2004 m. laikotarpiu rinkėjų nepastovumo indeksas varijuoja nuo 48,9 1996 m. iki 65,7 2000 m. ir 52,5 2004 m. Tokį didelį Lietuvos rinkėjų nepastovumą (ir partinės sistemos nestabilumą) lemia prieš rinkimus susikūrusios naujos politinės partijos, kurios ir laimi rinkimus. Vis dėlto paminėtina, kad nuo 2008 m. galima matyti šiek tiek stabilesnę Lietuvos partinę sistemą. Stabilumą rodo ir Pederson indeksas – 2008 m. šis indeksas buvo 41,1, 2012 m. – 30,5, nors po 2016 m. rinkimų jis vėl padidėjo iki 43,2.

3.2 lentelė. 2012–2016 m. Lietuvos parlamentinės partijos

Partija	Ideologija	Pozicija / opozicija	Vietų skaičius 2012–2016 m. Seime
Darbo partija (DP)	kairė	pozicija	29
„Drąsos kelias“ (DK)	vienos problemos partija	opozicija	7
Lietuvos lenkų rinkimų akcija (LLRA)	dešinė	opozicija ¹	8
Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis (LRLS)	dešinė	opozicija	10
Lietuvos socialdemokratų partija (LSDP)	kairė	pozicija	38
Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga (LVŽS)	centro kairė	opozicija	1
Partija „Tvarka ir teisingumas“ (PTT)	centro dešinė	pozicija	12
Tėvynės Sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai (TS-LKD)	dešinė	opozicija	33

Silpna Lietuvos partinės sistemos institucionalizacija ir žemas stabilumas, pasireiškiantis per naujų politinių partijų iškilimą prieš kiekvienus nacionalinius rinkimus, rodo, kad Lietuvos politinių partijų ryšiai su visuomene yra menkai išplėtoti, nesiremia vertybinėmis takoskyromis, todėl manytina, kad ir interesų grupėms, siekiančioms kontaktų su politinėmis partijomis, tokioje aplinkoje veikti sunku, nes jos niekada nėra tikros, kiek jų tarpusavio bendradarbiavimas gali trukti. Šiame kontekste galima būtų išskirti tik dvi Lietuvos politines partijas, kurios per visą Nepriklausomybės laikotarpį išlieka svarbiausiomis partijomis: tai Lietuvos socialdemokratų partija (LSDP) ir Tėvynės Sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai.

2012–2016 m. į parlamentą buvo išrinktos 8 politinės partijos, todėl analizuojant Lietuvos politinių partijų ir interesų grupių bendradarbiavimą toliau šiame skyriuje siekiama įvertinti, kaip, kodėl, koku mastu ir su kuriomis Lietuvos parlamentinėmis partijomis Lietuvos interesų organizacijos bendradarbiauja dažniausiai, dėl kokių priežasčių ir kokius ryšius palaiko.

Interesų grupių ir valstybės santykiai

Vakarų demokratijose *pliuralizmas* ilgą laiką buvo dominuojanti interesų grupių politikos studijų paradigma. Pliuralistiniu požiūriu, galia yra plačiai pasiskirsčiusi tarp daugybės autonominių socialinius ir politinius interesus visuomenėje atstovaujančių grupių. Tiek bendradarbiaudamos, tiek varžydamosi tarpusavyje ir su valdžia, jos siekia veikti viešąją politiką ir išlaikyti *status quo*. Skirtingų interesų pusiausvyrą pliuralistai suprato kaip sprendimą, kuris geriausiai atitinka viešąjį

¹ 2014 m. rugpjūčio 26 d. Lietuvos lenkų rinkimų akcija pasitraukė iš valdančiosios koalicijos.

interesą. Daugumai pliuralistinės idėjos šalininkų pliuralistinė politikos proceso kryptis buvo ne tik natūrali ir savaime suprantama, bet ir reikalinga stabilios atstovaujamosios demokratijos atžvilgiu.

Klasikiniai pliuralizmo aiškinimai apie sąžiningą konkurenciją ir galiausiai įsivyraujančią visuomenės interesų pusiausvyrą tradiciškai siejami su Amerikos socialinių mokslų atstovų Bentley ir Truman darbais. Bentley (1908) kritikavo marksizmo manifestuojamą idėją, kad buržuazijos ir proletariato klases skiria fundamentalūs objektyvūs interesai. Šią teoriją jis laikė teoriškai solidžia, bet empiriškai nepatikrinama (Bentley, 1967 [1908]). Pliuralistiniame interesų grupių politikos modelyje egzistuoja daug įvairių interesų grupių, kurios laisvai organizuojasi siekdamos paveikti vyriausybės politiką. Šios grupės, anot pliuralistų, atstovauja svarbiausioms socialinėms, politinėms ir ekonominėms skirtims visuomenėje. Kuo daugiau grupių, tuo aukštesnis pliuralizmo lygmuo. Tam tikriems socialiniams ar sektoriniams interesams atstovaujančios grupės atsiradimas ir efektyvumas skatina organizuotis kitas interesų grupes, kurios siekia atsverti oponentus ir apginti savo pozicijas. Visos teisėtos ir aktyvios grupės viename ar kitame viešosios politikos proceso etape turi galimybę būti išgirstos. Atmesdami prielaidą, kad visos grupės turės vienodą priėjimą ar įtaką, pliuralistai vis dėlto teigia, kad viešosios politikos procese niekada nebus vienos dominuojančios grupės.

Nors pliuralizmo šalininkai pripažino, kad kai kurie interesai tam tikru momentu gali užimti dominuojančią poziciją, jie teigė, kad net ir „latentinės“ grupės, t. y. grupės, kurių interesai silpni ir sunkiai mobilizuojami, galiausiai susiorganizuos kolektyviniam veiksmui ir taps atsvara politinėje arenoje per stiprias pozicijas pradėjusiems užimti priešininkams. Kitaip tariant, tuomet, kai vieni interesai tampa per daug įtakingi ir kelia pavojų grupėms, kurios atstovauja priešingiems interesams, šios grupės gali pradėti organizuotis siekdamos atremti šią grėsmę, mobilizuodamosi į panašaus stiprumo asociacijas ir taip atkurdamos prieš tai vyravusią pusiausvyrą. Grupės įgalina individus prieiti prie politinės sistemos, taigi ir valdžios atskaitingumą prižiūri ne individai, bet organizuotos grupės arba šių grupių koalicijos. Todėl svarbiausia vertybė pliuralistai laiko dalyvavimą grupėse ir šių grupių konkurenciją (Dye, Zeigler, 2009: 15). Pliuralistų požiūriu, vien tokio proceso galimybė, t. y. protestuojančios individų grupės, kurios galiausiai virsta konkuruojančiomis ir pusiausvyrą atkuriančiomis asociacijomis, yra pakankama sąlyga užtikrinti, kad būtų išvengta struktūrinio ar institucionalizuoto tam tikrų privačių interesų privilegijavimo (Truman, 1971).

Pliuralistinėje perspektyvoje valstybė dažnai suvokiama kaip neutrali arbitrė, kuri moderuoja tarpgrupinius konfliktus ir kurios galutinis tikslas yra legitimizuoti ir kodifikuoti konkuruojančių grupių pasiektą pusiausvyrą. Pliuralistai (politinę) valdžią laiko nešališka tam tikrų interesų atžvilgiu, bet jos veiksmai ir sprendimai veikiau yra suprantami kaip tarnaujantys apskritai visuomenės gerovei, o skirtingų grupių pusiausvyros palaikymas yra prilyginamas tarnavimui plačiajai visuomenei. Apskritai į valstybės autonomiškumą ir gebėjimą veikti savo iniciatyva pliuralistai žiūri skeptiškai. Paprastai jie neigia arba ignoruoja centrinės valdžios galią ir viešosios politikos iniciatyvą laiko interesų grupių prerogatyva, valdžiai priskirdami gana pasyvų vaidmenį.

Taigi valdžia atsiduria politikos paribiuose, užimdama neutralios teisėjos vaidmenį. Valdžios priimamus politinius sprendimus pliuralistai traktavo kaip kintamąjį, kuris priklauso nuo traukos ir stūmos veiksnių grupių kovoje dėl galios. Optimaliu atveju išrinktieji pareigūnai veikia kaip tarpininkai, kurie veda derybas tarp grupių siekdami kompromiso arba tiesiog legitimizuoja grupių kovos rezultatus (Hays, 2001: 20).

Kaip ir pliuralizmas, korporatyvistinis valstybės ir interesų grupių santykių modelis turi ilgą istoriją. Jis pirmiausia siejamas su Vakarų Europos demokratinėmis santvarkomis ir yra ne taip gerai pritaikomas pliuralistinėje Amerikos politinėje sistemoje. Korporatyvistai, dažniausiai įkvėpti Olsono kolektyvinio veiksmo teorijos (Olson, 1971; Berger, 1981a: 6–7), akcentuoja fundamentalią problemą, teigdami, kad kai kurie visuomenės interesai gali būti *a priori* efektyviau mobilizuojami ir organizuojami nei kitų grupių interesai. Korporatyvizmo atstovų požiūriu, modernios visuomenės negali būti charakterizuojamos bendra interesų grupių pusiausvyros tendencija ir šių grupių galimybėmis būti adekvačiai atstovaujamoms politiniame procese, kuri užbaigtų visus dalyvius įpareigojantys sprendimai (Immergut, 1992). Taigi priešingai nei pliuralistai, teigiantys, jog visi reikšmingi socialiniai ir ekonominiai interesai turi potencialą organizuotis, o neorganizuoti „latentiniai“ interesai *dar* bus suorganizuoti, korporatyvizmo šalininkai grupes analitiniu lygmeniu skirsto į tas, kurios gali susiorganizuoti, ir tas, kurios negali (Berger, 1981: 6).

Remdamasis šiuo fundamentaliu pliuralistinių ir korporatyvistinių prielaidų skirtumu, vienas svarbiausių korporatyvizmo atstovų XX a. septintame dešimtmetyje Schmitter pateikė struktūralistinę interesų tarpininkavimo sistemų teoriją, pagal kurią pagrindinis dėmesys skiriamas trišaliams santykiams ir valstybė prisiima arbitrės vaidmenį tarp profesinių sąjungų ir darbdavių asociacijų (Schmitter, 1974, 1977; Schmitter / Lehbruch, 1979). Schmitter korporatyvizmą pirmiausia suprato kaip formaliai kodifikuotą interesų atstovavimo sistemą. Ją sudarantys vienetai yra organizuoti į ribotą skaičių individualių, privalomų, nesivaržančių, hierarchiškai struktūruotų ir funkciškai diferencijuotų kategorijų (interesų grupių), kurios pripažįstamos ar licencijuojamos (jei ne sukuriamos) valstybės, joms suteikiančios atstovaujamąjį monopolį mainais už tam tikrą priežiūrą renkantis šių grupių lyderius bei pripažįstant paramą valdžiai ir visuomenės poreikiams (Lehbruch, 1977; Molina, Rhodes, 2002: 307).

Priešingai nei pliuralizmas, korporatyvizmas valstybei priskiria plačias galias, kurias ši pasitelkia įgalinti ir reguliuoti interesų grupių veiklą bei taikyti joms sankcijas, siekdama *užtikrinti, kad interesų grupės bendradarbiautų ir laikytųsi numatytų susitarimų įgyvendinant viešąją politiką. Interesų grupės*, korporatyvistiniu požiūriu, gerbia įsipareigojimus vyriausybei, nes jos turi atstovavimo monopolį ir efektyviai kontroliuoja savo narius, o laikymasis tam tikrų normų yra svarbi narystės prielaida. Toks narių kontrolės pabrėžimas sąlygojo ir tam tikrą sąvokų kaitą: interesų atstovavimo terminą pakeitė interesų tarpininkavimas (Mattina, 2011). *Tarpininkavimas* šiuo atveju reiškia, kad interesų ir įtakos formavimo kryptis nebūtinai prasideda nuo individo, tada yra perduodama interesų grupei ir vėliau valstybei – ji taip pat gali būti rekursyvi (Immergut, 1992: 239).

Valstybės ir interesų grupių santykius Lietuvoje sudėtinga apibūdinti dėl kelių priežasčių. Pirmiausia dėl to, kad empiriniai Lietuvos interesų grupių tyrimai praktiškai neegzistuoja. Antra, kalbant apie valstybės (ir jos veikėjų) ir interesų grupių santykius galima matyti tiek pliuralizmo, tiek korporatyvizmo bruožų. Viena vertus, interesų grupės Lietuvoje gali laisvai kurtis ir reikštis, o tai suponuotų pliuralistinį valstybės ir interesų grupių sąveikos modelį. Kita vertus, priėjimas prie valdžios institucijų daugeliui jų neretai yra ribotas tiek dėl išteklių stokos ir menko visuomenės pripažinimo (Lukošaitis, 2011:35), tiek dėl ignoruojančio valdžios veikėjų požiūrio į šias organizacijas (Lukošaitis 2000:106). Matant politinėje arenoje vykstančius procesus, akivaizdu tampa, kad valdžia dažnai į interesų grupes žiūri selektyviai, tik mažai daliai jų suteikdama privilegijuotą priėjimą prie viešosios politikos formavimo proceso. Kartu svarbu pažymėti, kad Lietuvos atveju šalies istorinis palikimas lemia tai, kad poveikis viešajai politikai paprastai daromas remiantis pažintimis ir asmeniniais kontaktais (Krupavičius, 2012). Taigi Lietuvoje galima rasti akivaizdžių korporatyvizmo (Auers, 2015: 129) ar netgi *korporatyvistinės korupcijos* (Lukošaitis, 2000:106) pavyzdžių.

Lietuvos nacionalinių interesų grupių apklausa

Šiame skyriuje analizuojami Lietuvos nacionalinių interesų grupių apklausos, kuri buvo atlikta įgyvendinant mokslinį projektą², duomenys. Šis projektas yra dalis didesnės tarptautinės lyginamosios mokslinės studijos „Lyginamasis interesų grupių tyrimas“, kuria remiantis apklausiamos įvairių Europos šalių interesų grupių populiacijos. Atliktą Lietuvos interesų grupių apklausą sudaro du pagrindiniai etapai: 1) nacionalinių interesų grupių populiacijos žemėlapis sudarymas; 2) šios populiacijos apklausos įgyvendinimas.

Nacionalinių interesų grupių populiacijos atranka buvo atliekama penkiais etapais, o po šių žingsnių tyrimui pasirinktos 904 organizacijos.³ Internetinė interesų organizacijų apklausa vyko 2016 m. rugsėjį–lapkritį. Lyginant su analogiškais anksčiau atliktomis interesų grupių apklausomis (Dür, Mateo, 2016; Beyers et al, 2016) atsakiusiųjų dalis (40,4 proc. (N = 365)) yra pakankama ir atitinka tokių tyrimų praktiką, nes kaip apklausų tyrimų objektas interesų organizacijos yra sudėtingas ir sunkiai pasiekiamas.

² Lietuvoje apklausa atlikta įgyvendinant mokslo projektą „Partijų ir interesų grupių sąveika: pobūdis, priežastys, pasekmės“, kurį finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. MIP-030/2015).

³ Apie atrankos etapus ir tyrimo organizavimą žr. daugiau antrame šios monografijos skyriuje.

Partijų ir interesų grupių sąveikos analizė

Interesų grupių bendradarbiavimo su politinėmis partijomis aprėptis (angl. range)

3.3 lentelėje pateikiamas interesų grupių kontaktų su vykdomosios valdžios (ministrai ir jų kabinetai), valstybės tarnybos (valstybės tarnautojai ministerijose) ir parlamentinių politinių partijų veikėjais dažnumas, siekiant paveikti viešąją politiką.⁴ Gauti duomenys leidžia daryti aiškią išvadą, kad rečiausi interesų grupių kontaktai yra su politinių partijų atstovais, tai yra Seimo nariais. Beveik pusė (46,6 proc.) apklaustų interesų grupių nurodo, kad niekada nesiekė prieiti prie valdančiajai daugumai priklausančių Seimo narių. Net 57 proc. interesų grupių nurodo neturėjusios kontaktų su opozicijai priklausančiais Seimo nariais. Likusių grupių kontaktus su parlamento nariais galima vertinti kaip fragmentiškus ir atsitiktinius – tik apie 10 proc. apklaustų interesų grupių palaiko reguliarius (kas savaitę arba kas mėnesį) kontaktus su politinių partijų atstovais Seime. Kaip matyti iš 3.3 lentelėje pateiktų duomenų, dažniausius kontaktus Lietuvos nacionalinės interesų grupės turi su biurokratinio lygmens veikėjais – valstybės tarnautojais, dirbančiais ministerijų departamentuose, ir vykdomosios valdžios veikėjais, t. y. ministrais ir jų kabinetais.

3.3 lentelė. Interesų grupių kontaktai skirtingose valdžios lygmenyse

	Nesiekė prieiti	Bent kartą per savaitę	Bent kartą per 1 mėn.	Bent kartą per 3 mėn.	Bent kartą per 12 mėn.	Neatsakė
Ministrų (įskaitant jų padėjėjus / kabinetą / politinius patarėjus)	35,9	2,5	11,0	20,0	29,9	0,8
Valstybės tarnautojų, dirbančių Ministro Pirmininko kabinete	56,4	0,5	4,7	14,5	23,3	0,5
Valstybės tarnautojų, dirbančių ministerijų departamentuose	27,4	6,0	19,5	19,5	26,8	0,8
Seimo narių, priklausančių valdančiajai daugumai	46,6	2,5	7,9	16,7	25,5	0,8
Seimo narių, priklausančių opozicijai	57,0	1,1	7,1	14,2	19,7	0,8
Valstybės tarnautojų, dirbančių su ES reikalų koordinavimu	61,1	1,4	3,3	10,1	23,3	0,8
Teismų	86,6	0,8	1,1	3,0	7,7	0,8
N = 365						

Analizuojant Lietuvos politinių partijų ir interesų grupių tarpusavio santykius, svarbu išsiaiškinti su kuriomis politinėmis partijomis Lietuvos interesų grupės palaiko

⁴ Kaip dažnai per pastaruosius 12 mėnesių jūsų organizacija aktyviai bandė prieiti prie toliau nurodytų nacionalinio lygmens politikos veikėjų ir institucijų, norėdama paveikti viešąją politiką?

ryšius.⁵ Tyrimas atskleidė, kad dažniausiai Lietuvos nacionalinės interesų grupės palaiko ryšius su Lietuvos socialdemokratų partija (bent kartą per mėnesį bandė prieiti 5,8 proc., bent kartą per 3 mėn. – 11,8 proc. ir bent kartą per 12 mėn. – 24,4 proc. visų analizuotų interesų grupių bandė prieiti prie LSDP narių) ir antroje vietoje Lietuvos interesų grupės bendradarbiauja su Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionimis demokratais. Kitos keturios partijos – Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis, Darbo partija, partija „Tvarka ir teisingumas“ ir Valstiečių ir žaliųjų sąjunga – užima tarpinę padėtį visų į analizę įtrauktų partijų kontekste. Pažymėtina, kad mažiausiai interesų grupių pažymėjo ir rečiausiai kreipiasi į dvi 2012–2016 metų parlamentines politines partijas: į partiją „Drąsos kelias“ ir Lietuvos lenkų rinkimų akciją. Tai gali būti paaiškinta tuo, kad „Drąsos kelias“ yra vienos problemos politinė partija, o LLRA orientuojasi į siaurą tautinių mažumų elektoratą. Taip pat šie duomenys rodo, kad interesų grupės, nors iš esmės ir retai kontaktuojamos su politinėmis partijomis, dažniausiai siekia prieiti prie politikos senbuvų. Kitaip tariant, tai patvirtina pirmojoje šio skyriaus dalyje minėtą teiginį, kad Lietuvos partinė sistema vis dar yra menkai institucionalizuota ir interesų grupės partijų atžvilgiu veikia sunkiai apibrėžtoje ir identifikuojamoje aplinkoje.

3.4 lentelė. Interesų grupių kontaktai su parlamentinėmis politinėmis partijomis

	Nesiekė prieiti	Bent kartą per savaitę	Bent kartą per 1 mėn.	Bent kartą per 3 mėn.	Bent kartą per 12 mėn.	Neatsakė
Darbo partija	70,1	1,4	4,4	7,1	14,2	2,7
Partija „Drąsos kelias“	92,6	–	–	1,9	1,9	3,6
Lietuvos lenkų rinkimų akcija	90,1	–	0,8	1,6	3,8	3,6
Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis	69,6	0,3	4,1	6,3	15,6	4,1
Lietuvos socialdemokratų partija	54,2	1,1	5,8	11,8	24,4	2,7
Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga	79,2	0,3	3,3	4,4	9,3	3,6
Partija „Tvarka ir teisingumas“	79,7	0,3	1,6	3,6	11,2	3,6
Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai	63,3	0,3	2,5	11,2	19,7	2,7
N = 365						

3.5 lentelėje pateikiami Lietuvos politinių partijų ir skirtingų interesų grupių tipų kontaktai. Visų pirma, reikia pasakyti, kad vienos problemos partijos, konkrečiai „Drąsos kelias“ ir Lietuvos lenkų rinkimų akcija, turi mažiausiai kontaktų su interesų grupėmis. Plačiausią kontaktų spektrą su visais interesų grupių tipais turi Lietuvos

⁵ Ar dažnai per pastaruosius 12 mėn. jūsų organizacija aktyviai bandė prieiti prie čianurodytų parlamentinių partijų narių, Seimo narių ar kitų su šiomis partijomis susijusių pareigūnų?

socialdemokratų partija. Kaip ir priklausytų kairiosios pakraipos partijai, prieiti prie LSDP bandė praktiškai visos apklausoje dalyvavusios profesinės sąjungos. Įdomu pastebėti, kad kaip tik LSDP yra ta partija, su kuria ryšį dažniausiai palaiko verslo grupės.

3.5 lentelė. Politinių partijų ir interesų grupių sąveika pagal grupės tipą

	DP	DK	LLRA	LRLS	LSDP	LVŽS	PTT	TS-LKD
Profesinės sąjungos	78,3	13,0	39,1	60,9	95,7	43,5	60,9	60,9
<i>Nuolatiniai kontaktai</i>	30,4	0	4,3	4,3	30,4	0	8,7	4,3
Profesinės asociacijos	16,0	4,7	4,7	18,9	29,2	9,4	6,6	22,6
<i>Nuolatiniai kontaktai</i>	0,9	0	0	0	2,8	2,8	0	0,9
Verslo asociacijos	36,3	7,5	7,5	37,5	46,3	25,0	28,8	40,0
<i>Nuolatiniai kontaktai</i>	10,0	0	0	7,5	8,8	5,0	5,0	6,3
Institucinės asociacijos	40,0	5,0	15,0	35,0	55,0	30,0	15,0	55,0
<i>Nuolatiniai kontaktai</i>	5,0	0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0
Tapatybės grupės	3,7	7,8	11,8	35,3	58,5	23,5	25,5	45,1
<i>Nuolatiniai kontaktai</i>	5,9	0	2,0	9,8	5,9	3,9	0	3,9
Laisvalaikio / pomėgių grupės	20,7	3,4	3,4	20,7	44,8	13,8	17,2	27,6
<i>Nuolatiniai kontaktai</i>	3,4	0	0	3,4	10,3	3,4	0	0
Viešojo intereso grupės	21,9	15,6	12,5	34,4	43,8	31,3	21,9	37,5
<i>Nuolatiniai kontaktai</i>	0	0	0	6,3	3,1	3,1	0	0
Kitos grupės	20,8	8,3	8,3	20,8	37,5	16,7	8,3	37,5
<i>Nuolatiniai kontaktai</i>	0	0	0	0	4,2	0	0	0

* Duomenys lentelėje pateikti procentine išraiška. Pirmojoje kiekvieno intereso grupių tipo eilutėje pateiktas bendras interesų grupių skaičius nors kartą per pastaruosius 12 mėn. siekusių prieiti prie konkrečios politinės partijos. Antrojoje eilutėje pateikiami nuolatinių kontaktų su partijomis dažniai, t. y. interesų grupių skaičius, kurios su partijomis bendrauja bent kartą per savaitę ir bent kartą per mėnesį.

Nors ideologiniu lygmeniu būtų galima tikėtis, kad verslo grupės labiau sieks prieiti prie Tėvynės Sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų ir Liberalų sąjūdžio, t. y. dešiniųjų partijų, kaip rodo apklausos duomenys, su šiomis partijomis verslo interesams atstovaujančios grupės bendravo kiek rečiau. Žinoma, vertėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad tyrimo laikotarpiu LSDP buvo didžiausia partija valdančioje koalicijoje, o šios partijos pirmininkas per 2012–2016 m. Seimo kadenciją ėjo ministro pirmininko pareigas. Darbo partija, kaip ir LSDP, išsiskiria intensyvesniu interesų grupių siekiu prieiti prie jų, tačiau paminėtina, kad verslo asociacijos taip pat dažnai siekė palaikyti ryšį su Darbo partija analizuojamų Lietuvos politinių partijų kontekste.

Apskritai 3.5 lentelė parodo dar ir tai, kad Lietuvos nacionalinės interesų organizacijos kur kas labiau linkusios palaikyti atsitiktinius, t. y. retus, kontaktus su politinėmis

partijomis, o nuolatos – bent kartą per savaitę ir kartą per mėnesį – kontakto siekia labai nedaug interesų grupių, iš jų dažniais kontaktais su DP ir LSDP išsiskiria tik Lietuvos profesinės sąjungos.

Interesų grupių bendradarbiavimo artumas (angl. closeness)

Kitas tyrime analizuotas klausimas buvo skirtas išsiaiškinti, su kuriais politinių partijų atstovais Lietuvos interesų grupės bandė susisiekti stengdamosi spręsti joms rūpimą problemą.⁶ Tyrimo rezultatai rodo, kad daugiausia, t. y. 23,8 proc., analizuotų interesų grupių bent kartą per pastaruosius metus bandė susisiekti su analizuojamų politinių partijų ministrais ir ministrais pirmininkais, taip pat 22,5 proc. interesų grupių bandė palaikyti ryšį su paprastais partijų nariais, 16,4 proc. visų analizuotų interesų grupių bent kartą per metus siekė prieiti prie partijų pirmininkų ir pavaduotojų. Paminėtina, kad kaip tik partijų pirmininkai ir jų pavaduotojai bei kiti partijos vadovybės nariai turėtų būti pagrindinis interesų grupių kontaktavimo su politinėmis partijomis tikslas, nes šie žmonės partijų organizacijoje priima svarbius sprendimus arba daro įtaką juos priimant. Tačiau tyrimo rezultatai vis dėlto rodo, kad Lietuvos politinėms partijoms šiuo atveju yra svarbi institucinė galia, kurią, be jokios abejonės, stipriai išreiškia partijų paskirti ministrai, taip pat ir analizuotų partijų Europos parlamento nariai.

3.6 lentelė. Interesų grupių kontaktai su politinių partijų veikėjais

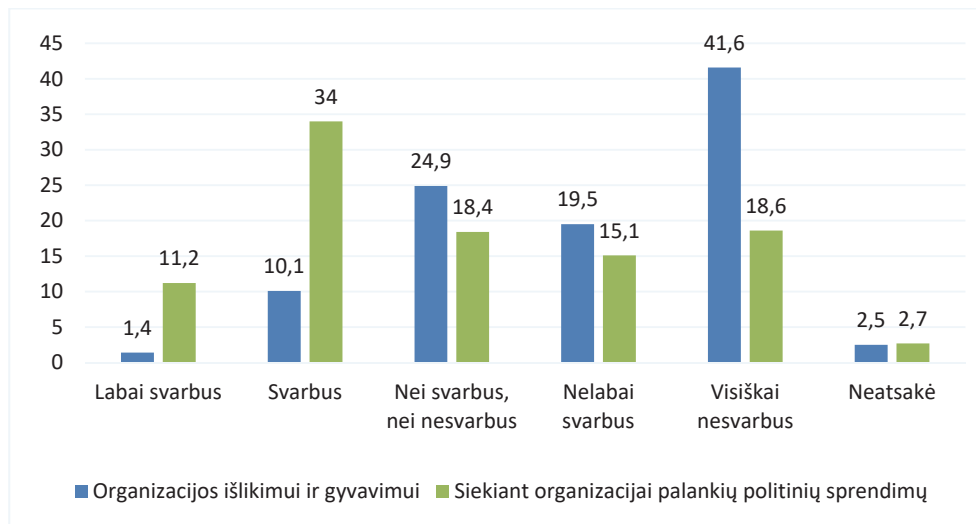
	Nesiekė prieiti	Bent kartą per savaitę	Bent kartą per 1 mėn.	Bent kartą per 3 mėn.	Bent kartą per 12 mėn.	Neatsakė
Partijų pirmininkai	75,6	0,5	1,6	1,9	15,1	5,2
Partijų pirmininkų pavaduotojai ir kiti partijos vadovybės nariai	71,0	0,5	1,4	4,7	16,4	6,0
Partijų ministrai ir ministras pirmininkas	61,9	–	2,2	7,9	23,8	4,1
Partijų EP nariai	78,9	–	0,3	1,9	12,6	6,3
Partijų EK nariai	85,8	–	–	0,5	6,6	7,1
Partijų skyrių pirmininkai	80,3	0,5	1,1	2,7	8,5	6,8
Eiliniai partijų nariai	61,1	1,9	3,0	6,0	22,5	5,5
N = 365						

Kitas atsakymo reikalaujantis klausimas yra, kiek svarbūs Lietuvos interesų grupėms yra kontaktai su politinėmis partijomis. Tyrimo respondentų buvo klausiama, ar ir kiek jų organizacijai yra svarbūs ryšiai su politinėmis partijomis, siekiant užtikrinti organizacijos išlikimą ir gyvavimą bei organizacijai palankius politinius sprendimus.⁷

⁶ Kaip dažnai per pastaruosius 12 mėn. jūsų organizacija bandė susisiekti su Lietuvos politinių partijų atstovais, siekdamą spręsti rūpimą problemą?

⁷ Pasirenkant partijas, kurios padėtų spręsti jums rūpimas problemas, kiek jums svarbus kiekvienas iš toliau nurodytų kriterijų?

Vos 11,5 proc. interesų grupių nurodo, kad ryšiai su politinėmis partijomis gali padėti organizacijai išlikti ir išsilaikyti. Absoliuti dauguma interesų grupių šiems tarporganizaciniais santykiams neteikia jokios reikšmės. Tačiau, kalbant apie politinių tikslų siekimą, net 45,2 proc. Lietuvos interesų grupių nurodo, kad šiuo atžvilgiu ryšiai su politinėmis partijomis yra svarbūs arba labai svarbūs. Šis rezultatas gana netikėtas, atsižvelgiant į tai, kad didžioji dauguma interesų grupių arba apskritai nepalaiko ryšių su politinėmis partijomis, arba jie yra reti ir fragmentiški (žr. 3.1 pav. ir 3.4 lentelę).

3.1 pav. Politinių partijų svarba interesų grupėms

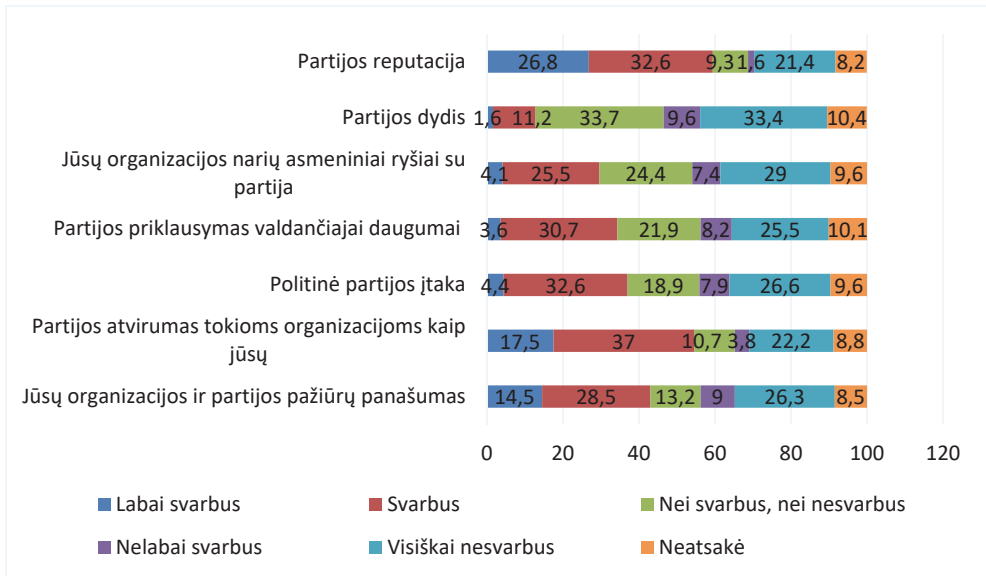
Su šiuo klausimu susijęs ir kitas tyrimo aspektas, t. y. paprašius Lietuvos nacionalinių interesų grupių įvertinti jų organizacijų ir politinių partijų ryšius⁸ net 77,8 proc. nurodė juos vertinančios nei gerai, nei blogai, gerai tarpusavio ryšius įvertino 8,5 proc. ir labai gerai 2,7 proc. Kita vertus, blogai interesų grupių ir partijų ryšius įvertino 4,9 proc. ir labai blogai 2,5 proc. Tai rodo, kad dauguma Lietuvos nacionalinių interesų grupių neturi aiškiai išreikšto požiūrio, kaip bendradarbiauti su Lietuvos politinėmis partijomis.

Analizuojant Lietuvos interesų grupių pasirinkimą bendrauti⁹ su Lietuvos politinėmis partijomis išryškėjo bent keli daugumai Lietuvos interesų grupių svarbūs jų pasirinkimo kriterijai: beveik 60 proc. Lietuvos interesų grupių nurodė, kad joms labai svarbu ir svarbu partijos reputacija, 54,5 proc. organizacijų labai svarbu ir svarbu partijų atvirumas, 43 proc. organizacijų labai svarbu ir svarbu jų organizacijos ir partijos pažiūrų panašumas. Tačiau paminėtina, kad Lietuvos interesų grupėms nėra svarbu

⁸ Galvojant apskritai, kaip vertinate jūsų organizacijos ryšius su politinėmis partijomis?

⁹ Pasirenkant partijas, kurios padėtų spręsti jums rūpimas problemas, kiek jums svarbus kiekvienas iš toliau nurodytų kriterijų?

partijos dydis (43,8 proc. nurodė, kad visiškai nesvarbu ir nelabai svarbu). Įdomu, kad Lietuvos interesų grupėms siekiant priėjimo prie politinių partijų svarbiausi dalykai nėra partijos priklausymas valdančiajai daugumai ir partijos įtaka.

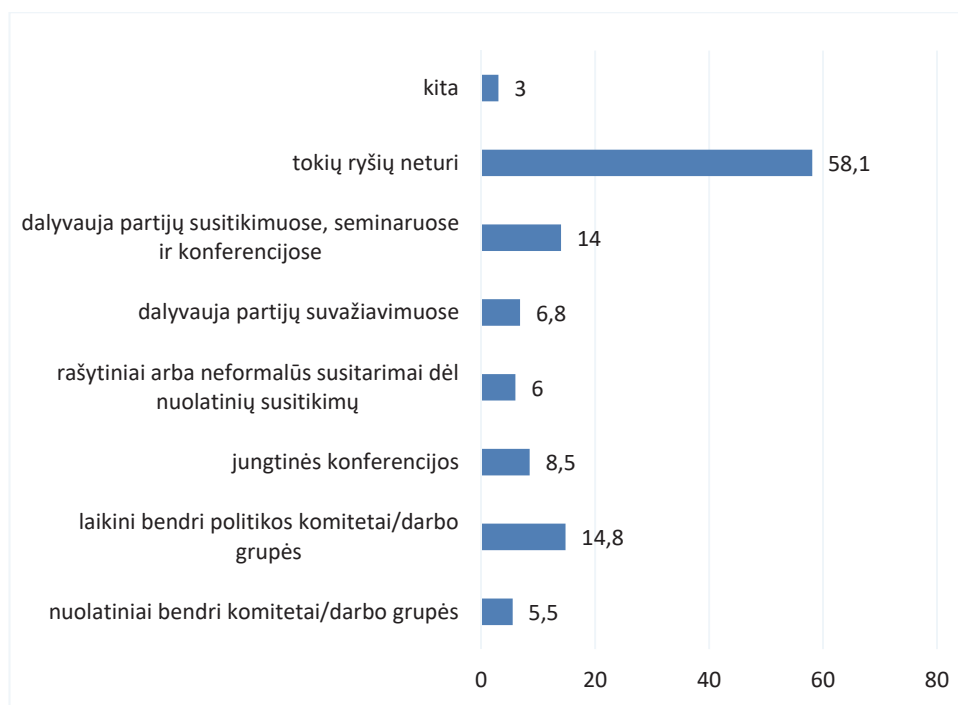

3.2 pav. Kontaktavimo su politinėmis partijomis kriterijai

Studijuojant Lietuvos interesų grupių ir politinių partijų tarpusavio bendradarbiavimą, kitas aspektas, į kurį buvo kreipiamas dėmesys, – interesų grupių ir partijų tarporganizaciniai ryšiai.¹⁰ Allern (2010: 60) pažymi, kad daug tarporganizacinių ryšių žymi stiprų abiejų organizacijų bendradarbiavimo artumą, nes tarpinstitucinių ryšių palaikymas žymi ne atsitiktinį, o išplėtotą ir institucionalizuotą bendradarbiavimą. Analizuojant Lietuvos interesų organizacijas galima matyti, kad nors didžioji dauguma, t. y. net 58,1 proc., organizacijų nepalaiko institucinių ryšių su politinėmis partijomis, 14,8 proc. nacionalinių organizacijų dalyvauja laikinuosiuose bendruose politikos komitetuose ar darbo grupėse; 14 proc. visų analizuotų nacionalinių interesų grupių dalyvauja partijų rengiamuose susitikimuose, seminaruose ir konferencijose. Didesnio tarpusavio bendradarbiavimo institucionalizacijos laipsniu pasižyminčiose veiklose vis dėlto dalyvauja mažai Lietuvos interesų organizacijų – pavyzdžiui, nuolatiniuose bendruose komitetuose ir darbo grupėse dirba vos 5,5 proc. nacionalinių interesų organizacijų, jungtines konferencijas organizuoja tik 8,5 proc. interesų grupių, rašytinius arba neformalius susitarimus dėl nuolatinių susitikimų turi 6 proc. nacionalinių interesų grupių, o partijų suvažiavimuose dalyvauja 6,8 proc. Lietuvos nacionalinių interesų grupių.

¹⁰ Kokie organizaciniai ryšiai jus sieja su politinėmis partijomis? Pažymėkite visus tinkamus atsakymus.

Analizuojant, kiek veiklų su politinėmis partijomis vykdo viena ir ta pati interesų organizacija, tyrimo metu paaiškėjo, kad penktadalis visų Lietuvos interesų organizacijų užsiima tik viena veikla; 7,4 proc. organizacijų bendradarbiaudamos su Lietuvos politinėmis partijomis vykdo dvi veiklas, tris veiklas vykdo tik 4,5 proc. organizacijų, o keturias ir daugiau veiklų su politinėmis partijomis vykdo tik 2,9 proc. visų Lietuvos nacionaliniu mastu veikiančių interesų grupių. Taigi iš esmės šie duomenys rodo, kad Lietuvos nacionalinės interesų organizacijos palaiko ir turi užmegztus tarporganizacinius institucionalizuotus ryšius su Lietuvos politinėmis partijomis, tačiau jie galėtų ir turėtų būti ateityje stiprinami ir dar labiau institucionalizuoti.

3.3 pav. Partijų ir interesų grupių organizaciniai ryšių būdai (N = 352)

Apskritai mokslinėje literatūroje yra priimta interesų grupių ir politinių partijų bendradarbiavimą ir jų tarpusavio palaikomus ryšius skirstyti į formalius ir neformalius (Duverger, 1968; Schwartz, 2005; Poguntke, 2006), todėl 3.7 lentelėje pateikiami formalūs ir neformalūs interesų grupių kontaktai¹¹ su Lietuvos politinėmis partijomis. Jie rodo interesų grupių ir politinių partijų kontaktavimo dažnumą instituciniu lygmeniu, t. y. per oficialias viešąsias konsultacijas, bendrus seminarus ar konferencijas ir kitus oficialius susitikimus. Kita vertus, neformalus interesų grupių ir politinių partijų

¹¹ Kaip dažnai per pastaruosius 12 mėnesių jūs bendravote su politinėmis partijomis žemiau nurodytais būdais? Pažymėkite atsakymą kiekvienoje eilutėje.

bendradarbiavimas rodo, kad jos bendradarbiauja individualiai, t. y. interesų organizacijų ir politinių partijų nariai bendradarbiauja asmeniškai dėl abiem organizacijoms svarbių klausimų (Allern, 2010: 141). Tik labai mažai Lietuvos interesų grupių palaiko reguliarius ryšius su politinėmis partijomis, kontaktuodamos su jomis bent kartą per savaitę ar per mėnesį. Didesnė dalis interesų grupių su politinėmis partijomis tiek formaliai, tiek neformaliai bendrauja rečiau ir fragmentiškiau. Nors Lietuvos interesų grupės ir politinės partijos palaiko tiek formalius – institucinius ryšius, tiek neformalius – asmeninius ryšius, vis dėlto šiek tiek dažniau jas sieja formalaus pobūdžio kontaktai.

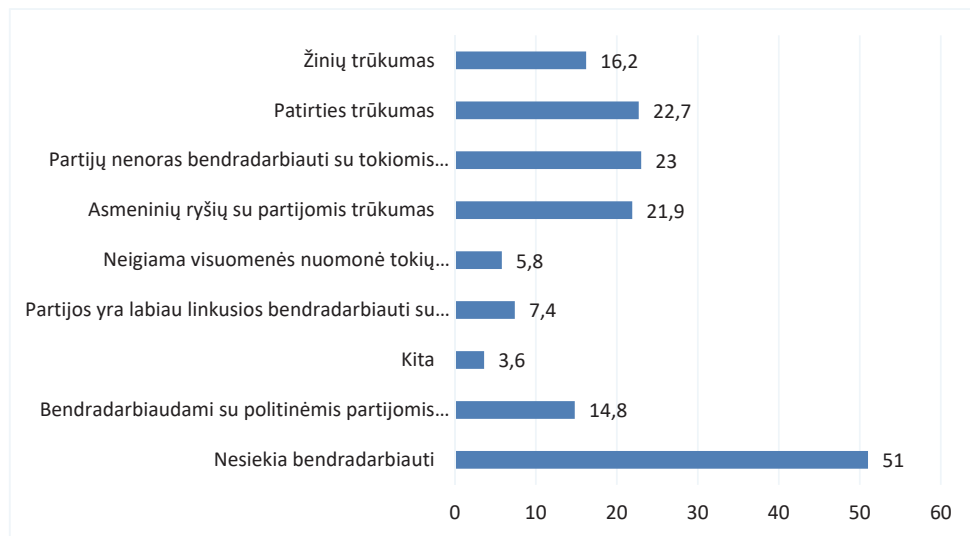
3.7 lentelė. Partijų ir interesų grupių formalių ir neformalių kontaktų dažnumas

	Tokiu būdu nebendravo	Bent kartą per savaitę	Bent kartą per 1 mėn.	Bent kartą per 3 mėn.	Bent kartą per 12 mėn.	Neat- sakė
Formalūs kontaktai						
Oficialios viešos konsultacijos	57,8	1,4	4,4	6,8	22,7	6,8
Bendri seminarai / konferencijos	41,9	–	1,1	14,0	39,2	3,8
Kiti oficialūs susitikimai	41,6	0,3	4,4	12,9	37,0	3,8
Neformalūs kontaktai						
Neoficialūs susitikimai (įskaitant pokalbius telefonu)	50,7	2,7	4,9	14,00	22,2	5,5
Neoficialiai raštu (įskaitant trumpąsias žinutes ir el. paštą)	58,4	3,0	5,5	10,7	17,3	5,2
Kiti	31,0	–	0,5	0,3	1,1	67,0
N = 365						

Interesų grupių bendradarbiavimo vertinimas

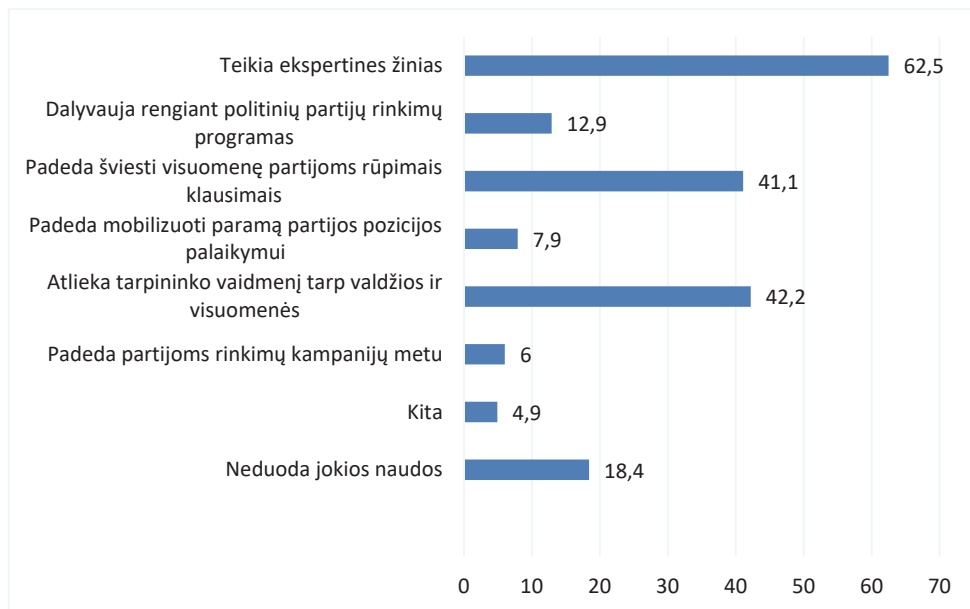
Dar vienas atliktame tyrime analizuotas aspektas buvo Lietuvos interesų organizacijų bendradarbiavimo, to priežasčių ir sunkumų įvertinimas, todėl Lietuvos interesų organizacijų paklausus, kokius bendradarbiavimo su Lietuvos politinėmis partijomis susijusius sunkumus jos išskirtų¹², net 51 proc. organizacijų nurodė, kad nesiekia bendradarbiavimo su politinėmis partijomis, o dar 14,8 proc. pasakė, kad jokių sunkumų bendradarbiaudamos su Lietuvos politinėmis partijomis nepatiria. Vis dėlto paminėtina, kad Lietuvos interesų grupės nurodė tris svarbiausias priežastis, lemiančias sunkumus, bendradarbiaujant su partijomis, t. y. pirma, partijų nenoras bendradarbiauti su tokiomis organizacijomis kaip jų (23 proc.); antra, patirties trūkumas bendradarbiaujant su politinėmis partijomis; trečia, asmeninių ryšių su politinėmis partijomis nebuvimas. Taip pat paminėtina, kad 17,2 proc. organizacijų įvardijo, kad joms trūksta žinių bendradarbiaujant su politinėmis partijomis, todėl svarbus ateities tyrimų aspektas ir galėtų būti interesų grupių įgalinimas ir švietimas.

¹² Kalbant apie bendradarbiavimą su politinėmis partijomis, kokius su tuo susijusius sunkumus išskirtumėte?

3.4 pav. Sunkumai bendradarbiaujant su politinėmis partijomis

Lietuvos interesų grupių paklausus, kodėl partijoms naudinga bendradarbiauti su interesų organizacijomis¹³, didžioji dauguma organizacijų, t. y. net 62,5 proc., nurodė, kad jos teikia politinėms partijoms ekspertines žinias, 42,2 proc. įvardijo, kad jų

3.5 pav. Bendradarbiavimo su politinėmis partijomis nauda

¹³ Jūsų manymu, kodėl partijoms naudinga bendradarbiauti su tokiomis organizacijomis kaip jūsų?

bendradarbiavimas atlieka tarpininko tarp valdžios ir visuomenės vaidmenį ir 41,1 proc. įvardijo, kad interesų grupės padeda politinėms partijoms šviesti visuomenę. Tai rodo, kad interesų organizacijos supranta savo vaidmenį ir mato bendradarbiavimą su politinėmis partijomis kaip grįstą abipusiais interesais.

Vis dėlto paminėtina ir kur kas konkretesnė interesų grupių įvardyta politinių partijų gaunama nauda iš interesų organizacijų: 12,9 proc. interesų grupių nurodė, kad jos padeda partijoms parengti rinkimų programas, o dar 6 proc. teigė, kad jos padeda partijoms rinkimų kampanijų metu. Tai rodo, kad interesų grupių ir politinių partijų bendradarbiavimas remiasi abipuse nauda ir turimų išteklių dalijimusi siekiant naudoti kiekvienai organizacijai.

Išvados

Šiame skyriuje buvo siekiama pristatyti Lietuvos interesų grupių ir politinių partijų sąveikos bruožus. Silpna Lietuvos partinės sistemos institucionalizacija ir žemas stabilumas, pasireiškiantis per naujų politinių partijų iškilimą prieš kiekvienus nacionalinius rinkimus, ir didelis rinkimų nepastovumas interesų grupėms sudaro tam tikras neapibrėžtumo sąlygas, nes interesų grupėms ir politinėms partijoms tampa ypač sunku palaikyti nuolatinius, išvystytus tarpinstitucinius kontaktus.

Interesų grupių ir kitų politinės sistemos veikėjų, tarp jų ir politinių partijų, sąveika dažnai yra grindžiama asmeniniais kontaktais ir privilegijuota prieiga prie viešosios politikos sprendimų priėmėjų, daugelį interesų grupių paliekant viešosios politikos proceso paraštėse.

Tyrimo duomenys parodė, kad Lietuvos nacionalinės interesų grupės yra labiau linkusios palaikyti kontaktus su vykdomosios valdžios veikėjais ir biurokratais negu kad su politinėmis partijomis ir jų atstovais. Vakarų Europos mokslininkų darbuose nuolat pabrėžiama tarp politinių partijų ir interesų grupių natūraliai kylanti sąveika Lietuvos kontekste iš esmės neegzistuoja. Lietuvos nacionalinių interesų organizacijų ir politinių partijų ryšiai menkai išplėtoti, fragmentiški ir veikiau atsitiktiniai ir iš esmės neinstitucionalizuoti, t. y. Lietuvos interesų grupės ir politinės partijos tarpusavyje beveik neturi užmezgusios tarporganizacinių ryšių. Tyrimo duomenys taip pat atskleidė, kad interesų grupių ir politinių partijų bendradarbiavimas praktiškai neturi jas jungiančios ideologinės ašies. O profesinės sąjungos aktyviai siekia prieiti tiek prie dešiniųjų partijų, tiek prie kairiųjų, nors su pastarosiomis ir palaiko intensyvesnius ryšius. Panašiai tikėtini glaudūs verslo interesų grupių ir dešiniųjų partijų ryšiai tyrimo metu nebuvo užfiksuoti.

Atlikta analizė taip pat leidžia teigti, kad Lietuvos politinių partijų ir interesų grupėms būtų labai sunku pritaikyti vieną konkretų partijų ir interesų grupių santykių modelį (išsamiai visi abiejų veikėjų sąveikos modeliai, remiantis Thomas (2001: 281–284), aptarti antrame šios knygos skyriuje), tačiau galima matyti atskyrimo arba pragmatiško dalyvavimo modelio ir nedalyvavimo modelio tam tikrų apraiškų. Prag-

matiško dalyvavimo modelis iš dalies atitinka dalį Lietuvos nacionalinių interesų organizacijų, nes gauti duomenys parodė, kad dalis organizacijų yra nusiteikusios dirbti su bet kuria politine partija ir jų su partijomis nesieja stipriai išreikšti ideologiniai ryšiai, veikiau tik pragmatiškumas siekiant įgyvendinti savo tikslus. Kita vertus, didžiąjai daliai Lietuvos interesų organizacijų ir politinių partijų tarpusavio santykiams galima pritaikyti nedalyvavimo modelį, nes didžioji dauguma Lietuvos interesų grupių pažymėjo, kad jos neturi jokių tiesioginių santykių su politinėmis partijomis ir interesų grupės kur kas dažniau savo tikslų siekia už partinės sistemos, t. y. vykdomosios valdžios ir administraciniu lygmeniu.

Taigi galima teigti, kad Lietuvos politinių partijų ir interesų organizacijų bendradarbiavimą lemia ne tiek ideologiniai panašumai, kiek elementaraus priėjimo prie politikos formavimo ir sprendimų priėmimo proceso siekis. Šį faktą dar labiau sustiprina tai, kad Lietuvos interesų grupės daug dažniau kontaktų ieško su valdančiąja daugumai priklausančiais politikos veikėjais.

L I T E R A T Ū R A

1. Allern, E. H. (2010). *Political Parties and Interest Groups in Norway*. Colchester: ECPR Press.
2. Allern, E. H., Ayllot, N., Christiansen, F. J., (2007). Social Democrats and Trade Unions in Scandinavia: The Decline and Persistence of Institutional Relationships. *European Journal of Political Research*, 46, 607–635.
3. Auers, D. (2015). *Comparative Politics and Government of the Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania in the 21st Century*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
4. Bentley, A. F. (1967[1908]) *The Process of Government: A Study of Social Pressures*. Chicago: UCP.
5. Berger, S. (1981). Introduction. In Berger, Suzanne (ed.), *Organizing Interests in Western Europe. Pluralism, Corporatism, and the Transformation of Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1–23.
6. Dye, Th. R., Zeigler, L. H. (2009). *The Irony of Democracy; An Uncommon Introduction to American Politics*. Belmont, Calif: Wadsworth Pub. Co.
7. Easton, D. (1957). An Approach to the Analysis of Political Systems. *World Politics*, 9, 383–400.
8. Hays, R. A. (2001). *Who Speaks for the Poor? National Interest Groups and Social Policy*. New York: Routledge.
9. Hicken, A. Kuhonta, E. M. (2015). Rethinking Party System Institutionalization In Southeast Asia And Beyond. In W. Case *Routledge Handbook of Southeast Asian democratization*. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, 237–249.
10. Huntington, S. P. (1968). *Political Order in Changing Societies*. New Haven: Yale University Press.
11. Immergut, E. M. (1992). *Health Politics. Interests and Institutions in Western Europe*. New York: Cambridge University Press.
12. Krupavičius, A. Lukošaitis, A. (2004). Politinės partijos ir partinė sistema. A. Krupavičius, A. Lukošaitis (sud.) *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 297–342.

13. Krupavičius, A. (2012). Trapi lobizmo ir papirkimo riba, *Respublika*. Prieiga internete: http://www.respublika.lt/lt/naujienos/nuomones_ir_komentarai/bus_isklausyta/trapi_lobizmo_ir_papirkimo_riba/,coments.1.
14. Lehmbruch, G. (1977). Liberal Corporatism and Party Government. *Comparative Political Studies*, 10, 91–126.
15. Lindberg, S. (2007). Institutionalization of Party Systems? Stability and Fluidity among Legislative Parties in Africa's Democracies. *Government and Opposition*, 42 (2), 215–241.
16. Lukošaitis, A. (2000). Interesų grupės Lietuvoje: raidos dinamika ir institucionalizacijos bruožai. *Politologija*, 2 (18), 85–114.
17. Lukošaitis, A. (2011). Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2 (62), 3–42.
18. Mainwaring, S., Scully, T. (eds., 1995). *Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America*. Stanford: Stanford University Press.
19. Mattina, L. (2011). Interest Groups. In: Badie, B., Berg-Schlosser D., Morlino L. (eds.) *International Encyclopedia of Political Science*. Thousand Oaks, CA: Sage. 1220–1231. SAGE Reference Online.
20. Mikulskienė, B., Pitrenaitė-Žilėnienė, B., Švaikauskienė, S., Galiauskienė, E., Narbutas, Š. (2017). *Įtrauktis: ką geba Lietuvos asociacijos?* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
21. Molina, O., Rhodes, M. (2002) Corporatism: The Past, Present, and Future of a Concept. *Annual Review of Political Science*, 5, 305–331.
22. Olson, M. (2002 [1965]). *The Logic of Collective Action. Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge: Harvard University Press.
23. Otjes, S. Rasmussen, A. (2015). The Collaboration between Interest Groups and Political Parties in Multi-Party Democracies: Party System Dynamics and the Effect of Power and Ideology. *Party Politics*, 1–14.
24. Przeworski, A. (1975). Institutionalization of Voting Patterns, or is Mobilization the Source of Decay? *American Political Science Review*, 69, 1, 49–67.
25. Rose, R. Munro, N. (2003). *Elections and Parties in New European Democracies*. Washington D.C.: Congressional Quarterly Press.
26. Schmitter, P. (1974) Still the Century of Corporatism? *The Review of Politics*, 36, 1, 85–131.
27. Schmitter, P. (1977) Modes of Interest Intermediation and Models of Societal Change in Western Europe. *Comparative Political Studies*, 10, 1, 7–38.
28. Thomas, C. S. (2001). Toward a Systematic Understanding of Party – Groups Relations in Liberal Democracies. In C. S. Thomas (ed.). *Political Parties and Interest Groups: Shaping Democratic Governance*. Boulder, London: Lynne Rienner, 269–291.
29. Witko, C. (2009). The Ecology of Party Organized Interest Relationships. *Polity*, 41, 211–234.

IV. GYVENIMAS ATSKIRAI KARTU: PARTIJŲ IR INTERESŲ GRUPIŲ SĄVEIKA BELGIJOJE

Išvadas

Nepaisant daugybės tyrimų, kuriuose pažymimas politinių partijų silpnėjimas arba kintantis jų vaidmuo Vakarų Europos demokratijose, politinės partijos ir toliau užima kartinę poziciją šių šalių politinėse sistemose. Tai itin būdinga Belgijai, kuri ne kartą buvo pavadinta partokratija (Deschouwer, 2012). Partijos sudaro rinkimų sąrašus, dominuoja viešuosiuose politiniuose debatuose, skiria vyriausybės kabinetų narius ir turi svarų balsą nuspręsdamos, kam atiteks valstybės tarnybos ir teisinės sistemos postai. Anksčiau politinės partijos atliko svarbų vaidmenį vystant Belgijai būdingų sociokultūrinių ir teritorinių segmentų konsociaciją (angl. *consociation*). Net ir tokioje institucionalizuotoje partinėje sistemoje kaip Belgija naujos partijos kuriasi, jungiasi ir skaldosi bei prisitaiko prie naujų sąlygų. Tačiau nors šiandieninis Belgijos partijų peizažas yra palyginti susiskaldęs bei nepastovus, politinės partijos vis dar turi svarbų vaidmenį šalies politiniame gyvenime.

Kita esminė Belgijos savybė yra jos neokorporatyvinė interesų atstovavimo sistema (Siaroff, 1999; Lijphart, 2012). Interesų atstovavimas dažnai suprantamas kaip savotiškas *derinimas* (angl. *concertation*), t. y. kaip sprendimų priėmimo procesas, kuriame skėtinės (angl. *peak*) organizacijos ir valstybės veikėjai derasi kartu ir siekia bendro susitarimo – dažniausiai socioekonominiais klausimais. Didžioji šio proceso dalis įvyksta dar prieš pasiekiant parlamentinį etapą – parlamentas dažnai tik patvirtina jau iš anksto priimtus sprendimus. Belgijoje neokorporatyvizmas žengia koją kojon su silpnu parlamentu, su stipriomis bei solidžius santykius su gretutinėmis organizacijomis (angl. *collateral organizations*) užmezgusiomis politinėmis partijomis ir su vykdomosios valdžios viršenybe. Apžvelgiant Belgijos neokorporatyvinę sistemą derėtų atsižvelgti į bendresnį konsociacinės sistemos kontekstą, kuriame siekiama suderinti lemiamą vaidmenį derybose bei priimant sprendimus atliekančią centralizaciją ir šaliai būdingą subkultūrinę (angl. *sub-cultural*) bei ideologinę segmentaciją. Šis centralizacijos ir segmentacijos derinys yra susijęs su asociacine šalies sistema, kurioje organizuotas interesų atstovavimas persidengia su tankiu tarporganizaciniu ne pelno siekiančių organizacijų tinklu. Pastarosios atlieka nemažai skirtingų sociokultūrinių, pagalbinių, rekreacinių ir socialinių funkcijų (tokių kaip sveikatos draudimas, nedarbopašalpos ir darbuotojų mokymai) (Witte, 1997; Deschouwer, 2012).

Tačiau neokorporatyvizmu, partokratija ir konsociacionalizmu grįsti aiškinimai nebėra pakankami kalbant apie nūdienos politinę tikrovę Belgijoje. Priešingai – jie gali nurodyti tik ankstesnių institucinių-politinių procesų palikimą. Pirmiausia asociacinis Belgijos peizažas yra gerokai platesnis nei tai, ką paprastai vadiname socialiniais

partneriais arba atramomis (angl. *pillars*). Polinkį burtis į asociacijas atspindi ir daugybė šalyjėnų vyriausybinių organizacijų (NVO), veikiančių tokiose srityse kaip vystomasis bendradarbiavimas, aplinkosauga, vartotojų teisės, žmogaus teisės, moterų teisės ir LGBTQ teisės (Hooghe, 1995; Kriesi et al., 1995; Van der Heijden, 1996). Belgijos nacionalinio banko pateikiami statistiniai duomenys rodo, jog 65 proc. šalyje įteisintų „visuomenės interesams atstovaujančių ir juos ginančių“ asociacijų nėra nei verslo organizacijos, nei profsąjungos, tačiau tokiose srityse kaip aplinkosauga, vartotojų teisės ir vystymosi pagalba veikiančios asociacijos. Nemažai šių NVO yra gerai įsitvirtinusios organizacijos – tai liudija formalus jų pripažinimas vyriausybės patarėjų gretose (Dewachter, 1995; Defourny et al., 2005; Van Damme et al., 2010). Dėl šių priežasčių būtų klaidinga teigti, jog Belgijos interesų atstovavimo sistema apsiriboja tradicinėmis darbo ir verslo organizacijomis.

Nors apstu literatūros apie politines partijas ir – kiek mažiau – apie interesų grupes atskirai, sistemingi tyrimai apie šių dviejų grupių tarpusavio santykius yra itin nesenas reiškinys (Allern, 2010; Allern, Bale, 2012). Kadangi daugybėje tiriamųjų darbų aptariamos tik konkrečios politinės partijos arba atskiros politikos sritys, dažnai matome polinkį supaprastinti šiuos aiškinimus, juos redukuojant į vieną konkrečią politinės sistemos reprezentaciją (pvz., neokorporatyvizmas). Tarp pastarojo meto empirinių tyrimų aptinkama itin mažai detalių interesų grupių ir politinių partijų santykių apžvalgų, kuriose būtų atsižvelgiama į platų organizuotų interesų atstovavimo ir politinių partijų spektrą (tarp išimčių derėtų paminėti Thomas, 2001; Heaney, 2010; Allern et al., 2007; Allern, 2010; Allern, Bale, 2012; Bolleyer, 2017). Be to, Belgijos atvejo tyrimų yra itin mažai. Tačiau – kaip siekama parodyti šiame darbe – Belgijos politinė sistema, kuri pastaraisiais dešimtmečiais išgyveno daugybę svarbių pokyčių, interesų grupių ir politinių partijų santykių požiūriu pateikia keletą itin įdomių detalių. Dėl neseniai atlikto Lyginamojo interesų grupių tyrimo (angl. *Comparative Interest Group Survey*) galime pateikti sistemingą Belgijos atvejo apžvalgą (Beyers et al., 2016).

Pagrindinis šios studijos tikslas yra nubrėžti ir ištirti realių Belgijos interesų grupių ir politinių partijų santykių žemėlapi. Prieš pristatant empirinę dalį, reikia trumpai aptarti šio tyrimo lūkesčius. Nors nemažai tyrėjų pažymi vis silpnėjančius interesų grupių ir partijų ryšius, yra priežasčių manyti, kad tam tikrų politinių partijų ir tam tikrų interesų grupių atvejais ateityje šie ryšiai tik stiprės. Kitoje dalyje pateikiama istorinė politinių partijų ir interesų grupių santykių Belgijoje apžvalga ir kiekvienos iki šiol egzistavusios partijos požiūris interesų grupių atžvilgiu. Trečiojoje dalyje pristatomas Lyginimasis interesų grupių tyrimas, kuriame aptariamas Belgijos interesų grupių žemėlapis. Ketvirtojoje dalyje pateikiami politinių partijų ir interesų grupių sąveiką iliustruojantys empiriniai duomenys, kurie leidžia manyti, jog nepaisant tradiciškai stiprių ir atramų (angl. *pillarization*) dėl institucionalizuotų politinių partijų ir interesų grupių ryšių šiomis dienomis šie ryšiai yra silpni, neaiškiai apibrėžti ir silpnai institucionalizuoti. Tačiau mūsų pateikiami duomenys rodo ir tai, jog nedidelė ir gerai organizuota interesų grupių dalis interesų grupių ir politinių partijų sąveikoje turi dominuojantį vaidmenį. Išvados pristatomi keli pasvarstymai apie ateities tyrimų galimybes.

Silpni ar stiprūs ryšiai?

Istoriškai didelė dalis tradicinių politinių partijų susikūrė kaip interesų grupių bei socialinių judėjimų konglomeratai ir su jais išlaikė artimus, o neretai ir formalius bei institucionalizuotus ryšius. Nemažai šių interesų grupių – profsajungų, darbdavių asociacijų ir t. t. – išlaikė papildomus arba koalicinio pobūdžio vaidmenis įkurtų politinių partijų atžvilgiu. Tačiau šiomis dienomis dažnai teigiama, jog toks tradiciškai stiprus ryšys tarp politinių partijų ir interesų grupių yra gerokai susilpnėjęs (Allern, Bale, 2012).

Mes taip pat manome, jog šis santykis per pastaruosius dešimtmečius gerokai pasikeitė. Belgijoje tradicinė konsociacinio režimo reprezentacija nebeatitinka šiandieninės politinės tikrovės. Kaip pavyzdį galėtume pateikti mažėjančią partijų narių skaičių, taip pat ir partijų ir interesų grupių kontaktų pliuralizaciją, o ankstesniais laikotarpiais politinės partijos buvo linkusios pasikliauti stabilia aibe papildomų atraminių organizacijų (Van Biezen, Poguntke, 2014). Kai kurie tyrėjai mano, jog šie pokyčiai yra susiję su išaugusia politinių partijų konkurencija, visuomenės individualizacija ir augančia politinių partijų priklausomybe nuo valstybinių išteklių – priklausomybe, pakeitusia narystės mokesčiu grįstą partijų funkcionavimą (Katz, Mair, 1995; Poguntke, 2006; Weekers, Maddens 2009; Van Biezen, Poguntke, 2014). Trumpai tariant, atstovaujamoji politinių partijų funkcija šiandien yra daug mažiau svarbi nei valdymo funkcija. Tačiau nederėtų pamiršti, jog nors šiuolaikinės politinės partijos ir yra veikiau vartai politinės galios bei valstybės išteklių link, valstybės susiskaldymas (didėjantis viena nuo kitos nepriklausomų institucijų skaičius, decentralizacija ir Europos integracija), taip pat ir stipri rinkimų konkurencija turi dvi itin svarbias pasekmes.

Pirma, politinės partijos tapo vienu iš daugelio potencialių politinių taikinių interesų grupių veikloje. Antra, politinės partijos ir pačios siekia sumažinti savo priklausomybę nuo vieno interesų grupių tipo. Todėl, nors anksčiau istoriniai ryšiai bei abipusė priklausomybė tarp tam tikrų partijų ir interesų grupių ir galėjo paaiškinti jų santykio specifiką, šiomis dienomis šie ryšiai yra ne tokie svarbūs. Viena vertus, būtų suprantama tikėtis intensyvios politinių partijų bei interesų grupių sąveikos – pirmiausia dėl to, jog politinių partijų požiūriu interesų grupės suteikia tokių išteklių kaip ekspertinė informacija, rinkėjų balsai ir politinė parama – visa tai mainais už įtakingumą ir lūkesčių išklausymą. Tačiau, kita vertus, nūdienos interesų grupės turi savų priežasčių nevienodai puoselėti santykius su politinėmis partijomis, o kai kurios iš jų netgi visiškai atsisako bet kokių į jas nukreiptų lūkesčių. Toliau pateikiamos trys priežastys, dėl kurių ne visos politinės partijos yra vienodai svarbios interesų grupių požiūriu, o po to trumpai apžvelgiama ir pačių politinių partijų motyvacija sumažinti priklausomybę organizuotų interesų atžvilgiu.

Derėtų atsižvelgti į politinių partijų tipų įvairovę. Mes išskiriame tris partijų tipus. Pirmiausia yra tos politinės partijos, kurios šiuo metu valdžioje. Turint omenyje pagrindinį šių partijų vaidmenį viešosios politikos procesuose, yra pagrindas manyti, jog didžiausias įtakos siekiančių interesų grupių dėmesys skirtas kaip tik šiai grupei priklausančioms politinėms partijoms. Kitoje grupėje yra opozicinės

politinės partijos, kurios valdančiajai koalicijai priklausė anksčiau ir / arba yra potencialios ateities vyriausybių kandidatės. Siekdamos savų tikslų įgyvendinimo, šiai grupei priklausančios partijos yra linkusios į kompromisus su kitomis politinėmis partijomis. Turime pagrindą manyti, kad į šias partijas yra kreipiamasi dažnai, tačiau rečiau nei į valdančiąsias – labiausiai dėl formalaus pastarųjų vaidmens valdžioje. Galiausiai yra kraštutinės radikalios kairės ir populistinės dešinės pakraipų politinės partijos, pasižyminčios aiškia ideologine tapatybe. Tipiški tokių partijų pavyzdžiai yra antiglobalistinės ir euroskeptiškų pažiūrų partijos. Kadangi aštri pačios sistemos kritika pastarojo tipo politines partijas domina labiau nei konkretūs vidiniai politiniai sprendimai, dažnai jos siekia iš naujo apibrėžti pačius visos politinės sistemos kontūrus. Tokia pozicija jas daro ne tokias reikšmingas organizuotiems interesams, nes jie savo ruožtu siekia konkrečių viešosios politikos pokyčių.

Antra – kai kurios interesų grupės, taip pat ir galbūt istoriškai stipriausius ryšius su politinėmis partijomis puoselėjančios skėtinės organizacijos jau turi tiesioginį priėjimą prie valstybės procesų. Tai ypač galioja tokioms ne korporatyvinėms valstybėms kaip Belgija, kur verslo grupės ir darbininkų atstovai yra pagrindinės derybų šalys sprendžiant ir įgyvendinant svarbius socioekonominius sprendimus. Tokiu atveju sąveika su biurokratinėmis institucijomis interesų grupėms yra gerokai svarbesnė nei stiprūs ryšiai su politinėmis partijomis. Taip yra todėl, kad vyriausybės agentūros ir biurokratija vaidina pagrindinį vaidmenį kasdienėje viešojoje politikoje, jos kuria techninius konkrečios politikos pagrindus ir turi daug išsamios viešosios politikos patirties. Politinės partijos kur kas rečiau dalyvauja formuojant kasdienę konkrečią viešąją politiką (išskyrus tuos atvejus, kai jos priklauso valdančiajai koalicijai).

Trečia – organizuoti interesai atlieka kelias funkcijas. Be įtakos viešajai politikai, jie palaiko ryšius su savo nariais, teikia paslaugas plačiajai visuomenei ir turi užtikrinti savo organizacijos išlikimą. Kai kurios interesų grupės skiria itin daug dėmesio vidinei ir su nariais susijusiai veiklai. Norint įgyvendinti šiuos tikslus, tokios grupės nepriklauso arba nebėra priklausomos nuo politinių partijų. Pastarosios retai suteikia reikiamą logistikos paramą, ekspertines žinias ar kitus interesų grupei išsilaikyti būtinus išteklius. Dėl to vis daugiau interesų grupių, siekdamos įgyvendinti savo tikslus, pasikliauna pačia valstybe. Prie to prisideda ir faktas, jog Belgijos vyriausybė net ir taupymo politikos kontekste išlieka lanksti interesais grįstų asociacijų atžvilgiu. Tai parodo ir nemažai skirtingų vyriausybių išplėtotas gausus ir platus patarėjų tarybų tinklas, sudarytas daugiausia iš interesų grupių atstovų. Kai kuriais atvejais nei leidžiamoji, nei vykdomoji valdžia nesugeba veikti be tokių darinių konsultacijos. Interesų grupės ir pilietinės organizacijos taip pat yra remiamos daugybės valstybinių pašalpų ir mokesčių lengvatų. Kaip rodo tam tikri tyrimai, 61 proc. Belgijos asociacijų įplaukų sudaro įvairios valstybės subsidijos (Defourny et al., 2008: 28f). Pasak oficialios EBPO¹⁴ statistikos, 2010 m. Belgijos vyriausybė „infrastruktūrinei NVO, kitų

¹⁴ EBPO – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (angl. *Organisation for Economic Co-operation and Development*, OECD).

privatinių organizacijų ir tyrimų institutų paramai“ skyrė 185 mln. eurų – sumą, kuri santykiniais dydžiais lenkia oficialią kitų Europos šalių analogišką paramą.

Galiausiai pačios politinės partijos dažnai siekia sumažinti savo priklausomybę nuo interesų grupių. Visuotinės ir kartelio partijos, pavyzdžiui, vietoj išskirtinės priklausomybės nuo keleto gretutinių organizacijų, siekia susilpninti tradicinius institucinius ryšius su šiomis organizacijomis (arba bent jau sumažinti jų įtaką savo atžvilgiu) (Katz, Mair 1995; Van Biezen, Poguntke 2014). Dėl jas spaudžiančios rinkimų konkurencijos, taip pat ir naujai besikuriančių partijų (žr. toliau) politinės partijos stengiasi pasiekti platesnį rinkėjų spektrą ir taip išplėsti bei pajvairinti visuomenės interesų lauką. Be to, tam tikros naujai susikūrusios partijos netgi visiškai nutraukia ryšius su interesų grupėmis dėl ideologinių priežasčių. Dešiniųjų pažiūrų populistinės partijos, pavyzdžiui, siekia tiesioginės pavienių piliečių ir politinių lyderių sąveikos. Didžioji tokių partijų dalis pasižymi palyginti neigiamu požiūriu į interesų grupes, todėl siekia apsieiti be jų paramos. Užuo rinkęsi gausų interesų grupių tinklą, tokio pobūdžio partijų lyderiai dažnai renkasi žiniasklaidos platformas, kad įtvirtintų tiesioginį kontaktą su šalies piliečiais (Poguntke, 2006).

Kitas tokio pobūdžio santykių su interesų grupėmis pavyzdys yra liberalios partijos, kurios istoriškai nepasižymėjo stipriais ryšiais su interesų organizacijomis ir ideologiniu požiūriu pasisakė už individualistinę valstybės ir visuomenės santykių paradigmą. Be to, liberalų manymu, organizuoti interesai gali iškreipti lygų piliečių interesų atstovavimą. Taip pat dėl neproporcingos kai kurių interesų įtakos gali atsirasti ekonominis neefektyvumas, padidėti mainų išlaidos, nes interesų grupės dažniausiai yra specializuoti interesai, kuriuos valdžia patenkina bendro viešojo intereso sąskaita (Olsen, 1982).

Belgijos partinė sistema ir jos politinės partijos

Šioje dalyje trumpai aptariame istorinę Belgijos politinių partijų ir interesų grupių sąveikos vystymąsi. Paminime kelis svarbius Belgijos partinės sistemos ir jos politinių partijų ypatumus, taip pat ir šiai šaliai būdingų interesų grupių bei specifiniams interesams atstovaujančių organizacijų ypatybes. Nors politinės partijos šiandieninėje Belgijoje ir yra atitolusios nuo interesų grupių, istoriniu požiūriu jų vystymasis buvo itin glaudus.

Belgijoje, kaip ir daugybėje kitų šalių, dažnai pabrėžiamas tradicinių ir naujai susikūrusių politinių partijų skirtumas. Šešetą tradicinių šalies politinių partijų sudaro krikščionys demokratai (flamandiškoji *Christen-Democratisch & Vlaams* (CD&V) ir frankofoniškoji *Centre Démocrate Humaniste* (CDH)), dvi liberalų partijos (flamandiškoji *Open Vlaamse Liberalen en Democraten* (Open VLD) ir frankofoniškoji *Mouvement Réformateur* (MR)) ir dvi socialdemokratų partijos (flamandiškoji *Socialistische Partij. Anders* (S.P.A.) ir frankofoniškoji *Parti Socialiste* (PS)). Šios partijos vadinamos „tradicinėmis“, jos atitinka tris vadinamąsias kolonas: katalikus, socialistus ir šiems

kiekybiškai nusileidžiančius liberalus. Drauge „tradiciškumas“ reiškia ir tai, jog šios partijos atliko lemiamą vaidmenį Belgijos politikos istorijoje. Nuo Belgijos nepriklausomybės pradžios bent viena iš šių partijų visada atsidurdavo nacionalinėje vyriausybėje, ir netgi pastaraisiais dešimtmečiais kiekvienai koalicijai priklausė viena, dvi arba visos trys partijų grupės (Swenden et al., 2006; Deschouwer, 2006; Deschouwer, 2012). Pirmiausia aptarkime minėtų tradicinių politinių partijų vaidmenį.

Belgijos atsiskyrimas nuo Olandijos (1830 m.) buvo nulemtas kovos, suvienijusios Belgijos liberalus ir konfesionalistus (katalikus). Tačiau tuoj pat po to, kai buvo paskelbta nepriklausomybė ir vos įgyvendinus bendrą tikslą įkurti Belgijos valstybę, vadinamoji „baisūno koalicija“ tarp katalikų ir liberalų greitai nutrūko ir užleido vietą didelei politinei nesantaikai (Witte, 1997). Kad palengvintų liberalių parlamentarų bendradarbiavimą, liberalų stovykla greitai susibūrė į pirmąją Belgijos politinę partiją – Liberalų partiją (1846 m.) (Bots, 2012). Ši partija puikiai atitinka idealųjį elitinės / kadru partijos tipą, ji turi nedaug narių, nepakankamai išvystytą užparlamentinę organizaciją, mažai ar visai nesusijusią su interesų organizacijomis (Katz, Mair, 1995; Witte, 1997; Bots, 2012). Šis partijos tipas buvo tinkamas veikti rinkimų sistemoje, pagrįstoje ribota balsavimo teise (kur balso teisę turi tik vyrai, remiantis surašymu rinkimams).

Katalikų stovykla, priešingai, organizavosi per daugybę vietinės reikšmės socio-kultūrinių organizacijų, kurios daugiausia dėmesio skyrė švietimui, sveikatos apsaugai ir labdaringai veiklai. Politinę jų programą sudarė priešinimasis antiklerikalinei veiklai (kuriai jų požiūriu ikūnijo liberalai ir kiek vėliau socialistai). 1868 m. šios paprastų žmonių organizacijos įkūrė Katalikiškų klubų ir konservatyvių asociacijų federaciją (*Fédération des Cercles catholiques et des Associations Conservatrices*), kuri antraisiais savo gyvavimo metais susibūrė į Belgijos katalikų partiją (*Katholieke Partij*) (Witte, 1997). Kaip ir ši, Socialistų partija (*Vlaamsche Socialistische Arbeiderspartij*) – kiek vėliau tapusi Belgijos socialistų darbininkų partija (*Belgische Socialistische Arbeiderspartij*) – buvo įkurta Flamandų socialistinių asociacijų kongreso metu 1877 m. (Willems, Peiren 2012).

Katalikų ir Socialistų partijos yra klasikinių masinės narystės partijų pavyzdžiai. Perėjimas 1893 m. prie visuotinės rinkimų teisės visiems vyrams ir kelių balsų teisės tam tikroms rinkėjų grupėms, kai dauguma rinkėjų turėjo tik po vieną balsą, joms buvo itin palankus (Katz, Mair, 1995; Witte, 1997). Jos turėjo nemažą narystės bazę, iš kurios galėjo gauti balsų, išteklių ir darbo jėgos. Skirtingai nei Liberalų partija, kuri praktiškai neturėjo ryšių su kitomis pilietinėmis organizacijomis, Katalikų ir Socialistų partijos buvo smarkiai susipynusios su daugybe pilietinių asociacijų. Vos įkurtos, šios dvi politinės partijos daug investavo į savo organizacinių struktūrų išlaikymą ir plėtrą.

Vadinamosios *gretutinės* organizacijos atliko papildomas politinių partijų funkcijas arba / ir rūpinosi specifinių interesų atstovavimu (pvz., profsąjungos, ūkininkų bei verslininkų asociacijos ir savitarpio pagalbos organizacijos) (Witte, 1997; Willems, Peiren, 2012; Poguntke, 2010). Iš dalies reaguodama į katalikų ir socialistų organizacinę veiklą ir drauge siekdama atsikratyti jai atitekusios mažos opozicinės partijos vaidmens, nuo XX a. pradžios Liberalų partija ėmė smarkiai investuoti į išorines

organizacijas (Hellemans, Schepers, 1992; Bots, 2012). Tokio pobūdžio organizacinė visuomenės segmentacija dažnai yra vadinama „atramų“ (angl. *pillarization*) vardu (Lijphart, 1968; Steininger, 1977).

Atramų kūrimas turėjo itin svarbių pasekmių Belgijos pilietinės visuomenės – vadinamojo „socialinio vidurio“ (*maatschappelijk middenveld*) – vystymuisi. Pilietinė Belgijos visuomenė vystėsi iš dalies priklausydama nuo iš partijų ateinančios *politizacijos*, nes „atraminės“ šalies politinės partijos (angl. *pillar parties*) pasižymėjo stipria sąveika su gretutinėmis pilietinėmis organizacijomis. Viena vertus, šios politinėms partijoms teikė ir rinkiminę, ir politinę paramą. Tačiau drauge pačios politinės partijos rėmė gretutines organizacijas vienaip ar kitaip finansuodamos jų veiklą (Hellemans, Schepers, 1992; Poguntke, 2010). Viso to rezultatas – sistema, kurioje kiekviena partinė „atrama“ (angl. *pillar*) investavo į savą pilietinių organizacijų tinklą, drauge joms suteikdama privilegijuotą teisę naudotis valdžios ištekliais (Hellemans, Schepers, 1992; Witte, 1997).

Dar prieš ir ypač po Antrojo pasaulinio karo „atraminės“ organizacijos atliko svarbų vaidmenį nuraminant sociokultūrines ir politines Belgijos visuomenės tautoskyras. Tai taip pat prisidėjo prie Belgijos gerovės valstybės kūrimo (Hellemans, Schepers, 1992; Witte, 1992). Belgijoje, skirtingai nei kitose gerovės valstybėse (pvz., Skandinavijos šalyse), kur gerovės valstybės politika buvo plėtojama ir įgyvendinta valstybės institucijų bei vietinių valdžios institucijų, gerovės valstybės kūrimas dažnai buvo perduotas į pilietinės visuomenės rankas. Už tai daugiausia atsakinga Krikščionių demokratų partija, kuri nenorėjo stiprinti valstybės institucijų ir, remdamasi subsidarumo principu, siekė suteikti daugiau laisvės pilietinei visuomenei (Witte, 1997). Todėl rengiant viešąją politiką su interesų organizacijomis buvo ne tik plačiai konsultuojamasi. Jos buvo atsakingos ir už tam tikros politikos įgyvendinimą. Pavyzdžiui, nedarbo pašalpos iki šiol yra išmokamos didžiausių šalies profsąjungų. Sveikatos apsauga yra panašiai finansuojama vadinamųjų savitarpio pagalbos organizacijų (angl. *mutuality*). Dėl tokios išteklių ir priėjimo požiūriu aukštos pozicijos politinėje sistemoje dauguma šių „atraminių“ organizacijų tapo itin profesionalios, biurokratinės ir visiškai susitelkusios į savo teikiamas paslaugas (Hellemans, Schepers, 1992).

Gerovės valstybės vystymasis, taip pat ir kertinis vaidmuo, kurį atliko politinės partijos ir „atraminės“ organizacijos, padėjo pagrindus Belgijos interesų atstovavimo sistemai, dažnai įvardijamai kaip neokorporatyvistinė (Fraussen, Beyers 2015). Šiuo požiūriu socialiniai partneriai (profsąjungos, darbdavių organizacijos ir vyriausybė) visi kartu sprendžia svarbius sociopolitinius klausimus (Bewachter, 1992). Tokia interesų derinimo praktika ilgainiui išsivystė į smarkiai institucionalizuotą konsultacinių ir patariamųjų grupių sistemą, kuri šiomis dienomis veikia daugybėje skirtingų sričių (OECD 2010; Fraussen et al., 2014).

Lyginant su kitomis „atramų“ šalimis (pvz., Nyderlandais), toks sprendimų priėmimo būdas Belgijoje tapo itin tvirtas. Dėl šios priežasties šalies „deatramizacijos“ (angl. *de-pillarization*) procesas truko itin ilgai (Hellemans, Schepers, 1992; Billiet, 2004). Deja, negalime aptarti šio proceso ypatybių toje šalyje ir tenkinamės

paminėdami tik svarbius Belgijos partinės sistemos pokyčius ir jų pasekmes interesų atstovavimui.

Pirmas svarbus pokytis Belgijos partinėje sistemoje yra susijęs su kalbiniais skirtingų Belgijos regionų skirtumais. Kaip tik jis dar nuo XIX a. skatino regioninius ir lingvistinius judėjimus, siekusius didesnės regioninės autonomijos. Kad įveiktų šią kalbinę perskyrą, po Antrojo pasaulinio karo Belgija įgyvendino nemažai konstitucinių pertvarkų, kurios unitarinę Belgijos valstybę pavertė visaverte federaline valstybe su regionais, iš esmės sutampančiais su daugiausia teritoriniu požiūriu paremtomis kalbinėmis bendruomenėmis kaip jų sudedamosiomis dalimis (De Winter, Baudewyns, 2009). Šio proceso metu trys tradicinės politinės partijos susidvejino pagal aiškias kalbines perskyras, ir taip atsirado šešios regioninės politinės partijos (krikščionys demokratai skilo 1969 m.; liberalai – 1972 m.; socialistai – 1978 m.) (Deschouwer, 2012). Šešių tradicinių regioninių partijų pagrindas paaštrino asimetrinį Belgijos partinės sistemos pobūdį. Flandrijoje didžiausią įtaką turėjo krikščionys demokratai, o frankofoniškoje Belgijos dalyje dominavo socialdemokratai. Liberalų partija didžiausią įtaką turėjo Briuselyje ir kai kuriuose Flandrijos miestuose (pvz., Gente) bei turtingesnėse Valonijos dalyse (pvz., Valonų Brabante) (Swenden et al., 2006; Deschouwer, 2012).

Antra reikšminga partinės sistemos transformacija įvyko XX a. septintame dešimtmetyje, kai atsirado naujų partijų, kurios metė iššūkį tradicinei partijų sistemai.¹ Pirmąją svarbių naujokų grupę sudaro regioninės ir nacionalistinės partijos, tarp jų jauniausios yra Flandrijos *Nieuw-Vlaamse Alliantie* (N-VA) (Naujasis Flamanų aljansas – liberaliai konservatyvūs flamanų nacionalistai), *Vlaams Belang* (VB) (Flamanų interesas – flamanų kraštutinė dešinė) ir *Défi* (frankofoniška). Vėliau atsiradusi pomaterialistinė perskyra XX a. devintame dešimtmetyje paskatino daugybės žaliųjų partijų susikūrimą: *De Vlaamse Groenen* (GROEN) (Flandrijos žalieji) ir *ECOLO* Valonijoje. Prie naujų partijų kūrimosi prisidėjo ir proporcinė rinkimų sistema, taip pat ir popramoninio paslaugų ekonomikos elektorato išryškėjimas bei anksčiau minėti deatramizacijos procesai (Swenden et al., 2006; Deschouwer, 2012).

Naujų partijų atsiradimas turėjo ryškų poveikį a) partinei sistemai ir b) bendrai Belgijos politinei sistemai. Pirmiausia jis reikšmingai pakeitė tradicines politines partijas. Iš dalies atsakydamos į naujų regioninių partijų pozicijas, šios ėmė kurti regioninius įvaizdžius, pasiskelbdamos regioninių interesų atstovėmis. Tai itin būdinga frankofoniškai Socialdemokratų partijai, kuri nebijo prisistatyti kaip regioniniams Valonijos interesams atstovaujanti partija. Be to, dėl išaugusios partinės konkurencijos tradicinės partijos pakeitė komunikacijos strategijas, pvz., kreipdamosi į naujus rinkėjų sluoksnius ir pritaikydamos modernias komunikacines technologijas.

Derėtų paminėti ir tai, jog naujų politinių partijų susikūrimas paaštrino Belgijos partinėje sistemoje ir taip vyrausią asimetriją (drauge paveikdamas ir pačią šalies po-

¹ Derėtų paminėti tai, jog „naujos“ šios politinės partijos buvo tik sąlygiški, nes kai kurios jų – ypač flamanų nacionalistai, nors ir įkurtos XX a. septintame dešimtmetyje, iš tiesų buvo tarpukariu egzistavusių partijų įpėdinės.

litinę sistemą) (Lieven et al., 2006). Tai susiję su itin nevienodu naujų politinių partijų įtakos pasiskirstymu skirtinguose Belgijos regionuose. Flandrijos regionalistai, pavyzdžiui, įsitvirtino įkūrus dvi flamandų nacionalistų partijas – *N-VA* ir *Vlaams Belang*. *N-VA* šiuo metu yra viena pagrindinių Belgijos politinių partijų. Valonijoje tradicinės partijos – ypač PS – tam tikra prasme absorbavo Valonijos regioninį judėjimą. Galiausiai ECOLO (frankofoniški žalieji) užima reikšmingą poziciją Valonijoje, o o Flandrijos žalieji (*Groen!*), lyginant su ECOLO, Flandrijoje ryškiai nusileidžia kitoms politinėms partijoms (Deschouwer, 2012).

Partinės sistemos ir interesų grupių politikos pokyčiai

Belgijos partinės sistemos federalizacija ir naujų partijų, kurios metė iššūkį tradicinei partijų sistemai, atsiradimas stipriai paveikė Belgijos interesų atstovavimo sistemą. Pirmiausia politinių kanalų fragmentacija, susiskaldymas bei išsisklaidymas decentralizuotose arba federacinėse sistemose yra idealus kontekstas naujų interesų grupių atsiradimui (Beyers et al., 2008). Tokios sistemos, palyginti su unitarinėmis valstybėmis, įgalina ir netgi skatina tarpregioninius interesų grupių skirtumus. Be to, daugiasluoksnėse sistemose (tokiose kaip Belgija ir ES) kultūriniai, socialiniai ir ekonominiai skirtumai yra ryškesni nei unitarinėse valstybėse (tokiose kaip Nyderlandai), o tai gali paskatinti didesnę interesų organizacijų įvairovę. Valdžios perleidimas regioninėms instancijoms Belgijoje privertė interesų grupes performuluoti savo strategijas. Pagrindinė šių strategijų taisyklė yra gana paprasta: interesų grupės „šaukna ten, kur skrenda antis“ (Richardson, 2006: 231). Turimi duomenys leidžia teigti, jog Belgijos federalizmas sukuria palankią aplinką naujoms interesų grupėms kurtis. Pavyzdžiui, kai daugelyje kitų (unitarinių ar centralizuotų) šalių randame vieną skėtinę aplinkosaugos asociaciją, kuri koordinuoja interesų atstovavimą aplinkos srityje, Belgija turi keturias skėtines aplinkosaugos asociacijas, atliekančias labai panašias funkcijas, arba po vieną kiekvienam regionui (Bursens, 1997; Beyers, Bursens, 2006; Fraussen, 2014).²

Kitas pavyzdys – interesų atstovavimas profsąjungų sektoriuje, kuriame skirtingiems darbo sektoriams atstovaujančios organizacijos yra susisiejusios su socialistinėmis, liberaliomis ir katalikiškomis „atramomis“ (angl. *pillars*), kurios atitinkamai pasidaugina pagal Flandrijos ir Valonijos perskyrą. Panaši situacija yra ir tarp verslininkų asociacijų, kur federaliniu lygmeniu veikia skėtinė asociacija kaip Belgijos įmonių asociacija (VBO- *Verbond Belgische Ondernemingen*) ir nemažai nepriklausomų regioninio lygmens asociacijų, tokių kaip Vidurinės klasės sąjunga (UCM – *Union des*

² *Bond Beter Leefmilieu/Inter-Environnement* buvo įkurta 1971 m. kaip „Belgijos“ asociacijos, tačiau 1976 m. skilo į keturias skirtingas asociacijas, veikiančias keturiuose skirtinguose regionuose. Jas sudaro BBL (*Bond Beter Leefmilieu*) Flandrijoje, IEW (*Inter Environnement Wallonie*) Valonijoje ir BRAL (*Brusselse Raad voor het Leefmilieu*) bei IEB (*Inter Environnement Bruxelles*) Briuselyje.

Classes Moyennes), Nepriklausomų įmonių sąjunga (UNIZO – *Unie van Zelfstandige Ondernemingen*), Valonijos įmonių sąjunga (UWE – *Union Wallonne des Entreprises*) ir Flandrijos įmonių tinklas (VOKA – *Vlaams Netwerk van Ondernemingen*) (Bouteca, Devos, 2014).

Antra, naujų partijų iššūkis ir padidėjusi partijų konkurencija sutapo su ryšių su tradicinėmis gretutinėmis organizacijomis silpnėjimu. Konkrečiau tariant, nuo dešimto dešimtmečio antros pusės dauguma tradicinių atraminių organizacijų pradėjo diversifikuoti savo ryšius politinėmis partijomis. Tai įkvėpė kelias atramines organizacijas pakeisti savo pavadinimus, bandant ištrinti partinius / ideologinius ryšius. Pavyzdžiui, Visuotinė krikščionių darbininkų asociacija (ACW – *Algemeen Christelijk Werknemersverbond*, skėtinė katalikų-darbininkų asociacija) tapo *beweging.net* (tiesioginis vertimas – „judėjimas.net“) – to tikslas buvo pažymėti, kad ši organizacija nėra orientuota tik į Krikščionių demokratų partiją. Tačiau didžioji tokio pobūdžio organizacijų dalis išsaugojo formalius ar neformalius ryšius su tradicinėmis atraminėmis politinėmis partijomis (Billiet, 2004; Fraussen et al., 2014).

Trečia, naujosios politinės partijos, kurios daugiausia apėmė regionines ir žaliųjų partijas, skirtingai nei senosios, neturėjo tvirto masinės narystės organizacijų tinklo, su kuriuo jas sietų ilgalaikis institucinis ryšys. Nors flamandų nacionalistinės organizacijos ir yra iš dalies susijusios su kai kuriomis politinėmis partijomis, šis segmentas, lyginant su senosiomis atraminėmis organizacijomis, gerokai menkesnis tiek narystės, tiek išteklų požiūriu. Žaliųjų partijos dažnai yra tik vadinamųjų naujųjų socialinių judėjimų vaisiai. Tačiau aplinkosaugos, vystymosi ir žmogaus teisių srityse dirbančios nevyriausybines organizacijos, iš kurių išauga nemažai žaliųjų politikų, retai kada išplėtoja išskirtinius ryšius su žaliųjų partijomis ir stengiasi išplėsti savo kontaktus su kitomis politinėmis jėgomis (žr. Billiet, 2004; Walgrave, 1995).

Trumpai tariant, naujų partijų atsiradimas ir federalizacija sutampa su senųjų politinių partijų pokyčiais ir Belgijos interesų grupių bendruomenės pliuralizacija. Istoriniu požiūriu yra akivaizdu, kad politinės partijos ir interesų grupės visada buvo susipynusios tarpusavyje. Norint suprasti Belgijos pilietinę visuomenę, būtina suprasti ir šalies politines partijas. Atramizacija reiškia stiprius atraminių partijų ir atraminių organizacijų tarpusavio priklausomybės ryšius. Šie ryšiai žengia koja kojon su neokorporatyvine interesų atstovavimo sistema. Federalizacija ir su ja atsiradusios perskyros ilgainiui išklibino egzistavusią partinę sistemą, o drauge – nors ir nepriklausomai – ir patį interesų atstovavimo modelį. Nors šiandieniniuose politiniuose procesuose vis dar galėtume įžvelgti keletą atramų elementų (pati Belgija, nors ir mažiau nei anksčiau, vis dar galėtų būti laikoma neokorporatyvine šalimi), interesų grupės ir politinės partijos šiuo metu yra mažiau vienos nuo kitų priklausomos (Fraussen, Beyers, 2016). Kartu tai reiškia, kad šių santykių analizė yra ne tokia priklausoma nuo istorinių šalies ypatybių ir iš jų plaukiančio specifiškumo.

Belgijos interesų grupių tyrimas

Šioje dalyje pristatome Belgijos interesų grupių tyrimą, kuris atliktas didesnio tyrimo apie interesų organizacijas įvairiose Europos šalyse kontekste.³ Tyrimo planą sudaro dvi dalys: a) sistemiškas pilietinės visuomenės grupių Belgijoje žemėlapis ir b) jį sudarančių vienetų apklausa.

Mūsų pateikiamas Belgijos pilietinės visuomenės žemėlapis buvo sudarytas remiantis Įmonių kryžkelės duomenų baze (KVO – *Kruispuntbank voor Ondernemingen*, angl. *Crossroads Bank for Enterprises*), kuria rūpinasi Federalinė Belgijos viešojo tarnyba (*FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie*). Šioje duomenų bazėje įregistruoti visi kokia nors socioekonominė veikla užsiimančios juridiniai vienetai. Ji taip pat yra sujungta su kitomis duomenų bazėmis, kuriomis (be kitų) rūpinasi Belgijos nacionalinis bankas ir Federalinė socialinių reikalų ministerija. Joje aptinkame daugiau nei du milijonus organizacinių vienetų ir – mūsų požiūriu itin svarbius – visus įregistruotus juridinius asmenis, ne pelno siekiančias organizacijas (*Vereniging Zonder Winstoogmerk* arba VZW) ir fondus.⁴ Šiame registre kiekviena organizacija pateikia pirminę savo pramoninės ar kitokio pobūdžio veiklos sritį (leidžiama pasirinkti keletą atsakymų). Pilietinėms visuomeninėms organizacijoms buvo sukurta atskira S94 kategorija, kurioje sugrupuotos specifinių darinių interesams ir požiūriams atstovaujančios organizacijos.⁵

Kita svarbi KVO savybė yra tai, jog šioje duomenų bazėje nurodomi teisiniai skirtingų organizacijų saitai, taip pat ir tai, kurios iš jų yra „pagrindinės“, o kurios – su šiomis susijusios „suborganizacijos“ (angl. *sub-organisations*). Tai yra svarbu, nes daugybė pilietinių visuomeninių organizacijų yra ne vienas juridinis vienetas, sudarytos iš daugybės organizacinių vienetų konglomeratų. Pasak KVO, *Ordre des Pharmaciens* – *Orde van Apothekers* (Belgijos vaistinėlių asociacija), pavyzdžiui, turi vieną Briuselyje esantį centrinį biurą (pagrindinė organizacija), tačiau ji dar turi ir 10 atšakų (suborganizacijų) kiekvienoje Belgijos provincijoje. Tokio pobūdžio organizaciniai

³ Analogiški tyrimai buvo atlikti Olandijoje, Švedijoje, Slovėnijoje, Lietuvoje, Ispanijoje ir visos ES lygmeniu. Greitai panašūs tyrimai bus atlikti Lenkijoje, Italijoje, Didžiojoje Britanijoje ir Vokietijoje. Plačiau žr. www.cigsurvey.eu.

⁴ Daugelyje Europos šalių aptinkame panašaus pobūdžio registrus, kuriuose taikoma panaši klasifikacija (sekanti NACE klasifikacijos sistema, grįstą EUROSTAT ir OECD įdiegtais standartais). NACE yra prancūziško pavadinimo *Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté européenne* (liet. „Statistinė ekonominės veiklos Europos Bendrijoje nomenklatura“) sutrumpinimas. Ši pramoninės veiklos klasifikacijos sistema Europoje sudaryta iš keturių skaitmenų kodų ir yra sistemingai taikoma daugumoje nacionalinių statistinių duomenų bazių (žr. <http://goo.gl/8NLquM>).

⁵ S94 apibrėžimas yra toks: „Į šį skirsnį patenka specialių grupių interesams atstovaujančių arba plačiai visuomenei skirtų idėjų platinimu užsiimančių organizacijų veikla. Šios organizacijos dažniausiai turi vidinius narius, tačiau jų veikla gali įtraukti ir būti skirta ne nariams. Šio skirsnio pogrupiai yra suskirstyti į darbdavių, laisvosios profesijos užsiimančių asmenų ir mokslinės bendruomenės interesams (94.1), darbuotojų interesams (94.2) atstovaujančias, ir religinių, politinių, kultūrinių, edukacinių bei laisvalaikio idėjas bei veiklą skatinančias (94.9) organizacijas.“

konglomeratai yra itin būdingi didelio masto skėtinėms asociacijomis, tokioms kaip skėtinės profsajungos bei darbdavių organizacijos, įkūrusios skirtingus juridinius vienetų skirtingoms funkcijoms atlikti.⁶ Taigi šis registras atskleidžia organizacinę pilietinės visuomenės kompleksiskumą.

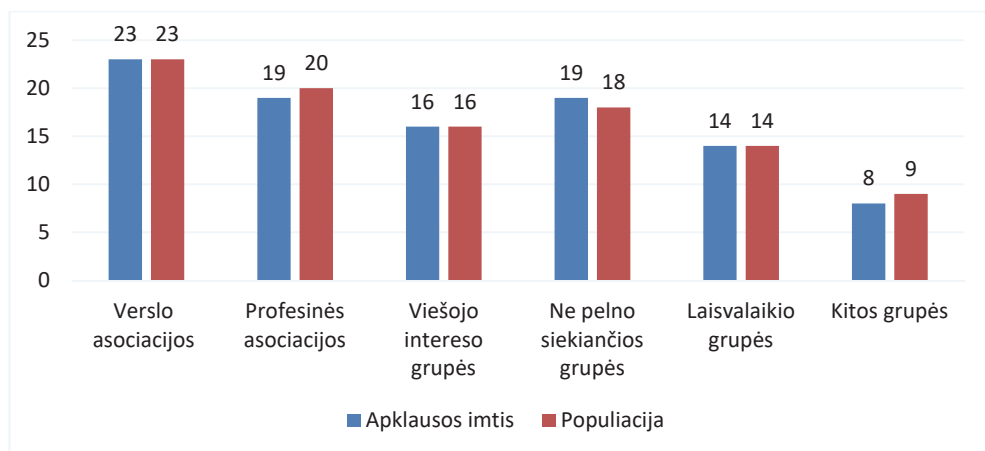
Tai yra svarbu parenkant interesų grupių imtį. Šiuo požiūriu tam pačiam konglomeratui priklausančius vienetus įtraukėme tik tais atvejais, kai tam buvo rimta priežastis – pavyzdžiui, tada, kai suborganizacija veikė kaip nepriklausoma specifinių interesų atstovė. Pavyzdžiui, *ABVV-Metaal* – Belgijos socialistinė metalo darbuotojų profsajunga veikia kaip atskira ir tam tikroje pramonės šakoje dirbančių darbuotojų interesus ginanti grupė; drauge ji yra socialistinės skėtinės Visuotinės Belgijos profesinių sąjungų federacijos (*ABVVV – Algemeen Belgisch Vakverbond*) narė. Apie 8 proc. (N = 137) visų mūsų imties organizacijų yra suborganizacijos. Viena šio fakto konceptualių interpretacijų yra tai, kad ne visada galime sulygtinti vieną „pilietinę visuomeninę organizaciją“ su vienu juridiniu vienetu, nes neretai vieną organizaciją sudaro sudėtingas tarpusavyje susijusių organizacijų tinklas.

Siekdami išskirti atskiras pilietinės visuomenės grupes (o ne atskirus juridinius vienetus) KVO pateikiamame sąrašė sukūrėme rankiniu ir automatizuotu kodavimu grįstą metodą, dėl kurio juridinius subjektus galėjome sugrupuoti pagal jų atstovaujamo interesų pobūdį. Iš viso išskyrėme 2852 reikšmingus organizacinius vienetus (įskaitant ir pagrindines, ir suborganizacijas). 1472 (52 proc.) iš jų yra interesų grupės, jas sudaro vienas vienintelis juridinis vienetas. Likusios interesų grupės (1380) yra konglomeratai, juos sudaro bent du juridiniai subjektai. Beveik kiekvienu atveju išskyrėme „pagrindinę“ konkretiems interesams atstovaujančią organizaciją, veikiančią kaip daugybę (dažniausiai) mažų organizacinių vienetų aprėpianti federacija. Tarp 1380 taip sugrupuotų vienetų išskyrėme 79 pagrindines organizacijas – tai savo ruožtu reiškia, kad čia yra itin mažas visų juridinių vienetų poaibis (vos 6 proc.), nes likę yra 1301 (94 proc.) juridinis vienetas. Nemažai tokio pobūdžio „pagrindinių“ organizacijų yra tradicinės („atraminės“) organizacijos, kurias sudaro daugybė mažesnių juridinių vienetų.

Kadangi pats projektas skirtas nacionalinio ir regioninio lygmens politiniams tyrimams, mūsų pateikiamame populiacijos žemėlapyje apsiribojame regioniniams ir / arba nacionaliniams dariniams atstovaujančiomis organizacijomis, t. y. į jį nėra įtrauktos tos pilietinės visuomeninės grupės, kurios užsiima vietinio lygmens (pvz., provincijų arba miestų) atstovavimo veikla. Taip 2852 organizacijų sąrašas sumažėja iki 1691 regioninės ir nacionalinės (arba federalinės) organizacijos, iš jų – 35 proc. flamandų, 23 proc. frankofoniškos ir 42 proc. nacionalinio arba federalinio lygmens.

⁶ Už organizacijos tiriamąją veiklą, pvz., galėtų būti atsakingas vienas juridinis vienetas, o nariams teikiamomis paslaugomis galėtų rūpintis visai kiti juridiniai vienetai. Be to, kai kurios organizacijos veikia kaip daugybę šakinių ir atskirą teisinį statusą turinčių organizacijų vienijantys dariniai. Tokio funkcionavimo pavyzdys Belgijoje yra socialistinė profsajunga, kuri iš tiesų yra daugmaž 300 skirtingų juridinių vienetų konglomeratas.

Surinkę populiacijos duomenis susiradome bent dviejų (aukšto lygio) atstovų (pvz., direktoriaus, deputato, prezidento arba vyriausiojo sekretoriaus) kiekvienoje organizacijoje kontaktinius duomenis. Nors daugelį iš šių duomenų aptikome organizacijų tinklalapiuose, apie 10 proc. iš jų teko paskambinti, nes jų tinklalapiuose kontaktinių duomenų nebuvo. Taigi sukaupėme 2664 asmenų kontaktinius duomenis (iš viso 4545 asmeninius ir darbinius elektroninio pašto adresus). Kiekviena organizacija buvo užkoduota, kad pažymėtume pagrindines organizacines jos savybes – tam pasiūlėme INTEREURO projekto metu (www.intereuro.eu) pritaikytą kodavimo sistemą (Berkhout et al., 2015).

4.1 pav. Interesų grupių imtis pagal grupės tipą (proc., tyrimo imtis = 725, populiacija = 1674)

Nors daug duomenų galime aptikti viešuosiuose ir internetiniuose šaltiniuose, tam tikra detali informacija (pvz., organizacijos išdo dydis ir sandara arba taikoma interesų atstovavimo strategija) nėra prieinama viešai. Siekiant surinkti tokią informaciją, apklausa yra itin parankus metodas (Marchetti, 2015). Mūsų apklausoje daugiausia dėmesio skiriama tokiems aspektams kaip organizacijos taikoma interesų atstovavimo strategija, organizacinė plėtra ir vadyba, santykiai su savo nariais ir susijusiomis šalimis bei organizacijai kylantys iššūkiai. Internetinė apklausa buvo atlikta per 117 dienų (2016 m. sausį–gegužę). Ją sudarė keturi žingsniai: pasiūlymas, priminimas elektroniniu paštu, priminimas telefonu ir paskutinis priminimas elektroniniu paštu. Negavę atsakymo, tais atvejais, kai turėdavome antrą organizacijos kontaktinį asmenį, šią procedūrą pakartodavome su juo (taigi iš viso $4 \times 2 = 8$ žingsniai). Iš viso apklausa buvo išsiųsta aukštiems 1691 nacionalinių ir regioninių interesų grupių atstovui; sulaukėme 43 proc. atsakymų ($n = 727$ tų, kurie atsakė į daugiau nei 50 proc. klausimų) – lyginant su ankstesnėmis apklausomis, tai yra aukštas atsako nuošimtis. 4.1 pav. matome bendrą organizacijų pagal tipus dalyvavimą atsakant į klausimus, ir tai rodo, jog atsakiusiųjų aibė tik nedaug nukrypsta nuo pradinės imties.

Politinių partijų ir interesų grupių sąveika Belgijoje

Vienas iš galimų klausimų tiriant interesų grupes yra tai, kiek tiriamos organizacijos politiškai aktyvios. Didžioji interesų grupių dalis turi du pagrindinius tikslus: viena vertus, jos siekia tinkamai atstovauti savo nariams drauge išlaikydamos tvirtą organizacinį pagrindą; kita vertus, jos siekia politinės įtakos (Schmitter, Streeck, 1999 [1982]). Kadangi polinkis kreiptis į politines partijas gali atspindėti bendrą interesų grupių dalyvavimą politikoje, verta aptarti interesų grupių skirtumus politinio aktyvumo požiūriu, taip pat ir tai, kiek joms svarbios yra politinės partijos.

Vienas pirmųjų mūsų apklausos klausimų yra susijęs su apklaustųjų įsitraukimu į vienokią ar kitokią veiklą (žr. 4.1 lentelę). Netgi greita šių skirstinių peržvelga atskleidžia nemažai dalykų, tarp jų – išvada, jog politinės partijos ir interesų grupės iš tiesų gyvena vienas nuo kito atskiruose pasauliuose.

4.1 lentelė. Belgijos interesų grupių veiklos (proc., N = 963)

	Šios veiklos nevykdo	Šiek tiek įsitraukusi į šią veiklą	Labai įsitraukusi į šią veiklą
Parama ir patarimai nariams	32	7	61
Interesų atstovavimas	36	12	51
Narių mobilizavimas	49	15	37
Lobizmas	58	14	28
Narių, aukotojų ir rėmėjų pritraukimas	68	9	23
Parama ir patarimai klientams ir kitiems naudos gavėjams	73	7	20
Tyrimai	70	15	14
Žiniasklaidos kampanijos	71	16	13
Savanorystės skatinimas	80	7	13
Lėšų pritraukimas	81	9	11
Politinių partijų kampanijų stebėseną	94	3	3

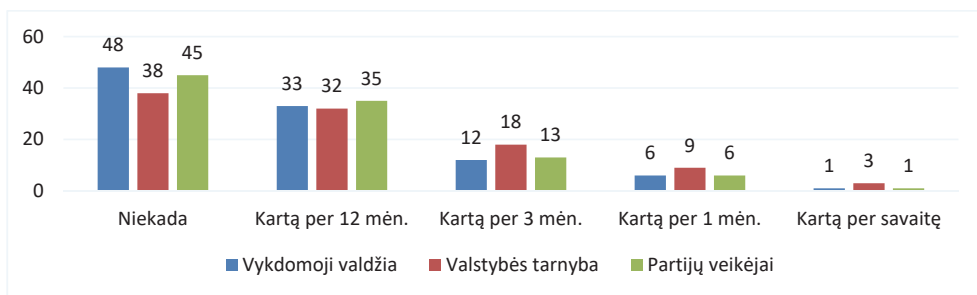
Iš apklausos rezultatų galime daryti tris išvadas. Visų pirma, didžiajai daliai apklaustų organizacijų yra svarbūs jų pačių nariai. Beveik 70 proc. iš jų užsiima narių paramai ir konsultavimui skirta veikla, o nemažai skiria dalį išteklių naujų narių paieškai ir esamų narių mobilizacijai. Antra, dauguma organizacijų yra „šiek tiek“ arba „labai įsitraukusios“ į interesų atstovavimo veiklą (63 proc.). Tačiau šiuo požiūriu

matome ir įvairovę. Nors nemažai apklaustų organizacijų ir užsiima politine veikla, 71 proc. nedalyvauja žiniasklaidos kampanijose, 58 proc. teigia neužsiimantys lobistine veikla, 49 proc. neužsiima narių mobilizacija, o 36 proc. teigia nedalyvaujantys, kai reikia atstovauti interesams. Trečia, vos keletas interesų organizacijų aktyviai stebi politinių partijų veiklą. Tiesa, politinių partijų veiklos stebėjimas pats savaime yra tik vienas iš būdų domėtis politinėmis partijomis, todėl gali būti ir daugiau vienaip ar kitaip su politinėmis partijomis panašių interesų turinčių organizacijų. Tačiau kad ir kaip būtų, akylai sekančios politinių partijų veiklą teigė vos 56 iš jų (6 proc.). Kaip matysime vėliau, kiti duomenys taip pat leidžia manyti, jog politinių partijų ir interesų grupių sąveika Belgijoje šiuo metu yra itin silpna.

Akivaizdu, kad didelė interesų organizacijų dalis užsiima vienokios ar kitokios formos interesų advokataizmu ir atstovavimu. Tačiau atsižvelgdami į atsakymus į pirmąjį klausimą, galėtume teigti, kad politinės partijos toli gražu nepirmauja interesų grupių taikinių sąrašuose. Apklausoje taip pat pateikėme klausimą, kaip dažnai interesų grupės kreipiasi į skirtingiems Belgijos valdžios lygmenims atstovaujančias instancijas. Galėtume teigti, kad į politines partijas ar parlamentarus kreipiamasi itin retai. Priklausomai nuo federalinio, Flandrijos ar Valonijos valdžios lygmens, 1–3 proc. interesų organizacijų su partijų atstovais kontaktavo kartą per savaitę, 4–9 proc. – kartą per mėnesį, 13–19 proc. – kartą per 3 mėnesius, o 37–40 proc. – vos kartą per metus. 38–46 proc. interesų organizacijų teigė neturinčios jokių kontaktų su partijų atstovais. Tai rodo, kad ryšiai su partijomis yra reti ir nenuoseklūs, dažniausiai jie užsimezga tik trumpam, ir tik maža visų interesų grupių dalis palaiko artimus bei pastovius ryšius su politinėmis partijomis.

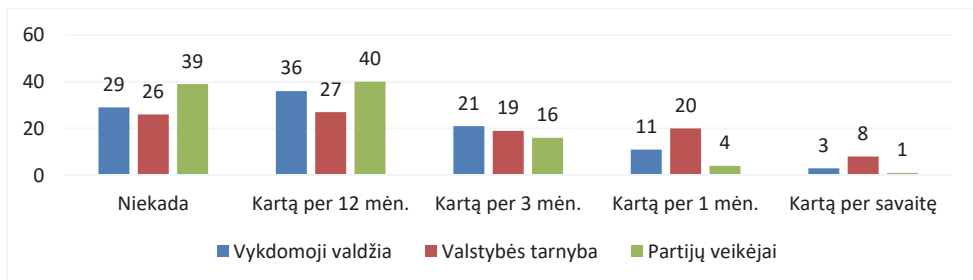
4.2a–c pav. palyginamas su vykdomąja valdžia (t. y. ministrais ir jų kabinetais), su valstybės tarnyba (t. y. funkcionieriais ir vietiniais ministrų atstovais) ir politinėmis partijomis (tiek opozicinėmis, tiek daugumos) užmezgamų interesų organizacijų ryšių dažnumas. Ryšių su skirtingais valdžios lygmenimis dažnumo apžvalga leidžia suprasti, kokiais būdais interesų grupės siekia paveikti viešąją politiką. Čia galime daryti tris išvadas, kurias formuluojame atsižvelgdami į interesų organizacijų sąveikų su federalinio lygmens (4.2a), Valonijos (4.2b) ir Flandrijos regionų politikos subjektais (4.2c) skirtumus.

Pirma, iš apklausos rezultatų iškart galima matyti, kad, lyginant su valstybės tarnyba / biurokratais ir vykdomąja valdžia, į partijų atstovus kreipiamasi mažiausiai. Kassavaitinius ir kasmėnesinius ryšius sudėję kartu matome, kad, priklausomai nuo jurisdikcijos, vos 5–9 proc. interesų grupių palaiko tokio dažnumo ryšius. Mažiau nei 20 proc. interesų organizacijų – 13 proc. federaliniame lygmenyje, 16 proc. Valonijoje ir 19 proc. Flandrijoje – teigė į partijų atstovus besikreipiantys kartą per tris mėnesius.

4.2a pav. Interesų organizacijų kontaktai su vykdomąja valdžia, valstybės tarnyba ir partijų veikėjais: federalinis lygmuo (proc., N = 493)

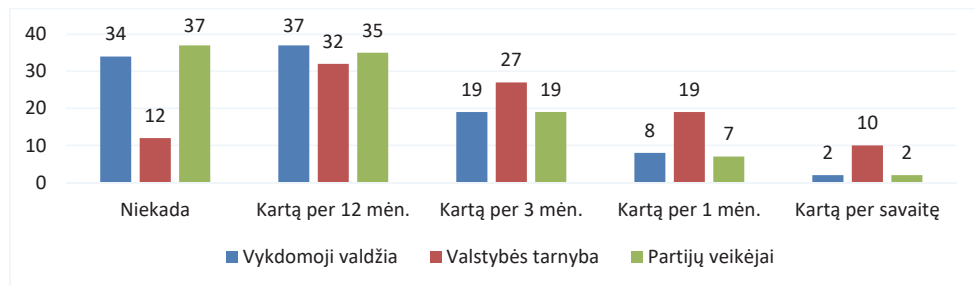
Antra – šiuos rezultatus galime palyginti su valstybės tarnybai (ministerijų darbuotojams ir agentūroms) bei vykdomajai valdžiai (vyriausybei ir ministerijoms) skiriamu dėmesiu. Daugiausia ryšių matome tarp interesų grupių ir biurokratų, ypač Valonijoje ir Flandrijoje. Nors bendri ryšiai (savaitiniai, mėnesiniai ir kartą per tris mėnesius) su federaline valstybės tarnyba siekia vos 30 proc. (17 + 9 + 3), Valonijoje jie sudaro 48 proc., o Flandrijoje – 56 proc. Kaip buvo pastebėta anksčiau, skirtumas tarp federalinio ir regioninio lygmens galėtų būti paaiškintas tuo, kad interesų grupių finansavimas yra skiriamas regioniniu lygmeniu (Celis et al., 2012). Kitas paaiškinimas galėtų būti tai, kad regioninė valdžia ir nuo jos priklausomi patarėjų komitetai užsiima konsultacine veikla, taip pat ir tai, jog daugybėje sričių regioninė valdžia turi reguliavimo ir perskirstomąsias kompetencijas (Deschouwer, 2012).

4.2b pav. Interesų organizacijų kontaktai su vykdomąja valdžia, valstybės tarnyba ir partijų veikėjais: Valonija (proc., N = 223)

Trečia, į vykdomąją valdžią nukreiptas interesų atstovavimas yra daug dažnesnis nei mėginimai paveikti politines partijas, nors skirtumai tarp jų ir yra maži. Patys ryškiausi yra skirtumai tarp skirtingų valdžios lygmenų. Visi bendri ryšiai (savaitiniai, mėnesiniai ir kartą per tris mėnesius) su federaline vykdomąja valdžia atitinka 19 proc. (12 + 6 + 1) – beveik tiek pat, kiek užmegzti ryšiai su federaliniame parlamente esančiais partijų atstovais (20 proc.). Kita vertus, ryšiai su regionine vykdomąja valdžia dažnesni – 35 proc. Valonijoje ir 29 proc. Flandrijoje. Taigi matome, kad dau-

giasluoksne Belgijos institucijų struktūra turi ryškių pasekmių interesų grupių atstovavimo strategijoms.

4.2c pav. Interesų organizacijų kontaktai su vykdomąja valdžia, valstybės tarnyba ir partijų veikėjais: Flandrija (proc., N = 378)

Kad ir kaip būtų, akivaizdu, kad ryšiai su politinėmis partijomis yra reti, nenuoseklūs ir netvirti, tik keletas interesų grupių palaiko artimus ryšius su politinėmis partijomis. Daugybė interesams atstovaujančių asociacijų (tiksliau – 179, jos sudaro 28 proc.) nepalaiko jokių ryšių su politinėmis partijomis. Atrodo, kad partijos ir interesų grupės gyvena skirtinguose pasauliuose ir kad nedaug ką domina tiesioginiai tiltai tarp dviejų organizacinių tipų. Beveik ironiška, bet tai yra panašu į politikos mokslų literatūros situaciją, kurioje taip pat labai mažai partijų ir interesų grupių tyrimų sinergijos.

Likusioje šio skyriaus dalyje detalčiau aptariame tai, kaip interesų grupės paskirsto savo mezgamus ryšius tarp skirtingų politinių partijų tipų. Šioje apžvalgoje atsižvelgiame į tai, kad Belgija pasižymi kalbiškai suskaldyta partine sistema, kurioje politinės partijos atstovauja konkrečiai kalbinei bendruomenei (žr. anksčiau). Dėl to kodavimo sistemoje pažymėjome teritorinę kiekvienos partinės organizacijos priklausomybę atsižvelgiant į tai, ar ji yra flamandų, frankofoniška, ar savo veikla aprėpia visą Belgiją (t. y. abi bendruomenes). Turime 788 interesų organizacijų teritorinės narystės duomenis; 576 iš jų teigė turėjusios ryšių su politinėmis partijomis per metų laikotarpį iki apklausos, o 28 proc. iš interesų organizacijų (159) teigė neturėjusios tokių ryšių. 222 iš 576 interesų organizacijų buvo išskirtinai flamandų narystės organizacijos, 142 – frankofoniškos, o 212 turėjo narių visoje Belgijoje. Kad atskirtume su bent viena politine partija ryšius užmezgusias organizacijas nuo tų, kurios teigė neturėjusios jokių ryšių su politinėmis partijomis, šioms priskyrėme kontaktinį kintamąjį (žr. 4.2 lentelę).

4.2 lentelėje nurodomas procentas interesų grupių (atsižvelgiant į teritorinį pogrupį), kurios užmezgė ryšį su politine partija, apklausos metu turėjusia bent vieną vietą federaliniame parlamente. Pavyzdžiui, 66 proc. Flandrijos interesų grupių mėgino užmegzti ryšius su flamandų krikščionimis demokratais, o vos 11 proc. iš jų palaikė ryšius su frankofoniniais liberalais MR. Pirmas akį rėžiantis dalykas yra tai, kad ryšiai su politinėmis partijomis griežtai atitinka kalbinį susiskirstymą. Vos keletas flamandų interesų grupių bendrauja su frankofoniškomis partijomis, o su flamandų

partijomis ryšių siekia vos kelios frankofoniškų interesų organizacijos. Belgijos partinė politika, o tarp jų ir partijų bei interesų grupių sąveika, yra aiškiai susiskaldžiusi pagal lingvistines perskyras.

Antra, vyriausybės / valdžios partijos sulaukia daug daugiau dėmesio nei tos, kurios yra opozicijoje. Belgijos situacija yra kiek komplikuoja dėl to, kad ta pati partija gali priklausyti ir regioninei vyriausybei, ir federalinei opozicijai vienu metu. Tyrimo laikotarpiu trys flamandų partijos buvo ir Flandrijos, ir federalinėje vyriausybėje – N-VA, Atviroji VLD ir CD&V – ir tos pačios partijos sulaukė daugiausia dėmesio tiek iš Flandrijos, tiek iš visos Belgijos interesų grupių. Frankofoniniai liberalai taip pat buvo federalinėje, tačiau ne regioninėje vyriausybėje, ir toks jų statusas atsispindėjo jų sąveikoje su Belgijos ir Valonijos interesų grupėmis. Priešingą vaidmenį turėjo CDH ir PS – frankofoniniai krikščionys demokratai ir frankofoniniai socialdemokratai, jie užėmė postus regioninėje, o ne federalinėje vyriausybėje. Šios partijos sulaukė daug dėmesio – daugiausia iš frankofoniškų interesų grupių, kiek mažiau iš visos Belgijos interesų atstovų. Viena iš priežasčių, dėl ko interesų grupės palaiko daugiau kontaktų su CDH ir PS, lyginant su MR, galėtų būti tai, jog CDH ir PS yra istoriškai atraminės (angl. *pillar*) partijos, o to negalėtume pasakyti apie MR.

4.2. lentelė. Politinių partijų ir interesų grupių ryšių ypatybės (proc.)

Grupės turi narius							
Pavadinimas	San-trumpa	Kalbinė tapatybė	Ideologija	Valdžia-opozicija	Flandrijoje	Frankofoniš-koje Belgijoje	Belgijoje
Mouvement réformateur	MR	Frankofo-niška	Liberali	Federalinė valdžia	11	58	43
Nieuw-Vlaamse Alliantie	N-VA	Flamandų	Nacionalis-tinė konser-vatyvi	Federalinė ir Flan-drijos valdžia	63	11	43
Christen-De-mocratisch en Vlaams	CD&V	Flamandų	Krikščionių demokratų	Federalinė ir Flandrijos valdžia	66	19	49
Open Vlaamse Liberalen en Democraten	Open VLD	Flamandų	Liberali	Federalinė ir Flandrijos valdžia	61	16	46
Centre démocrate humaniste	CDH	Frankofo-niška	Krikščionių demokratų	Valonijos regiono valdžia/Federalinė opozicija	6	75	33
Parti Socialiste	PS	Frankofo-niška	Socialdemo-kratinė	Valonijos regiono valdžia/Federalinė opozicija	9	71	34
Socialistische Partij Anders	SP.A	Flamandų	Socialdemo-kratinė	Flandrijos opo-zicija	58	12	33
Groen	Groen!	Flamandų	Žaliųjų	Flandrijos opozicija	53	13	27

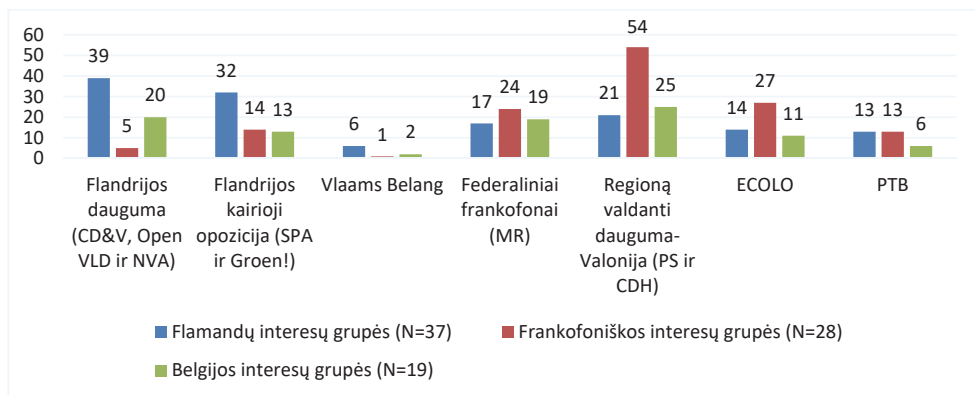
4.2. lentelė. Politinių partijų ir interesų grupių ryšių ypatybės (proc.) (*tęsinys*)

Pavadinimas	San-trumpa	Kalbinė tapatybė	Ideologija	Valdžia-opozicija	Grupės turi narius		
					Flandrijoje	Frankofoniš-koje Belgijoje	Belgijoje
Vlaams Belang	Vlaams Belang	Flamandų	Radikali dešinioji populistinė	Flandrijos opo-zicija	9	3	6
Ecologistes Confédérés pour l'Organisation de Luttes Originales	ECOLO	Frankofo-niška	Žaliųjų	Frankofoniška opozicija	6	62	24
Parti du Travail de Belgique-Par-tij van de Arbeid van België	PTB-PvdA	Dvikalbė	Radikali kairė	Frankofoniška opozicija	14	16	6
					222	142	212

Trečia, taip pat matome, kad dažniau kreipiamasi į tradicines partijas. Kita vertus, tam tikrais atvejais siekiama užmegzti ryšius ir su naujosiomis partijomis, kurios iš pažiūros neturi daugybės artimų ryšių su pilietine visuomene. Su NV-A, pavyzdžiui, bandoma susisiekti dažniau nei su Flandrijos socialistais, ir tik CD & V šią partiją lenkia kassavaitiniais ryšiais su interesų grupėmis. Su *Groen!* taip pat susisiekiama beveik dažnai kaip su Flandrijos socialistais. Galėtume daryti išvadą, kad nors dažnai ir yra manoma, kad naujosios partijos skiriasi nuo senųjų užmezgamais ryšiais su pilietine visuomene, tai nėra taisyklė be išimčių.

Ketvirta, nors su opozicijos partijomis susisiekiama rečiau, tarp jų šiuo požiūriu taip pat egzistuoja akivaizdūs skirtumai. Kai kurios opozicinės partijos priklausė buvusioms vyriausybėms ir yra linkusios į kompromisą, kad būtų priimtose į valdančiosios koalicijos gretas. Tai itin būdinga Flandrijos socialdemokratams ir Flandrijos bei frankofoniškoms Belgijos žaliųjų partijoms (*Groen!* ir ECOLO). Su jomis susisiekiama dažnai, tačiau kiek rečiau nei su valdančiosiomis. Taip pat egzistuoja dvi politinės partijos – kraštutinės kairės PTB-PVDA ir kraštutinės dešinės populistinė *Vlaams Belang*, kurios dėl griežtų ideologinių pažiūrų turi mažai šansų patekti į valdančiųjų gretas. Su šiomis kraštutinių pažiūrų politinėmis partijomis interesų grupės susisiekiama itin retai.

Galima būtų teigti, kad ryšių užmezgimo modeliai yra bent iš dalies priklausomi nuo bendro politinio aktyvumo. Mūsų surinktuose duomenyse aptinkame tik saujelę interesų grupių ($N = 84$), kurios palaiko kassavaitinius arba kasmėnesinius ryšius su politinėmis partijomis. 4.3 pav. šios partijos suskirstytos į skirtingus pogrupius, siekiant parodyti su kiekvienu interesų grupių tipu užmegztų ryšių proporciją. Pavyzdžiui, 33 iš 84 interesų organizacijų (39 proc.) bandė susisiekti su Flandrijos daugumą sudarančia politine partija. Detalesnė šių interesų grupių analizė patvirtina bendrą vaizdinį apie kontaktuojamų partijų tipus, taip pat ir apie aiškias lingvistines perskyras. Taip pat matome ir tai, kad skirtingų partijų populiarumas nepriklauso nuo pačios interesų grupės aktyvumo.

4.3 pav. Interesų grupių ryšiai su skirtingomis politinėmis partijomis (N = 84)

Galiausiai pateikiame keletą išvadų apie politinių partijų ir skirtingų tipų interesų grupių sąveiką (4.3 lentelė). Pirmiausia iš visų tipų ryšius su partijomis užmezgusių interesų organizacijų verslo asociacijos dažniausiai bando susisiekti su federalinėje vyriausybėje esančiomis politinėmis partijomis. Neretai iškart toliau yra profesinės organizacijos. Neaišku, ar taip yra dėl centro dešinės partijų dabartinėje vyriausybėje⁷, ar tiesiog dėl to, kad valdančiosios partijos apskritai sulaukia daugiau dėmesio iš interesų organizacijų, kurios siekia veikti politinius sprendimus.

4.3 lentelė. Politinių partijų ir interesų grupių sąveika pagal organizacijos tipą (proc., patamsinta = labiausiai paplitęs kontaktas)

Santrumpa	Verslo	Profesinės	Viešojo intereso	Ne pelno	Laisvalaikio	Kita	N
MR	31	21	20	12	8	9	219
N-VA	33	23	19	10	8	8	270
CD&V	30	23	16	11	11	8	302
Open VLD	30	18	21	13	10	9	280
CHD	28	19	24	11	8	11	211
PS	24	15	29	13	5	13	213
Sp.A	23	13	20	19	12	12	242
Groen!	22	16	24	15	10	12	214
Vlaams Belang	19	24	27	16	5	8	37
ECOLO	18	15	27	18	7	15	169
PTB-PvdA	15	8	47	15	3	11	72

⁷ Tyrimo kalbama apie 2014–2018 m. politinę situaciją, kai Belgiją valdė centro dešinės keturių partijų koalicija: Naujasis flamandų aljansas (N-VA), krikščionys demokratai ir flamandai (CD&V), Atvirieji flamandų liberalai ir demokratai („Open VLD“) ir Reformistų judėjimas (MR).

Viešajam interesui atstovaujančios grupės – NVO, pilietinės ir tapatybių grupės, – priešingai, dažniau siekia užmegzti ryšius su likusiomis partijomis. Absoliučių dydžių požiūriu galėtume teigti, kad viešojo intereso grupės yra linkusios susisiekti su centro kairės partijomis, tokiomis kaip socialdemokratai arba žalieji.

Išvados

Pagrindinis šio skyriaus tikslas buvo pristatyti ir ištirti realios Belgijos interesų grupių ir politinių partijų sąveikos žemėlapi. To siekėme dėl dviejų priežasčių: pirma, taip mėginome parodyti, kad santykiai tarp Belgijos politinių partijų ir interesų grupių vystosi konkrečiame istoriniame ir instituciniame Belgijos federacijos kontekste. Be to, siekėme pateikti sistemingą ir empirinę politinių partijų ir interesų grupių santykių apžvalgą, į kurią buvo įtrauktas platus interesų grupių bei politinių partijų spektras.

Norint suprasti partijų ir interesų grupių santykius šiandien, reikia kitokio paaiškinimo nei prieš kelis dešimtmečius. Istoriskai kalbant, politinių partijų ir interesų organizacijų raida Belgijoje buvo labai susipynusi (atramizacija). Kai kurios partijos netgi suvienijo arba kilo iš keleto interesų grupių. Todėl Belgijos pilietinės visuomenės istorija negali būti tinkamai suprantama be partijų politikos. Ši partijų ir interesų grupių sąveika padėjo pagrindą Belgijos interesų atstovavimo sistemai, kaip mes ją šiandien žinome. Tačiau federalizacija ir naujų politinių perskyrų atsiradimas paskatino naujų politinių partijų iškilimą ir padidėjusią partijų konkurenciją. Dėl to partijų ir interesų grupių ryšiai šiais laikais yra ne tokie formalūs ir institucionalizuoti.

Empiriniam šių santykių tyrimui pasitelkėme neseniai atliktą Belgijos interesų grupių apžvalgą (ji yra bendresnio Lyginamojo interesų grupių tyrimo dalis). Šiame tyrime, į kurį buvo įtraukta 1691 regioninio ir nacionalinio lygmens interesų grupė, pateikėme nemažai su įvairaus pobūdžio atstovavimo strategijomis susijusių klausimų, tarp jų buvo ir klausimų apie ryšius su konkrečiomis politinėmis partijomis.

Pirma, gauti rezultatai rodo, kad politinės partijos yra tik vienas tarp daugybės – ir toli gražu ne pats reikšmingiausias – viešąją politiką siekiančių paveikti interesų grupių taikinių. Nors ir užimančios kartinį vaidmenį politinėje sistemoje, politinės partijos nėra pirmosiose organizuotų interesų taikinių sąrašo pozicijose. Dauguma interesų grupių linkusios megzti ryšius su biurokratinėmis arba vykdomosiomis institucijomis. Tačiau nedidelė saujelė interesų grupių vis dar palaiko artimus (kassavaitinius) ryšius su kai kuriomis politinėmis partijomis. Tai, jog dauguma šiai saujelei priklausančių organizacijų yra didelės skėtinės asociacijos, leidžia manyti, kad šis segmentas tėra nuo atramizacijos (angl. *pillarization*) aukso amžiaus užsilikęs paveldas.

Antra, partijų ir interesų grupių sąveika Belgijoje vyksta laikantis griežtos kalbinės takoskyros, kuri patvirtina konstitucinę šios perskyros pobūdį Belgijos politinei sistemai.

Trečia, nors ryšiai su politinėmis partijomis ir yra silpni (lyginant su kitomis valdžios institucijomis), jie nėra vienodi visoms politinėms jėgoms. Apskritai dėmesio

politinėms partijoms pasiskirstymas atitinka jų galios pasidalijimą. Vyriausybėje esančios arba neseniai joje buvusios partijos sulaukia daug daugiau dėmesio nei visos likusios. Matome, kad stipresnės partijos sulaukia daugiausia dėmesio iš verslo asociacijų ir profesinių organizacijų, lyginant su viešojo intereso organizacijomis, kurios į stipriąsias politines partijas kreipiasi retai. Tai galėtų rodyti tam tikrą politinio atstovavimo tendencingumą.

Kalbant apie naująsias politines partijas pastebėtina, kad stipresnės iš jų (pvz., NV-A) sulaukia tiek pat, o retkarčiais net ir daugiau dėmesio nei tradicinės politinės partijos. Tačiau ir šiuo atveju egzistuoja ryški variacija: kadangi kraštutinių kairiųjų arba dešiniųjų pažiūrų politinės partijos turi itin mažai šansų greitai metu atsidurti vyriausybėje, su jomis ryšius bando užmegzti vos kelios interesų grupės, ir net šios tai daro itin retai.

Apibendrinant galima sakyti, kad Belgijos interesų grupių ir politinių partijų sąveika iš stiprios, įprastos ir institucionalizuotos sistemos virto gana *ad hoc* ir deinstucionalizuotu modeliu. Be to, mūsų tyrimas taip pat parodo, kad atidžiau išanalizavę šias sąveikas galime išsiaiškinti kai kuriuos pagrindinius Belgijos politinės sistemos bruožus. Norint ištirti ir galiausiai paaiškinti esamus interesų grupių ir politinių partijų santykių modelius yra reikalingi nauji tyrimai.

L I T E R A T Ū R A

1. Allern, E. H., Aylott, N., Christiansen, F. J. (2007). Social Democrats and Trade Unions in Scandinavia: The Decline and Persistence of Institutional Relationships. *European Journal of Political Research*, 46 (5), 607–635.
2. Allern, E. H. (2010). Political Parties and Interest Groups in Norway. Colchester: ECPR Press.
3. Beyers, J., Bernhagen, P., Braun, C., Fink-Hafner, D., Heylen, F., Maloney, W., Naurin, D. & Pakull, D. (2016). *Comparative Interest Group Survey Questionnaire* (Edition: January 2016). University of Antwerp.
4. Biezen, I. V., Poguntke, T. (2014). The Decline of Membership-Based Politics. *Party Politics*, 20 (2), 205–216.
5. Billiet, J. (2004). Op eigen kracht voor de ongebonden kiezer? Over veranderingen in de relaties tussen middenveld en politieke partijen tussen 1971 en nu. *Ethische Perspectieven*, 14 (3), 277–313.
6. Bolleyer, N. (2017). *Regulation, Organized Civil Society and the State: Regulating Interest Groups, Parties and Service Providers in Contemporary Democracies*, under contract with Oxford University Press.
7. Bots, M. (2012). *Beknopte geschiedenis van de Liberale Partij*. Gent: Liberaal Archief.
8. Celis, K., Mackay, F., Meier, P. (2012). Social Movement Organizations and Changing State Architectures: Comparing Women's Movement Organizing in Flanders and Scotland. *Publius: The Journal of Federalism*, 43 (1), 44–67.
9. De Winter, L., Baudewyns, P. (2009). Belgium: Towards the Breakdown of a Nation-State in the Heart of Europe? *Nationalism and Ethnic Politics*, 15 (3–4), 280–304.

10. De Winter, L., Swyngedouw, M., Dumont, P. (2006). Party system (s) and electoral behaviour in Belgium: From stability to balkanization. *West European Politics*, 29 (5), 933–956.
11. Deschouwer, K. (2006). And the peace goes on? Consociational democracy and Belgian politics in the twenty-first century. *West European Politics*, 29 (5), 895–911.
12. Deschouwer, K. (2012). *The Politics of Belgium: Governing a Divided Society*. London: Palgrave Macmillan.
13. Dewachter, W. (1992). *Besluitvorming in Politiek België*. Leuven: Acco.
14. Dewachter, W. (1995). Adviesraden als stap naar institutionalisering en medebeslissing. *Res Publica*, 37 (1), 67–78.
15. Duverger, M. (1972). *Party Politics and Pressure Groups: A Comparative Introduction*. New York: Crowell.
16. Fraussen, B. & Beyers, J. (2016). Who's in and who's out?: Explaining access to policymakers in Belgium. *Acta Politica*, 51 (2), 214–236.
17. Fraussen, B. (2014). The Visible Hand of the State: On the Organizational Development of Interest Groups. *Public Administration*, 92 (2), 406–421.
18. Fraussen, B., Beyers, J., Donas, T. (2014). The Expanding Core and Varying Degrees of Insiderism: Institutionalised Interest Group Access to Advisory Councils. *Political Studies*, 63 (3), 569–588.
19. Heaney, M. T. (2010). Linking Political Parties and Interest Groups. In Maisel, S.L., Berry, J.M. (eds.), *The Oxford Handbook of American Political Parties and Interest Groups*, Oxford: Oxford University Press.
20. Hellemans, S., Schepers, R. (1992). De ontwikkeling van corporatieve verzorgingsstaten in België en Nederland. *Sociologische Gids*, 39 (5), 346–365.
21. Hooghe, M. (1995). De invloed van de milieubeweging op het milieubeleid. Neocorporatisme of culturele vernieuwing. *Res Publica*, 37 (1), 90–108.
22. Jalali, C., Silva, P., Silva, S. (2012). Givers and Takers. *Party Politics*, 18 (1), 61–80.
23. Katz, R. S. & Mair, P. (1995). Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics*, 1 (1), 5–28.
24. Kriesi, H. (1995). Alliance structures. In Kriesi, H., Koopmans, R., Duyvendak, J. W. & Giugni, M. (eds.), *New social movements in Western Europe. A Comparative Analysis*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
25. Kriesi, H., Koopmans, R., Duyvendak, J. W., Giugni, M. G. (eds., 1995). *New Social Movements in Western Europe. A Comparative Analysis*. London: Routledge.
26. Lijphart, A. (1968). *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*. Amsterdam: University Press Amsterdam.
27. Lijphart, A. (2012). *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven: Yale University Press.
28. OECD (2010). *Better Regulation in Europe: Belgium 2010*. Paris: OECD Publishing.
29. Olson, M. (1982). *The Rise and Decline of Nations. Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities*. New Haven: Yale University Press.
30. Pilet, J., Pauwels, T. (2010). De vertegenwoordiging van taalgroepen in België: de weg naar een hyperinstitutionalisering. In Celis, K., Meier, P. & Wauters, B. (eds.), *Gezien, gehoord, vertegenwoordigd diversiteit inde Belgische Politiek*. Gent: Academia Press.
31. Potgunke, T. (2006). Parties and other organisations. In Katz, R., Crotty, W. (eds.), *Handbook of Party Politics*. London: Sage Publications.

32. Richardson, J. (2006). Organized interests in the European Union. In Jorgensen, E., Pollock, M. & Rosamond, B.J. (eds.), *The SAGE Handbook of European Union Politics*. Thousand Oaks, CA: Sage.
33. Schmitter, P. C., Streeck, W. (1999 [1982]). *The organization of business interest. Studying associative action of business in advanced industrial societies*. Discussion paper 99/1. Cologne: Max Planck Institute for the Study of Societies.
34. Siaroff, A. (1999). Corporatism in 24 industrial democracies: Meaning and measurement. *European Journal of Political Research*, 36 (2), 175–205.
35. Steininger, R. (1977). Pillarization (verzuiling) and Political Parties. *Sociologische Gids*, 24 (4), 242–257.
36. Swenden, W., Brans, M., De Winter, L. (2006). The politics of Belgium: Institutions and policy under bipolar and centrifugal federalism. *West European Politics*, 29 (5), 863–873.
37. Thomas, C. S. (2001). *Political Parties and Interest Groups: Shaping Democratic Governance*. Boulder CO: Lynne Rienner.
38. Van Damme, J., Brans, M., Fobé, E., Vancoppenolle, D. (2010). De werking van de Vlaamse strategische adviesraden verkend: Een (zelf)analyse. *Burger, Bestuur en Beleid: Tijdschrift voor Bestuurskunde en Bestuursrecht*, 6 (2), 115–130.
39. van der Heijden, H. A. (1996). Politieke mogelijkhedenstructuur en de institutionalisering van de milieubeweging. *Acta Politica*, 31 (2), 138–163.
40. Walgrave, S. (1995). *Tussen loyaliteit en selectiviteit. Over de ambivalente verhouding tussen nieuwe sociale bewegingen en groene partij in Vlaanderen*. Leuven: Garant.
41. Weekers, K., Maddens, B. (2009). *Het geld van de partijen*. Leuven: Acco.
42. Willems, B., Peiren, L. (2012). *Belgische Werklieden Partij / Parti ouvrier belge (1885–1940)*. Retrieved from: http://www.odis.be/lnk/OR_266.
43. Witte, E. (1997). De doorbraak van een burgerlijke parlementair-constitutionele staat (1830–1848). In Witte, E., Craeybeckx, J. & Meynen, A. (eds.). *Politieke Geschiedenis van België*. Antwerpen: Standaard uitgeverij.

V. INTERESŲ GRUPĖS IR POLITINĖS PARTIJOS ISPANIJOJE¹

Politinės partijos ir interesų grupės dažnai bendradarbiauja tarpusavyje siekdamos tam tikrų bendrų tikslų. Viena vertus, politinės partijos su interesų grupėmis sąveikauja atsižvelgdamos į jų išmanymą bei technines žinias, gebėjimą atstovauti piliečiams bei mobilizuoti juos pagal interesus, taip pat ir į rinkimų rezultatams daryti įtaką galinčias interesų grupių kompetencijas (Hall, Deardorff, 2006; Baumgartner et al., 2009). Kita vertus, interesų grupės ir pačios bendradarbiauja su politinėmis partijomis, siekdamos daryti poveikį tam tikriems politiniams procesams bei skatinti dabartiniams arba potencialiems nariams svarbių idėjų bei požiūrių sklaidą (Binderkrantz et al., 2015; Allern, Bale, 2012). Idealiu atveju interesų grupių ir politinių partijų sąveika turėtų pagerinti bendrą teisės aktų ir politinių sprendimų veiksmingumą, padidinti politinių sprendimų ir piliečių preferencijų atitikimo laipsnį, atstovaujamą interesų grupių, ir (arba) sumažinti konfliktus prieš įgyvendinant viešąją politiką ir jos vykdymo metu (Chaqués Bonafont, Muñoz, 2016; Fraussen, Halpin, 2016; Norton, 1999). Be to, interesų grupės gali suteikti būtinos informacijos ir išteklių efektyviai politikai plėtoti ir prisidėti sprendžiant problemas, susijusias su vyriausybės perkrova, kylančia dėl globalizacijos ir socialinės gerovės valstybės stiprinimo (Richardson, 2000).

Vis dėlto per interesų grupių ir politinių partijų sąveiką taip pat siekiama maksimaliai padidinti abiejų organizacijų individualias preferencijas. Kaip bandoma parodyti šiame monografijos skyriuje, nuo XX a. aštunto dešimtmečio pabaigos Ispanijos politinės partijos bendradarbiavo su šalies interesų grupėmis, kad sustiprintų savo socialinę įtaką, užtikrintų tvirtą lyderystę bei užkirstų kelią naujų politinių partijų kūrimuisi. Jų tikslai neapsiribojo interesų grupių teikiamomis žiniomis bei techniniu išmanymu, nes naujai užmegztais ryšiais su interesų grupėmis buvo siekiama ir pačioms politinėms partijoms gauti maksimalių rinkimų rezultatų. Kad visa tai įgyvendintų, politinės partijos retkarčiais netgi pačios ėmėsi kurti naujas interesų grupes – tai itin būdinga laikotarpiui poautoritarinio Francisko Franko režimo griūties, kai šalies pilietinė visuomenė buvo ypač silpna. Interesų grupės bendradarbiauja su politinėmis partijomis siekdamos išplėsti savo politinę įtaką, taip pat ir įveikti kolektyvinio veiksmo dilemas (Olson, 1965; Ostrom, 2000). Jų tikslas yra atstovauti savo konkretiems interesams bei požiūriams politinėje arenoje, įsitvirtinti joje kaip visateisėms politinių procesų dalyvėms.

¹ Šis knygos skyrius yra projekto (CSO-2015-69878-P) „Skaidrumo ir teisės į informaciją politika daugia-pakopio valdymo kontekste“, kurį 2016–2018 m. finansavo Ispanijos ekonomikos ir konkurencingumo ministerija, rezultatas (pagrindinė tyrėja: Laura Chaqués Bonafont). Autorė dėkoja Luz Muñoz, Camilo Cristancho, Leire Rincón, Laura Llobet, Anna Palau, Lyginamųjų interesų grupių tyrimo grupei ir Jan Beyers už pastabas ir (arba) bendradarbiavimą kuriant kai kuriuos skyriuje pasitelkiamus duomenis.

Ilgiau nei ketvertą dešimtmečių ilgi bei intensyvūs santykiai tarp politinių partijų ir interesų grupių Ispanijoje pasižymėjo akivaizdžia skaidrumo stoka. Interesų grupių dalyvavimas parlamentinėje ir vyriausybėje veikloje pastaraisiais dešimtmečiais drastiškai išaugo. Interesų grupių dalyvavimas visose parlamentinėse ir vyriausybėse arenose per pastaruosius dešimtmečius labai padidėjo dėl kelių veiksnių, pirmiausia dėl pasikeitusių interesų grupių finansavimo taisyklių ir platformų, kuriose partijos ir grupės gali reguliariai bendrauti, pagausėjimo. Taip interesų grupės įgijo vis didesnę atsakomybę už politikos formavimo procesą dalyvaudamos kaip vyriausybės patariamųjų komitetų narės arba tiesiogiai teisėkūros procese per įstatymų klausymus parlamento komitetuose. Tačiau konkreti informacija apie šią organizacinę sąveiką vis dar nėra lengvai prieinama.

Šiame monografijos skyriuje siekiama užpildyti šį trūkumą. Remiantis neopliuralistine prieiga, pirmajame poskyryje stengiamasi parodyti, jog daugumoje politikos sričių interesų atstovavimas yra monopolizuotas kelių dominuojančių veikėjų. Dėl akivaizdžios jų įtakos skatinamos idėjos yra itin paplitusios. Antrajame poskyryje apžvelgiama Ispanijos politinė sistema ir pagrindinės interesų grupių bei politinių partijų sąveikos savybės pastaraisiais dešimtmečiais. Paskutiniame poskyryje apibendrinami tarp 2016-ųjų gruodžio ir 2017-ųjų gegužės Q-Dem (www.q-dem.org) atliktos apklausos, kuri buvo Lyginamojo interesų grupių tyrimo dalis, duomenys. Analizėje taip pat remiamasi Q-Dem pateikiamais duomenimis apie vyriausybinius posėdžius bei interesų grupių parlamentines diskusijas žemesniuose – Ispanijos deputatų rūmuose (isp. *Congreso de los Diputados*).

Ispanijos interesų grupių sistema

Dauguma lyginamųjų interesų grupių tyrimų esminiu skirtingų šalių skirtumų veiksmu laiko šalies interesų atstovavimo sistemą. Šie tyrimai neretai remiasi perskyra tarp dviejų idealių tipų – pliuralistinės ir neokorporatyvistinės interesų atstovavimo sistemos (žr. Siaroff, 1999). Tačiau tyrėjai nesutaria dėl to, kuriam iš šių tipų derėtų priskirti Ispaniją. Kai kurie jų (Dür, Mateo, 2016) mano, kad Ispanijos interesų atstovavimo sistema yra artima pliuralistiniam modeliui, kiti (Gonzáles, Luke, 2015) teigia, jog ji labiau primena prieš beveik pusę amžiaus Schmitter aprašytą neokorporatyvistinį modelį. Šis nesutarimas atskleidžia Ispanijos interesų atstovavimo sistemos specifiškumą.

Ispanijos interesų grupių mobilizacijai yra būdingas žemas profsąjungų susivienijimo laipsnis, esama vos kelių labai profesionalių profesinių sąjungų – tarp jų didžiausios yra Bendroji darbuotojų sąjunga (*Union General de Trabajadores*, UGT) ir Darbuotojų komisijos (*Comisiones Obreras*, CCOO), taip pat ir vienos, centralizuotos darbdavių federacijos – Ispanijos verslo organizacijų konfederacijos (*Confederación Española de Organizaciones Empresariales*, CEOE), atstovaujamos verslininkų bendruomenės. Kita Ispanijos interesų atstovavimo sistemos savybė yra tai, kad tarp

profsąjungų, verslininkų ir nacionalinės vyriausybės nėra pastovių institucinių derybų mechanizmų. Egzistuoja keletas institucinių struktūrų (tokių kaip Ekonominė ir socialinė taryba, Nacionalinis kolektyvinių susitarimų patarėjų komitetas bei skirtingi į socialinės apsaugos sistemą ir Viešąją įdarbinimo tarnybą integruoti dariniai), kuriose privatūs ir valstybės veikėjai gali sąveikauti ir keistis ištekliais bei informacija daugybe skirtingų klausimų – tokių kaip įdarbinimas ir darbo rinkos reformos, socialinė rūpyba (dažniausiai aptariama yra pensijų sistema), profesiniai mokymai, imigracija, savarankiško darbo reguliavimas, išlaikymo politika ir darbo rinkos stabilumas. Tačiau skirtingai nei ilga korporatyvistinė tradicija pasižyminčiose šalyse, tokiose kaip Austrija arba Švedija, Ispanijoje nėra aiškiai suformuluotų taisyklių, įpareigojančių vyriausybę inicijuoti derybas su socialiniais partneriais ekonominiais bei darbo klausimais.

Sutarimas bei bendradarbiavimas dėl ekonominių ir kitas sritis apimančių tikslų ir strategijų kinta priklausomai nuo politinio konteksto. *Demokratinų pertvarkų* proceso metu trišalių susitarimų modelis tapo lemiamu veiksniu pažabojant ekonominio smukimo ir politinio nestabilumo kontekste išplieskusius darbo konfliktus (Pérez-Díaz, 2004). Tokio pobūdžio korporatyvistinių susitarimų institucionalizavimas įgolino laipsnišką pramoninių konfliktų depolitizaciją bei drastišką streikų skaičiaus sumažėjimą – ypač po visuotinių streikų, geriausiai apibūdinančių darbo santykius XX a. devinto dešimtmečio pabaigoje. Konsensusas ir bendradarbiavimas išliko svarbūs ir dešimto dešimtmečio pabaigoje, siekiant Ekonominės ir pinigų sąjungos (EPS, angl. *Economic and Monetary Union* – EMU) konvergencijos kriterijų įgyvendinimo ir bendro Ispanijos ekonomikos konkurencingumo, ypač darbo jėgos įkainių srityje. Konsensusas buvo nutrauktas po 2008-ųjų, kai ekonominės infliacijos spaudžiama Ispanijos vyriausybė ėmėsi vienašalių sprendimų, visiškai tenkindama ES reikalavimus ir apleisdama visus egzistavusius socialinio dialogo įrankius. Profsąjungos šiame kontekste neatsisakė politinio dialogo kaip politinio susitarimo įrankio, tačiau kartu jos ėmėsi ir masinės konfrontacijos bei konflikto strategijos, atvedusios prie trijų visuotinių streikų (González, Luque, 2014).

Daugiau nei ketvirtą dešimtmečių interesų atstovavimą monopolizavo keletas interesų grupių, primetusių savo požiūrius bei pozicijas daugybe svarbių politinių klausimų. Tai daugiausia paaiškintina tuo, jog minėtos interesų grupės sugebėjo išspręsti kolektyvinio veiksmo dilemas, įgaudamos politinių elitų pripažinimą kaip visateisės „socialinės partnerės“. Tačiau, kaip pažymi neopliuralistinės prieigos atstovai, tokia interesų atstovavimo sistema nebūtinai galioja pramoninių ir darbo santykių ribas peržengiančiose politikos srityse (Held, 1996; Baumgartner et al., 1998; Chaqués Bonafont, 2004). Kiekvienam politiniam klausimui būdinga savita interesų grupių ir valstybinių veikėjų sąveika, kuri priklauso nuo joje dalyvaujančių valstybinių bei privačių veikėjų skaičiaus, taip pat ir nuo tarp jų užsimezgusių santykių intensyvumo, nuo kiekvienai šaliai prieinamų išteklių bei jų atliekamų funkcijų (žr. McFarland, 2007).

Išsami vyriausybinių Ispanijos komitetų analizė rodo, jog sprendžiant su švietimu ir aplinkosauga susijusius klausimus į sprendimus įsitraukiančių interesų grupių yra gerokai daugiau nei kitais atvejais. Taip pat pastebima ir didesnė interesams

atstovaujančių organizacijų įvairovė – švietimo klausimų atveju, pvz., aptinkamos tiek profsąjungos bei verslo organizacijos, tiek ir NVO, ekspertai bei religinio pobūdžio organizacijos. Aptariant su sveikatos apsauga, darbu ir pramonės politika susijusius klausimus aptinkama vos keletas interesų grupių, monopolizavusių interesų atstovavimą šiose srityse. Į sveikatos apsaugos klausimų aptarimą įsitraukia itin uždara politinė bendruomenė, kurią sudaro saujelė aktyvius santykius palaikančių valstybinių bei privačių veikėjų (dažniausiai profesinio pobūdžio asociacijų), bendradarbiaujančių tarpusavyje siekiant bendrai paveikti susijusius politinius procesus.

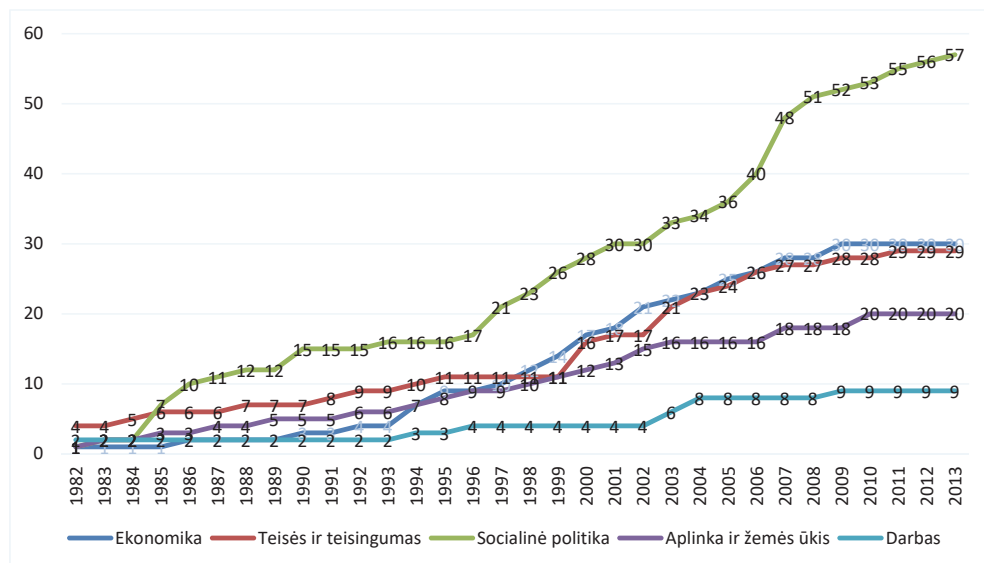
Nepaisant minėtų skirtumų, visoms viešosios politikos sritims būdingas interesų atstovavimo susitelkimas saujelėje interesų grupių ir su tuo susijęs interesų grupių dalyvavimo politiniuose procesuose skaidrumo trūkumas. Piliečiams sunku sužinoti, kas konkrečiai dalyvauja vienuose ar kituose politiniuose procesuose, taip pat ir tai, ar galia dalyvaujantiesiems paskirstyta vienodai, kurie klausimai yra nuolat aptariami kartu su privačiais veikėjais ir / ar kokiomis sąlygomis jie dalyvauja sprendimų priėmimo procesuose. Ši neskaidrumą ir bendrą skaidrumo trūkumą galima paaiškinti oficialių taisyklių, reglamentuojančių interesų grupių patekimą į vyriausybės areną, fragmentiškumu ir įvairove bei tuo, kad nėra jokių taisyklių, kurios aiškiai padidintų interesų organizacijų skaidrumą ir atskaitomybę.

Interesų grupių skaidrumo ir atskaitomybės trūkumas tampa itin opus vis augančio Ispanijos politiniuose procesuose dalyvaujančių interesų atstovų skaičiaus kontekste. Praeityje interesų grupių mobilizacija Ispanijoje nesiekė kitų išsivysčiusių demokratijų vidurkio (Linz, 1981; Salamon, Anheimer, 1999; Pérez Díaz, 2000; Ruíz Olanobuenaga, 2006; Montagut, 2011). Autoritarinio Franko režimo palikimas, vėlyva industrializacija ir svarbus Katalikų bažnyčios vaidmuo iš dalies paaiškina interesų grupių mobilizacijos silpnumą. Kaip pažymi Linz (1981), demokratinės pertvarkos atvėrė naujas galimybes mobilizuotis ir politikoje dalyvauti toms organizacijoms, kurios buvo aktyvios dar Franko valdymo metais XX a. septintajame dešimtmetyje. Tačiau šių pokyčių nepakako, kad įsitvirtintų aktyvus ir visavertis pilietinės visuomenės dalyvavimas politiniuose procesuose ar kad būtų įveiktos tam tikrų interesų grupių bei institucijų, tokių kaip Prekybos ir profesinės organizacijos (*Colegios Profesionales*), privilegijos. Devinto dešimtmečio metu sukurta gerovės valstybė situacijos nepagerino, nes ji tik atgrasė piliečius nuo savarankiškos ir nuo politinių elitų nepriklausomos iniciatyvos.

Interesų grupių mobilizacija išaugo XX a. dešimto dešimtmečio viduryje. Prie to prisidėjo keletas skirtingų veiksnių. Viena vertus, politinė vadovybė skatino interesų grupių kūrimąsi ir įsitvirtinimą įdiegdama naujus jų finansavimo mechanizmus (Montagut, 2011). Kita vertus, politiniai elitai aktyviai skatino interesų grupes dalyvauti bendroje diskusijoje bei kartu analizuoti daug įvairių vyriausybinių ir parlamentinių klausimų. Tam tikrais atvejais viešųjų tarnybų funkcijos buvo perleistos privatiems veikėjams, tokiems kaip ne pelno siekiančios organizacijos ir fondai (Encarnación, 2002; Muñoz, 2012). 5.1 pav. kaip pavyzdys pateikiama vyriausybinių komitetų kūrimosi eiga nuo aštunto dešimtmečio pabaigos iki dabar. Nesunkiai matoma tai, jog pradedant XX a. dešimto dešimtmečio viduriu šių patariamųjų struktūrų, kuriose

vykdomosios valdžios nariai bendrauja su interesų grupėmis, skaičius eksponentiškai daugėja visose politikos srityse, ypač tose, kurios susijusios su socialine politika.

Interesų grupių prieiga prie parlamentinės veiklos pastaraisiais dešimtmečiais taip pat eksponentiškai išaugo – ypač įstatymų leidybos klausimais. Interesų grupių lankomų parlamentinių posėdžių dėl įstatymų projektų 1996–2000 m. nuo 134 padidėjo iki 300 per kitus ketverius 2011–2015 m. Vis daugiau politinių partijų pačios kreipiasi į interesų grupes, kad jos prisidėtų prie įstatymų leidybos savo ekspertize ir techninėmis žiniomis, taip pat ir siekiant sumažinti politinį konfliktą itin prieštaringų klausimų atvejais. Tokiu būdu parlamentiniai komitetai vis dažniau tampa problemų sprendimams atsidavusiomis institucijomis, kuriose interesų grupės ir politiniai veikėjai apsikeičia turimais ištekliais bei žiniomis, kartu siekdami veiksnios įstatymų leidybos bei politinio susitarimo, ypač prieštaringų klausimų atvejais (Chaqués Bonafont, Muñoz, 2016).

5.1 pav. Vyriausybinių komitetų skaičiaus kaita

Tačiau kaip ir kitų išsivysčiusių demokratijų atvejais (Binderkratz, 2005; Gava, Varone, 2016; Dur, Mateo, 2016), interesų grupių dalyvavimas parlamentinėje ir vyriausybėje veikloje dažnai apsiriboja saujele stiprių interesų grupių. Q-Dem (išsamiau žr. www.q-dem.org) pateikiamais duomenimis, vyriausybiniuose komitetuose beveik 50 proc. interesų atstovavimo atitenka vos keturioms organizacijoms – dviem pagrindinėms profsąjungoms (CCOO ir UGT) ir dviem pagrindinėms verslininkų organizacijoms (Ispanijos verslo organizacijų konfederacija ir Ispanijos mažų ir vidutinių įmonių konfederacija); parlamentiniuose komitetuose tos pačios organizacijos apėmė apie 20 proc. visų dalyvavimo svarstymuose atvejų. Be to, išsami atvejų analizė rodo aiškų interesų atstovavimo monopolį daugybėje politikos sričių, nuo tokių kaip

užsienio pagalba (Muñoz, 2012) iki maisto saugos (Palau 2009) ar socialinės politikos – dalyvaujant neįgaliųjų teisių organizacijoms, tokioms kaip Ispanijos žmonių su negalia atstovų komitetas (CERMI – *El Comité Español de Representantes de Personas con Discapacidad*) ir Nacionalinė Ispanijos aklųjų organizacija (*Fundación ONCE – La Organización Nacional de Ciegos Españoles*), ir religinių organizacijų (žr. Molins et al., 2016). Nedaug interesų grupių užima privilegijuotą padėtį politikos formavimo procese jau kelis dešimtmečius ir turi galios primesti savo požiūrį ir mąstymo būdus įvairiais klausimais. Politikos veikėjai šias organizacijas laiko teisėtais privačių interesų atstovais, tačiau nesistengia, kad nuskaidrintų stiprius ir neretai nuolatinius interesų grupių ir politinių partijų santykius.

Ispanijos politinė sistema

Ispanija yra mažoritarinė parlamentinė demokratija, kuriai būdingi vienpartiniai vyriausybės kabinetai, vykdomosios valdžios viršenybė prieš leidžiamąją valdžią ir itin decentralizuota politinė sistema, kuri neretai primena federaciją, nors formaliai šalis yra unitarinė valstybė. Nuo 1982 m., įsitvirtinus demokratijai, politinę valdžią dalijosi dvi politinės partijos – Ispanijos socialistų darbininkų partija (PSOE – *Partido Socialista Obrero Español*, 1982–1996 m. vadovaujama González, 2004–2011 m. – Rodríguez Zapatero) ir Liaudies partija (PP – *Partido Popular*, 1996–2004 m. vadovaujama Aznar, nuo 2011 m. – Rajoy), kurioms dažniausiai atitekdavo didžioji dalis mandatų šalies parlamente. Ši vienos partijos daugumos vyriausybių dominavimą iš dalies galima paaiškinti rinkimų taisyklėmis, kurios sistemingai palaiko dideles partijas, konkuruojančias dėl valdžios, o tai savo ruožtu sustiprina partijų drausmę. Balsavimo sistema, kuriai yra būdingi uždari ir jungtiniai sąrašai, daro didelę įtaką parlamento elgesiui, riboja parlamentarų savarankiškumą vykdyti bet kokią parlamentinę veiklą šalia tos, kurią sankcionuoja / leidžia parlamentinė grupė.

Vykdomosios valdžios vadovas turi tvirtą politinę autonomiją apibrėžti vyriausybės darbotvarkę, tai yra tuos klausimus, kuriems vyriausybė teikia pirmenybę įstatymų leidyboje; taip pat inicijuoti ir priimti įstatymus – daugiau kaip 90 proc. įstatymų inicijuoja vykdomoji valdžia – bei įgyvendinti viešosios politikos tikslus. Kitų parlamentinių grupių galimybės įstatymų leidyboje arba prižiūrint, kaip politika įgyvendinama, yra ribotos – vos 10 proc. jų parlamentinių projektų galiausiai tampa įstatymais, ypač tada, kai vykdomoji valdžia turi parlamentinę daugumą.

Šią vykdomosios valdžios dominuojančią padėtį įstatymų leidžiamosios valdžios atžvilgiu sustiprina oficialios taisyklės, reglamentuojančios parlamento veiklą (t. y. vykdomoji valdžia turi dideles įstatymų leidimo prerogatyvas laiko ir procedūrų atžvilgiu), taip pat tokiam vaidmenų pasiskirstymui įtakos turėjo ir Ispanijos politinės sistemos europeizacija. Europos reikalų požiūriu, ministras pirmininkas yra visateisis nacionalinis atstovas ES politiniuose procesuose; jam atitenka kone absoliuti teisė nuspręsti dėl tam tikrų klausimų patekimo į ES politinę areną, taip pat ir strategiškai

paveikti skirtingų politinių klausimų aptarimo skubą, paskirstymą ir pateikimą ES lygmenyje.

Pastarojo meto pokyčiai Ispanijos politinėje sistemoje ją nukreipė link konsensu su grįstos demokratijos, pasižyminčios didesniu galios pasiskirstymu, daugiapartinė vyriausybė ir didesne įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios galios pusiausvyra. Toks poslinkis buvo matomas jau po 2014 m. parlamento rinkimų, o dar labiau išryškėjo po visuotinių 2015 m. gruodžio rinkimų, kai dviem didžiausioms partijoms – Liaudies partijai ir Ispanijos socialistų darbininkų partijai – atiteko mažiau nei 50 proc. mandatų. Nuo 2015 m. Ispanijos parlamentas yra susiskaldęs labiau nei bet kada anksčiau. Tam įtakos turėjo dviejų naujų partijų – „Mes galime“ (*Podemos*) ir „Piliečiai“ (*Ciudadanos* arba Piliečių partija) – susikūrimas ir vis auganti anksčiau kertinių vaidmenį formuojant vyriausybę atlikusių regioninių ir nacionalinio lygmens politinių partijų konfrontacija. Tokiomis sąlygomis valdančioji partija yra priversta bendradarbiauti su kitomis politinėmis jėgomis tiek parlamentinėje veikloje, tiek ir už parlamento ribų, siekdama savų politinių tikslų ir politinės įtakos. Kitame poskyryje aptariama, kaip ir kiek politinės partijos sąveikauja su interesų grupėmis.

Ispanijos interesų grupių ir politinių partijų sąveika

Glaudūs interesų grupių ir politinių partijų santykiai ilgą laiką vyravo politinių institucijų ir kitų politinių darinių viduje bei ir už jų ribų. Kairiosios ir dešinėsios politinės partijos siekia bendradarbiauti su interesų grupėmis, kad padidintų socialinį savo matomumą, užkirstų kelią konkurenciniams požiūriams (tokiems kaip devintame dešimtmetyje susikūrę žaliųjų judėjimai), pritrauktų ilgai brandintus lyderystės įgūdžius turinčius kandidatus ir / arba padidintų savo skleidžiamų politinių idėjų bei požiūrių įtaką. Kad įgyvendintų šiuos tikslus, politinės partijos ir interesų grupės imasi įvairių strategijų, tokių kaip bendra narystė, jungtiniai komitetai, sutampanti lyderystė ir / arba pastovūs vadovybių kontaktai, leidžiantys apsiukeisti informacija, žiniomis, požiūriais ir sprendimais (Allern, Bale, 2011; Rasmussen, Gross, 2015).

Be to, Ispanijos politinės partijos ir pačios aktyviai prisidėjo prie tam tikrų interesų grupių kūrimo. Tai itin būdinga XX a. aštuntam ir devintam dešimtmečiams, kai pilietinė visuomenė ir interesų grupių profesionalizacija šalyje buvo labai silpnos, o jų ryšiai su politinėmis partijomis buvo retesni nei kitose išsivysčiusiose demokratinėse valstybėse. Devintame dešimtmetyje kairiosios politinės partijos ir profsąjungos palaikė artimus santykius, kuriems taip pat buvo būdingi intensyvūs lyderystės persidengimai. Ispanijos socialistų darbininkų partijos ir radikalios kairės (iš pradžių Ispanijos komunistų partija (PCE – *Partido Comunista Español*), o kiek vėliau Jungtinės kairės (IU – *Izquierda Unida*) atstovai dalyvavo UGT ir CCOO vykdomuosiuose komitetuose. Kai kurie UGT ir CCOO profsąjungų lyderiai buvo ir Ispanijos parlamento deputatai, o kai kurie iš jų netgi užėmė postus socialistų partijos vyriausybėse (Fishman, 1990). Kairiųjų partijų atveju toks bendradarbiavimas buvo įtvirtintas ir formaliai – tai

paskatino kolektyvinį politinių partijų ir interesų grupių narių persidengimą (konkrečiai – devintojo dešimtmečio metų bendra PSOE ir UGT narystė keletą metų netgi buvo privaloma) (Verge, 2012; Linz, 1981; Pérez Díaz, 2000; Jerez, 1992).

Bendradarbiavimas taip pat buvo itin ryškus rinkimų kampanijų metu: UGT ir CCOO tradiciškai rėmė Ispanijos socialistų darbininkų partiją ir jungtinę kairę. Tai pasikeitė devinto dešimtmečio pabaigoje, kai abi profsąjungos paskelbė visuotinį streiką, kuriuo buvo siekiama išreikšti nepritarimą vyriausybės vykdomai ekonominei politikai. Nuo to laiko interesų grupių ir politinių partijų narystės persidengimas ėmė mažėti. Drauge konservatyviosios partijos išlaikė ilgalaikius, neformalius santykius su pagrindine verslininkų asociacija – Ispanijos verslo organizacijų konfederacija (CEOE). Būta atvejų, kai tam tikri Liaudies partijos kandidatai buvo ir CEOE nariai, o Ispanijos verslo organizacijų konfederacijos atstovai užėmė kai kuriuos vyriausybinius postus Liaudies partijos vadovaujamų José Maria Aznar vyriausybių (1996–2004 m.) laikotarpiams. Panašūs lyderystės sutapimai taip pat aptinkami tarp Liaudies partijos ir tam tikrų religinių organizacijų iš kultūros ir labdaros sričių bei NVO, kurios užsiėmė pagalba nukentėjusiems nuo Baskų tėvynės ir laisvės (ETA – *Euskadi Ta Askatasuna*) organizacijos terorizmo.

Nuo dešimto dešimtmečio vidurio interesų grupių ir politinių partijų bendradarbiavimas tapo atviresnis ir įgijo tam tikrą pusiausvyrą – ypač didelių ir profesionalių organizacijų atvejais. Augant interesų organizacijų finansiniams, žmogiškiesiems ir informaciniams ištekliams, jos subrandino gebėjimą savarankiškai ir nuo politinių partijų nepriklausomai formuluoti savo tikslus bei strategijas. Augantis politinis nusivylimas bei nepasitikėjimas politinėmis institucijomis, taip pat politinės korupcijos skandalai ir ekonomikos krizė paskatino interesų grupes laikytis didesnio atstumo politinių partijų atžvilgiu. Tai prisidėjo prie nepriklausomo interesų grupių kaip teisėtų tam tikrų socialinių bei politinių pozicijų atstovių vaidmens didinimo formuojant politiką. Per pastaruosius dešimtmečius jų teisėtumas sustiprėjo, nes visuomenės pasitikėjimas politinėmis partijomis ir vyriausybės institucijomis mažėjo. Taigi, nepaisant istorinių ir ideologinių ryšių tarp politinių partijų ir interesų grupių, bėgant metams šie ryšiai tapo vis mažiau matomi.

Interesų grupių tyrimas

Kaip Lyginamojo interesų grupių tyrimo (Beyers et al., 2016) dalis atliktos apklausos apie interesų grupių ir politinių partijų santykius duomenys taip pat byloja apie ryškų šių santykių susiskaldymą. Q-Dem (angl. *Quality of Democracy Research group*) atlikto tyrimo metu nuo 2016 m. gruodžio iki 2017 m. gegužės iš viso buvo apklaustos 187 interesų grupės (išsamiau žr. www.cigsurvey.eu arba www.q-dem.org). Interesų grupės buvo suskirstytos į penkias kategorijas: NVO (52 proc. visų interesų grupių), profsąjungos (apie 4 proc.), profesinės asociacijos (12 proc.), verslo grupės (18 proc.) ir kitos organizacijos (12 proc.) (žr. 1 priedą). Atsakyta nuosaikiai (22 proc.), ypač

turint omenyje apklausos trukmę (kiek ilgiau nei 45 min. trunkantis interviu internetu). Nemaža apklausos dalis buvo skirta Ispanijos interesų grupių ir politinių partijų sąveikai – jų ryšių dažnumui, interesų grupių dėmesio susilaukiančių politinių partijų skaičiui, interesų grupių ryšių su politiniais veikėjais sąlygotos veiklos pobūdžiui ir šių ryšių efektyvumui.

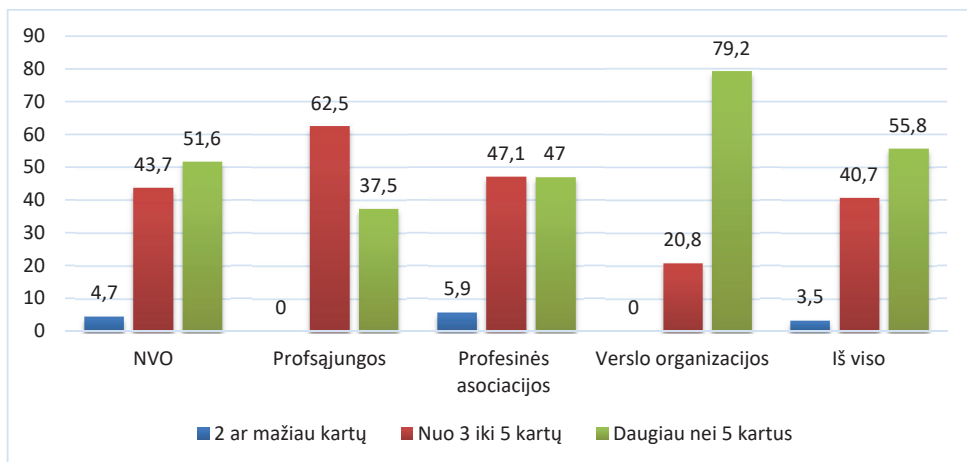
5.1 lentelė. Pilietinės visuomenės ir politikos formuotojų sąveika (proc.)

		Kartą per savaitę	Kartą per mėnesį	Kartą per 3 mėnesius	Kartą per metus	Niekada	Neatsakė
Jūsų organizacija susisiečia su politikos formuotojais	NVO	0	14,7	19,6	33,3	10,8	21,6
	Profesijos	0	20	30	20	0	30
	Profesinės asociacijos	0	10,7	28,6	25	3,6	32,1
	Verslo organizacijos	8,1	5,4	40,5	21,6	2,7	21,6
	Kita	0	16,7	0	33,3	0	50
	Iš viso	1,6	12,3	24,6	28,3	7	26,2
Politikos formuotojai susisiečia su jumis	NVO	0	9,8	20,6	31,4	15,7	22,5
	Profesijos	0	10	30	30	0	30
	Profesinės asociacijos	0	10,7	10,7	39,3	7,1	32,1
	Verslo organizacijos	5,4	0	35,1	29,7	5,4	24,3
	Kita	0	16,7	0	16,7	0	66,7
	Iš viso	1,1	8	21,4	31	10,7	27,8

Šioje lentelėje apibendrinami atsakymai į klausimą QID40: Pilietinės visuomenės veikėjų ir politikos formuotojų sąveika gali būti inicijuota bet kurios iš dviejų šalių. Kaip dažnai jūsų organizacija kreipiasi į politikos formuotojus ir kaip dažnai jie kreipiasi į jus? N: 187 interesų grupės, kurių būstinės yra Ispanijoje. Laikotarpis: 2016 m. gruodis–2017 m. gegužė.

Apibendrinant galima būtų teigti, jog interesų grupės į politines partijas kreipiasi gana dažnai. 5.1 lentelėje pateikti atsakymai į klausimą „Kaip dažnai jūsų organizacija kreipiasi į politikos formuotojus ir kaip dažnai šie kreipiasi į jus?“ Rezultatai panašūs, nepriklausomai nuo to, kas pirmas inicijuoja kontaktą. Apie trečdalį interesų grupių atsakė, jog politikai su jais susisiečia kartą per metus, 21,4 proc. teigė susilaukiantys dėmesio kartą per tris mėnesius ir mažiau nei 10 proc. – kartą per mėnesį arba dažniau (žr. 5.1 lentelę). 28,3 proc. interesų grupių teigė kontaktuojančios su politikais bent kartą per metus, 24,6 proc. – bent kartą per tris mėnesius, beveik 14 proc. – kas mėnesį arba dažniau. Vos 10,7 proc. respondentų teigė nesulaukiantys jokio dėmesio iš politikos formuotojų, 7 proc. iš jų teigė patys nesiimantys jokios

iniciatyvos. Ypatingas sąveikos trūkumas matomas NVO atveju – 15,7 proc. iš jų teigė niekada nesulaukiančios politikos formuotojų dėmesio ir nė viena NVO nepalaido kas savaitinio kontakto su politikos formuotojais. Verslo interesų organizacijos, priešingai, pasižymi išskirtiniu aktyvumu: net 8,1 proc. iš jų susisiečia su politikos formuotojais kartą per savaitę ir vos 2,7 proc. su jais nepalaido jokių ryšių.

5.2 pav. Interesų grupių sąveika su politinėmis partijomis pagal interesų grupės tipą

Interesų grupės palaiko ryšius su daugybe skirtingų politinių partijų. 5.2 pav. apibendrinti atsakymai į klausimą „Kaip dažnai jūsų organizacija siekė užmegzti ryšius su šių partijų nariais, deputatais arba joms atstovaujančiais pareigūnais per pastarąjį mėnesį?“ Atsakymai rodo, jog nė viena politinė partija nėra visiškai monopolizavusi interesų grupių atstovavimo. Priešingai – daugiau nei 55 proc. interesų grupių susisiektė su 5 arba daugiau politinių partijų, 40 proc. per mėnesį kontaktavo su 3–5 partijomis ir vos 3,5 proc. – su 2 arba mažiau. Profsąjungos yra linkusios palaikyti ryšius su mažiau politinių partijų (37,5 proc. teigė susisiekusios su 3 politinėmis partijomis), o verslo asociacijos, priešingai, siekia ryšių su daugeliu skirtingų politinių jėgų (beveik 80 proc. iš jų susisiektė su 6 arba daugiau politinių partijų). Dauguma interesų grupių nerodo aiškaus polinkio kreiptis į konkrečias politines partijas, tačiau tai nereiškia, jog visos partijos sulaukia vienodo dėmesio.

Kai kurios politinės partijos sulaukia daugiau dėmesio nei kitos. Kaip matyti 5.2 lentelėje, su nacionalinio lygmens politinėmis partijomis susisiekti mėginama dažniau nei su regioninėmis politinėmis jėgomis. Daugiau nei 44 proc. interesų grupių niekada nesiekė ryšių su dviem regioninėmis Katalonijos politinėmis partijomis – Konvergencija ir sąjunga (CiU – *Convergència i Unió*) ir Katalonijos respublikonų kairiaisiais (ERC – *Esquerra Republicana de Catalunya*), taip pat daugiau nei 68 proc. interesų organizacijų niekada nekontaktavo su Baskų nacionaline partija (PNV – *Partido Nacionalista Vasco*). Vos 30 proc. jų niekada nesiekė ryšių su nacionalinio lygmens partijomis, nors socialistų (PSOE) partijos atveju šis procentas krinta iki

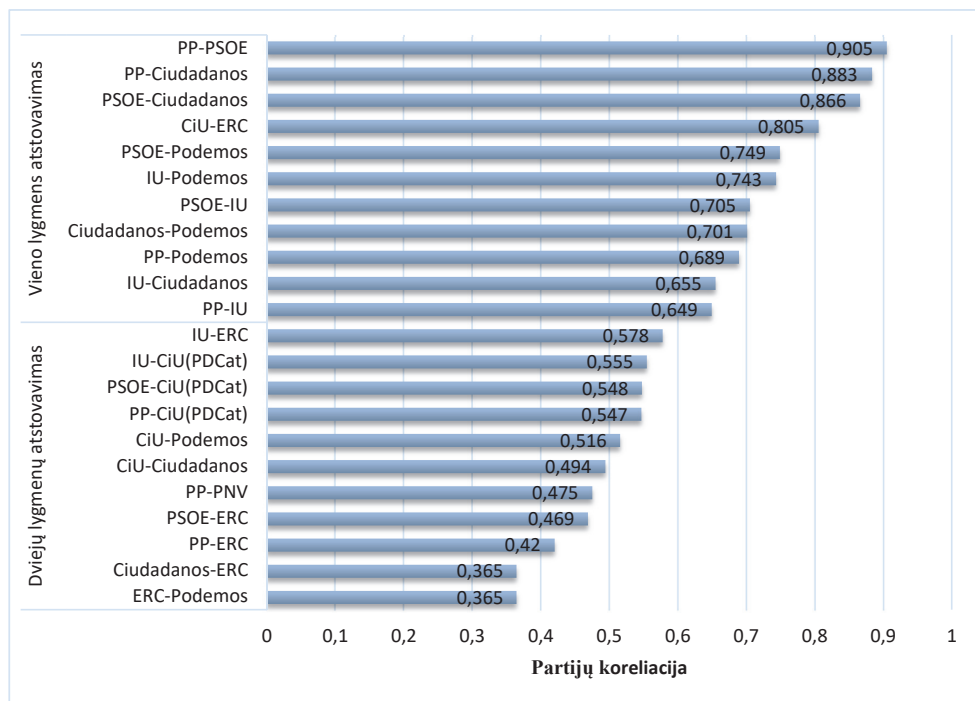
25 proc. 5.2 lentelėje taip pat matome tai, jog PP ir PSOE sulaukia dėmesio iš beveik visų interesų grupių. Pagrindinis šių partijų tikslas yra išplėsti savo įtaką politiniuose procesuose ir parodyti, jog jos rūpinasi daugumai visuomenės narių aktualiais klausimais. Dėl to interesų grupės ypač domina dvi daugiausia mandatų Ispanijos parlamente užimančios politinės partijos, gausiausiai atstovaujamos parlamente nuo demokratizacijos pradžios iki šių dienų. Ideologiškai vienos nuo kitų nepriklausomos profsąjungos siekia ne tik kairiųjų (PSOE) ir radikalių kairiųjų partijų, bet ir Liaudies partijos dėmesio. Tai taip pat būdinga ir verslo organizacijoms, kurios artimus santykius bent su viena iš valdančiųjų partijų palaiko jau keletą dešimtmečių.

5.2 lentelė. Interesų grupių ryšių su politinėmis partijomis dažnumas (proc.)

Politinė partija	Niekada	Bent kartą	Kartą per 3 mėnesius	Kartą per mėnesį	Kartą per savaitę
PSOE	25,2	45,3	22,3	6,5	0,7
PP	29,7	47,8	18,1	3,6	0,7
Ciudadanos	32,6	47,1	15,2	4,3	0,7
Podemos	32,6	47,1	14,5	4,3	1,4
IU	40,3	41,8	14,2	2,2	1,5
CiU	44,6	34,6	13,8	6,2	0,8
ERC	45,6	36	12,8	5,6	0
PNV	68,3	24,6	5,6	1,6	0
Iš viso	8,4	34,7	16,5	38,1	2,5

Šioje lentelėje apibendrinami atsakymai į klausimą QID41: Kaip dažnai jūsų organizacija vykdė pateiktame sąraše išvardytas veiklas per pastaruosius 12 mėnesių? N: 187 interesų grupės, kurių būstinės yra Ispanijoje. Laikotarpis: 2016 m. gruodis–2017 m. gegužė.

Šis argumentas toliau plėtojamas 5.3 pav. Jame matomas interesų grupių domėjimosi skirtingomis partijomis koreliacijos laipsnis atsižvelgiant į tai, ar šios partijos atstovauja tik vieno lygmens rinkėjams, t. y. tik nacionalinio arba tik regioninio lygmens, ar dviejų lygmenų, t. y. tiek nacionalinio, tiek ir subnacionalinio / regioninio lygmens rinkėjams. Viena vertus, pastebima, jog beveik visos su Liaudies partija ryšių siekiančios interesų grupės domisi ir socialistų partija. Koreliacijos laipsnis itin aukštas dviejų daugiausia Ispanijos parlamento žemuosiuose rėmuose mandatų turinčių politinių partijų atvejais (koreliacijos koeficientas lygus .905**). Tačiau akivaizdu ir tai, kad koreliacija ryškesnė tarp ideologiškai panašių partijų. Į Ciudadanos (t. y. į politinio spektro centrą pretenduojančius naujokus) besikreipiančios interesų grupės taip pat kreipiasi ir į Liaudies partiją bei į socialistų partiją. Radikalios kairės partijų (IU ir Podemos) koreliacija su socialistų partija (PSOE), priešingai, yra stipresnė nei su konservatoriais (PP). Ta pati koreliacija pastebima ir tarp Podemos bei kitos radikaliosios kairės partijos – IU (koreliacijos koeficientas lygus .749**).

5.3 pav. Interesų grupių ryšių siekimas su partijomis: koreliacijos koeficientas

Reikia pasakyti, kad nėra jokių ryškių skirtumų tarp pačių interesų grupių. Tai reiškia, jog verslininkų organizacijos su konservatorių partijomis susisiečia ne dažniau nei profsąjungos, o šios savo strategijas orientuoja ne tik į kairiosios pakraipos partijas. Žinoma, tai nereiškia, jog politikos formuotojai vienodai išklauso visų interesų grupių pozicijas (Baumgartner et al., 2009; Binderkrantz et al., 2015; Beyers et al., 2008). Katalonijos vyriausybės atstovai yra linkę išklausti tas interesų grupes, kurioms rūpimais klausimais būdingos jiems patiems artimos idėjos bei politinės pozicijos, nes tokiu atveju jos padidina pačių politikos formuotojų derybinę galią politiniuose procesuose (Chaqués Bonafont, Muñoz, 2017).

Galiausiai gauti rezultatai rodo, jog koreliacija yra menkesnė tarp nacionalinio ir subnacionalinio / regioninio lygmenų politinių partijų. Aštrių debatų dėl politinės decentralizacijos bei separatistinių tam tikrų politinių jėgų siekių kontekste interesų grupės turi mažai paskatų užmegzti ryšius su regioninėmis Baskų krašto ir Katalonijos politinėmis partijomis. Po 2000-ųjų regioninės partijos prarado kartinį vaidmenį formuojant vyriausybę, drauge ir didelę dalį įtakos Ispanijos politiniuose procesuose. Todėl kad jų požiūriai bei idėjos įgautų didesnę atgarsį politinėje arenoje, interesų grupės renkasi skirti laiką ir išteklius tradicinėms nacionalinio lygmens partijoms – įskaitant ir tokius naujokus kaip Podemos bei kiek mažiau Ciudadanos.

Toks dėmesys nacionalinio lygmens politinėms partijoms nereiškia, jog interesų grupių veiksmų laukas būtinai apėmia visą šalies teritoriją. 5.3 lentelėje apibendrina-

mi dviejų apklausos klausimų – vieno, apimančio nacionalinio lygmens, ir kito – ES lygmens institucijas – rezultatai: „Kaip dažnai jūsų organizacija mėgino susisiekti su šiomis [nacionalinėmis ar ES] institucijoms bei įstaigomis siekdama paveikti viešąją politiką per pastaruosius 12 mėnesių?“ Nesunkiai pastebima, jog daugiausia interesų grupių dėmesio sulaukia *consejeros autonómicos* (regioninio lygmens ministrai) ir aukšti regioninių vyriausybių pareigūnai. Vos 9,6 proc. teigė niekada nesiekę ryšių su aukštais regioninio lygmens pareigūnais, o beveik 4 proc. teigė su jais palaikantys kas savaitinius kontaktus. Toliau antrasis interesų grupių taikiny yra vietinė valdžia (3,2 proc. interesų grupių su jos atstovais susisiektą kartą per savaitę). Paskui eina regioniniams parlamentams ir opozicijai priklausančios deputatai. Pažymėtina, kad, išskyrus Baskų krašto ir Katalonijos atvejus, socialistų ir Liaudies partijos yra pagrindinės regioninės politinės organizacijos visose autonominėse bendruomenėse.

5.3 lentelė. Interesų grupių priėjimas prie institucijų (proc.)

	Niekada	Kartą per metus	Kartą per 3 mėnesius	Kartą per mėnesį	Kartą per savaitę
Prezidentas	52,4	16,6	3,2	0,5	0
Ministrai	36,4	23,5	10,2	3,2	1,1
Aukšti valstybės pareigūnai	24,6	20,9	18,2	10,7	0,5
Parlamento nariai (valdančioji partija)	25,7	25,1	15	9,1	0,5
Parlamento nariai (opozicija)	17,1	26,7	18,7	11,2	1,1
Autonominio regiono prezidentas	27,8	32,6	8	2,1	0
Autonominių regionų ministrai	12,8	33,7	19,3	7	1,1
Aukšti autonominių regionų pareigūnai	9,6	28,9	16,6	13,9	3,7
Meras	15,5	25,1	17,6	11,8	3,2
Europos Komisija	61,5	24,1	12,8	0,5	1,1
Aukšti ES pareigūnai	62	17,6	15,5	3,2	1,6
ES delegacijos nariai	62,6	21,4	12,3	2,1	1,6
ES taryba	64,7	27,3	6,4	1,1	0,5
Europos parlamento nariai	62,6	18,2	16	2,1	1,1
ES interesų grupės	62	16,6	16,6	3,7	0,5

Šioje lentelėje apibendrinami atsakymai į klausimą „Kaip dažnai jūsų organizacija aktyviai siekė prieiti prie toliau išvardytų institucijų ir įstaigų siekdama įtakos viešajai politikai per pastaruosius 12 mėnesių?“ (QID33) ir „Kip dažnai jūsų organizacija aktyviai siekė prieiti prie toliau išvardytų nacionalinio lygmens institucijų bei įstaigų siekdama įtakos viešajai politikai per pastaruosius 12 mėnesių?“ (QID31). N: 187 interesų grupės, kurių būstinės yra Ispanijoje. Laikotarpis: 2016 m. gruodis–2017 m. gegužė.

Interesų grupių ryšiai su valdančiosios partijos deputatais yra gerokai retesni lyginant su opozicinėmis partijomis bei aukštais nacionalinės valdžios pareigūnais (statistinio reikšmingumo lygmuo 0,000). Interesų grupės rodo mažai entuziazmo valdančiųjų partijų atžvilgiu iš dalies dėl to, kad Ispanijos politinei sistemai yra būdinga itin griežta partijų drausmė, dėl kurios parlamentinės grupės uoliai seka vyriausybės nurodymus. Tokiame kontekste interesų grupės, siekdamos išplėsti savo politinę įtaką, yra linkusios rinktis kitas institucijas – ypač tas, kurioms tenka vienoks ar kitoks sprendimų priėmimo vaidmuo (pvz., aukščiausi valstybės pareigūnai, rengiantys vyriausybės sprendimus), arba tas, kurios daugiau ar mažiau priešinas šiems sprendimams (pvz., opozicinės partijos). Taip pat 5.3 lentelėje pateikiami duomenys leidžia manyti, jog ES institucijos nėra pagrindinis interesų grupių mobilizavimosi tikslas. Dauguma interesų grupių nei susisiečia su ES institucijomis, nei skiria tokias užduotis viršvalstybinėms interesų grupėms.

5.4 lentelė. Interesų grupių įsitraukimas į veiklas (proc.)

	Niekada	Kartą per metus	Kartą per 3 mėnesius	Kas mėnesį	Kas savaitę
Analizės, kuriomis siekiama pakeisti įstatymus	18,2	44,5	32,1	5,1	0
Vyriausybės komitetai	32,1	43,3	18,7	4,5	1,5
Konsultacijos (vyriausybinių projektai)	34,1	39,4	17,4	8,3	0,8
Parlamentiniai posėdžiai	42,9	48,1	7,5	1,5	0
Įstatymų projektų pakeitimų pasiūlymai	45,4	43,1	8,5	2,3	0,8
Klausimai ir pasiūlymai žodžiu bei raštu	56,2	33,1	7,7	2,3	0,8

Atsakymai į klausimą „Kaip dažnai per pastaruosius 12 mėnesių jūsų organizacija dalyvavo bet kurioje iš šių veiklų“ (QID53). N: 187 interesų grupės, kurių būstinės yra Ispanijoje. Laikotarpis: 2016 m. gruodis–2017 m. gegužė.

Galiausiai 5.4 lentelėje apibendrinami atsakymai į klausimą „Kaip dažnai per pastaruosius 12 mėnesių jūsų organizacija dalyvavo bet kurioje iš šių veiklų?“ Dauguma interesų grupių reguliariai rengia analizes, siekiančias įstatymų pokyčių (32 proc. interesų grupių tokio pobūdžio ataskaitas paviešina kartą per 3 mėnesius), dalyvauja viešose vyriausybinių projektų konsultacijose (8 proc. teigė kartą per mėnesį dalyvaujančios tokio pobūdžio konsultacijose) bei teikia pasiūlymus įstatymų projektams. Raštu ar žodžiu užduodami klausimai nėra mėgstamiausia interesų grupių veikla (daugiau 50 proc. iš jų teigė nei raštu, nei žodžiu niekada nepateikusios paklausimų parlamentinėms grupėms). Galiausiai apie 68 proc. respondentų bent kartą per metus

dalyvauja vyriausybiniuose komitetuose, o beveik 48 proc. yra dalyvavę parlamenti-
niuose posėdžiuose. Su politinėmis partijomis kontaktuojančių interesų grupių sie-
kiama veikla per daug nesiskiria – išskyrus konsultacijų ir dalyvavimo vyriausybės
komitetuose atvejais, kur verslo organizacijų atveju dalyvavimo laipsnis visada yra
didesnis.

Išvados

Politinės partijos ir interesų grupės aktyvius santykius palaiko jau keletą dešim-
tmečių. Remiantis interesų grupių apklausos tyrimo rezultatais, teigtina, kad šiems
santykiams būdingas palaikomų ryšių intensyvumas bei dominuojanti Liaudies ir so-
cialistų partijų, kurios yra pagrindinis interesų grupių taikynys, galia. Interesų grupės
ypač siekia bendradarbiavimo su tomis politinėmis partijomis, kurios užima reikš-
mingus postus dabartiniame Ispanijos parlamente, taip pat ir su tomis, kurios peri-
odiškai jame išsilaikė nuo demokratizacijos pradžios XX a. aštuntame dešimtmetyje.
Be to, šio tyrimo rezultatai rodo, jog interesų grupės nėra linkusios domėtis ir siekti
ryšių tik su viena vienintele partija. Priešingai – siekdamos atgarsio ir dėmesio savo
skleidžiamoms idėjoms ir požiūriams, dauguma interesų grupių siekia patraukti kuo
daugiau skirtingų politinių jėgų, kad ir kokie būtų jų ideologiniai skirtumai.

Nuo XX a. dešimto dešimtmečio politinių partijų ir interesų grupių santykiuose
pastebimas aiškus polinkis į fragmentaciją: tvirtų specifinių politinių partijų ir intere-
sų grupių ryšių modelis užleidžia vietą atviresnei ir labiau fragmentuotai perspektyvai,
matoma dažnesnė abiejų pusių sąveika. Kuriantis naujoms interesų grupėms (iš dalies
paskatintoms ir valstybinės intervencijos per tam tikrų interesų grupių finansavimo
programas) bei formalioms ir neformalioms interesų grupių ir politikos formuotojų
sąveikos platformoms, ši sąveika nesiliovė augusi. Be to, XX a. aštuntam ir devintam
dešimtmečiams būdinga dominuojanti politinių partijų pozicija užleido vietą atvires-
niam ir lygesniam politinių partijų ir interesų grupių santykiui. Šiam pokyčiui įtakos
turėjo keletas skirtingų veiksnių – kai kurie iš jų yra susiję su organizaciniais interesų
grupių gebėjimais (kai kurios jų tapo itin profesionaliomis organizacijomis), kiti – su
politiniu šalies kontekstu. Augantis politinis nusivylimas ir nepasitikėjimas politinė-
mis institucijomis, taip pat ir politinės korupcijos skandalai paskatino interesų grupes
laikytis nepriklausomos pozicijos politinių partijų atžvilgiu.

Galiausiai su interesų organizacijomis politinės partijos bendradarbiauja ne tik
dėl interesų grupių pateikiamos informacijos bei techninės ekspertizės, bet ir dėl to,
jog interesų grupės gali pritraukti naujų rinkėjų didindamos socialinį politinių partijų
matomumą ir / arba užkirsdamos kelią naujų partijų kūrimuisi. Interesų grupės savo
ruožtu su politinėmis partijomis bendradarbiauja siekdamos išplėsti politinę įtaką ir
įtvirtinti visateisio politinių procesų dalyvio vaidmenį. Mainais jos pateikia informa-
ciją, kuri yra būtina efektyviam valdymui. Pagrindinė šių santykių problema yra tai,
jog daugumoje politikos sričių interesų atstovavimas yra monopolizuotas vos keleto

interesų grupių, kurių ryšiai su vyriausybės atstovais nepasižymi ypatingu skaidrumu. Nors vis daugiau interesų grupių sąveikauja su politinėmis partijomis, vos keletas iš jų turi priėjimą prie institucijų, kurioms suteikta teisė be jokios politinės atsakomybės priimti šių interesų grupių pasiūlymus. Iš čia kyla poreikis tyrimų, kaip prieinamumas prie politinių partijų priklauso nuo interesų grupės pobūdžio ir kokią įtaką visa tai turi demokratijos kokybei.

L I T E R A T Ū R A

1. Allern, E. H., Bale, T. (2012). Political Parties and Interest Groups: Disentangling Complex Relationships. *Party Politics*, 18 (1), 7–25.
2. Baumgartner, F., Leech, B. L. (1998). *Basic Interests: The Importance of Groups in Politics and in Political Science*. Nueva Jersey: Princeton University Press.
3. Baumgartner, F., Berry, J. M., Hojnacki, M., Kimball, D. C., Leech, B. L. (2009). *Lobbying and Policy Change. Who Wins, Who Loses, and Why*. Chicago: The University of Chicago Press.
4. Beyers, J., Eising, R., Maloney, W. (2008). Researching Interest Group Politics in Europe and Elsewhere: Much We Study, Little We Know? *West European Politics*, 31 (6), 1103–1128.
5. Binderkrantz, A., Munk Christiansen, P., Pedersen, H. (2015). Interest Group Access to the Bureaucracy, Parliament, and the Media. *Governance*, 28 (1), 95–112.
6. Chaqués Bonafont, L., Palau, A., Baumgartner, F. (2015). *Agenda Dynamics in Spain*. London: Palgrave Macmillan.
7. Chaqués Bonafont, L., Muñoz, L. (2016). Explaining Interest Groups Access to Parliamentary Committees. *West European Politics*, 9 (6), 1276–1298.
8. Dür, A., Mateo, G. (2016). *Insiders versus outsiders: Interest Group Politics in Multilevel Europe*. Oxford: Oxford University Press.
9. Encarnación, O. G. (2003). *The Myth of Civil Society. Social Capital and Democratic Consolidation in Spain and Brazil*. New York: Palgrave.
10. Fishman, R. M. (2004). *Democracy's Voices. Social Ties and the Quality of Public Life in Spain*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
11. Gava, R., Varone, F., Mach, A., Eichenberger, S., Christe, J., Chao-Blanco, C. (2017). Interests groups in Parliament: Exploring MPs' interest affiliations (2000-2011). *Swiss Political Science Review*, 23 (1), 77–94.
12. González Begega, S., Luque Balbona, D. (2014). Goodbye to Competitive Corporatism in Spain? Social Pacting and Conflict in the Economic Crisis. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 148, 79–102.
13. Halpin, D., Binderkrantz, A. (2011). Explaining breadth of political engagement: patterns of interest group mobilization in public policy. *Journal of European Public Policy*, 18 (2), 201–219.
14. Hall, R. L., Deardorff, A. V. (2006). Lobbying as Legislative Subsidy. *American Political Science Review*, 100, 69–84.
15. Held, D. (1996). *Models of Democracy*. Cambridge: Polity Press.
16. Döring, H., Hallerberg, M. (eds.) (2004). *Patterns of Parliamentary Behavior: Passage of Legislation Across Western Europe*. London: Ashgate.

17. Linz, J. (1981). A century of Politics and Interest in Spain. In Berger, S. (eds.) *Organizing Interest in Western Europe: Pluralism, Corporatism and the Transformation of Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
18. McFarland, A. (2004). *Neopluralism: The Evolution of Political Process Theory*. Lawrence: University Press Kansas.
19. Molins, J., Muñoz, L., Medina, I. (2016). *Los Grupos de Interés en España*, Madrid: Tecnos.
20. Montagut, T. (2011). Assessing the Welfare Mix: Public and Private in the Real of Social Welfare. in Guillén, A.M., León M. (eds.). *The Spanish Welfare State in European Context*. Surrey, Burlington: Ashgate, 119–136.
21. Muñoz, L. (2013). Treinta años de cooperación al desarrollo en España: análisis de la continuidad y cambio en las políticas públicas. *Revista Mexicana de Análisis Político y Administración Pública*, 2: 2, 83–111.
22. Norton, P (ed., 1999). *Parliaments and Pressure Groups in Western Europe*. London: Frank Cass.
23. Olson, M. (1982). *The rise and decline of nations: Economic growth, stagflation, and social rigidities*. New Haven: Yale University Press.
24. Palau, A. M. (2009). Continuidad y cambio en la política de seguridad alimentaria española. *Revista Española de Ciencia Política*, 21, 47–68.
25. Pérez Díaz, V. (2000). From Civil War to Civil Society. Social Capital in Spain from the 1930s to the 1990s. In Putnam, R. (ed.), *Democracies in Flux*. Oxford: Oxford University Press, 245–288.
26. Rasmussen, A., Gross, V. (2015). Biased Access? Exploring Selection to Advisory Committees. *European Political Science Review*, 7 (3), 343–372. doi:10.1017/S1755773914000228.
27. Rhodes, R. A. W. (2006). Policy Network Analysis. In M. Moran, M. Reinand, R. E. Goodin (Eds.) *The Oxford Handbook of Public Policy*. Oxford: Oxford University Press, 423–445.
28. Richardson, J. (2000). Government, Interest Groups and Policy Change. *Political Studies*, 48, 1006–1025.
29. Ruiz Olabuenaga, J. (2006). *El Sector no lucrativo en España: una visión reciente*. Bilbao: Fundación BBVA.
30. Salamon, L., Anheier. H. (1997). *Defining the nonprofit sector: a cross-national analysis*. Nueva York: Manchester University Press.
31. Schmitter, P. C. (1974). Still the Century of Corporatism? *The Review of Politics*, 36 (1), 85–131.
32. Siaroff, A. (1999). Corporatism in 24 Industrial Democracies. *Meaning and Measurement*, 36, 175–205.
33. Verge, T. (2012). Party Strategies Towards Civil Society in New Democracies: The Spanish Case. *Party Politics*, 18 (1), 45–60.

VI. PARTIJŲ IR INTERESŲ GRUPIŲ SĄVEIKA: SLOVĖNIJOS ATVEJIS

Išvadas

Atstovavimas liberaliose demokratijose yra neišsivaizduojamas be tokių tarpinių struktūrų kaip politinės partijos ir interesų grupės. Liberali demokratija yra grįsta, be kitų dalykų, politinių partijų konkurencija ir institucionalizuotomis sąsajomis tarp lyderiaujančių partijų ir valdžios. Tarp svarbiausių liberalios demokratijos institucijų derėtų išskirti laisvus bei sąžiningus rinkimus ir interesų grupėms skirtus komunikacinius kanalus. Šie skirti tam, kad interesų grupės galėtų dalyvauti valdymo procesuose bendrąja prasme, konkrečiai – darydamos įtaką politinių sprendimų priėmimo eigai. Idealiu atveju rinkimai turėtų būti priemonė rinkėjams tiesiogiai komunikuoti su politinėmis partijomis, tačiau laikotarpiu tarp rinkimų visuomeninius interesus ir reikalavimus politikams pateikia interesų grupės. Visa tai, žinoma, yra pagrįsta prielaida, jog valdžioje dalyvaujančios politinės partijos laikomos demokratiškai atskaitingomis.

Mokslinėje literatūroje apie interesų grupių ir politinių partijų santykius retai susiejami trys minėti elementai (interesų grupės, politinės partijos ir valdžia) kartu. Dažnai partijoms suteikiamas itin menkas teorinis dėmesys – tai, pavyzdžiui, yra būdinga pliuralistinei teorijai. Kitais atvejais nuvertinamas politinių partijų vaidmuo, drauge dėmesį sutelkiant valstybei / valdžiai – tai būdinga korporatyvistinei teorijai. Dėl šių priežasčių atlikdami į veikėjus orientuotą (angl. *actor-centered*) realių politinių procesų analizę pasitelksime politikos tinklo koncepciją (angl. *policy network*). Ši prieiga teikia daugiau vilčių tiriant mums rūpimus reiškinius ir labiau atsižvelgia į istorines valdymo procesų tendencijas moderniaame ir postmoderniaame pasaulyje.

Vakarų pasaulio socialiniai mokslai tradiciškai daug dėmesio skyrė interesų grupių ir politinių partijų santykiams. Pagrindinės atliktų studijų išvados byloja, jog liberaliose demokratijose partijų ir interesų grupių santykiai skiriasi keliais būdais. Viena iš pirmiausia į akį krintančių šio santykio variacijų yra išskirtinės Jungtinių Valstijų pliuralistinės tradicijos ir Vakarų Europos tradicijos skirtumas egzistuojančias socio-ekonominės perskyras perkelti į interesų grupių bei politinių partijų politikos lauką. Europoje dažniausiai matomos dvi susipynusios interesų atstovavimo formos, savo ruožtu atitinkančios egzistuojančias socioekonominės perskyras. Kita vertus, Vakarų Europos tyrėjai pastebėjo pastaruoju metu išryškėjusią pliuralistinę interesų grupių ir partinės politikos sąveiką Vakarų Europos šalyse. Panaši tendencija yra ir šalyse, kuriose vyrauja gilios korporatyvizmo tradicijos, pavyzdžiui, Švedijoje. Tyrėjai pažymi, kad santykiai tarp interesų pagrindu susibūrusių socialinių darinių ir politinių partijų vis labiau primena Jungtinėse Valstijose egzistuojančias tendencijas (Poguntke, 2006: 403), kur „politika reiškia interesų politiką“ (Petracca, 1992: 3). Socialistinėse šalyse

interesų grupės atliko „pavaros diržų“ vaidmenį. Tai reiškia, kad interesų grupės buvo ne tik kad politiškai kontroliuojamos bei suinstrumentinamos, bet ir nuo pat pradžių valdančiojo režimo dirbtinai sukurtos iš viršaus į apačią. Perėjimas į demokratiją buvusiose socialistinėse šalyse interesų grupes įgalino išsivaduoti iš komunistų partijos kontrolės. Politinės liberalizacijos sąlygos (tose šalyse, kuriose tokia liberalizacija iš tiesų įvyko) bei posocialistinių demokratinių sistemų įtvirtinimas lėmė spartų naujų organizuotų interesų grupių formavimąsi. Tačiau mokslininkai buvo linkę atskirai tirti partijų politiką ir interesų grupių politiką šiose šalyse; mažai buvo tiriami jų tarpusavio santykiai.

Šiame darbe daugiausia dėmesio skiriama toms Europos tradicijoms, kurios turėjo įtakos buvusioms socialistinėms šalims ir visuomenėms. Aptardami Slovėniją, pirmiausia turime išnagrinėti tam tikrą stiprios korporatyvizmo Europos demokratinės sistemos potipį, būtent Austriją, kuri kadaise buvo imperijos, apėmusios dabartinės Slovėnijos teritoriją, centras. Iš kitų posocialistinių šalių Slovėnija išsiskiria tuo, jog šioje šalyje įsišaknijusios (neo)korporatyvistinės tradicijos atsekamos iki XIX a., kai Slovėnija priklausė Austrijos-Vengrijos imperijai. Slovėnijos neokorporatyvizmas išgyveno socialistinį periodą ir galiausiai buvo institucionalizuotas naujame posocialistinės demokratinės sistemos kontekste.

Mūsų atliktoje Slovėnijos interesų grupių ir politinių partijų santykių analizėje ryškiausią ilgalaikį aspektą sudaro kintantis profsąjungų ir politinių partijų santykis.

Interesų grupės demokratinių Slovėnijos pertvarkų metu įgavo itin svarbų vaidmenį – apie tai aiškiai byloja senųjų profsąjungų prisitaikymas ir spartus naujų profsąjungų kūrimasis. Drauge profsąjungos¹ iki šiol išliko vienos svarbiausių interesų grupių, nepaisant aibės Slovėnijos visuomenėje įvykusių ekonominių bei politinių pokyčių, tokių kaip įstojimas į Europos Sąjungą (ES), prisijungimas prie euro zonos ir ją paveikusi tarptautinė finansų bei ekonomikos krizė. Ilgą laiką dominavusi socio-ekonominė Slovėnijos paradigma kėlė vieną svarbiausių su šiais pokyčiais susijusių iššūkių. Ji buvo tiesiogiai susijusi su pokyčiais Slovėnijos socialinėje politikoje. Nuo 1989 m. tiek šalies profsąjungos, tiek ir politinės partijos pasižymėjo itin stipriu dinamiskumu. Tai įgalino keletą vienas po kito vykusių persitvarkymų profsąjungų ir politinių partijų santykiuose, kurie (taip pat) formavosi nuolat kintančiomis sąlygomis. Be to, pirmaisiais nepriklausomybės metais, t. y. po 1991-ųjų, politinės partijos ir jų vadovaujamos vyriausybės savo įtaka gerokai nusileido interesų grupėms, lygiai taip pat kaip ir vykdomoji valdžia, kuri buvo kur kas silpnesnė nei jaunas bei vidinių prieštaravimų kamuojamas parlamentas.

¹ 2018 m. Europos socialiniame tyrime Slovėnijoje profsąjungų ar panašios organizacijos nariu save laikė beveik 12 proc. apklaustųjų, t. y. iš esmės tiek pat kaip Vokietijoje ar Airijoje, ir toks narystės mastas buvo didžiausias tarp Vidurio Rytų Europos šalių, kur dažniausiai profsąjungų narystės aprėptis svyruoja tarp 3–6 proc. (pvz., Lietuvoje ji tebuvo 3,4 proc.). Tarp šioje studijoje analizuojamų šalių tik Belgijoje narystė profesinėse sąjungose buvo gerokai didesnė – apėmė 33 proc. respondentų, o Ispanija su beveik 10 proc. jau šiek tiek nusileido Slovėnijai (žr. European Social Survey (2019). ESS Round 9 (2018/2019) Technical Report. London: ESS ERIC- A. K.).

Dėl šiame skyriuje pateikiamų priežasčių ir dėl to, jog profsąjungos sudarė daugiausiai išteklių turintį (angl. *resourceful*) interesų grupių sektorių, daugiausia dėmesio skiriame politinių partijų ir profsąjungų santykiams. Du pagrindiniai analizuojami klausimai yra šie: 1) kokie veiksniai sąlygoja politinių partijų – daugiausia dėmesio skiriant socialdemokratinėms partijoms – ir interesų grupių, konkrečiai profsąjungų, santykius?; 2) kokią įtaką šie santykiai daro nacionalinei politikai ir viešųjų sprendimų priėmimui – ypač socioekonominėje sferoje? Kadangi abi veikėjų grupės siekia daryti įtaką politinių sprendimų priėmimo procesui (partijos tai daro siekdamos galios parlamente, kad galėtų nulemti konkrečius sprendimus, o interesų grupės sprendimus siekia paveikti specifinių savo atstovaujamų interesų pagrindu), politiką laikysime terpe, kurioje susikuria abipusiai politinių partijų (partinių vyriausybių) ir interesų grupių santykiai.

Gvildendami pirmąjį klausimą siekiame parodyti, jog nuo XX a. devinto dešimtmečio profsąjungų ir politinių partijų bei jų vadovaujamų vyriausybių santykiai pasižymėjo savitu dinamiskumu, nes šis laikotarpis žymi politinio pliuralizmo toleravimo pradžią, galiausiai įteisintą tuometinės Slovėnijos Socialistinės Respublikos (taip tuomet šalis vadinosi) Konstitucijos pataisose. Trumpalaikis perėjimas nuo socialistinės valstybės remiamo korporatyvizmo prie profesinių sąjungų pliuralizmo buvo greitai pakeistas naujai politinei sistemai pritaikytu korporatyvizmo atsiradimu, kai dvi profsąjungos išlaikė specialius istorinius santykius su viena iš dviejų pereinamojo periodo socialdemokratinų politinių partijų, t. y. su persitvarkiusios Slovėnijos komunistų lygos sekėjais ir antikomunistine Slovėnijos socialdemokratų partija. Neokorporatvistinių darinių silpnėjimas žengė koją kojon su po 2004-ųjų vykusiais pokyčiais partinėje sistemoje, su įstojimu į Europos Sąjungą (2004 m.), perėjimu prie bendros ES valiutos (2007 m.), su prastu profsąjungų prisitaikymu prie naujų socioekonominių sąlygų, sparčiai mažėjančiu narių skaičiumi profsąjungose ir silpnėjančiu darbdavių interesų atstovavimu. 2008–2010 m. tarptautinės finansinės bei ekonominės krizės sąlygoti sprendimai ES ir pačioje Slovėnijoje taip pat prisidėjo prie neokorporatvistinės politikos susilpnėjimo.

Gvildenant antrąjį klausimą, mūsų tyrimas yra grindžiamas teiginiu, jog jokia viešoji politika modernioje demokratinėje sistemoje nėra įmanoma be valstybinių veikėjų, kurie savo ruožtu yra tiesiogiai ar netiesiogiai susiję su politinėmis partijomis. Teigiame, jog Slovėnijos nuoseklumas socioekonominių pokyčių atžvilgiu ir palyginti stiprios gerovės valstybės išsaugojimas buvo nulemti sąveikos tarp pakankamai stiprių profsąjungų, politinių partijų konsolidacijos procesų ir XX a. dešimtmetyje viena po kitos dominavusių nuosaikių centro kairės Liberalų demokratų partijos vedamų vyriausybinių koalicijų. Priešingai, pirmiau minėti pokyčiai po 2004 m. reikšmingai prisidėjo prie radikalesnės neoliberalios ekonominės paradigmos įvedimo ir po to vykusio gerovės valstybės politikos apkarpymo.

Apskritai pastarųjų metų evoliucija Slovėnijoje atitinka ir kitose Vakarų Europos valstybėse išryškėjusias tendencijas – polinkį į valstybės institucijų bei procesų fragmentaciją ir su tuo susijusią pliuralizaciją.

Mūsų atliktas interesų grupių ir politinių partijų santykių tyrimas remiasi keletu teorinių-konceptualinių prieigų: interesų tarpininkavimo (angl. *interest intermediation*), neokorporatyvizmo ir politikos tinklų (angl. *policy network*) prieigomis. Atsižvelgdami į dinamiškus požiūrius politinių partijų ir interesų grupių santykių tyrimuose, nurodome kiekvienos teorinės prieigos svarbą konkrečiam posocialistinio vystymosi etapui Slovėnijoje.

Kadangi Slovėnija išgyveno keletą kritinių makropolitinių ir ekonominių pertvarų, savo tyrime išskiriame tris makrokintamuosius: a) Slovėnijos makropolitiniai pokyčiai (tarp jų – naujos valstybės sukūrimas ir prisijungimas prie Europos Sąjungos politinės sistemos); b) Slovėnijos makroekonominiai pokyčiai (tarp jų – kapitalistinės ekonominės sistemos išvystymas, Slovėnijos prisijungimas prie bendrosios rinkos apskritai ir euro zonos konkrečiai); ir c) tarptautinės 2008–2010 m. finansų ir ekonomikos krizės pasekmės.

Mūsų analizė remiasi daugybe kokybinių ir kiekybinių tyrimų, atliktų Slovėnijoje iki 2016 m. (juos išsamiau pristatome empirinio tyrimo dalies pradžioje).

Pirmoje šio skyriaus dalyje aptariame teorinę-metodologinę mūsų atlikto interesų grupių ir politinių partijų santykių tyrimo struktūrą, išskirtinį dėmesį skirdami profsąjungoms. Antroje, empirinėje, dalyje pateikiame tyrimo kontekstualizaciją ir veiksmų, turinčių įtakos profesinių sąjungų ir politinių partijų bei profesinių sąjungų ir vyriausybės santykių pokyčiams nuo 1989 m., analizę. Išvadose apibendriname išskirtinius partijų ir interesų grupių santykių Slovėnijoje bruožus, juos susiedami su anksčiau iškeltais pagrindiniais šio tyrimo klausimais.

Interesų grupių ir politinių partijų santykių konceptualizacija

Tarp politinių partijų ir interesų grupių egzistuoja bent trys esminės teorinės perskyros: *pirma* – idealaus tipo skirtumai tarp politinių partijų ir interesų grupių; *antra* – tam tikri skirtumai tarp interesų grupių ir politinių partijų išryškėja žvelgiant į jų dinamiką, t. y. į interesais grįstų organizacijų vystymąsi bei virsmą naujais interesams atstovaujančiais dariniais; *trečia* – santykius politikos formavimo procese. Šie trys aspektai atitinka tris literatūros apie interesų tarpininkavimą ir politikos tinklus segmentus.

Interesų tarpininkavimo prieigai atstovaujanti literatūra į politines partijas ir interesų grupes dažniausiai žvelgia kaip į idealaus atvejo tipus. Tai reiškia, jog interesų grupės dažniausiai pristatomos kaip visuomenę ir vyriausybinių sprendimų priėmimą jungiantys, tačiau pačiam valdančiajam elitui nepriklausantys visuomeniniai dariniai. Kaip parodyta 6.1 lentelėje, interesų grupės yra apibrėžiamos pagal keturis skirtingus matmenis: pagal jų interesus priimant viešosios politikos sprendimus, vyriausybės, tam tikrų politinių klausimų ir politinės veiklos tęstinumo atžvilgiais. Grant (1989: 3) teigia, kad viešoji politika yra esminis komponentas apibrėžiant interesų grupes, nes bet kuris organizuotas subjektas, galintis priimti autoritetingus sprendimus, gali sukurti vidines interesų grupes.

6.1. lentelė. Interesų grupių ir politinių partijų skirtumai

Interesų grupė	Matmuo	Politinė partija
Siekia paveikti politinius sprendimus ir jų įgyvendinimą	Politika	Politinių sprendimų veikėjas (parlamente ir vyriausybiniuose dariniuose)
Skatina (arba stabdo) vyriausybinių veiklų savo interesų atžvilgiu	Vyriausybė	Siekia valdžios / dalyvavimo vyriausybėje / partiniuose vyriausybiniuose dariniuose
Iškelia sau svarbius politinius klausimus	Politiniai klausimai	Bendra, visuminė prieiga, politikos sektorizacija valstybės viduje
Cikliška įsitraukia ir pasitraukia iš politinės veiklos; skirtingi institucionalizacijos lygmenys	Tęstinumas	Tęstinis įsitraukimas ir politinė veikla; institucionalizacija

Nors interesų grupės vaidina įvairius vaidmenis ir atlieka įvairias funkcijas visuomenėje bei yra skirtingu laipsniu institucionalizuotos, jos taip pat gali pasirinkti, kada ir kaip aktyviai dalyvauti konkrečiame politikos procese.

Politinės partijos, visiškai priešingai, yra organizacijos, įsteigtos konkuruoti rinkimų arenoje, kad įgytų įstatymų leidybos ir vykdomąją valdžią ir taip taptų politikos formavimo veikėjomis. Partijų rinkimų programos dažniausiai išreiškia bendrą poziciją visų valdžios sektorių atžvilgiu, o specifiniai politiniai klausimai iškeliami pateikiamuose politiniuose sprendimuose. Tam tikras institucionalizacijos lygmuo bei daugiau ar mažiau pastovus politinės partijos funkcionavimas yra būtini siekiant tapti tiesioginiu valdžios arenos dalyviu. Vakarų Europos politinių partijų tradicija taip pat pateikia keletą skirtingų politinių partijų bei jas supančių organizacijų sąveikos tipų. Politines partijas supantys dariniai dažnai laikomi „gretutinėmis organizacijomis“ (angl. *collateral organisations*), kurių funkcija yra „atliepti konkrečius visuomenės interesus, kurie gali būti tiesiogiai neprieinami politinėms partijoms, kurioms pagal apibrėžimą reikia tarnauti platesniam ir prieštaringesniam interesų ratui“ (Poguntke, 2006: 397). Pastebima daugybė skirtingų tipų gretutinių organizacijų – nuo nepriklausomų organizuotų darinių iki tiesiogiai nuo partijų priklausomų, su jomis susijusių bei jas papildančių organizacijų (Poguntke, 2006: 397–398).

Interesų tarpininkavimo prieigos atstovai du pagrindinius politinių partijų ir politinių partijų santykių tipus įvardija kaip dvi piliečių dalyvavimo politikoje formas (Wilson, 1990: 159). *Pirmiausia* interesų grupės ir politinės partijos konkuruoja tarpusavyje. Paprastai, kai interesų grupės stiprios, politinės partijos yra silpnos ir atvirkščiai. Jų varžybas ir net antipatijas rodo kiekvienos iš dviejų piliečių politinio dalyvavimo formų narystės apimtis. Jungtinės Valstijos dažnai pateikiamos kaip silpnų politinių partijų ir stiprių interesų grupių pavyzdys, lyginant su Vakarų Europos valstybėmis. *Galiausiai* interesų grupės ir politinės partijos kartu vienos kitas ir papildo, nes tarp jų egzistuoja aiškus darbų pasidalijimas.

Politiniu ideologiniu požiūriu interesų grupės ir partijos santykiai gali būti didesniu ar mažesniu mastu apsunkinti dėl jų tarpusavio pažiūrų skirtumų. Kraštutiniais atvejais interesų grupės pasižymi aiškiu politiniu partiškumu. Plačiausiai paplitę ir

dažniausiai minimi tokio partiškumo pavyzdžiai yra profsąjungų ir darbininkų klasei atstovaujančių politinių partijų Europoje bei Jungtinių Valstijų rinkimų kampanijų metu aktyviuose ir konkrečias politines partijas remiančiuose Politinio veiksmo komitetuose (angl. *Political Action Committees*) dalyvaujančios interesų grupės santykiai. Kitoje pusėje aptinkame politiškai nepriklausomas / nešališkas interesų grupes. Tačiau vienos ar kitos interesų grupės sprendimas išlikti partiniu požiūriu nešališkai niekada nėra amžinas – interesų grupė gali būti šališka arba nešališka tam tikru metu arba nuolat. Galų gale nepriklausomoms interesų grupėms sunku dalyvauti formuojant politiką, jei jos visai nėra politinės. Iš tiesų, siekdamas įgyvendinti konkrečius su politika susijusius projektus, interesų grupės dažnai siekia vienos ar kitos politinės partijos paramos, nepriklausomai nuo ideologinės šių orientacijos. Be šių dviejų idealaus tipo santykių (partinių ir nepriklausomų interesų grupių), mes taip pat galime matyti interesų grupių ir valstybės santykius, visų pirma prieš akis turėdami dvi teorijas – pliuralizmo ir korporatyvizmo. Mūsų tyrime yra svarbu pažymėti, kad dažnai nepaisoma, kad abi šios teorijos iš tikrųjų valstybei suteikia tam tikrą vaidmenį.

Pagrindinė *pliuralizmo* idėja ta, kad demokratija yra organizuotų grupių, o ne individų varžybos, kurios skiriasi dydžiu, ištekliais ir galia. Tačiau nė viena grupė negali primesti savo politikos visuomenei ar užtikrinti, kad jos interesai nuosekliai vyrautų priimant daugumą politinių sprendimų (Grant, 1989: 25–30; Taylor, 1989: 173). Valstybės vaidmuo yra prižiūrėti egzistuojančių interesų grupių konkurenciją, kad politiniai sprendimai galėtų būti priimami priklausomai nuo varžybų tarp interesų grupių rezultatų. Todėl valstybė yra konkuruojančių reikalavimų arbitrė, taip pat ji atsakinga už politinių sprendimų įgyvendinimą (Taylor, 1989: 173). Vadinasi, netikslu būtų sakyti, kad valstybė yra neutrali arba pasyvi (Taylor, 1989: 173).

Korporatyvizmas kartais yra vertinamas kaip pliuralizmo teorijos forma, nors tai komas profsąjungoms (ir darbdaviams) ir jų integracijai į politikos procesą, remiantis tarpusavio mainais tarp jų ir valstybės formuojant ir įgyvendinant politiką (Taylor, 1989: 174–175). Paprastai korporatyvizmas interesų grupes vertina per trišalius valstybės (vyriausybės) atstovų, darbdavių ir darbuotojų organizuotų interesų susitarimus. Tai darydamas, jis siekia depolitizuoti opius klausimus, ypač darbo santykių srityje, ir taip sustiprinti valdymą (Grant, 1989: 32–36; Taylor, 1989: 173).

Sistemiškiausia dinaminė prieiga, aptarianti partijų ir interesų grupių santykį, yra profsąjungų ir politinių partijų Vakarų Europoje atvejis. Istorškai šis santykis kilo iš kolektyvinių profsąjungų veiksmų, į kuriuos vienaip ar kitaip atsakė darbininkų klasei atstovavusios politinės partijos. Be ideologinių sąsajų, profesinės sąjungos ir darbininkų klasės politinės partijos išplėtojo ir struktūrinius bei organizacinius ryšius. Po 1945 m. tam tikrų šalių profsąjungos su valstybe išplėtojo itin artimus, neokorporatyvistinio pobūdžio susitarimus grįstus ryšius.

Akademiniėje literatūroje pliuralizmas ir korporatyvizmas traktuojamas kaip viena kitai oponuojančios teorijos. Po reikšmingų socialinių, ekonominių ir politinių pokyčių Vakarų Europoje nuo praėjusio amžiaus septinto dešimtmečio mokslininkai persvarstė teorinį-konceptualų aparatą, skirtą interesų tarpininkavimui tirti. XX a.

aštunto dešimtmečio pabaigoje britų tyrėjai ėmė taikyti *politikos bendruomenės* (angl. *policy communities*) sąvoką, apibūdinančią aplink konkretų vyriausybės departamentą susibūrusius darinius bei jų klientų grupių tinklą (Richardson ir Jordan, 1979: 174). Nors Grant (1989: 25) tokį požiūrį laiko neopluralistiniu, kita vertus, aplink van Waarden susibūrusi tyrėjų grupė įvedė *politikos tinklo* (angl. *policy network*) sąvoką (Jordan ir Schubert, eds., 1992). Skirtingai nuo pliuralistinės ir korporatyvistinės teorijos, politikos tinklo prieiga siūlo mezolygmens išvalgą apie politikoje dalyvaujančių veikėjų (Schubert ir Jordan, 1992; van Waarden, 1992) santykius. Kitas politikos tinklo prieigos privalumas yra tai, jog ji leidžia geriau suprasti fragmentuotus politinius procesus ir mezo- bei mikrolygmens kintamųjų derinius į politikos veikėjus orientuotoje politikos formavimo procesų analizėje (žr., pvz., Daugbjerg, 1998).

Profsajungų ir politinių partijų bei partinių vyriausybių santykių modeliai ir jų veiksniai

Interesų grupių ir politinių partijų santykių modeliai iki šiol buvo tiriami remiantis arba interesų grupių, arba politinių partijų tyrimams skirta literatūra. Tačiau šie skirtingi literatūros segmentai neatsižvelgia į realiai egzistuojančių atsakymų į klausimą, kam ko reikia labiausiai, kompleksiskumą.

Profsajungų ir politinių partijų atveju į šį klausimą buvo mėginta atsakyti teigiant, jog neįmanoma pasirinkti vienos ar kitos stovyklos, nes tarp dviejų organizacijų formų egzistuojantis santykis yra grįstas abipusiais mainais. Istoriniu požiūriu būtų galima teigti, kad politika modernioms profsajungoms tapo „neišvengiamumu“ (Taylor, 1989: 1). Šios pradėjo kurtis XVIII a. pab.–XIX a. pr., formuojantis pramoninei visuomenei ir sparčiai augant socialinei, ekonominei ir politinei nelygybei. Viena vertus, dėl profsajungų individualaus darbininko galia siejant su besikuriančios pramoninės visuomenės ekonomine galia galėjo tik išaugti; kita vertus, iki tol buvusi menka profsajungų įtaka padidėjo tada, kai jos prisijungė prie darbininkų klasėms atstovaujančių partijų organizavimo. Taigi partijų ir profsajungų saitai buvo grįsti bendrais ideologiniais elementais, organizaciniais ryšiais ir rinkiminiu bendradarbiavimu (Taylor, 1989: 49; Jalali, Silva ir Silva, 2012: 65).

Tačiau profsajungų ir politinių partijų santykis vystėsi ne tik kaip mainai tarp dviejų besikuriančių organizacijų. Kertiniai artimo profsajungų ir politinių partijų santykių pavyzdžiai yra Didžiosios Britanijos profesinės sąjungos ir Leiboristų partija, taip pat ir Švedijos profesinės sąjungos bei Švedijos socialdemokratų partija. Tačiau kritiniais laikotarpiais, tokiais kaip karas arba ekonomikos krizė, valstybė (per ją politinės partijos) taip pat atliko svarbų vaidmenį įtraukiant profsajungas į politinių sprendimų priėmimo procesą. Valdančiųjų partijų elitai profsajungoms dalyvauti politikoje leido tam, kad galėtų lengviau jas valdyti. Be to, daugybė Vakarų Europos profsajungų pagrindiniu savo politinės veiklos tikslu laikė įtaką valstybės (partijų)

procesams (Taylor, 1989: 2–3). Žvelgdami į šio meto tendencijas galėtume išskirti polinkį į pliuralizmą tose politikos srityse, kuriose iki šiol dominavo neokorporatystiniai dariniai (žr. 6.1 pav.).

Kolektyviniai socioekonominiai veiksmai	Politizacija →	Profsąjungų santykis su valstybe	Pliuralizacija →	Profsąjungos kaip pliuralistinių politinių tinklų veikėjos
Darbininkų klasės kūrimas; kolektyviniai veiksmai siekiant darbo sąlygų pagerinimo; politinio atstovavimo trūkumas	Organizuotos ir gana stiprios profsąjungos; darbininkų klasėms atstovaujančių politinių partijų kūrimasis; profsąjungų ir politinių partijų mainai	Neokorporatyzmas; mainai tarp profsąjungų, darbdavių organizacijų ir vyriausybės	Kintanti visuomeninė struktūra (postmodernios tendencijos); profsąjungų silpnėjimas; į socialines klases besiremiančių partijų silpnėjimas; neokorporatyzmo silpnėjimas	Profsąjungos vis labiau panašėja į kitas interesų grupes

6.1 pav. Kintančios profsąjungų, politinių partijų ir partinių vyriausybių santykio tendencijos

Siekiant išskirti interesų grupių ir politinių partijų santykius formuojančius veiksnius, privalu turėti omenyje tai, jog, kaip pažymi Haugsgjerd Allern (2010: xv), *politinės partijos yra drauge ir valdžios mechanizmai, ir visuomeninės organizacijos*, taip pat ir faktą, jog *partinės organizacijos įgalina politikos ir visuomenės bendradarbiavimą*. Pasak Wilson (1990: 156–172), interesų grupių ir politinių partijų santykį veikia keturi kartiniai veiksniai: 1) politinės sistemos pobūdis; 2) interesų grupės apimtis (jai priklausančiųjų skaičius); 3) narystės interesų grupėje pobūdis – kai kurios interesų grupės pagal apibrėžimą bendradarbiauja su tam tikromis politinėmis partijomis (ūkininkai ir valstiečių politinės partijos; darbininkų klasė ir jai atstovaujančios partijos); ir 4) interesų grupės vadovavimo mechanizmo pobūdis (politinė bei ideologinė interesų grupių orientacija ir lyderių nepriklausomumas likusių narių atžvilgiu).

Taylor (1989: 97), remdamasis JAV, Jungtinės Karalystės, Vakarų Vokietijos ir Japonijos sistemų palyginimu, išskiria tris pagrindinius santykio tarp *politinės sistemos* ir profsąjungų tipus:

- integraciniai santykiai, kai profsąjungoms suteikiamas valdančiųjų institucijų statusas; pagrindinis šio tipo pavyzdys yra Švedija iki septinto dešimtmečio pabaigos;
- įtraukiantys santykiai, t. y. profsąjungoms priskiriamas reprezentacinis vaidmuo, vyriausybė periodiškai siekia jų patarimų ir kartu leidžia dalyvauti svarbiuose sprendimų priėmimo procesuose; tarp tokių atvejų aptinkame Vakarų Vokietiją ir Jungtinę Karalystę iki aštunto dešimtmečio pabaigos;

- marginalizuojantys santykiai, kai profsąjungos nustumiamos į šalį ir, nors joms suteikiamas reprezentacinis statusas, dėl valdančiųjų elitų arba nevieningos politinės sistemos išlieka sprendimų priėmimo paribiuose; tarp tokių pavyzdžių rastume Japoniją, JAV ir Jungtinę Karalystę Thatcher valdymo laikotarpiu.

Nors profsąjungoms suteikiamo statuso atžvilgiu politinės sistemos ir skiriasi tarpusavyje, nė viena iš jų neužkerta kelio vienokiam ar kitokiam profesinių sąjungų politiniam dalyvavimui (Taylor, 1989: 97).

Interesų grupės *dydis* (jos narių skaičius) profsąjungų atveju yra neišvengiamai svarbus, nes jis veikia profesinių sąjungų vietą politikoje: kuo svarbesnis profsąjungų vaidmuo konkrečioje politinėje sistemoje, tuo labiau pasireiškia tiesioginis jų dalyvavimas politiniuose procesuose politinių partijų bei partinių vyriausybių atžvilgiu.

Interesų grupės narystės pobūdžio svarbą gali įrodyti tai, kad profesinės sąjungos užmezgė glaudesnius ryšius su socialdemokratinėmis partijomis ir turėjo geresnes galimybes formuoti politiką, kai kairiosios partijos buvo vyriausybėje.

Interesų grupių lyderystės pobūdis pasirodė esąs savarankiškas veiksnys, kai tarp profesinės sąjungos vadovybės ir jos narių buvo didesni ideologiniai politiniai skirtumai, taip pat kai politinė vadovybė turėjo didesnę autonomiją.

Slovėnijos atvejo analizei suformulavome (kitoje skyriaus dalyje pristatomą) tyrimo planą, kuris grindžiamas teorine prielaida, kad profsąjungų ir politinių partijų bei vyriausybių santykiai yra dinaminio pobūdžio ir formuojami sudėtingo vidinių bei išorinių veiksnių derinio.

Profsąjungų ir politinių partijų santykių Slovėnijoje modeliai bei veiksniai

Kontekstualizacija

Slovėnija priklauso grupei posocialistinių Vidurio Europos šalių, kuriose palankios socioekonominės sąlygos sėkmingai prisidėjo prie demokratinių pertvarkų ir kurių konstitucijos prezidentams suteikė daugiausia ceremonines galias. Tačiau 1991 m. priimta Slovėnijos konstitucija tarp kitų dalykų pabrėžia ir tai, jog Slovėnija yra gerovės valstybė. Negana to, konstitucinė Slovėnijos sistema apibrėžia ir aukštesniuosius parlamento rūmus – Nacionalinę tarybą, atstovaujančią teritoriniams vietinių bendruomenių interesams, ir tam tikrus funkcinis interesus, su kuriais yra tiesiogiai susijusios ir darbdavių bei darbuotojų interesus išreiškiančios organizacijos. Realūs profsąjungų, darbdavių atstovų ir politinių partijų bei vyriausybių santykiai šiame griežtai apibrėžtame instituciniame kontekste įgavo daugybę skirtingų pavidalų. Tad kaip ir kodėl šie santykiai kito ir kaip reikia apibrėžti šių pokyčių nulemtas pasekmes nacionalinei makrolygmens socioekonominiai politikai?

Detalus empirinio tyrimo planas

Kad atsakytume į išsikeltus tyrimo klausimus, pirmiausia pateikiame profsąjungų ir politinių partijų santykių modelius Slovėnijoje nuo XX a. devinto dešimtmečio pabaigos.

Atlikdami empirinę analizę, taikome dvi profsąjungų ir politinių partijų santykio kintamumui įtaką darančias veiksnių grupes, kurias išskiriame remdamiesi pasirinkta teorine prieiga. Šias dvi grupes sudaro vidiniai ir išoriniai veiksniai.

Vidinius veiksnius sudaro:

- politinių partijų ir partinės sistemos ypatybės;
- profsąjungų ypatumai: profesinių sąjungų skaičius, narystės profesinėse sąjungose dydis (narių skaičius), profesinių sąjungų prisitaikymo politika; ir
- darbdavių interesų atstovavimo ypatybės.
- Politinę sistemą laikome konstanta, nes nuo demokratinių pertvarkų pradžios Slovėnija buvo parlamentinė respublika, kuriai būdinga proporcingo atstovavimo sistema.
- *Išorinius veiksnius* sudaro:
- ES įtaka ir
- globalūs veiksniai – 2008–2010 m. pasaulinė finansų bei ekonomikos krizė.

Pokyčius socioekonominėje valdžios politikos paradigmoje (gerovės valstybės paradigma; neoliberali paradigma) laikome profsąjungų ir politinių partijų / vyriausybių įvairių santykių *pasekmėmis*. Toliau pateikiama analizė yra pagrįsta teorine literatūra ir empiriniais tyrimais.¹

Profsąjungų ir politinių partijų santykių Slovėnijoje modeliai

Profsąjungų ir politinių partijų bei partinių vyriausybių santykiai iki šiol išgyveno tris esminius etapus.

Pirmasis etapas – pliuralizacija. Pereinamuoju laikotarpiu, kuris prasidėjo 1991 m., profsąjungos, politinės partijos ir jų santykiai pasižymėjo pliuralizmu. Labiausiai išskirtinis šio laikotarpio bruožas yra dviejų ideologinių / politinių blokų formavimasis, grįstas perskyra tarp pokomunistinių ir antikomunistinių nuostatų. Apie tai byloja artimi atsinaujinusių anksčiau egzistavusių profsąjungų (Laisvosios Slovėnijos profsąjungos – *Svobodni sindikati Slovenije*) ir atsinaujinusios Komunistų lygos sekėjų (Socialdemokratų susivienijimas – *Združena lista socialnih demokratov*), o drauge ir naujai susikūrusios opozicinės profsąjungos, „Nepriklausomybė“ (*Neodvisnost*) ir naujos, antikomunistinės socialdemokratų partijos santykiai.

Profsąjungų ir politinių partijų ryšiai nesunkiai pastebimi tarporganizaciniuose segmentuose – vadovai tiesiogiai dalyvauja ir vienoje, ir kitose organizacijose,

¹ Fink-Hafner, 1991; Zajc et al., 1992; Zajc et al., 1994; Fink-Hafner et al., 1996; Fink-Hafner et al., 2012, ir Fink-Hafner et al., 2016 – įtraukta į Europos mokslo fondo projektą 10-ECRP-008: *Comparative Research on Interest Group Politics in Europe* (Lyginamieji interesų grupių politikos Europoje tyrimai) – INTEREURO).

ir ideologinių jų pateikiamų programų panašumuose. Opozicinės socialdemokratų partijos susikūrimo atveju ją palaikiusi opozicinė profsąjunga atliko kartinį vaidmenį kuriant pačią partiją. Ši profesinė sąjunga prisidėjo žmogiškaisiais bei organizaciniais ištekliais, taip užtikrindama naujai partijai ne tik pakankamai narių, bet ir balsus per rinkimus. O naujai įkurta partija pagelbėjo atnaujinant nuo Slovėnijos demokratinių pertvarkų pradžios ryškiai susilpnėti spėjusią profsąjungą.

Ideologiniai panašumai taip pat atliko svarbų vaidmenį skatinant profesinės sąjungos narių paramą konkrečiai partijai rinkimuose. Atsinaujinusių profsąjungų nariai turėjo kiekybiškai aiškų polinkį balsuoti už reformuotas politines organizacijas, o antikomunistinės profsąjungos nariai buvo linkę balsuoti už naujai įkurtas opozicines partijas (Fink-Hafner 1994: 39–40).

Nors tarp dviejų organizacinių porų ir egzistavo aiškūs, bendromis pokomunistinėmis / antikomunistinėmis nuostatomis grįsti ideologiniai bei politiniai ryšiai, abiem poroms buvo būdingas ir aiškus darbo pasidalijimas tarp profsąjungai ir politinei partijai atitekusių uždavinių. Iš tiesų, nepaisant ideologinio / programinio pobūdžio sutarimo kiekvieno bloko viduje, konfliktai išryškėjo tarp politinių partijų ir profesinių sąjungų tam tikrose politikos srityse. Vienas žymiausių opozicinių lyderių (buvęs disidentas Jože Pučnik) viešai pareiškė, jog profsąjungos ir politinės partijos yra viena nuo kitos priklausomos, todėl turėtų dalytis bendrais ištekliais ir vadovautis principu „atskiros, bet viena nuo kitos priklausomos“ (Tednik).

Antrasis etapas – parlamentarizmo ir korporatyvizmo sąveika. Visuotinis 1992-ųjų streikas, kuriame dalyvavo apie 400 tūkst. žmonių, silpnas koalicines vyriausybes privertė nusileisti profsąjungoms ir jų siūlomiams neokorporatyvistiniams susitarimams. Dešimtmetis po streiko buvo paženklintas neokorporatyvizmo stiprėjimu ir politinių partijų konsolidacija, taip pat su tuo susijusiu parlamentarizmo silpnėjimu. Pirmojo besikuriančios demokratijos dešimtmečio pabaigoje Slovėnijos ir kitų Vidurio Europos šalių parlamentai daugiausia supanašėjo savo užimama padėtimi su senųjų Vakarų Europos demokratijų parlamentais, kuriuose įstatymų leidžiamoji valdžia yra linkusi nusileisti vykdomosioms institucijoms (Norton ir Olson, 2007). Vis dėlto Slovėnijoje parlamentinė sistema leido profesinėms sąjungoms užsiimti lobizmu įstatymų leidžiamajoje valdžioje, kai jos nesugebėjo sėkmingai siekti savo interesų per neokorporatyvistinį susitarimą.

Trečiojo etapo metu galios poslinkis nuo parlamentinės link vykdomosios valdžios sutampa su neokorporatyvizmo silpnėjimu. Antrojo Slovėnijos demokratinių pertvarkų dešimtmečio pabaigoje įstatymų leidžiamoji valdžia įgavo su brandžių demokratijų parlamentais palyginamą galią (Fish ir Kroenig, 2009), tačiau dėl Slovėnijos prisijungimo prie Europos Sąjungos ji buvo nustumta į šalį nacionalinių vykdomųjų institucijų, kurios tapo pavaldžios ES konstitucinėms nuostatoms. Nacionalinė asamblėja, aktyviai dalyvavusi priimant su naryste Europos Sąjungoje susijusius sprendimus, po visateisio įstojimo į ES prisiėmė pasyvėjantį vaidmenį. Radikali partinės sistemos destabilizacija 2004-aisiais taip pat prisidėjo prie menko parlamentarų bei vyriausybės dalyvavimo ES procesuose.

Nuo Slovėnijos narystės ES pradžios didžioji dalis socialinių partnerių, aktyviai dalyvavusių derybose dėl įstojimo į ES, vėliau buvo išstumti iš ES politinių sprendimų priėmimo procesų. Lygiai taip pat kaip ir Nacionalinė asamblėja, Socialinė ir ekonominė taryba daugiausia dėmesio skyrė nacionaliniams politiniams klausimams, nors nemažai šių klausimų yra nulemti ES ir dėl to reikalauja nacionalinių veikėjų indėlio ES lygmens politiniuose procesuose.

Trys čia pateikti profsąjungų ir politinių partijų bei partinių vyriausybių santykių vystymosi etapai nėra išskirtiniai. Priešingai, juos papildė įvairūs politikos tinklai. Tai parodo 1994-aisiais atlikta parlamentarų apklausa, kurioje didžioji dalis apklaustųjų teigė, jog profsąjungos yra pati įtakingiausia interesų grupė parlamentinių sprendimų atžvilgiu, o Prekybos rūmai atsidūrė ketvirtitoje vietoje – ūkininkų ir neįgaliųjų organizacijų užnugaryje (Fink-Hafner, 1994: 34). Profsąjungų veikla pasižymėjo švietimo, kultūros ir sporto politikos srityse, taip pat ir darbo bei socialinėje politikoje, tarptautiniuose santykiuose ir vidaus politikoje. Prekybos rūmai pasižymėjo ekonominės politikos, tarptautinių santykių ir vidaus politikos srityse (Fink-Hafner, 1994: 37).

Partijų ir partinės sistemos ypatybės

Pereinamojo laikotarpio politinių partijų erdvė vystėsi kartu su visiškai naujų politinių partijų organizavimusi iš apačios į viršų ir senų vadinamųjų socialinių ir politinių organizacijų, kurios jau egzistavo buvusioje (socialistinėje) sistemoje, prisitaikymu prie naujų sąlygų. Nors pagrindinė politines partijas skyrusi riba ir buvo perskyra tarp antikomunistų ir pokomunistų, ji buvo smarkiai susipynusi su perskyra tarp naujų ir senų politinių partijų, tarp ideologinių centro dešinės bei centro kairės partijų skirčių.

Demokratinų pertvarkų pradžiai būdingas radikalus politinis pliuralizmas pamažu buvo pakeistas stabilesniu penkių politinių partijų formuojamu branduoliu. Tarp jų buvo dvi centro kairės pakraipos anksčiau veikusių komunistinio laikotarpio partijų ipėdinės, kurios susikūrė po senų sociopolitinių organizacijų pertvarkų, ir keltas naujų, centro dešinės pakraipos politinių partijų. Greta pastarųjų, partinės sistemos ašį sudarė pertvarkyta Socialistinio jaunimo lyga, tapusi Liberalų partija (vėliau Slovėnijos liberalai demokratai), kuriai priklausė visi po 1992 m. ėjusio dešimtmečio ministrai pirmininkai. Partinės sistemos formavimasis žengė koją kojon su gana stabilia tripartine sistema. Vėliau vykęs Slovėnijos liberalų demokratų susilpnėjimas sugrąžino Slovėniją prie dvipartinės sistemos.

Proporcinė Slovėnijos rinkimų sistema leido formuoti koalicines vyriausybes, kurios savo ruožtu stiprino fragmentuotos ir atviros partinės sistemos vystymąsi. Vyriausybės pasižymėjo ideologiniu heterogeniškumu, o tai profsąjungoms leido išplėsti savo įtakos zoną. Vidinių valdančiosios koalicijos problemų laikotarpiais ministrai pirmininkai buvo linkę kviesti profsąjungas prie derybų stalo (Fink-Hafner, 1994: 42).

Partinės sistemos destabilizacija ES kontekste, ypač tarptautinės 2008 m. finansinės bei ekonominės krizės akivaizdoje, susilpnino po nepriklausomybės konsolidacijos laikotarpio metu dominavusias politines partijas (Fink-Hafner, 2012). Po 2008-ųjų

Slovėnijoje įvyko dveji priešlaikiniai rinkimai ir buvo suformuotos keturios skirtingos vyriausybės. Dvi koalicinės vyriausybės (vadovaujamos ministro pirmininko Bratušek ir ministro pirmininko Cerar) buvo vedamos naujų politinių partijų, susiformavusių vos prieš rinkimus. Todėl parlamento narių kaita buvo milžiniška.

Ankstyvojo, pereinamojo laikotarpio politinės partijos Slovėnijoje skirstėsi pagal kairės ir dešinės, pokomunistinės ir antikomunistinės pakraipų spektrą, drauge kurdamos ir naujas, „kairiaisiais bei senais“ ir „dešiniaisiais bei naujais“ interesais grįstas organizacijas (to pavyzdžiai yra viena kitą jungiančios organizacijų poros, tokios kaip profsąjungos, skautų būreliai (*skavti*² / *taborniki*³, naujos ir senos alpinistų asociacijos ir t. t.). Priešingai, dauguma vėliau įkurtų politinių partijų yra individualių arba tam tikros piliečių grupės pastangų rezultatai, neturintys jokios aiškos socialinės kilmės ar saitų su konkrečia interesų grupe arba socialiniu judėjimu. Dėl to ilgiau egzistuojančios interesų grupės ieškojo naujų būdų paveikti šias naujai susikūrusias valdžios partijas.

Profesinių sąjungų ypatybės

Socialistiniu laikotarpiu egzistavo tik viena profesinė sąjunga, kuriai priklausė visi šalies dirbantieji. Griuvus socializmui, ši profsąjunga buvo priversta varžytis su daugybe naujai susikūrusių profsąjungų. Vis dėlto ji išliko didžiausia Slovėnijos profsąjunga ir nesiliovė naudodamasis iki tol įtvirtintais organizaciniais tinklais bei ištekliais. Po 1990 m. priimtų pirmojo Kongreso reformų prie jos papildomai prisijungė 100 tūkst. narių. Remdamasis įvairiais šaltiniais, Rugeli (2016: 58) pažymi, kad 1991 m. atsinaujinusi profsąjunga turėjo 430 tūkst. narių. Naujoji KNSS – „Nepriklausomybė“, Naujųjų Slovėnijos profsąjungų konfederacija (KNSS) – dešimto dešimtmečio viduryje tapo antra didžiausia šalies profsąjunga, kuriai priklausė apie 10 proc. visų šalies profsąjungų narių (Kanjuro Mrčela, 2006: 5).

Tačiau dešimtame dešimtmetyje dėl sparčiai išaugusio nedarbo profsąjungoms priklausanti darbo jėgos dalis sumažėjo nuo 58,6 iki 48,8 proc. Iki Slovėnijos prisijungimo prie Europos Sąjungos narystės profsąjungose lygis laikėsi apie 40 proc. Tačiau iki 2005 m. profsąjungos prarado apie 6 proc. savo narių (Stanojevič ir Klarič, 2013: 5), o finansų ir ekonomikos krizė narystę sumažino dar 22 proc. (Štrukelj v Košak, 2014). 2016 m. didžiausiai Slovėnijos profsąjungai priklausė apie 150 tūkst. narių (Rugeli, 2016: 60). Dauguma jų buvo tradicinės pramonės darbuotojai, kurie savo ruožtu sudarė vis mažėjančią socialinę grupę. Tačiau drauge profsąjungos nesugebėjo efektyviai prisitaikyti prie kintančių socioekonominių sąlygų ir vis didėjo darbuotojų, neginamų profesinių sąjungų, skaičius.

Šie narystės pokyčiai taip pat turėjo įtakos profesinių sąjungų pajamoms iš narystės mokesčio. Gerokai aukštesnis visu etatu profsąjungai kaip organizacijai dirbančių darbuotojų skaičius išliko Laisvosiose profsąjungose (*Zveza svobodnih sindikatov*),

² Katalikų bažnyčiai artima asociacija.

³ Nuo Katalikų bažnyčios nepriklausoma asociacija.

kuriuose 2014 m. visu etatu dirbo net 50 darbuotojų, o antrojoje pagal dydį profsąjungoje KNSS tuo pačiu metu dirbo vos 9 darbuotojai (Stanojević in Mrčela, 2014).

Pasisakydamos už neokorporatyvistinius susitarimus, Slovėnijos profsąjungos politinius sprendimus siekė paveikti ir parlamentiniais kanalais – ypač tada, kai, jų manymu, buvo nepakankamai atsižvelgiama į socialinės partnerystės principu išreikštus jų interesus. Dėl to masiniai protestai, demonstracijos ir streikai atitinkamai išliko svarbiomis profsąjungų strategijomis siekiant paveikti ir vyriausybę, ir pačius darbuotojus. Patys reikšmingiausi profsąjungų protestai buvo suorganizuoti 1991, 1992, 1996, 1998, 2000, 2004, 2005, 2007 m., du kartus 2008, 2009 m., du kartus 2012 ir kartą 2015 m. (Rugelj, 2016: 62–63). Profsąjungos išliko santykinai stipriomis interesams atstovaujančiomis organizacijomis (Stanojević in Kanjua Mrčela, 2014), nors narių jose vis mažėjo – nuo 100 proc. 1990 m. iki 63,5 proc. 1994 m. ir galiausiai 42 proc. 1998 m.; šis skaičius išliko stabilus iki 2000 m. (41,3 proc.) (Stanojević, 2003). Dėl sumenkusių išteklių profesinės sąjungos ėmė dažniau bendradarbiauti tarpusavyje siekdamos paveikti valdžią (Rugelj, 2016).

Darbdavių interesų atstovavimo bruožai

Pagrindinė darbdaviams Slovėnijoje atstovavusi organizacija ilgą laiką buvo Prekybos rūmai (angl. *Chamber of Commerce*). Socialistiniu laikotarpiu ši institucija, kuriai buvo suteikta teisė siūlyti įstatymų projektus, atliko svarbų vaidmenį tuometinėje politinėje sistemoje. Kapitalistinės ekonominės sistemos kūrimosi laikotarpiu ir tęsiantis Slovėnijos deryboms su Europos Komisija dėl šalies narystės ES, Prekybos rūmai artimai bendradarbiavo su vyriausybe.

Kai profsąjungoms pavyko įtikinti politinį elitą įtvirtinti neokorporatyvistinio pobūdžio susitarimus, Prekybos rūmai atrodė kaip natūralūs darbdavių interesų atstovai – nors ir pasigirsdavo prieštaravimų, kad Prekybos rūmai neatitiko europietiško standartų dėl privalomos narystės. Dėl to buvo įkurta Slovėnijos darbdavių asociacija (*Združenje delodajalcev Slovenije*, ZDS)⁴, o privaloma narystė Prekybos rūmams buvo pakeista savanoriška naryste, kuri savo ruožtu sumažino tiek narių skaičių, tiek organizacijai prieinamų išteklių mastą. Palyginti su Prekybos rūmais, Slovėnijos amatų rūmai (*Obrtna zbornica Slovenije*, OZS), Slovėnijos darbdavių amatininkų asociacija (*Združenje delodajalcev obrtnih dejavnosti Slovenije*, ZDOS) išliko silpnomis darbdavių organizacijomis ir narių skaičiaus, ir išteklių atžvilgiu. Slovėnijos amatų rūmai (OZS) privalomą narystę išlaikė iki 2013 m. kovo, kai Nacionalinė asamblėja priėmė ją draudžiantį įstatymą. 2004 m. Slovėnijos amatų rūmams priklausė apie 47 000 narių (Kanjua Mrčela 2006: 6). Slovėnijos darbdavių amatininkų asociacija (ZDOS), įkurta 1994 m. birželį, augo panašiu tempu kaip ir

⁴ Įkurta 1994 m. vasario 22 d. ILO ir Tarpautinės darbdavių organizacijos (*International Organisation of Employers*, IOE) patarimu. 1997-ųjų pradžioje jai priklausė 1 618 įmonių, kuriose dirbo apie 60 proc. privataus sektoriaus darbo jėgos ir kurios atstovavo 49 proc. visų tuo metu egzistavusių įmonių. 2004 m. jai priklausė 1 200 narių (Kanjua Mrčela, 2006: 6).

Prekybos rūmai ir 1997 m. jai priklausė 2 730 narių, o 2004 m. – 2 950 narių (Kanjuo Mrčela, 2006: 6).

Kaip rodo 6.2 lentelė, darbdavių interesams atstovaujančios organizacijos Slovėnijoje susilpnėjo dar prieš tarptautinės finansų ir ekonomikos krizės pradžią ir su tuo susijusiomis vyriausybėmis paskolomis – iš pradžių Janša vadovaujamos centro dešinės vyriausybės, o paskui Pahor centro kairės vyriausybės laikotarpiais – pirmiausia siekiant sušvelninti krizės poveikį Slovėnijos socialinei politikai.

Europos Sąjungos įtaka

Derybų su Europos Komisija metu profsąjungos nepraleido progos išreikšti konkrečius savo interesus, nusileisdamos tiems sprendimams, kurie buvo laikomi nacionaliniu, prisijungimo prie ES sąlygas geriau patenkinti leidžiančiu interesu. 2003 m. buvo įgyvendinti visi Maastrichto kriterijai, išskyrus infliacijos lygį. Slovėnijos profsąjungos nesitikėjo neoliberalaus ekonominio pokrypio, kuris Europos Sąjungoje prasidėjo 2004-aisiais, kai Slovėnija tapo ES nare.

Kaip taikliai numatė Grabbe (2003), Slovėnija perėmė pačioje ES struktūroje egzistavusius demokratijos trūkumus. Mūsų tyrimui itin svarbus yra ES politinėje sistemoje susiformavęs vykdomosios valdžios stiprinimo polinkis (Poguntke, 2008) – ypač tarptautinės finansų ir ekonomikos krizės laikotarpiu (Jabko, 2011). Tarybos sprendimų priėmimo neskaidrumas, *ad hoc* sprendimai ir demokratinės priežiūros (angl. *democratic supervision*) trūkumas buvo esminiai veiksniai, nulėmę Slovėnijos nacionalinės vyriausybės subordinaciją ES priimamiems sprendimams – kaip tai parodo Slovėnijos nusileidimas skolintojams iš užsienio.

Kaip euro zonos narė nuo 2007-ųjų, Slovėnija buvo priversta skolinti Graikijai, kad išgelbėtų ją nuo finansų krizės. Be to, jausdama išorinį spaudimą, Slovėnijos valdančioji koalicija įtraukė „auksinę biudžeto taisyklę“ į 2013 m. gegužės konstitucines pataisas – tai savo ruožtu oficialiai apribojo socialinei politikai skirtą biudžetą. Nėgana to, buvo priimtas referendumus reglamentuojantis įstatymas, draudžiantis tuos referendumus, kurie siektų pasipriešinti viešąjį biudžetą apkarpančių įstatymų projektams. Dušan Semolič, didžiausios Slovėnijos profsąjungos lyderis, teigia, jog šios dvi įstatyminės pataisos buvo skirtos Europos Komisijai patenkinti ir šalies profsąjungoms susilpninti (Rugelj, 2016: 124).

Europos Komisija ragino Slovėnijos vyriausybę paruošti naują skirtingų socialinių partnerių susitarimą, siekiant stabilizuoti vis aštrėjančią situaciją šalies viduje ir užtikrinti sklandų kapitalo funkcionavimą (interviu su pagrindinės profsąjungos lyderiu Dušan Semolič – Rugelj, 2016). Tačiau, kaip dažnai nutinka silpnų socialinių partnerių susitarimams, šis neturėjo jokių realių pasekmių.

Globali įtaka: tarptautinė finansų ir ekonomikos krizė

Globalizacija tiesiogiai ir netiesiogiai paveikė Slovėnijos politikos veikėjus ir aplinkybes. Netiesioginis globalizacijos poveikis atsiskleidžia Tarptautinės darbo

organizacijos (angl. santrumpa ILO) ir Tarptautinės darbdavių organizacijos (angl. santrumpa IOE) rekomendacijoje, kurioje įtvirtinta savanoriška narystė darbdavių organizacijose. Ši rekomendacija darbdavių organizacijas susilpnino smarkiai sumažindama jų narių skaičių.

Be to, ekonomikos krizė darbdavių organizacijas paveikė ir tuo, jog kai kurie jų nariai turėjo vis daugiau sunkumų sumokėti nario mokestį, todėl buvo priversti jas palikti.⁵ Kad išlaikytų savanoriškų narių paramą, darbdavių organizacijų vadovai ėmėsi radikalesnės politikos. Ruošdamosi 2015–2016 m. socialiniam susitarimui (*Socialni sporazum*), darbdavių organizacijos blokavo profsąjungų pasiūlytą minimalios algos projektą, siekusi apsaugoti mažiausius atlyginimus gaunančius darbuotojus (Rugelj, 2016: 133–135). Ekonomikos krizė taip pat prisidėjo prie sumenkusių darbuotojų organizacijų išteklių – o tai savo ruožtu vedė prie vis radikalesnių pozicijų, tokių kaip netinkamo elgesio su iš kitų šalių atvykusiais darbuotojais pasmerkimas.

Apskritai globalizacijos poveikis Slovėnijoje (o drauge ir „regioninė“, ES lygmens globalizacijos versija) vedė prie neokorporatyvizmo susilpnėjimo. Ši išvada atitinka Fontana (2011) atliktos ES poveikio vidinei politikai analizės rezultatus.

6.2 lentelė. Partijos, profesinės sąjungos, neokorporatyvizmas ir socialinės bei ekonominės paradigmos kaita nepriklausomoje Slovėnijoje

	Nauja valstybė ir ankstyvas demokratijos įtvirtinimas	Pasirengimas narys- tei ES		Visateisė narystė ES		
LAIKO-TARPIS	1991 – Slovėnijos nepriklausomybės deklaracija; 1991 – naujos konstitucijos priėmimas; 1992 – pirmieji rinkimai pagal naują konstituciją; 1991–1995 – karas kaimynystėje 1994 – pirmasis normalus (nepereinamasis) rinkimų ciklas	1996–2002 (derybų pradžia / pabaiga)	2003/2004 Institucinis prisitaikymas prie visateisės ES narystės	2005–2007 Staigus Europos pinigų prieinamumo padidėjimas	2008–2011 Padidėjęs neformalus tarpvyriausybiskumas ES lygiu valdant ekonomikos ir finansų krizę	2012 – Kai kurie ES lygio mechanizmai, skirti ekonomikos ir finansų krizei išspręsti
Profesinių sąjungų (PS) prisitaikymas	1992 – Visuotinis streikas – tam tikra profesinių sąjungų kaip pliuralistinių „natūralių sąjungininkių“ bendradarbiavimo su politinėmis partijomis evoliucija	Dalyvavimas derybose; parama visateisei Slovėnijos narys- tei		Po 2005 PS	Drastiškas profsąjungų narystės sumažėjimas; prastas pritaikymas prie socialinių ir ekonominių aplinkybių; PS susilpnėjimas	

⁵ <http://www.delo.si/gospodarstvo/podjetja/kriza-razredcila-clanstvo-gospodarske-zbornice.html>.

6.2 lentelė. Partijos, profesinės sąjungos, neokorporatyvizmas ir socialinės bei ekonominės paradigmos kaita nepriklausomoje Slovėnijoje (*tęsinys*)

	Nauja valstybė ir ankstyvas demokratijos įtvirtinimas	Pasirengimas narys- tei ES		Visateisė narystė ES			
Išorinio spaudimo ir vidaus pokyčių sąveika socialinėje ir ekonominėje paradigmoje	Laipsniškumas, gerovės valstybė Centro kairės vyriausybė Drnovšek (1992.05–2002.12 išskyrus centro dešinės Bajuk vyriausybės 6 mėnesių laikotarpį 2000 m.)	Laipsniškumas, gerovės valstybė Centro kairės vyriausybė Rop (2002.12–2004.12) C-K vyriausybė Pahor (2008.11–2012.02)	Ideologinis poslinkis neoliberalios paradigmos link; didėjančios užsienio paskolos Centro dešinės vyriausybės Janša (2004.11–2008.11) C-D vyriausybė Janša (2012.02–2013.03)	Didėjanti Slovėnijos finansinė priklausomybė nuo užsienio paskolų; vis labiau perimama neoliberali socialinė ir ekonominė paradigma			
				C-K vyriausybė Pahor (2008.11–2012.02)	C-K vyriausybė Janša (2012.02–2013.03)	C-K vyriausybė Bratušek (2013.03–2014.09)	C-K vyriausybė Cerar (2014.09–2018.06)
Partinės sistemos raida	1990–1992 Bipolinė sistema	Tripolinės partinės sistemos struktūros įtvirtinimas	Padidėjusi bipolinė konkurencija ir rinkimų kampanijos	Bipolinė partinės sistemos struktūra; politinių partijų ir partinės sistemos destabilizavimas			
Neokorporatyvizmas	1994 – įsteigta Socialinė-ekonominė taryba	Politiniai mainai – pirmieji keturi socialiniai susitarimai – 1995, 1996, 2003- 2004, 2007- 2009		Abiejų socialinių partnerių silpnėjimas*; socialinių susitarimų nykimas; neokorporatyvizmo nuosmukis			

Pasekmės: socioekonominės paradigmos pokyčiai vyriausybių politikoje

Kaip rodo 6.2 lentelė, iki įstojimo į ES kapitalistinė ekonomika Slovėnijoje vystėsi palaipsniui, o tai leido išsaugoti nemažą gerovės valstybės dalį. Nors daugybė vidinių veikėjų ir atmetė ideologinį poslinkį link neoliberalizmo Janša vadovaujamos vyriausybės laikotarpiu, ši – kaip ir prieš Janša buvusi Pahor vyriausybė – prisiėmė tiek daug užsienio paskolų, kad Slovėnija sparčiai prarado bet kokią finansinę nepriklausomybę. Nuo šio laikotarpio visos valdančiosios partijos, nepriklausomai nuo jų politinių pažiūrų, buvo priverstos vadovautis iš išorės ateinančiais nurodymais, kuriais siekiama stabilizuoti valstybės biudžetą. Kiekviena iš jų – kartu su tarpvyriausybinių institucijomis (Tarptautiniu valiutos fondu, Pasaulio banku, Europos Komisija, Europos centriniu banku) – prisitaikė prie neoliberalios ekonominės paradigmos, pagal kurią nacionalinis biudžetas privalo būti apkarpytas, o Slovėnijos gerovės valstybė – sumažinta.

Rezultatų apibendrinimas

Slovėnijoje abipusis profsąjungų ir politinių partijų bei jų vadovaujamų vyriausybių santykis kinta priklausomai nuo organizacinio vystymosi etapo, o kartu ir nuo kintančių aplinkos veiksnių. Pereinamuoju laikotarpiu politinis pliuralizmas Slovėnijoje vienodai paveikė tiek profesines sąjungas, tiek ir politines partijas. O politinių partijų ir profesinių sąjungų santykis šiuo laikotarpiu galėtų būti apibūdintas pasitelkiant darbo pasidalijimo ir abipusės priklausomybės kategorijas, kur ir vienos, ir kitos kilo iš ankstyvų modernių politinių darinių Vakarų Europoje ir konkrečiai Austrijoje, kuriai Slovėnija priklausė iki XX a. pradžios. Kaip ir kai kuriose Vakarų Europos šalyse, Slovėnijos profsąjungos turėjo svarbią įtaką atskiroms politinėms partijoms ir jų sprendimams. Taip pat galėtume teigti, jog ankstyvajame demokratinį pokyčių etape profsąjungos buvo labiau institucionalizuotos ir įtakingesnės nei didžioji dalis to meto politinių partijų.

Silpnos politinės partijos formavo silpną vykdomąją valdžią, lyginant su jaunu bei kategorišku ir netgi agresyviu Slovėnijos parlamentu. Šis faktas, kartu su ne itin stabiliomis ekonominėmis bei politinėmis sąlygomis, leido Slovėnijos profsąjungoms įgyti institucinę prieigą priimant makropolitinius sprendimus ir taip užtikrinti gerovės valstybės tęstinumą. XX a. paskutinį dešimtmetį neokorporatyvistiniai susitarimai pakito dėl sustiprėjusio parlamento ir silpnų partinių vyriausybių, o tai savo ruožtu pakeitė profsąjungų padėtį formuojant politiką, tačiau tai neužtikrino visaverčio jų dalyvavimo kovojant su darbo užmokesčio infliacija ir užtikrinant socialinį stabilumą.

Mūsų analizė atskleidžia reikšmingą besikeičiančių partijų ir profesinių sąjungų santykių modelių ir politikos rezultatų ryšį, atsižvelgiant į vyraujančią socialinę ir ekonominę paradigmą. Profsąjungų, darbdavių organizacijų ir partijų santykių pokyčiai susilpnino neokorporatyvistinius susitarimus, kurie savo ruožtu veikė su tuo susijusius politikos rezultatus.

Šis tyrimas taip pat atskleidžia neokorporatyvizmo ir parlamentarizmo santykių kaitą. Ji reiškė keletą svarbių pokyčių nacionaliniu lygmeniu: profsąjungoms prienamų išteklių sumažėjimą (ypač sumažėjo narių); mažėjančius darbdavių interesams atstovaujančių organizacijų išteklius ir su tuo susijusią pastarųjų radikalizaciją; naujai susikūrusias, jokio bendro socialinio pagrindo su profsąjungomis neturinčias politines partijas; partinės sistemos destabilizaciją, kurią sukėlė nacionalinio politinio profsąjungų partnerio trūkumas; ir galiausiai – pokyčius Slovėnijos politinėje sistemoje, kai šalis prisijungė prie ES ir euro zonos.

Lasswell suformuluoto „kas ką gauna“ klausimo atžvilgiu galėtume teigti, jog pirmojo demokratizacijos dešimtmečio metu ši bei tą gavo tiek interesų grupės (ir profsąjungos konkrečiai), tiek ir politinės partijos bei jų formuojamos vyriausybės. Tačiau po įstojimo į ES ir vieni, ir kiti nacionaliniai veikėjai buvo priversti nusileisti išoriniams veiksniams.

Šios išvados taip pat atskleidžia tendencijų panašumus tarp Slovėnijos ir neokorporatyvistinių Vakarų Europos valstybių. Konkrečiai – matome profsąjungų išteklių mažėjimo tendenciją (ypač narystės aspektu); neokorporatyvizmo silpnėjimą; ir pas-

tarosios globalizacijos bangos kontekste vis stiprėjantį pliuralizmą. Šie pokyčiai ateityje gali būti tiriami labiau analitiškai taikant politikos tinklų koncepciją kaip konceptualiai analitinę priemonę ir per konkrečius empirinius tyrimus.

Išvados

Šio skyriaus tikslas buvo įvertinti interesų grupių (konkrečiai profsąjungų) ir politinių partijų bei jų vadovaujamų vyriausybių santykius vis dar jaunos Slovėnijos demokratijos kontekste. Konkrečiai buvo aptarti su socioekonominiais sprendimais susijusių interesų grupių ir politinių partijų santykių modeliai, drauge siekiant išskirti jų pokyčius lėmusius veiksnius nuo pat Slovėnijos demokratizacijos pradžios.

Nė viena iš dviejų pagrindinių interesų tarpininkavimą (angl. *interest intermediation*) aptariančių teorijų, t. y. nei pliuralizmas, nei korporatyvizmas, negali adekvačiai apibūdinti pokyčių itin dinamiškuose profsąjungų ir politinių partijų bei partinių vyriausybių santykiuose. O mezolygmens politinių tinklų koncepcija leidžia tinkamai įvertinti kintančių makrolygmens socioekonominės politikos veikėjų santykių kompleksiskumą. Tačiau pati savaime ši mezokoncepcija nėra pakankama. Šiame darbe buvo teigta, jog interesų grupių ir politinių partijų (ir tarp profsąjungų ir politinių partijų konkrečiai) santykiai Slovėnijoje negali būti tinkamai ištirti neatsižvelgiant į šiuos veiksnius:

- *nacionaliniai makrolygmens kintamieji*, susiję su konkrečiomis partinės sistemos bei koalicinių vyriausybių savybėmis ir tiesiogiai nesusiję su konkrečiomis profsąjungomis arba politinėmis partijomis;
- *išoriniai veiksniai* (globalūs procesai, skatinantys neoliberalią socioekonominę paradigmą, kuri buvo būdinga Slovėnijos integracijos į ES laikotarpiu); ir
- *tiesioginiai vidaus ir viršnacionalinės politikos ryšiai*. Slovėnijos atveju būtina išskirti bent dvi tokio pobūdžio sąveikas. Pirmiausia derėtų paminėti buvusios antikomunistinės socialdemokratų ir Europos liaudies partijų ryšius, dėl kurių buvusi antikomunistinė socialdemokratų partija pasislinko centro dešiniųjų pažiūrų link. Antra – nacionalinės vyriausybės subordinacija politinėms bei finansinėms institucijoms tiek ES, tiek pasauliniame lygmenyje (TVF, Pasaulio bankas).

Dėl menkų neokorporatyvizmo tradicijų daugumoje kitų buvusių socialistinių valstybių Slovėnijos interesų grupių ir politinių partijų santykis socioekonominės politikos atžvilgiu yra lengviau palyginimas su neokorporatyvistines tradicijas turinčiomis Vakarų Europos valstybėmis nei kad su kitomis buvusiomis socialistinėmis šalimis. Tačiau lyginamieji buvusių socialistinių ir daugybės kitų pasaulio šalių tyrimai taip pat galėtų padėti suprasti tiek bendrus (ekonominių) interesų grupių ir politinių partijų (bei jų vadovaujamų vyriausybių) santykių principus, tiek ir šiam santykiui darančius įtaką veiksnius. Šiuo požiūriu atsakymo į Laswell klausimą „kas ką gauna“ derėtų ieškoti ne tik konkrečiose valstybėse, bet ir bendrame ES bei viso pasaulio kontekste.

L I T E R A T Ū R A

1. Ágh, A. (2010). The Lisbon and Europe 2020 Strategies of the EU: The Birth Pangs of the European Governance. In Ágh, A., Vértés, A. (eds). *From the Lisbon Strategy to the Europe 2020 Strategy: Think European for the Global Action*, Budapest: Together for Europe Research Centre.
2. Allern, H. E. (2010). *Political Parties and Interest Groups in Norway*. Colchester: ECPR Press.
3. Andreou, G. (2012). The Greek National Reform Programmes: A Catalyst for the Europeanization of Domestic Politico-Administrative Relations? Paper prepared for the 22nd IPSA World Congress of Political Science 'Reshaping Power, Shifting Boundaries', Madrid, Spain, July 8–12, 2012.
4. Andrews, M. (2012). Developing Countries Will Follow Post-Crisis OECD Reforms but Not Passively This Time. *Governance*, 25 (1): 103–127.
5. Auel, K., Raunio, T., (eds., 2012). National Parliaments, Electorates and EU Affairs, Institute for Advanced Studies, Vienna, *Political Science Series* 129, April 2012.
6. Barrett, G. (ed., 2008). *National Parliaments and the European Union*. Dublin: Clarus Press).
7. Bechter B., Brandl B. (2015). Developments in European industrial relations. *Industrial Relations in Europe* 2014, European Commission, 17–40, file:///C:/Users/finkd/Downloads/DGEMPL_Industrial%20relations_4_Chap%201_Accessible_v1.0%20(1).pdf.
8. Bohle, D., Greskovits, B. (2007). The State, Internationalization, and Capitalist Diversity in Eastern Europe. *Competition & Change*, 11 (2), 89–115.
9. Borrás, S., Peters, B. G. (2011). 'The Lisbon Strategy's Empowerment of Core Executives: Centralizing and Politicizing EU National Co-ordination'. *Journal of European Public Policy*, 18 (4), 525–545.
10. Borisov, V., Clarke S. (2006). The Rise and Fall of Social Partnership in Postsocialist Europe: The Commonwealth of Independent States. *Industrial Relations Journal*, 37 (6), 607–629.
11. Christiansen, P. M., Nørgaard, A.S., Rommetvedt, H., Svensson, T., Thesen, G., Öberg, P. (2010). Varieties of Democracy: Interest Groups and Corporatist Committees in Scandinavian Policy Making, *Voluntas*, 21 (1): 22–40.
12. Dahl, R. (1971). *Poliarchy. Participation and Opposition*. New Haven, London: Yale University Press.
13. Daugbjerg, C. (1998). *Policy Networks under Pressure: Pollution Control, Policy Reform and The Power of Farmers*. Aldershot: Ashgate.
14. De Witte, B. (2011). The European Treaty Amendment for the Creation of a Financial Stability Mechanism. *European Policy Analysis*, 5 (6epa), <http://www.eui.eu/Projects/EUDO-Institutions/Documents/SIEPS20116epa.pdf>.
15. *European Social Survey* (2019). ESS Round 9 (2018/2019) Technical Report. London: ESS ERIC.
16. Feldmann, M. (2006). Emerging Varieties of Capitalism in Transition Countries: Industrial Relations and Wage Bargaining in Estonia and Slovenia. *Comparative Political Studies*, 39 (7), 829–854.
17. Feldmann, M. (2013). Coalitions and Corporatism: The Slovenian Political Economy and the Crisis, *Government and Opposition*, July 2013, 1–22 (Published online).
18. Feldmann, M. (2016). *Crisis and Opportunity*, <http://www.bristol.ac.uk/spais/people/person/magnus-m-feldmann/pub/65457092>.

19. Fink-Hafner, D. (1994). Sindikati v procesu oblikovanja politik. *Družboslovne razprave*, 10 (17/18), 30–47.
20. Fink-Hafner, Danica *et al.* (1996). *The development of policy networks and lobbying in Slovenia*. Research project, Ljubljana: Centre for Political Research, Faculty of Social Sciences, Institute of Social Sciences.
21. Fink Hafner, D. (1998a). (Pre)oblikovanje policy omrežij v kontekstu demokratičnega prehoda - slovenski primer. *Teorija in praksa*, 35 (5), 830–849.
22. Fink-Hafner, D. (2012). Značilnosti razvoja strankarskega sistema v Sloveniji. In Prunk, J., Deželan, T. (eds), *Dvajset let slovenske države*, Maribor: Aristej.
23. Fink-Hafner, D. (2008). Ensuring Democratic Control over National Government in European Affairs – The Slovenian Experience. In Barrett, G. (ed.), *National Parliaments and the European Union*, Dublin: Clarus Press.
24. Fish, S.M., Kroenig, M. (2009). *The Handbook of National Legislatures: A Global Survey*. New York: Cambridge University Press, a table available at <http://polis.berkeley.edu/sites/default/files/people/u3833/PPIScores.pdf>.
25. Fontana, M. (2011) Europeanization and Domestic Policy Concertation: How Actors Use Europe to Modify Domestic Patterns of Policy-Making. *Journal of European Public Policy*, 18 (5), 654–671.
26. Grabbe, H. (2003). Europeanization Goes East: Power Uncertainty in the EU Accession Countries. In Featherstone, K., Radaelli, C. (eds), *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press.
27. Grant, Wyn (1989). *Pressure Groups, Politics and Democracy in Britain*. New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo: Philip Allan.
28. Jabko, N. (2011). *Which Economic Governance for the European Union? Facing up to the Problem of Divided Sovereignty*. Swedish Institute for European Policy Studies (Sieps), Report No. 2, March 2011, http://www.sieps.se/sites/default/files/2011_2_0.pdf.
29. Jackson, G., Deeg, R. (2012). The long-term Trajectories of Institutional Change in European Capitalism. *Journal of European Public Policy*, 19(8), 1109–1125.
30. Jalali, C., Silva, P., Silva, S. (2012). Givers and takers: Parties, State Resources and Civil Society in Portugal. *Party Politics*, 18 (1), 61–80.
31. Johansson, K. M. and Tallberg, J. (2010). Explaining Chief Executive Empowerment: EU Summitry and Domestic Institutional Change. *West European Politics*, 33 (2), 208–236.
32. Jordan, G., Schubert, K., eds. (1992). *Policy Networks. Special Issue. European Journal of Political Research*, 21 (1–2), 1–205.
33. Jordan, G., Schubert, K. (1992). A Preliminary Ordering of Policy Network Labels. *European Journal of Political Research*. 21 (1–2), 7–27.
34. Kanjuo M. A., (2006). *Social Dialogue Capacity Building in Slovenia*. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. http://www.pedz.uni-mannheim.de/daten/edz-ma/esl/06/ef06519_en.pdf.
35. Key, V. O., Jr. (1959). *Politics, Parties, and Pressure Groups*. Fourth Edition. New York: Thomas Y. Crowell Company.
36. Kopecký, P. (2004). Power to the Executive! The Changing Executive–Legislative Relations in Eastern Europe. *Journal of Legislative Studies*, 10 (2–3), 142–153.
37. Košak, K. (2014). Intervju z Branimirjem Štrukljem: Sindikati smo bili preveč kooperativni, *Mladina*, 5.12. 2014.
38. Krašovec, P., Luzar, B. (2013). *Slovenia: Impact of the Crisis on Industrial Relations* (available at <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn1301019s/si1301011q.htm>).

39. Ippolito, D., Walker, T. G. (1980). *Political Parties, Interest Groups, and Public Policy*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
40. Lord, C. (2012). On the Legitimacy of Monetary Union, *SIEPS*, 2012-3, http://www.sieps.se/sites/default/files/2012_3rap.pdf.
41. Lukšič, I. (1994a). *Liberalizem versus korporativizem*, Ljubljana: Znanstveno publicistično središče.
42. Mencinger, J. (1997). Costs and Benefits of Secession. In Fink-Hafner, D. and Robbins, J. R., (eds), *Making a New Nation: The Formation of Slovenia*, Aldershot and Brookfield: Dartmouth.
43. Mencinger, J. (2012). Slovenija med zlomom socializma in krizo kapitalizma. I in Prunk, J., Deželan, T., (eds). *Dvajset let slovenske države*. Maribor: Aristej, 57–80.
44. Norton, P., Olson, D.M. (eds., 2009). *Post-Communist and Post-Soviet Parliaments: The Initial Decade*. New York: Routledge.
45. Panebianco, A. (1988). *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
46. Petracca, M. P. (1992). The Rediscovery of Interest Group Politics. In Petracca, M. P. (ed.) *The Politics of Interests. Interest Groups Transformed*. USA and UK: Westview Press, 3–31.
47. Petracca, M. P., (ed., 1992). *The Politics of Interests. Interest Groups Transformed*. USA and UK: Westview Press.
48. Poguntke, T. (2000). *The Presidentialization of Parliamentary Democracies: A Contradiction in Terms?*, ECPR Workshop The Presidentialization of Parliamentary Democracies?, København, April 2000, <http://www.essex.ac.uk/ECPR/events/jointsessions/paperarchive/copenhagen/ws7/poguntke.PDF>.
49. Poguntke, T. (2008). Party Government in the EU: On the Road to Presidentialization? *EUI Working Papers SPS*, 2008 (10), http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/9847/SPS_2008_10.pdf?sequence=1.
50. Poguntke, T. (2006). Political parties and other organizations. In Katz, R. S., Crotty, W. (eds.). *Handbook of Party Politics*, London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
51. Pomper, G. M. (1992). Concepts of Political Parties. *Journal of Theoretical Politics*. 4 (2), 143–159.
52. Richardson, J., (ed., 1993). *Pressure Groups*. Oxford: Oxford University Press.
53. Richardson, J., Jordan, G. (1979). *Governing Under Pressure. The Policy Process in a Post-Parliamentary Democracy*. Oxford: Martin Robertson.
54. Rhodes, M., (1997). Globalisation, labour markets and welfare states: A future of 'competitive corporatism'? In Rhodes, M., Meny, Y. (eds), *The Future of European Welfare: A New Social Contract?* London: Macmillan.
55. Rugelj, B. (2016). *Politična moč sindikatov: Študija primera Zveze svobodnih sindikatov Slovenije in socialnih sporazumov*, Ljubljana: Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana, Master Thesis.
56. Schubert, K. and Jordan, G. (1992). Introduction. *European Journal of Political Research*, 21 (1–2), 1–5.
57. Stanojević, M. (2003). European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, *Social dialogue and EMU in Slovenia. 2003. Social dialogue and EMU in the candidate countries*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
58. Stanojević M., Krašovec A. (2011). Slovenia: Social Pacts and Political Exchange. In Avdagic S, Rhodes M., Visser J. (eds.), *Social Pacts in Europe*, Oxford: Oxford University Press.

59. Stanojević, M., Klarič, M. (2013). *The impact of Socio-economic Shocks on Social Dialogue in Slovenia*. CELSI Discussion Paper No. 11, Central European Labour Studies Institute. http://celsi.sk/media/discussion_papers/celsi-dp-11.pdf.
60. Stanojević, M., Kanjuo M. A. (2014). *Social Dialogue during the Economic Crisis: The Impact of Industrial Relations Reforms on Collective Bargaining in the Manufacturing Sector: Slovenia*. <http://www.research.mbs.ac.uk/ewerc/Portals/0/docs/SDDTEC/Slovenia%20Final.pdf>.
61. Stanojević, M., Kanjuo M. A., Breznik, M. (2016). Slovenia at the Crossroads: Increasing Dependence on Supranational Institutions and the Weakening of Social Dialogue. *European Journal of Industrial Relations*, Published online before print, doi: 10.1177/0959680116643205.
62. Streeck, W., Kenworthy, L. (2005). Theories and Practices of Neocorporatism. In Janoski, T., Alford, R. R., Hicks, A. M. and Schwartz, M. A. (eds.), *The Handbook of Political Sociology, States, Civil Societies, and Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press, 441–460.
63. Taylor, A. J. (1989). *Trade Unions and Politics. A Comparative Introduction*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London: MacMillan Education Ltd.
64. *Tednik*, no. 510 on What Colour are Trade Unions/*Kakšne barve so sindikati*, 21st April 1994, RTV Slovenia.
65. Van Waarden, F. (1992). Dimensions and Types of Policy Networks. In Jordan, G. and Schubert, K. (eds.). Policy Networks. Special Issue, *European Journal of Political Research*, 21 (1–2): 29–52.
66. Visser, J. (2011). Variations and Trends in European Industrial Relations in the 21st Century's First Decade. In *European Commission Industrial Relations in Europe 2010*. Luxembourg: Publication Office of the European Union, 17–53.
67. Zajc, D. et al. (1992) *Survey among Members of the Parliamentary Working Bodies in Slovenia*. Ljubljana: Centre for Political Research, Faculty of Social Sciences, Institute of Social Sciences.
68. Zajc, D. et al. (1994) *Survey among MPs of the Slovenian Parliament*. Ljubljana: Centre for Political Research, Faculty of Social Sciences, Institute of Social Sciences.
69. Watt, A. (2012). Solidarity and Cohesion within and between Countries in a Europe in Crisis. In Bajnai, G., Fischer, T., Hare, S., Hoffmann, S., Nicolaïdis, K., Rossi, V., Viehoff, J., Watt, A., Solidarity: For Sale? The Social Dimension of the New European Economic Governance. *Europe in Dialogue*, 2012/01, http://www.bertelsmann-stiftung.de/cps/rde/xchg/SID-83E729E0-91018899/bst/hs.xsl/86681_104047.htm.
70. Wilson, G. K. (1990). *Interest Groups*. Oxford, UK, Cambridge, MA, USA: Basil Blackwell Ltd.

VII. PARTIJŲ IR INTERESŲ GRUPIŲ SĄVEIKA NAUJOSE IR SENOSE DEMOKRATIJOSE

Šiame baigiamajame skyriuje laikas apibendrinti. Tarp tų klausimų, kuriuos čia reikia užduoti, yra šie: a) kokios interesų grupės palaiko santykius su partijomis ir kurios jų neturi, b) kokio pobūdžio ir intensyvumo yra partijų ir interesų grupių santykiai ir / arba kiek yra svarbus partijų santykių su interesų grupėmis artumo laipsnis, c) ar šie santykiai daro įtaką politikos formavimui ir atstovavimui arba, kitaip tariant, ar interesų grupės sugeba paveikti partijas formuojant skirtingą politiką, ir galiausiai d) ar galima sukurti teorinius modelius, kurie paaikšintų partijų ir interesų grupių santykius naujose (Lietuva, Slovėnija) ir senose (Belgija, Ispanija) Europos demokratijose.¹

Politinių partijų ypatumai. Tačiau pradėkime nuo konteksto veiksnių. Pirmiausia naujose demokratijose šiuolaikinės politinės sistemos kūrimas iš esmės pradėtas nuo nulio. XX a. pabaigoje tiek Lietuva, tiek ir Slovėnija patyrė ketveriopą transformaciją – demokratizaciją, laisvos rinkos, pilietinės visuomenės ir valstybės kūrimą. Abi šalys, žlugus komunizmui, paveldėjo atomizuotas arba menkai asocijuotas visuomenes, o pavienių interesų organizacijų santykiai su valstybe ir bendrai politikos arena buvo gerokai pagrįsti klientelistine sistema ar bent akivaizdžiais jos įspaudais.

Partijų laukas beatsirandančioje politinėje sistemoje irgi buvo itin nepastovus, nors partinės sistemos institucionalizacija yra ypač svarbus kintamasis partijų ir interesų grupių santykiuose. Mainwaring ir Torcal (2006) teigia, kad jeigu valstybėje trūksta institucionalizuotos partinės sistemos, atsiranda didelis rinkėjų nepastovumas ir rinkėjai menkai tapatinasi su konkrečia politine partija. Rinkėjų nepastovumas paprastai siejasi su silpnais visuomenės ir politinių partijų ryšiais, ideologinėmis takoskyromis besiremančio balsavimo trūkumu ir didėjančiu balsavimu už asmenis, o ne už politines partijas. Todėl esant menkai institucionalizuotai ir fragmentiškai partinei sistemai, partijos neturi išvystytų ryšių su išorės organizacijomis, tarp jų ir interesų organizacijomis. Kaip tik tą ir parodė analizuotas Lietuvos atvejis, kad interesų grupių ir politinių partijų tarpusavio bendradarbiavimas yra menkai išplėtotas, dažnai atsitiktinis ir pagrįstas menku tarpinstituciniu abiejų organizacijų bendradarbiavimu.

Iš esmės panaši situacija buvo ir Slovėnijoje, kur ankstyvojo, pereinamojo laikotarpio politinės partijos Slovėnijoje skirstėsi pagal kairės ir dešinės, pokomunistinės ir antikomunistinės pakraipų spektrą, drauge kurdamos ir naujas, „kairiaisiais bei senais“ ir „dešiniais bei naujais“ interesais grįstas organizacijas. Kaip pažymėjo Fink-Hafner, dauguma pastaruoju metu įkurtų politinių partijų yra individualių arba konkrečios piliečių grupės pastangų rezultatai, neturintys jokios aiškos socialinės kilmės ar saitų su konkrečia interesų grupe arba socialiniu judėjimu. Dėl to egzistuojančios

¹ Šiame skyriuje iš dalies aptariami Lenkijos, Nyderlandų ir Švedijos atvejai, kurių interesų grupių tyrimo duomenys yra Lyginamojoje interesų grupių apklausoje (<http://www.cigsurvey.eu/data/>).

interesų grupės ieško naujų būdų paveikti šias naujai susikūrusias politines partijas, o jų tarpusavio ryšiai išplėtoti menkai.

Vienas iš partijų ir interesų grupių sąveiką ribojančių veiksnių yra vidinis partinių sistemų susiskaldymas, jei norime, tai galime sakyti – jų frakcionalizacija arba fragmentacija. Geriausias šių tendencijų rodiklis yra efektyvių partijų skaičius kiekvienoje analizuojamoje šalyje. Antai Lietuvoje efektyvių rinkiminių partijų skaičius 2020 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimuose siekė 7,28, o Slovėnijoje 2018 m. parlamento rinkimuose atitinkamai 8,36 partijos, Ispanijoje 2019 m. lapkritį parlamento rinkimuose kiek mažiau bei 5,83, tačiau Belgijoje 2019 m. federalinio parlamento rinkimuose šis rodiklis buvo rekordinis – net 10,94 partijos. Neatsitiktinai kaip tik Belgijoje XX a. septintame dešimtmetyje įvykusi politinės sistemos federalizacija paskatino esminę partinės sistemos fragmentaciją ir partijų bei interesų grupių ryšių silpnėjimą, nors istoriškai tokios sąveikos buvo gana tvirtos. Dviejose pokomunistinėse šalyse – Lietuvoje ir Slovėnijoje – partinių sistemų fragmentiškumą, kuris siejasi ir su gana ryškiupartinės sistemos nestabilumu, labiausiai skatino demokratinės politinės tvarkos naujumas. Šalia efektyvių partijų skaičiaus vidinių Lietuvos ir Slovėnijos partinių sistemų nepastovumą gerai atspindi skirtingų partijų, kurios parlamento rinkimuose užėmė pirmas vietas, skaičiai. Lietuvoje (1992–2020 m.) ir Slovėnijoje (1992–2018 m.) aštuoneriuose skirtinguose parlamento rinkimuose pirmą vietą užėmė po penkias skirtingas partijas. Akivaizdu, kad lyderiaujančių partijų kaita buvo daugiau nei didelė, o toks partinių sistemų nepastovumas buvo reikšminga kliūtis ilgalaikiams ir pastoviems interesų grupių ir partijų ryšiams susiformuoti.

Ispanija pagal demokratijos amžiaus kintamąjį vis dar yra lyg ir tarpinėje padėtyje, t. y. jau nebe nauja, bet ir dar nebūtinai priskirtina senoms demokratijoms. Tačiau šioje monografijoje ji klasifikuota kaip sena demokratija vien dėl to, kad demokratinė politinė tvarka joje veikia daugiau nei 40 metų, jei įskaiciuotume pereinamąjį laiką nuo diktatoriaus Francisco Franco mirties 1975 m. Pagaliau XX a. aštunto dešimtmečio transformacijos Ispanijoje turėjo, palyginti su pokomunistinėmis šalimis, vos dvi kryptis: politinės demokratijos ir laisvos visuomenės sukūrimą. Tad transformacijų darbotvarkės apimtis Ispanijoje buvo gerokai mažesnė, palyginti su Lietuva ir Slovėnija.

Tačiau Ispanijos atvejis taip pat atspindi politinių partijų ir interesų grupių ryšių silpnėjimą: XX a. devintame dešimtmetyje kairiosios politinės partijos ir profsąjungos palaikė artimus santykius, kuriems taip pat buvo būdingi intensyvūs lyderystės persidengimai ir apskritai aktyvus interesų grupių ir politinių partijų bendradarbiavimas per rinkimų kampanijas. Kaip viename iš šios knygos skyrių pažymėjo Chaqués Bonafont, vis dėlto nuo XX a. paskutinio dešimtmečio jų tarpusavio bendradarbiavimas pradėjo mažėti, nes, didėjant interesų organizacijų finansiniams, žmogiškiems ir informaciniais ištekliais, jos subrandino gebėjimą savarankiškai bei nuo politinių partijų nepriklausomai formuluoti savo tikslus bei strategijas. Augantis politinis nusivylimas, nepasitikėjimas politinėmis institucijomis ir politinės korupcijos skandalai bei ekonomikos krizė paskatino interesų grupes laikyti didesnio atstumo

nuo politinių partijų. Tai prisidėjo prie nepriklausomo interesų grupių, kaip teisėtų tam tikrų socialinių bei politinių pozicijų atstovių, vaidmens politikos formavimo procese. Šie aspektai iki šiol tik aštrėjo dėl augančio nepasitikėjimo politinėmis partijomis bei vyriausybėmis institucijomis. Ir nors Ispanijoje tarp politinių partijų bei interesų grupių vis dar esama aiškių istorinių bei ideologinių jungčių, laikui bėgant jos tampa vis neaiškesnės ir praranda dalį savo svarbos. Kita vertus, sąlyginis Ispanijos partinės sistemos stabilumas, kur nuo 1989 m. beveik tris dešimtmečius tarpusavyje varžėsi vos dvi pagrindinės politinės jėgos – Ispanijos socialistų darbininkų ir Liaudies partija, atliko tam tikrą interesų organizacijų ir partijų ryšių trūkėjimo stabdžių funkciją.

Belgijos partinėje sistemoje pirmas svarbus pokytis yra susijęs su kalbiniais skirtingų Belgijos regionų skirtumais; šis pokytis dar nuo XIX a. skatino regioninius ir lingvistinius judėjimus, siekusius didesnės regioninės autonomijos. Kad įveiktų šią kalbinę perskyrą, po Antrojo pasaulinio karo Belgija įgyvendino nemažai konstitucinių pertvarkų, kurios unitarinę Belgijos valstybę pavertė regionų federacija. Antra reikšminga partinės sistemos transformacija įvyko XX a. septintame dešimtmetyje, kai susikūrė aibė naujų ir senąją partinę sistemą pakeitusių politinių partijų. Kaip šios knygos skyriuje pažymėjo Beyers ir Heylen, naujų partijų atsiradimas turėjo ryškų poveikį partinei sistemai ir bendrai Belgijos politinei sistemai. Pirmiausia jis reikšmingai pakeitė senąsias politines partijas – iš dalies atsakydamos į naujų regioninių partijų pozicijas, jos ėmė kurti regioninius įvaizdžius ir pasiskelbė regioninių interesų atstovėmis. Belgijos partinę sistemą sukrėtusi federalizacija ir naujų politinių partijų atsiradimas taip pat turėjo įtakos ir šalies interesų grupių veiklai – politinių kanalų fragmentacija, susiskaldymas bei išsisklaidymas kintančiose arba federacinėse sistemoje sudarė puikias sąlygas naujoms interesų grupėms kurtis, tačiau nors istoriniu požiūriu yra akivaizdu, jog politinės partijos ir interesų grupės visada buvo susipynusios tarpusavyje, šiandien galime daryti išvadą, jog anksčiau buvę artimi, nusistovėję ir tvirtai institucionalizuoti Belgijos interesų grupių ir politinių partijų santykiai šiuo metu yra nepastovūs ir labai silpnai institucionalizuoti.

Interesų grupės ir partijos. Kaip jau ne kartą sakytą, šios monografijos tikslas – apžvelgti ir paaiškinti interesų grupių ir politinių partijų sąveiką Vakarų Europos (Belgija ir Ispanija) ir Vidurio Rytų Europos (Lietuva ir Slovėnija) šalyse. Esmines šių santykių tendencijas aptarkime nuo atsakymų į kelis klausimus, kurie buvo užduoti šio skyriaus pradžioje.

Pirmas klausimas – kokio intensyvumo ir kurios interesų grupės palaiko santykius su partijomis ir kurios jų neturi? Kaip rodo 2016 m. atlikta interesų grupių apklausa Lietuvoje, kurioje buvo apklausta 365 interesų organizacijos, apie 40 proc. interesų organizacijų nurodė, kad turėjo ryšių su politinėmis partijomis. Analogiškose apklausoje Belgijoje kontaktus su partijomis nurodė turėjusios 55 proc. interesų grupių federaliniame lygyje ir kiek daugiau regionuose: Flandrijoje – 62 proc., Valonijoje – 61 proc. Dar didesnę interesų organizacijų ir partijų santykių intensyvumą

rodo Ispanijos tyrimo duomenys² – beveik 67 proc. interesų grupių teigė, kad palaikė tokius ryšius. Tačiau Slovėnija pagal interesų grupių ir partijų santykių intensyvumą yra nuokrypio atvejis, nes vos apie 30 proc. interesų organizacijų nurodė palaikiusios ryšius su politinėmis partijomis. Jei analizuojamas šalis išdėstytume pagal interesų grupių santykių intensyvumą, jos rikiuotųsi taip: Ispanija, Belgija, Lietuva ir Slovėnija. Kadangi interesų grupių tyrimas buvo atliktas ir dar keliose šalyse, tarp jų ir Švedijoje bei Nyderlanduose, kur 63–66 proc. interesų organizacijų nurodė savo ryšius su politinėmis partijomis, o Lenkijoje atitinkamai – tik 49 proc.³, bendra išvada čia akivaizdi: šalyse, kur demokratijos trukmė ilgesnė, interesų grupių ir partijų santykiai yra ir platesni, ir intensyvesni, nors abiem atvejais yra gana daug interesų organizacijų, kurios apskritai nesiekia politinės įtakos.

Vis dėlto kokios interesų organizacijos su partijomis turi intensyviausius ryšius? Atsakymas čia nestebina. Tokios organizacijos yra vadinamosios ekonominės interesų organizacijos, t. y. verslo asociacijos ir profesinės sąjungos, o tarp mažiausiai sąveikų su partijomis turinčių išskirtinos laisvalaikio organizacijos ir profesinės, dažniausiai kūrybinės, draugijos. Interesų grupių santykius su partijomis veikia šie veiksniai: organizacijos amžius (kuo ji gyvuoja ilgiau, tuo ryšiai yra potencialiai platesni, nors Rozbicka analizė tokios koreliacijos nerado (2020: 107)), organizacijos dydis (kuo didesnė, tuo ji vis dar patrauklesnė politinėms partijoms, bet toks priežastingumas nebūtinai pasitvirtina (Rozbicka et al., 2020: 108)), socialinė ir / ar ekonominė organizacijos galia (kuo didesnė, tuo politinės partijos yra joms atviresnės, o interesų organizacija turi daugiau vidinių poreikių ir stimulų daryti įtaką politikai), organizacijos sandara (kuo ji labiau išvystyta, tuo turi daugiau žmogiškųjų išteklių užsiimti politinio spaudimo veikla), organizacijos finansiniai ištekliai (kuo jie didesni, tuo spaudimo veiksmai labiau pagrįsti pirmiausia ekspertiniu požiūriu). Pagal šiuos kriterijus vertinant interesų grupių lauką senose ir naujose demokratijose, vienareikšmiškai labiau ir daugiau susiformavusių interesų organizacijų yra pažengusiose demokratijose. O rezultatas – partijų ir interesų grupių ryšiai yra bent šiek tiek platesni ir intensyvesni senose demokratijose, palyginti su naujomis.

Antras klausimas – kokio pobūdžio yra partijų ir interesų grupių santykiai, su kokiomis partijomis ir kokie veiksniai formuoja šiuos santykius? Arba galima ir kitaip klausti – kokios priežastys sąlygoja, kad gana ženkliai interesų organizacijų dalis net šiais depolitizacijos laikais bendradarbiauja su politinėmis partijomis? Pirmą priežastį grupė yra interesų organizacijos ir konkrečios partijos vertybinis arba pažiūrų panašumas. Kita veiksmų grupė būtų bendra partijos reputacija bei jos atvirumas interesų organizacijoms. Trečia veiksmų grupė yra partijos politinė įtaka ir vieta valdžios hierarchijoje, įskaitant (ne)priklausymą valdančiajai daugumai. Galiausiai ketvirta veiksmų grupė yra asmeniniai interesų organizacijų vadovų santykiai su partijų vado-

² Ispanijoje apklausta tik 187 interesų organizacijos, tad yra tikėtinos gana ženklios duomenų reprezentatyvumo paklaidos.

³ Visi duomenys yra iš: <http://www.cigsurvey.eu/data/>.

vybėmis. Nors palyginamųjų duomenų čia trūksta, net esami fragmentiški duomenys rodo, kad prioritetas teikiamas vertybiniam artumui, toliau – to partijos politinis svoris ir tik po to asmeniniai ryšiai.

Aptariamam aspektui nėra antraeilis klausimas ir tai, kas vis dėlto interesų organizacijų ir partijų sąveikas inicijuoja. Bendra tendencija čia ta, kad tokius kontaktus dažniau inicijuoja interesų grupės. Belgijoje, Lietuvoje, Lenkijoje, Nyderlanduose, Slovėnijoje ir Švedijoje vidutiniškai 78,5 proc. tarp tų interesų organizacijų, kurios turėjo ryšių su politikos formuotojais, teigė, kad juos inicijavo pačios interesų grupės. Itin aukštą iniciatyvos laipsnį čia galime matyti senose demokratijose: Nyderlanduose 93 proc., Švedijoje 90 proc., Belgijoje 87 proc. interesų organizacijų tai darė, nors jis buvo kur kas mažesnis naujose demokratijose – Lietuvoje 72 proc., Lenkijoje 68 proc. ir Slovėnijoje 61 proc.¹ tvirtino, kad pačios interesų grupės santykius su partijomis inicijavo.

Su kokiomis partijomis yra bendradarbiaujama intensyviausiai? Trumpas atsakymas toks: su pagrindinėmis partijomis, kurios įsitvirtinusios partinėje sistemoje, pavyzdžiui, Lietuvoje tokios partijos pirmiausia yra socialdemokratai ir Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai, Ispanijoje – socialistai ir Liaudies partija, Belgijoje – Flandrijos krikščionys demokratai ir Valonijos socialistai. Ideologiniai skirtumai čia yra ne pats svarbiausias veiksnys, nors jis turi poveikį. Tradiciškai ir istoriškai vis dar profesinėms sąjungoms yra artimesnės centro kairės partijos, o verslo organizacijoms – centro dešinės politinės partijos. Tačiau naujos, nors ir politiškai įtakingos partijos nėra patrauklios partnerės daugumai interesų organizacijų. Kita bendra tendencija – interesų grupės vienu metu siekia kontaktų su skirtingų ideologijų politinėmis partijomis, o tai leidžia konstatuoti, kad iš esmės nebeegzistuoja tradicinis, socialinėmis skirtimis paremtas santykis tarp partijų ir interesų grupių.

Partijos vieta valdžios hierarchijoje – valdančioje daugumoje ar opozicijoje – turi tam tikrą poveikį. Lyg ir būtų logiška svarstyti, kad valdančiosios partijos yra patrauklesnės partnerės interesų organizacijoms nei opozicinės partijos. Tačiau penkiose šalyse – Belgijoje, Lietuvoje, Lenkijoje, Nyderlanduose ir Slovėnijoje – su valdančiosiomis parlamentinėmis partijomis ryšius turėjo vidutiniškai 49,2 proc., o tuo pat metu su opozicinėmis – 47,6 proc. interesų organizacijų.² Tad čia valdančiųjų ir opozicinių partijų lygybė. Opozicinių partijų patrauklumą interesų grupėms, tikėtina, skatina kiek didesnis jų prieinamumas arba atvirumas, palyginti su valdančiosiomis partijomis. Tačiau Lietuvoje ir Slovėnijoje interesų grupės pirmiausia ieško priėjimo prie valdančiajai daugumai priklausančių ir stipriau institucionalizuotų partijų ir rečiau ryšių su opozicinėmis partijomis, nors Ispanijoje ir Belgijoje buvo atvirkštinis poveikslas. Ispanijoje visa tai yra sietina su stipria partine kontrole ir nuosekliu vyriausybės programos vykdymu. Tad Otjes ir Rasmussen (2017) išskirti du pagrindiniai veiksniai – ideologija ir galia, lemiantys interesų grupių ir partijų bendradarbiavimą,

¹ Duomenys iš <http://www.cigsurvey.eu/data/>.

² Apskaičiuota pagal <http://www.cigsurvey.eu/data/>.

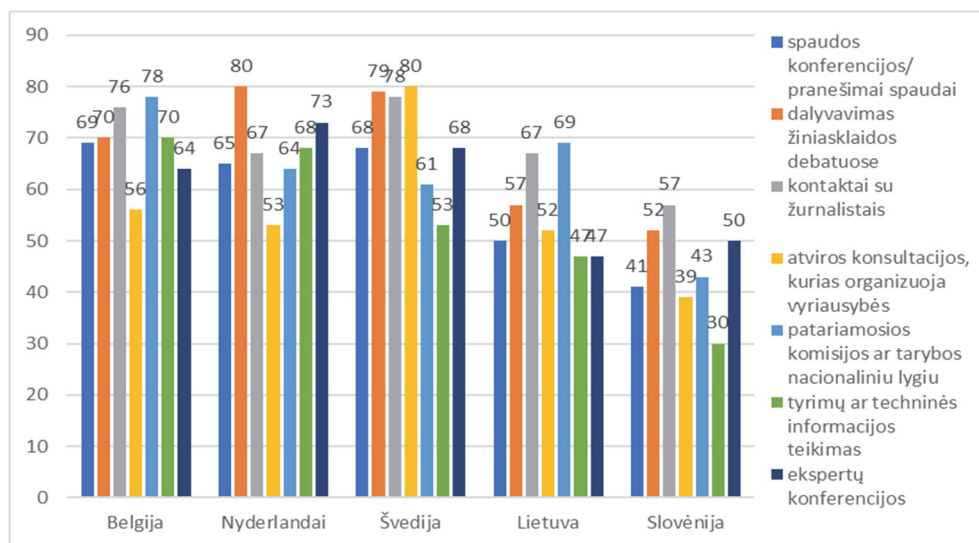
negali būti vertinami vienareikšmiškai. Ideologija yra raktas į bendradarbiavimą, bet galia ne visais atvejais suveikia kaip stimulus. Mainų teorija, kur partijos ir interesų grupės gauna abipusę naudą ištekliais, informacija, galia, yra kitas neblogas teorinis jų bendradarbiavimo paaiškinimas.

Trečias klausimas – kaip ir kokiais būdais interesų grupės daro įtaką politikos formavimui? Interesų grupių įtraukimas į politikos formavimo procesą gali suteikti vertingų žinių, įžvalgų ir duomenų konkrečiais klausimais, įspėti apie neapgalvotą ir sunkiai įgyvendinamą viešąją politiką, užkirsti kelią korupcijai ir priversti vyriausybę atsiskaityti (Martini, 2012). Čia pradinis kintamasis turėtų būti politikos sritys, kuriose tokia įtaka galbūt yra didžiausia. Pačios interesų organizacijos yra įvertinusios joms svarbiausias politikos sritis. Tad kaip tik interesų grupėms svarbiausiose politikos srityse ir yra labiausiai tikėtinas jų poveikis politikos formavimui. Apskritai tarp interesų organizacijoms svarbių politikos sričių vienareikšmiškai dominuoja platus socialinių reikalų laukas, o atskiroje šalyse skiriasi šiek tiek vienos ar kitos politikos srities pirmenybiškumas ir reikšmingumas. Tačiau visose valstybėse socialinė politika ir švietimas yra pirmoje arba antroje vietoje tarp interesų grupėms svarbiausių politikos sričių. Tačiau Belgijoje socialinei politikai pirmenybę teikė 28 proc. interesų organizacijų, o švietimui vos truputį mažiau nei 27 proc. Tuo pat metu Lietuvoje ir Slovėnijoje pirmavo švietimo sritis su atitinkamai 44 ir net 55 proc. organizacijų, o socialinės politikos pirmenybę pabrėžė 31 proc. organizacijų Lietuvoje ir 30 proc. – Slovėnijoje. Beje, jei pažvelgtume į kitas šalis, Lenkijoje ir Nyderlanduose interesų organizacijoms svarbiausios politikos sritys yra švietimas, socialinė ir sveikatos politika, o Švedijoje šis sričių pirmenybiškumas kiek kitoks, išskyrus švietimą, kuris yra pirmoje vietoje, bet toliau eina aplinkosauga, žmogaus teisės, o socialinė politika nepatenka į svarbiausių sričių penketuką. Politikos sričių interesų organizacijoms svarbą sąlygoja tos ar kitos srities aktualumas konkrečioje visuomenėje, o senos ir naujos demokratijos čia skiriasi nedaug. Bet skirtumų esama. Tarp jų yra aukštesnė aplinkosaugos srities vieta pirmenybiškumo hierarchijoje senose demokratijose, palyginti su naujomis.

Kitas natūralus klausimas, kokiais kintamaisiais pamatuoti interesų grupių įtaką politikai. Neapibrėžtumo skraistę čia šiek tiek praskleidžia tai, kam ir per ką interesų organizacijos siekia daryti poveikį politikos sprendimams. Empirinio tyrimo rezultatai rodo, kad interesų grupės preferencijas teikia ne partijoms ir / ar jų atstovams, o asmenims, kurie turi sprendimų formavimo ir priėmimo galią vykdomojoje valdžioje apskritai ir atskirose jos institucijose bei valstybės tarnyboje. Belgijos, Ispanijos, Slovėnijos ir Lietuvos atvejais rodo, kad šiuolaikinės interesų grupės viešąją politiką paveikti pirmiausia siekia per ministerijų departamentuose dirbančius valstybės tarnautojus, paskui eina ministrai ir jų kabinetai. Antai Belgijoje net 75 proc. tarp tų interesų organizacijų, kurios siekė daryti poveikį viešajai politikai, kreipėsi į aukšto lygio valdininkus ministerijose, o paskui 57 proc. – į ministrus ir jų kabinetų narius, Lietuvoje atitinkamai 72 ir 64 proc., tik Slovėnijoje buvo apylygiai siekta priėjimo prie

abiejų sprendimų centrų – atitinkamai 58 ir 62 proc.³ Tad interesų organizacijų poveikis politikos formavimui vyksta daug dažniau partinius kanalus paliekant nuošalyje.

Šias tendencijas dar labiau atskleidžia būdų arba kanalų, kuriais ar per kurias interesų organizacijos daro poveikį viešajai politikai, pasiskirstymas. Dažniausiai naudojamais poveikio kanalais yra tie, kurie tiesiogiai susiję su žiniasklaida (veikimas per žurnalistus, dalyvavimas žiniasklaidos debatuose, pranešimai spaudai), nes tokie veikimo būdai leidžia interesų organizacijų pozicijas išdėstyti ne tik sprendimus priimančioms valdžios institucijoms ir pareigūnams, bet ir dėl jų formuoti nuomonę visuomenėje (žr. 7.1 pav.). Kita pagal svarbą poveikio kanalų grupė yra valdžios institucijų sukuriama įvairūs partnerystės su interesų organizacijomis instrumentai, tokie kaip patariamosios tarybos ir / ar viešosios konsultacijos. Galiausiai reikšmingi, bet kiek mažiau naudojami poveikio kanalai viešajai politikai formuoti yra interesų grupių inicijuoti tyrimai ir ekspertų konferencijos ar seminarai.

7.1 pav. Interesų grupių būdai veikti viešąją politiką⁴

Poveikio viešajai politikai aspektu analizuojant senas ir naujas demokratijas akivaizdūs bent keli skirtumai. Pirmiausia senose demokratijose interesų organizacijų poveikio lygis yra aukštesnis arba intensyvesnis, palyginti su naujomis. Kitas skirtumas tai, kad ekspertinei analizei paprastai reikia papildomų finansinių ir intelektualinių išteklių, ir naujose demokratijose šie poveikio būdai naudojami rečiau vien dėl minėtų išteklių trūkumo interesų organizacijose. Tad organizacijų turtingumas yra svarbus kintamasis, o turtingos interesų grupės gali daryti poveikį daugeliui politinių partijų,

³ Duomenys iš <http://www.cigsurvey.eu/data/>.

⁴ Duomenys iš <http://www.cigsurvey.eu/data/>.

nesvarbu, kokios jų ideologinės nuostatos (Rozbicka et al., 2020: 97). Dar daugiau – finansinė galia vaidina svarbiausią vaidmenį prognozuojant interesų organizacijų ryšius su politinėmis partijomis (Rozbicka et al., 2020: 108).

Apskritai dėl poveikio viešajai politikai nuolatiniai interesų grupių kontaktai su politinėmis partijomis buvo gana reti. Lietuvoje ir Slovėnijoje, iš dalies tai tinka ir Belgijai, jie tampa ypač sudėtingi dėl partinės sistemos nepastovumo ir iš to kylančios didesnės skirtingų politinių partijų bei didesnio institucinio neapibrėžtumo interesų grupėms konkurencijos. Tik gana maža dalis abiejų šalių interesų grupių palaiko glaudesnius (arba reguliarius) kontaktus su politinėmis partijomis.

Ketvirtas klausimas – ar galima iš esamos empirinės analizės sukurti teorinius modelius, kurie paaiškintų partijų ir interesų grupių santykius?

Apibendrinant šios knygos skyriuose pristatytą teorinę ir empirinę analizę, galima išskirti kelis svarbiausius aspektus ir svarstyti tam tikrus teorinius apibendrinimus. Visų pirma, nagrinėjamų keturių šalių interesų grupių ir valstybės santykiai stipriau ar silpniau pasižymi korporatyvizmo (neretai įvardijami ir neokorporatyvizmo, ir net pliuralizmo) bruožais. Universali korporatyvizmo išraiška visose tiek Vidurio Rytų, tiek ir Vakarų Europos šalyse yra trišalės vyriausybės, verslo ir profsąjungų bendradarbiavimo institucijos. (Neo)korporatyvizmu pagrįstas santykių modelis ne tik apibūdina interesų grupių vietą ir vaidmenį analizuojamose politinėse sistemose apskritai, bet ir leidžia aiškiau suprasti dviejų svarbių visuomenės organizacijų – interesų grupių ir politinių partijų – santykius ir jų bruožus konkrečiai. Kaip ne kartą minėta šios knygos skyriuose, korporatyvizmas suponuoja, kad politinėje sistemoje egzistuoja nedaug elitinių interesų grupių, kurios turi privilegijuotą priėjimą prie viešosios politikos proceso ir sprendimų priėmimo. Tą rodo ir skirtingose šalyse atlikti empiriniai tyrimai. Ypač tai pasakytina apie Ispaniją ir Lietuvą, kuriose interesų grupių santykiai su politiniais veikėjais pasižymi asmeniniais kontaktais bei skaidrumo ir atsakomybės stoka. Kita vertus, tokie klientelistiniai santykiai visiškai netaikytini Belgijai, kuri iš analizuojamų šalių ketveriukės turi seniausias demokratijos tradicijas bei istorinę patirtį, nepažymėtą ilgais autokratinio valdymo bei pilietinių laisvių ir teisių suvaržymų metais.

Tačiau šie pastebėjimai nėra universalūs. Antai Rozbicka su kolegomis atlikti interesų grupių tyrimai Lenkijoje, Lietuvoje ir Slovėnijoje neatskleidė, kad skiriasi santykiai su politinėmis partijomis pliuralizmo ir korporatyvizmo sistemose, nors neokorporatyvistinėje Slovėnijoje interesų grupių sąveika su politinėmis partijomis yra retesnė nei kitose dviejose šalyse, kur esama daugiau pliuralistinės sistemos bruožų, o ryšiai su vyriausybės lygmens institucijomis dažnesni (2020: 107).

Nors kai kurie interesų grupių tyrėjai gana optimistiškai vertina interesų organizacijų būklę Vidurio Rytų Europos šalyse ir teigia, kad „grupės iš pradžių [politinių transformacijų pradžioje – A. K.] kovojo ne tik dėl palaikančios socialinės infrastruktūros trūkumo, bet ir dėl išteklių stokos bei chaotiškų politinių veikėjų“ (Rozbizka, 2020: 3), o šiandien jos daugiau mažiau veikia funkcionalioje ir reprezentatyvioje pilietinėje visuomenėje. Tačiau šioje knygoje pateikiamo tyrimo rezultatai Lietuvoje ir

Slovėnijoje tokias išvadas sunkiai patvirtintų. Apskritai interesų organizacijos Vidurio Rytų Europos šalyse apibūdinamos kaip silpnos ir pasyvios, jos turi nedaug narių, taip pat joms trūksta politinio aktyvumo bendrauti su valstybe, vietoj to jos pasižymi elitizmu ir maža įtaka vyriausybėms ir politikos formavimui (Howard, 2003). Nors šis paveikslas keičiasi evoliuciškai, deja, keičiasi lėtai. Vidurio, Rytų ir Vakarų Europos interesų grupių aplinka ir veikla vis dar nemenkai skiriasi išteklių, galios, intensyvumo ir kitais parametrais.

Pagaliau nors visos analizuotos šalys pasižymi skirtingomis interesų grupių ir politinių partijų santykių tendencijomis, bendrą vardiklį tarp jų išvesti galima. Šiuo aspektu konstatuotina, kad interesų grupių ir politinių partijų santykiai ne tik kad nėra grindžiami bendromis vertybinėmis ar ideologinėmis nuostatomis (nors vertybių panašumas jų tarpusavio santykiams kurti ir palaikyti nėra mažareikšmis veiksnys), bet jie yra reti ir veikiau fragmentiški nei reguliarūs. Taip pat galima teigti, kad politinių partijų ir interesų grupių bendradarbiavimas yra labiausiai pagrįstas priėjimo prie politikos formavimo ir poveikio sprendimų priėmimo procesams siekais. Kita vertus, ši analizė veikiau papildo jau esamas žinias apie interesų organizacijų ir politinių partijų sąveiką, bet iš esmės naujų teorinių įžvalgų nesukuria. Kaip Kuhn galėtų pasakyti, mokslo revoliucijos čia nėra, bet mokslo evoliuciją galime įžvelgti.

Summa summarum partijų ir interesų grupių tyrimai atlikti keturiose Europos demokratijose atskleidė, kad jų tarpusavio santykiai yra menkai institucionalizuoti, fragmentiški, savanaudiški, juos iš esmės negalima aprašyti koku nors nuoseklesniu teoriniu modeliu, galiausiai juos menkai paaiškina ir normatyvinė atstovaujamosios demokratijos teorija. Šiuos santykius Belgijoje, Ispanijoje, Lietuvoje ir Slovėnijoje galima palyginti su Šriodingerio katės eksperimentu. Jame yra studijuojama katė, kuri yra tuo pat metu yra ir gyva, ir mirusi dėl ankstesnio atsitiktinio įvykio. Labai panašiai yra ir su partijų ir interesų grupių santykiais XXI amžiaus pradžioje. Bent tose šalyse, kurios buvo tiriamos. Jie tarsi apčiuopiami ir pamatuojami, bet tuo pat metu sunykstantys ir nutrūkstantys.

Tačiau nesinorėtų išvadas baigti pesimistiškai. Tad keli pastebėjimai apie ateitį.

Ateities tyrimų perspektyvos. Interesų grupės yra kiekvienos veiklios demokratijos bruožas, be jų neįmanomas demokratinis politinis procesas. Pagal politinės sistemos teoriją, interesų grupės yra svarbios tuo, jog atlieka individų raiškos funkciją taip sudarydamos prielaidas viešosios politikos sprendimų racionalumui, politikos viešumui ir valdžios institucijų informuotumui (Krupavičius, Lukošaitis, 2004: 13). Interesų grupių išreikštus piliečių poreikius politinėje sistemoje agreguoja politinės partijos, kurios, laimėjusios rinkimus, šiuos poreikius gali paversti konkrečiomis teisės normomis arba politikos sprendimais. Visa tai lemia, kad demokratijose tarp politinių partijų ir interesų grupių susiformuoja natūrali ir neišvengiama sąveika. Tačiau partijų ir interesų grupių santykiai politikos moksluose iki šiol lieka menkai tyrinėti. Paprastai politinės partijos ir interesų grupės mokslinėje literatūroje analizuojamos atskirai, jų sąveika tiriami epizodiškai – vyriausybės ar parlamento sprendimų

priėmimo kontekste. Sistemiškai partijų ir interesų grupių santykius tyrinėti pradėta neseniai (pavyzdžiui, Thomas, 2001; Heaney, 2010; Allern et al., 2007; Allern, 2010; Allern, Bale, 2012; Bolleyer, 2017), nors, pavyzdžiui, ryšiai tarp jų Vakarų Europoje jau nuo XIX a. buvo gana stiprūs ir reikšmingi.

Partijų ir interesų grupių santykiai yra daugiasluoksnis reiškinys, todėl jie gali būti aptariami įvairiais aspektais. Atsižvelgiant į menkai išplėtotą interesų grupių ir politinių partijų santykių mokslinę literatūrą, galima pasiūlyti bent kelias būsimų tyrimų kryptis – interesų grupių politinė įtaka, interesų grupių ir politinių partijų santykių turinys ir neformali interesų grupių ir politinių partijų santykių pusė.

Šioje knygoje pateikta keturių Europos šalių politinių partijų ir interesų grupių formalių ryšių analizė suteikė naujų žinių apie šių politinių institucijų sąveiką ir jos bruožus bei leido nustatyti skirtingose politinėse sistemose besireiškiančių santykių panašumus ir skirtumus. Toliau analizuojant partijų ir interesų grupių sąveiką įdomu būtų ištirti ir paaiškinti šių santykių turinį. Mainų teoriją taikantys interesų grupes tyrinėjantys autoriai seniai pastebėjo, kad interesų organizacijų ir kitų politinių veikėjų sąveika neretai yra paremta tam tikru naudos ir sąnaudų modeliu. Turint galvoje mainų teoriją, stipriausius ir efektyviausius kontaktus su valstybės institucijomis yra išvysčiusios tos interesų grupės, kurios geriausiai apsirūpinusios finansiniais ir kitais veiksmingam organizacijos palaikymui reikalingais ištekliais, todėl geba generuoti politinę, techninę ir ekspertinę informaciją, kuri būtina valstybės institucijoms. Valstybės institucijos, kurioms dažnai trūksta laiko, žmoniškųjų ir finansinių išteklių informacijai, reikalingai efektyviam viešosios politikos formavimui ir įgyvendinimui, surinkti, mainais už interesų grupių „nudirbtą darbą“ suteikia joms tiesioginę prieigą ir galimybę daryti įtaką viešosios politikos procesams.

Tokie mainų santykiai veda prie kitos galimos tolimesnių tyrimų temos – realios interesų grupių galios priimant sprendimus. Nors, kaip rodo šioje knygoje pristatomi empirinio tyrimo rezultatai, interesų grupių ir politinių partijų sąveika neretai yra fragmentiška ir atsitiktinė. O reguliarius kontaktus su politinėmis partijomis palaiko tik saujelė interesų grupių, dažniausiai – profesinės sąjungos ir verslo interesų grupės. Tačiau tai nereiškia, kad šie kontaktai galiausiai neišvirsta į realią viešosios politikos formavimo galią. Apčiuopiama šių santykių nauda, tikėtina, išryškėtų, kalbant apie jau minėtas privilegijuotas interesų grupes, kelią į palankių sprendimų priėmimą randančias per tiesioginius asmeninius ryšius su politinėmis partijomis. Šiuo atveju itin pasitarnautų atvejo analizės tyrimai, kurie leistų stebėti visus konkretaus viešosios politikos proceso etapus ir nustatyti interesų grupių ir politinių partijų pozicijas ir koalicijas tam tikros politikos problemos atžvilgiu.

Kita vertus, politinės partijos ir interesų organizacijos ne tik išlaiko tarpusavio autonomiją, bet ir skirtingais būdais suartėja ar net yra tapačios organizaciškai. Kartais sunku nustatyti, ar viena ir kita interesų organizacija veikia kaip savarankiškas socialinis darinys, ar ji yra tos ar kitos politinės partijos palydovė ar net jos politinis apendiksas, skirtas konkrečios politinės organizacijos elektorato ir mobilizacinių pajėgumų išplėtimui, o ne specifinių interesų raiškai. Tad šiais laikais akivaizdus partijų

ir interesų grupių veiklos ir organizacijų susipynimas yra dar viena svarbi galimų tyrimų kryptis.

Galiausiai būtų ypač vertinga tirti neformalią interesų grupių ir politinių partijų sąveiką. Sunku būtų paneigti, kad egzistuoja akivaizdi formalios ir neformalios politikos, tai yra faktinių santykių tarp politikų ir interesų grupių neatitiktis formaliai deklaruojamoms taisyklėms, takoskyra. Tai patvirtina ir Ispanijos bei Lietuvos partijų ir interesų grupių sąveikos charakteristikos, kai viešai deklaruojami santykiai dažnai turi nematomą, asmeniniais ryšiais paremtą pusę. Taigi akivaizdu, kad formalių politinių partijų ir interesų grupių santykių tyrimų nepakanka, nes jie atspindi tik demokratijos aisbergo viršūnę, juolab kad neformalios politikos praktikos ne tik konkuruoja su formaliomis politikos taisyklėmis, bet neretai jas ir užgožia.

Europos arba europeizacijos dimensija interesų organizacijų veikloje yra dar viena galimų tyrimų kryptis. Viršnacionalinis ir transnacionalinis interesų grupių veikimas šiuolaikinėje Europos Sąjungos daugiapakopio valdymo sistemoje nėra plačiai analizuojama tema. Elementariai net interesų grupių europinė tinklaveika nėra pakankamai ištirta. Tačiau interesų grupes europeizacija veikia visapusiškai ir pirmiausia per taisykles ir teisinę aplinką, politikos formavimo pokyčius, politinį lobizmą ir politikos rezultatus, finansavimo ir dalyvavimo galimybes, socialinę sąveiką ir individualių tinklų kūrimą (Johansson, Jacobsson, 2016). Tad čia yra dar viena perspektyvi interesų organizacijų studijų kryptis.

L I T E R A T Ū R A

1. Allern, E. H., Bale, T. (2012). Political Parties and Interest Groups: Disentangling Complex Relationships. *Party Politics*, 18 (1), 7–25.
2. Allern, E. H., Aylott, N., Christiansen, F. J. (2007). Social Democrats and Trade Unions in Scandinavia: The Decline and Persistence of Institutional Relationships. *European Journal of Political Research*, 46 (5), 607–635.
3. Bolleyer, N. (2017). *Regulation, Organized Civil Society and the State: Regulating Interest Groups, Parties and Service Providers in Contemporary Democracies*, under contract with Oxford University Press.
4. Beyers, J., Bernhagen, P., Borang, F., Braun, C., Fink-Hafner, D., Heylen, F., Maloney, W., Naurin, D., Pakull, D. (2016). *Comparative Interest Group Survey Questionnaire (Edition: January 2016)*. University of Antwerp.
5. Beyers, J., Fink-Hafner, D., Maloney, W., Novak, M., Heylen, F. (2020). *The Comparative Interest Group Survey Project. Project design, practical lessons, and datasets*. *Interest Groups & Advocacy* DOI: 10.1057/s41309-020-00082-0.
6. Heaney, M. T. (2010). Linking Political Parties and Interest Groups. In Maisel, S. L., Berry, J. M. (eds.), *The Oxford Handbook of American Political Parties and Interest Groups*. Oxford: Oxford University Press.
7. Howard, M. (2003). *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

8. Johansson, H., & Jacobsson, K. (2016, April 7–8). *Towards an Analytical Framework for the Study of Civil Society and Europeanization: Types, Mechanisms and Subject Positions*. Paper presented at ACCESS Workshop: Civil Society Beyond. Brussels, Amsterdam, Netherlands. Online <https://lup.lub.lu.se/search/publication/52520ca5-2718-42cf-9562-60a087bc98e8>.
9. Krupavičius, A., Lukošaitis, A. (2004). Įvadas: politinės sistemos koncepcija. Krupavičius, A., Lukošaitis A. (sud.). *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 9–17.
10. Mainwaring, S. Torcal, M. (2006). Party System Institutionalization and Party System Theory After the Third Wave of Democratization. In R. S. Katz and W. Crotty (eds.), *Handbook of Political Parties*. London: Sage, 204–227.
11. Martini, M. (2012). *Influence of Interest Groups on Policy-making*. Transparency International. Accessed at: <https://www.u4.no/publications/influence-of-interest-groups-on-policy-making.pdf>.
12. Otjes, S., & Rasmussen, A. (2017). The Collaboration Between Interest Groups and Political Parties in Multi-party Democracies: Party System Dynamics and the Effect of Power and Ideology. *Party Politics*, 23 (2), p. 96–109.
13. Rozbicka, P., Kaminski, P., Novak, M., Jankauskaitė, V. (eds., 2020). *Achieving Democracy Through Interest Representation. Interest Groups in Central and Eastern Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
14. Rozbicka, P. et al. (2020). Achieving Democracy Through Interest Representation: Interest Groups in Central and Eastern Europe in a Comparative Perspective. In Rozbicka, P., Kaminski, P., Novak, M., Jankauskaitė, V. (eds.). *Achieving Democracy Through Interest Representation. Interest Groups in Central and Eastern Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, p. 1–23.
15. Rozbicka, P. et al. (2020). Organized Interest in the Policy-Making Process. In Rozbicka, P., Kaminski, P., Novak, M., Jankauskaitė, V. (eds.) *Achieving Democracy Through Interest Representation. Interest Groups in Central and Eastern Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, p. 59–90.
16. Rozbicka, P. et al. (2020). The Drivers Behind Relations Between Interest Organizations and Political Parties in the CEE Countries. In Rozbicka, P., Kaminski, P., Novak, M., Jankauskaitė, V. (eds.). *Achieving Democracy Through Interest Representation. Interest Groups in Central and Eastern Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, p. 91–114.
17. Thomas, C. S. (2001). *Political Parties and Interest Groups: Shaping Democratic Governance*. Boulder CO: Lynne Rienner.

PRIEDAI

1 priedas. Ispanijos interesų grupių klasifikacija

Bendra kategorija	Grupės tipas	Aprašymas
Nevyriausybinių organizacijos	Koalicijos, būdingos vienai problemai ar problemų sričiai	Platformos, tinklai ir <i>ad hoc</i> koalicijos bei kitos laikino pobūdžio kolektyvinio veikimo struktūros, suformuotos tam, kad turėtų įtakos politikos formavimui.
	Piliečių, ideologinės ar į vieną tikslą orientuotos grupės (NVO)	Ne pelno organizacijos, įskaitant asociacijas, kooperatyvus ir kitas institucijas, siekiančias atstovauti bendriems interesams.
	Fondai	Organizacijos, siekiančios atstovauti bendriems interesams, kurie veikia per fondus kaip konkrečią teisinę struktūrą.
	Religinės grupės ar konfesijos	Organizacijos, atstovaujančios tam tikros bažnyčios, religinės bendruomenės ar kulto interesams, įskaitant ateizmą.
Profesinės sąjungos	Sąjungos	Darbuotojų organizacijos, siekiančios apginti darbuotojų interesus, įskaitant atlyginimų klausimus, darbo saugos standartus ir geresnes darbo sąlygas.
Profesinės asociacijos	Profesinės asociacijos	Organizacijos, siekiančios plėtoti tam tikrą profesiją, išlaikydamos kontrolę arba prižiūrdamos teisėtą profesijos praktiką, atstovaudamos profesionalių praktikų interesams ir siekdamos išlaikyti savo privilegijuotą ir įtakingą kontroliuojančios institucijos padėtį tam tikroje profesijoje.
Verslo organizacijos	Verslo ir prekybos asociacijos (orientuotos į sektorių)	Verslo organizacijos, veikiančios konkrečioje pramonės šakoje, kurių tikslas – apginti šio sektoriaus interesus formuojant politiką.
	Verslo ir prekybos asociacijos	Verslo organizacijos, veikiančios daugelyje pramonės sektorių (skėtinės organizacijos).
Kita	Kitos organizacijos	Lobistinės ar konsultacinės firmos, mokslinių tyrimų centrai ar tyrimų institutai, viešosios įstaigos.

APIE AUTORIUS

Jan Beyers – Antverpeno universiteto Politikos mokslų katedros profesorius.

El. paštas: jan.beyers@uantwerpen.be

Laura Chaqués Bonafont – Barselonos universiteto Konstitucinės teisės ir politikos mokslų katedros profesorė.

El. paštas: laurachaques@ub.edu

Danica Fink-Hafner – Slovėnijos universiteto Socialinių mokslų katedros profesorė.

El. paštas: danica.fink-hafner@fdv.uni-lj.si

Frederik Heylen – Antverpeno universiteto Politikos mokslų katedros tyrėjas.

El. paštas: frederik.heylen@uantwerpen.be

Vaida Jankauskaitė – „Visionary Analytics“ mokslo darbuotoja.

El. paštas: jankauskaite.vaida@gmail.com

Algis Krupavičius – Mykolo Romerio universiteto Viešojo valdymo ir verslo fakulteto profesorius.

El. paštas: algis.krupavicius@mruni.eu

Vitalija Simonaitytė – Lietuvos socialinių mokslų centro Ekonomikos ir kaimo vystymo instituto mokslo darbuotoja.

El. paštas: vitalija.simonaityte@gmail.com

Ligita Šarkutė – Vytauto Didžiojo universiteto Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto docentė.

E. paštas: ligita.sarkute@vdu.lt

Šioje kolektyvinėje monografijoje analizuojama kertinių demokratinio politinio gyvenimo institucijų – politinių partijų ir interesų grupių / organizacijų – sąveika. Tyrimas atliktas kaip tarptautinio „Lyginamojo interesų grupių tyrimo“ projekto (CIGS) dalis.

Partijų ir interesų grupių sąveikos analizė grindžiama klasikine amerikiečių politologo H. Lasswello politikos kaip proceso, kurio metu sprendžiama, „kas ką gauna kada ir kaip“, samprata ir logika. Be Lietuvos atvejo, jame analizuojamos Belgijos, Ispanijos, Slovėnijos partijos, taip pat lyginamos naujų ir senųjų Europos demokratijų partijų ir interesų organizacijų santykių praktikos.

Esminis paradoksas, kurį atskleidžia atlikti tyrimai, kad partijų ir interesų grupių santykius tirtose šalyse galima palyginti su Šriodingerio katės eksperimentu. Jame yra studijuojama katė, kuri tuo pat metu yra ir gyva, ir mirusi dėl ankstesnio atsitiktinio įvykio. Partijų ir interesų grupių tyrimai keturiuose Europos demokratijose atskleidė, kad partijų ir interesų organizacijų sąveikos yra menkai institucionalizuotos, fragmentiškos, savanaudiškos, jas iš esmės negalima aprašyti kokiu nors nuoseklesniu teoriniu modeliu, galiausiai jas menkai paaiškina ir normatyvinė atstovaujamosios demokratijos teorija.

Monografijos pabaigoje aptariamos naujos galimos politinių partijų ir interesų grupių tyrimų kryptys.

**Kas ką gauna kada ir kaip: partijų ir interesų grupių sąveika
Europos demokratijose**

Monografija

Sudarytojai Algis Krupavičius, Ligita Šarkutė

Redagavo Ilona Čiužauskaitė
Maketavo leidykla „Žara“

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas roffice@mruni.eu

Spausdino UAB „Šiaulių spaustuvė“
P. Lukšio g. 9G., LT-76200 Šiauliai
www.siauliuspaustuve.lt

Šioje kolektyvinėje monografijoje analizuojama kertinių demokratinio politinio gyvenimo institucijų – politinių partijų ir interesų grupių / organizacijų – sąveika. Partijų ir interesų grupių santykių analizė grindžiama klasikine amerikiečių politologo H. Lasswello politikos kaip proceso, kurio metu sprendžiama, „kas ką gauna, kada ir kaip“, samprata ir logika. Be Lietuvos atvejo, joje analizuojamos Belgijos, Ispanijos, Slovėnijos patirtys, taip pat lyginamos naujųjų ir senųjų Europos demokratijų partijų ir interesų organizacijų santykių praktikos.

Esminis paradoksas, kurį atskleidžia atlikti tyrimai, kad partijų ir interesų grupių santykius tirtose šalyse galima palyginti su Šriodingerio katės eksperimentu. Jame yra studijuojama katė, kuri tuo pat metu yra ir gyva, ir mirusi dėl ankstesnio atsitiktinio įvykio. Partijų ir interesų grupių tyrimai keturiose Europos demokratijose atskleidė, kad jų sąveikos yra menkai institucionalizuotos, fragmentiškos, savanaudiškos, jas iš esmės negalima aprašyti koku nors nuoseklesniu teoriniu modeliu, galiausiai jas menkai paaiškina ir normatyvinė atstovaujamosios demokratijos teorija. Tad prie partijų ir interesų grupių sąryšių analizės, matyt, teks dar ne kartą sugrįžti.